

Dzejnieks no Dieva žēlastības -

*Vilis
Ivaigznītis*

dzejā, mākslā un dzīves ceļos

UDK 821.174(092)

Zv133

**Dzejnieks no Dieva žēlastības –
VILIS ZVAIGZNĪTIS
dzejā mākslā un dzīves ceļos**

Grāmatu izdošanai sagatavoja Gulbenes novada bibliotēka

Makets un vāka noformējums: SIA "Sava grāmata"

Grāmata iespiesta izdevniecībā "Sava grāmata"

Grāmata tiek izdota ar Vidzemes plānošanas reģiona un Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu.

Grāmatā izmantotās fotogrāfijas no:

- ✦ Lizuma pamatskolas muzeja krājuma;
- ✦ Gulbenes novada bibliotēkas novadpētniecības krājuma;
- ✦ Māras Robežnieces ģimenes arhīva.

ISBN: 978-9934-23-921-2

Gulbenes novada bibliotēka pateicas:

- ✦ Lizuma pamatskolas muzejam (īpaši Vairai Briedei) par Viļa Zvaigznīša atstātā mantojuma uzticēšanu;
- ✦ Jurim Zaķim par ieguldīto milzīgo darbu materiālu (rokrakstu) atšifrēšanā un Viļa Zvaigznīša personības un daiļrades atspoguļošanā;
- ✦ Ligitai Zitānei par atsaucību un iesaisti Viļa Zvaigznīša darbu izvērtēšanā un atlasē;
- ✦ Aivai Krauklei par palīdzību darbu atlasē un sakārtošanā krājumam;
- ✦ Mārai Robežniecei par atsaucību, daloties ar dzimtas atmiņu stāstiem un fotogrāfijām, skulptūru fotografēšanu;
- ✦ Ancei Zaķei par Viļa Zvaigznīša skulptūru foto fiksāciju;
- ✦ visiem lizumniešiem, kuri dalījās ar stāstiem, atmiņām un fotogrāfijām!

Saturs

VILIS ZVAIGZNĪTIS	9
KARA LAIKI, KARA CEĻI	11
Viesības Kalnaiņu klētī	11
Fronte tuvojas Lizumam	12
Jauniesauktie	17
Kas bija „Tornas grāvrači”?	18
Tornā	19
Rietumprūsijas un Pomerānijas ceļos	20
Kara beigas, gūsts	24
Vorkuta	25
DZEJNIEKS NO DIEVA ŽĒLASTĪBAS	31
TĒLNIEKS	57
GLEZNOTĀJS	75
STĀSTNIEKS	77
IZVADĪTĀJS	87
MĀJAS	90
DIEVA PASAULE, CIK TU ESI SKAISTA!	93
KĀ SILTA ZIEDOŅVĒSMA SIRDIJ PIESKĀRĀS... ..	97
Tālo Zvaigžņu Gaisma	99
Princesīte	100
MANA VALSTĪBA NAV NO ŠĪS PASAULES... ..	114
Māmuļa un Ervītis	114
Garām skrejošā draudzība	117
Nepraktiskums, pieticība	118
Mūzika	119
Konformists?	120
Dzejnieka dvēseles sāpes	121
Ikdienība un mūžība	122
Daži vārdi pie CV	123
Autobiogrāfija	126
DZEJA	128
Ar ziedošām liepām ceļš te posts	129
Dzimtais ciems	129
Mājās	130
Sniegs	131
Vectēva krūze	132

Mātes tītavas	133
Miega dziesma	134
Krēslā pelēkā	135
Medības	135
Kalaņu rija	138
Es gribu tur, kur zeme ausmā dvašo	142
Pavasara dziesma	142
Martā	142
Zied ieva balta laukā	143
Zied ceriņi pret rīta ausmu	143
Šis laiks	144
Zilā krēslā	144
Atvadoties	145
Kad saule dusēt iet	145
Nakts dziesma	146
Tai zemē gribu atpakaļ tikt	147
Silts rīta vējš caur rožu ziediem dvesa	148
Rīta dziesma	148
Kalns	148
Krīt zelta lāses tumsā zaļā	149
Vecā aka	149
Mans maijs	151
Kamdēļ tu raudi	151
Mēness naktī	152
Ugunis kalnos	152
Vai brīdis kāds tik jauks vēl nāktu	153
Nakts, tu jaukā	153
Tu	154
Rīts	155
Nolijis ezers	155
Saules avoti	156
Riets	156
Kad virši zied	156
Nakts	157
Izgaist, kā dziesmai izskanēt	158
Tu mana māsa, vientulība	158
Šī dzīve – mirklis gara bezgalībā	159
Pie Dārziņa kapa	159

Koncerts Esterhazi pilī	159
Mūsmājās	162
Vakars gāršas pļavā	163
Kukažiņa	166
Teiksma par zelta ābeli	168
Pasaka par kalnu tālēm	170
Avots	172
Līdz dziļumiem būt gribu patiess	174
Par cilvēku būt vairs nevēlos	174
Visuma alcēji	175
Bezgalība	176
Rīta vējš	176
Sena teika	177
Rīta sapnis	178
Ir tikai rīts	179
Rudens	179
Slimnīcā	180
Dziedošais klusums	181
Sirds sapņo	182
Bērnības ciemos	182
Saulrietā	183
Ziemas vakars zemnieku mājās	184
Cik tuvu nāvei būts	185
Zīmes	185
Pusnaktī melnā	185
Sejas	186
Nav naktij gala	187
Bēdīga ziņģe	187
Pie aizbērtas akas	187
Mans rožu lauks	188
Plok vara ļaunā	189
Kaut sapnī... ..	190
Ceļš naktī	191
Eš aizveru acis	191
Pravietis	191
Man mūžam vienam sāpēt klusi	193
Dzimtenes maize	193
Vēl vajag sirds	194

Pēc vētras nakts	195
Mātes diendusa	196
Un viss, kas vēries	196
Viens sevī paglabāšu klusi	198
Kā bērns	198
Rietā	199
Pēc salnas naktīm	199
Nekad tam neticiet	200
TEIKAS, BALĀDES	201
Teika par Gosupes velnu	201
Plostnieku dzīres	209
Vectēvs un lielais izēdājs	217
Pieguļas nakts	229
PROZA	244
Gaišā stunda	245
Immerheimas mežs	247
Vectēva ozoli	253
Karaliskās zemenes	266
Izraksti no V. Zvaigzniša dienasgrāmatām	274
PĒCVĀRDS	285
IZMANTOTĀ LITERATŪRA	286

VILIS ZVAIGZNĪTIS

Ir cilvēki, kuri nedrīkst zust no ļaužu piemiņas. Viens no tādiem noteikti ir Vilis (Vilhelms) Zvaigznītis – ar daudziem talantiem apveltīts, neparasts, dziļi inteligents lizumniecis. Nākamām paaudzēm mantojumā viņš ir atstājis daudzas skulptūras un literārus sacerējumus, daudzi laikabiedri viņu atceras kā apburošu stāstītāju. Neesmu ne tiesīgs, ne spējīgs izvērtēt viņa devumu mākslā un literatūrā, ar to jānodarbojas kritiķiem, tomēr es gribētu dot savu necilo ieguldījumu viņa piemiņas saglabāšanā, atmiņās klejojot pa aizgājušajiem gadiem, lasot Viļa „dienu piezīmes”, kuras viņš diendienā rakstījis daudzus gadus, kā arī vēstules un citus Lizuma muzejā glabātos materiālus. Iet laiks, pagājības tumsā zūd viss un mēs, visi mirstīgie, tomēr ir vērts papūlēties, lai aizmirstību kaut mirkli aizkavētu.

Mūsmāju ļaudīm ar brāļiem Zvaigznīšiem, Vili un Ervīnu, izsenis bija izveidojušās labas attiecības, un viņu viesošānās pie mums nebija nekāds retums. Arī mēs tikām izmantojuši viņu viesmīlību. Mūsu mājas atradās Kalaņģu visaugstākajā vietā, kādēļ tās joprojām sauc par Kalnainiem vai vienkārši par Kalna (Kalla) māju. Tajā dzīvojām paliela saime – Oļgas Zaķes (manas mātes) un viņas māsas Martas Lapsenieces ģimenes. Savukārt Zvaigznīšu mājas atradās piekalnē – reljefa pacēluma ziemeļu nogāzē, kur zemes virsma pakāpeniski nolaižas Urickstes upes pazeminājuma virzienā, un bija nosauktas par Zemgaļiem. Ilgus gadus Kalaņģu māju pudurī atsevišķām mājām nebija sava nosaukuma. Tie tika piešķirti tikai tūkstoš deviņi simti trīsdesmitajos gados sakarā ar ierakstīšanu zemes grāmatā. 1939. gada 19. aprīlī Ervīns vēstulē Vilim

(viņš toreiz uzturējās Rīgā) rakstīja: *Visā drīzumā būs mājas vārdu kristības. Esam nonākuši beigās pie mājas vārdiem – “Rūķi” jeb “Āres”. Kā Tev, Vīlīt, patīk šie vārdi? Izrunājos ar darbvedi, tas teica, vislabāk esot atvasināt kādu no mājas apkārtnes vai ģimenes īpatnībām, jeb tradīcijām. Vai Tev, Vīlīt, nava kas padomā?*

Acīmredzot, darbveža ieteikums tika ņemts vērā, un mājas nosauktas atbilstoši novietojumam dabā.

Ar Vili un Ervīnu šad tad tikāties arī gados, kad dzīves gaitas mani bija aizvedušas projām no Lizuma, un katra tikšanās bija sirdi un prātu pacilājošs notikums.

*Kalaņģu panorāma no Kalna mājas. Pa kreisi uz skujkoku tumšā fona – „Zemgaļi”,
pa labi – Apsīšu Jēkaba dzimtās mājas „Veckalaņģi” un „Spēlītes”*

KARA LAIKI, KARA CEĻI

Viesības Kalnainu klētī

Pirmās atmiņas par Vili Zvaigznīti man saistās ar viņa stāstījumu par savām kara gaitām.

Tas varēja būt piecdesmito gadu sākums. Kādā vasaras dienas pievakarē mūsmājās bija viesības, iespējams – Olgas vārda diena, kurās piedalījās arī brāļi Zvaigznīši. Galds bija klāts klētī. Vācu laikā (1944. gada vasarā) tajā kādu laiku bija mitinājušies kādas vācu armijas aizmugures daļas karavīri. Par viņu bijušo klātbūtni vēl liecināja divstāvu koka nāras gar guļbūves sienām un pagalma pusē ierīkotais logs – vācieši mūsu labības klētī bija piemērojuši savai dzīvei. Varbūt tāpēc sarunas pie galda bija ievirzījušās par kara tēmu, kurās es, 10 – 11 gadus vecs puika, klausījos ar milzīgu interesi. No atmiņas daudz kas ir pazudis, taču dažas epizodes no Viļa stāstītā par piedzīvoto Rietumprūsijas un Pomerānijas kara ceļos atceros vēl šodien. Nekad vēlāk Vilis par šo tematu netika runājis un diemžēl nav atstājis arī savu atmiņu pierakstus. Par laimi, tagad ir pieejama visai plaša literatūra par latviešu militāro vienību kara gaitām, kas ļauj restaurēt arī tā formējuma likteni, kurā nācās dienēt Vilim. Vēl vairāk – kopā ar Vili dienēja rakstnieks Alfreds Dziļums, kurš 1949. gadā ārzemēs publicēja romānu „Tornas grāvrāči”. Romāna pamatā ir autora un viņa dienesta biedru kara gaitās piedzīvotais. Vienā no romāna varoņiem nepārprotami ir atpazīstams Vilis Zvaigznītis. Autors pat nav centies slēpt prototipu un savu varoni nokristījis par Vili Zvaigzni. Romāns nav dokumentāls, ne visas detaļas tur saskan ar vēsturiskajā literatūrā rakstīto, taču notikumu

dramatisms, laikmeta elpa, cilvēku jūtas un pārdzīvojumi ir atainoti pārliedzinoši. Un tas precīzi saskan ar Viļa stāstījumu pie klētī klātā viesību galda. Ar Vili satiekamies arī otrā Dziļuma grāmatā „Aizaugušās drupas”.

Bet mēģināsim izsekot tā laika notikumu gaitai.

Fronte tuvojas Lizumam

1944. gada vasarā jau ir pilnīgi skaidrs, ka kara laime no vāciešiem ir pavisam novērsusies – fronte neapturami veļas uz rietumiem. 17. jūlijā pirmie sarkanarmieši šķērso Latvijas austrumu robežu, 20. jūlijā fronte atvilkta uz līniju Pleskava – Rēzekne – Daugavpils, bet jau pēc nedēļas vācieši spiesti atiet uz t. s. Marienburgas aizsardzības pozīcijām Pededzes un Aiviekstes upju krastos.

Šajā laikā vācieši izsludina totālo mobilizāciju, kurai tika pakļauti visi no 1906. līdz 1928. gadam dzimušie vīrieši. Vienlaikus Berlīnē pieņemts lēmums – ikvienu personu, kas nepakļaujas mobilizācijai, var nošaut.

Iesaukšanas pavēsti saņēma gan Vilis, gan Martas Lapsenieces vīrs Artūrs (dzimis 1911. gadā). Iet vai izvairīties? Lūk, hamletiskais jautājums. Vai ir prātīgi iesaistīties brūkošā reiha glābšanā? Pamale jau dun lielgabalu dārdos. Daudzi izšķiras par pretējo – izvairās, dezertē un slēpjas mežos. Taču šeit kārtību vēl nosaka Ostlandes likumi. Nule kā Sinoles pagasta Lināju šķūnī vietējie policisti arestējuši astoņus dezertierus – mūsu pašu jaunekļus, kuri nosūtīti uz Salaspils koncentrācijas nometni. Slikti gan tā, gan tā. Abi iesaucamie tomēr nolemj pakļauties pavēstei. Ai, cik grūti ir šķirties no dzimtenes, no tuviniekiem un doties nezināmajā, briesmu pilnajā ceļā!

Aizsmaržojusi lietainā Jāņu nakts Kalaņos ar bērziem visās istabās, bez vienas Jāņu dziesmas. Kā drebēja sirdis.

Un piemiņai burvīgā diena, kad, senajiem ošiem dienvidus stundā šalcot, vieglām ēnām tumstot pār ziedu laukiem, atvadījies no dzimtenes. Uz cik ilgiem laikiem? Pali-

ka raudot māmuliņa, Andra onkulītis un Karlīnīte, māja vēl mutautiņiem, aizbraucot man uguns zīrgā [rīta vilcienā]. Sveicinu gāršas šķūnīti šinī rītā, tu pelēkais draudzīnš, tu miera un drošības mīteklis!

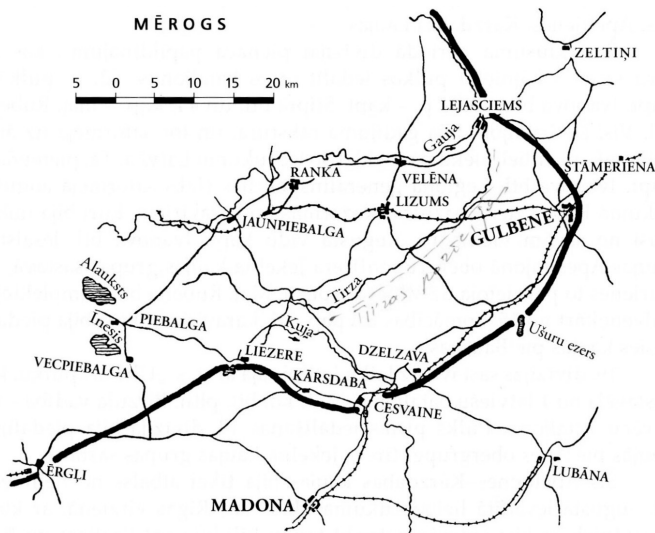
Šo dienu Vilis atceras arī vēlāk, kad aiz muguras jau palikušas kara šausmas un Vorkutas katorga:

Kur tā zeltainā rudens diena – 28. augusts 44. gadā, kad rīta krēslā atstāju māju, vēl Ervītis palika uz balkona, atvadu sveicienus mājot. Vēl brīdi raugos atpakaļ – tur birztaļas rudens zeltā, bet pļāvās šķūnīši miglā. Sveiki, bērzi aiz istabas, sveika, jauno apšu birztaļā! Sveikas, sveikas, manas mājas, sveiki, mani vismīļie! Dun kara cēli, putekļos kūpot, deg mājas, un ložmetēji rej. Karš!

Un tā jauniesauktie ieradās aprinķa centrā Cēsīs, no kurienes tika pārsūtīti uz Latviešu SS brīvprātīgo leģiona Ģenerālinspektora pulcēšanās vienību Rīgā, Krusta baznīcas kazarmās.

Drīz vien piederīgo sakari ar jauniesauktajiem pārtrūka, jo situācija visās frontēs atkal mainījās.

Marienburgas pozīcijās vācieši noturējās līdz 19. augustam, kad krieviem izdevās pārraut fronti un izlauzties līdz Ērgļiem. Tajā pašā dienā vācieši atstāja Alūksni, niknas kaujas turpinājās Ates apkārtnē. 28. augustā vācieši atgāja uz iepriekš labi sagatavotām Gaujas pozīcijām, kur fronte uz laiku stabilizējās līnijā pa Gaujas upi no Gaujienas līdz Lejasciemam, tālāk uz Gulbeni – Ušuriem – Dzelzavu – Cesvaini – Liezēri – Ērgļiem – Skrīveriem. Vēl šodien Gaujas krastos pie Lejasciema daudzviet ir saglabājušies ierakumi: kreisajā krastā – vācu, labajā – krievu.

Frontes līnija 1944. gada augusta otrajā pusē

Šajā laikā Kalaņģi nonāca tiešā frontes tuvumā. Mūsmājās kādu laiku apmetās vezumnieki, kas saviem zirgiem izbaroja sūri grūti ziemai sagatavotos āboliņa krājumus, vēlāk – kaut kāda mehanizētā vienība, kas esot remontējusi kara tehniku. Pagalmā, zem kokiem paslēptas, stāvēja smagās mašīnas. Katram gadījumam ap māju bija ierīkotas vairākas zenītložmetēju ligzdas. Spēlīšu mājas labības šķūnī pa dienu esot slēpts tālšāvējlielgabals, no kura naktīs raidīti šāvieni pāri mūsu mājai Cēsvaines virzienā, kur tolaik cīnījās arī latviešu leģionāri. Otrpus dzelzceļam Oskara Dambrova mājās bija ierīkota apjomīga munīcijas noliktava. Ulmaņa laikos Oskars bija loterijā vinnējis lielu naudas summu un uzcēlīs jaunas, skaistas mājas ar visām saimniecības ēkām.

Relatīvais klusums frontē nebija ilgstošs – 14. septembra rītā Sarkanā armija sāka ģenerāluzbrukumu, t. s. Baltijas stratēģisko operāciju. Izmantojot milzīgu pārspēku, vienlaicīgi uzbruka visas trīs Baltijas frontes. Par laimi, mūsu sektorā tas bija mazāk jūtams: krievi forsēja Gauju pie Zvārtavas, lai virzītos uz Valmieru un Cēsīm, no Ērģļiem lauzās Nītaures virzienā. Lai gan uzbrukuma sākums krieviem bija neveiksmīgs, vācu pavēlniecība saprata, ka ilgi noturēties neizdosies, un 19. septembrī Hitleris

atļāva sākt jau agrāk rūpīgi izplānoto atiešanas operāciju ar nosaukumu „Aster”. Patiesībā atkāpšanās bija sākusies jau agrāk. Lizuma skolā ierīkoto hospitāli, kurā pirmie ievainotie bija ievesti tikai pirms dažām dienām, sāka pārcelt uz Ranku jau 14. septembrī. Viļa piezīmēs lasāms interesants ieraksts:

Pavadu Ervīti līdz [dzelzceļa stacijas] bagāžas šķūnītīm. Lasām karavīru ieskrāpēto uzrakstu uz šķūnīša sienas: 19.09.44. 8.00 časov. Bulta rāda Rīgas virzienu. Tālie briesmīgie laiki!

Šis uzraksts uz Lizuma dzelzceļa stacijas bagāžas šķūnīša sienas, ko brāļi Zvaigznīši bija uzgājuši 1981. gada 1. septembrī, liecina, ka 1944. gada 19. septembra rītā krievi jau ir bijuši Lizuma centrā. Varbūt tas noticis naktī no 18. uz 19. septembri, jo 1979. gada 18. septembra vakarā Lizumā rīkots lāpu gājiens, lai atzīmētu Lizuma „atbrīvošanas” 35. gadadienu.

Atkāpjoties vācieši iznīcināja komunikācijas, tiltus, dzelzceļa līnijas, izlika mīnas. Ja tiešā kaujas darbība mūsu pusē bija jūtama maz, tad šī postīšana gan. Ar to arī saistās manas pirmās bērnības atmiņas – iespaidi nepilnus četrus gadus veca zēna dvēselē laikam ir bijuši tik dziļi, ka saglabājušies atmiņā visu mūžu.

Vācieši no Lizuma dzelzceļa stacijas uz Kalaņģu pusi bija uzbūvējuši lielu, modernu kokzāģētavu. Kokus pieveda no Pārgaujas mežiem pa šaursliežu dzelzceļu. Pie Rīdūžiem vēl tagad skaidri saskatāma ceļa klātne uz to vietu, kur dzelzceļš šķērsoja Gauju. Savukārt gatavās produkcijas aizvešanai no Lizuma stacijas bija izbūvēts platsliežu atzarojums. Projām ejot, vācieši kokzāģētavu nodedzināja. Bija jau tumšs, mēs stāvējām pie savas mājas kalna galā un vērojām baidīgu skatu. Augstu debesīs starmeši taustījās pēc lidmašīnām. Bailīgāk bija, kad sākās dzelzceļa postīšana un spridzināšana. Vairākas lokomotīves starp sliedēm vilka milzu lemes, kas kā skalus salauzīja koka gulšņus. Vēlāk tos vedām mājās malkai. Spridzināšana notika naktīs. Mājās vairs nebija droši. Gulējām lopu virtuvē, kas bija ierīkota pagrabstāvā zem dzīvojamās mājas. Vispirms mazajā lodziņā parādījās sārtas gaismas uzplaiksnījums, tad zeme sadrebēja un atskanēja sprādziena troksnis. Arī tur vairs nejutāmies droši un pārcēlāmies uz pagrabīņu kartupeļu tūrumā. Būtībā tā bija zemnīca –

ar apaļkokiem izliktas sienas un griesti, kas apbērti ar biezu zemes kārtu. Oskara Dambrova mājā munīciju iznīcināja uz vietas kopā ar visām jaunajām ēkām. Tie gan bija briesmīgi grāvieni. Vēlāk šo to noderīgu te vēl atrada gan nacionālo partizānu atbalstītāji mežabrāļu vajadzībām, gan mēs, puiseļi. Vāciešiem bija tādas mīnas ar betona čaulu, kurā iestrādātas metāla šķembas. Mēs šīs čaulas ar āmuru drupinājām un gatavojām „žvīras” – lielisku munīciju kaķenēm. Savukārt saspridzināto sliežu gali noderēja saimniecībā kā laktas kalēja darbiem.

Atmiņā saglabājies skats, kā vācieši atstāja mūsmājas. Laiks bija vasarīgi silts. Kareivji bez steigas un panikas savas automašīnas sakārtoja kolonnā un aizbrauca pa olnīcu Uriekstes virzienā. Zinātāji stāsta, ka 19. septembra miļļainā pievakarē piekalnē aiz Uriekstes kroga ceļa pie nopļautās labības gubiņām vērmahta sargmaiņi esot noņēmuši pēdējo posteni, bet jau otrā rītā pie kroga esot satikti pirmie sarkanarmieši. Droši vien tie bija izlūki. Vācu laiki mūsu pusē bija beigušies. Vecie zemnieki to lietu prātīgi rezumēja tā: „dankešeini aizgājuši, jo... matji atnākuši”.

Atiešanas operācija „Aster” noritēja veiksmīgi – karaspēka vienības atgāja organizēti, sedzējkomandas no sagatavotām pozīcijām aizkavēja sekojošos sarkanarmiešus, nodarot tiem lielus zaudējumus. Mūsu pusē pēdējās šādas aizsargpozīcijas bija pie Jaunpiebalgas, kuras vācieši atstāja 23. septembrī. Kaujas laukā te palika teju puse tūkstoša kritušo sarkanarmiešu.

Nekur netika pieļauta frontes pārraušana. 27. septembrī operācija „Aster” bija beigusies un frontes līnija apstājās Siguldas aizsardzības pozīcijās, kur drīz vien norisinājās slavenās Mores kaujas.

Kurzemē vēl dunēja lielgabali, bet šaipus frontes, „atbrīvotajā” zemē, jaunā vara steigšus ieviesa savu kārtību: 1945. gada 28. janvārī čekisti arestēja Lizuma skolas direktoru Valteru Galviņu, 14. februārī – Lāčplēša Kara ordeņa kavalieri Alfredu Rupo, 17. februārī – aizsargus Olģertu Dambrovu un Zvaigznišu Viļa brāli Ervīnu, 22. februārī – Jāni Ķiploku... Tie ir tikai tuvākie kaimiņi. Cik tādu bija visā pagastā, kaimiņu pagastos, Latvijā! Nav brīnums, ka cilvēki glābās mežos, sākās meža brāļu kustība. Meža brāļu gaitas uzsāka arī visu cienītais jaunais skolotājs Kārlis Rusovs.

Bet tas jau ir cits stāsts. Atgriezīsimies pie jauniesauktajiem Krusta baznīcas kazarmās, kas nu jau atradās viņpus frontes līnijas..

Jauniesauktie

Par Artūra Lapsenieka likteni joprojām ir zināms gaužām maz. Latvijas Valsts vēstures arhīva izziņa liecina, ka no 1944. gada 3. decembra viņš dienējis 42. SS grenadieru pulka 2. bataljonā. Zināms, ka minētais pulks šajā laikā 19. divīzijas sastāvā cīnījās ļoti asiņainajās Ziemassvētku kaujās Kurzemē pie Lestenes. 25. decembrī Artūrs ticis ievainots un evakuēts uz Vāciju. „*Žiņu par A. Lapsenieka tālāko likteni arhīva dokumentos nav*” – tā izziņā. Tikai 2018. gadā noskaidrojās, ka pēc kara viņš emigrējis uz Austrāliju, kur arī savu mūžu 2004. gadā beidzis.

Par Viļa gaitām varam daudz ko uzzināt no A. Dziļuma romāna “Tornas grāvrači” lappusēm:

Iesaukšanas pavēlei sekodami, te [kazarmās pie Krusta baznīcas] pulcējās latviešu vīri no izpostītās Vidzemes, nobradātās Žemgales un apdraudētās Rīgas.

Piesmēķētajās telpās uz netīras grīdas starp somām un mugursaiņiem zvilnēja jauniesauktie un gaidīja tālākās pavēles. Vēl tērpušies privātās drēbēs, viņi pētīja kaimiņu sejas, kas šajās baismīgajās dienās šķita viena otrai tuvas un pazīstamas.

Aizdurvē, blakus noputējušai ceļasomai, atpūtās Vilis Zvaigzne, gaišs, atsaucīgs Vidzemes puisis ar pelnainiem matiem un kalsnu seju.

Rekrūšiem tika paskaidrots, ka pēc apmācībām viņus paredzēts nosūtīt uz kaujas vienībām. Taču problēmas sākās jau ar pārgērbšanas formas tērpos: izrādījās, ka izsniedzamās drēbes bija nolietotas, apavi nonēsāti, un jaunkareivji tajos izskatījās visai nožēlojami. Šādi saģērbti, tajā pašā dienā viņi izsoļoja cauri Rīgai kopā ar Vidzemes bēgļu straumi līdz kuģīšu piestātnei Daugavmalā un tālāk pa ūdensceļu nokļuva Bolderājā, kur apmācības praktiski gan aprobežojās tikai ar ierindas mācību. Tas neturpinājās ilgi – lietainā septembra dienā viņi uzkāpa uz kravas kuģa klāja. Garastāvoklis visiem bija nomākts – jādodas projām no

Latvijas, kuģa rūmes bija pārpildītas ar ievainotajiem vācu karavīriem, no turienes skanēja vaidi. Pēc trim dienām kuģis piestāja Gdiņā. Bija solīts, ka te viņi saņems jaunus tērpus un, atrodoties tālāk no frontes, modernos apmācības laukumos ar jauniem ieročiem varēs sagatavoties, lai atgrieztos Latvijā. Patiesībā uz kaujas vienībām nosūtīja tikai nelielu daļu, pārējos nosūtīja uz būvbataljoniem. Vilis kopā ar saviem biedriem pa dzelzceļu nonāca 1. būvpulka 2. bataljona telšu nometnē pie nelielas poļu pilsētiņas Arganauas netālu no Tornas (tagad – Toruņa) – pie Tornas grāvračiem, kā sevi dēvēja būvpulkos dienējošie.

Kas bija „Tornas grāvrači”?

1944. gada septembra sākumā, kad krievu armija jau bija ieņēmusi Latgali, kā arī lielu daļu no Vidzemes un Zemgales, vācu pavēlniecība Dundagas rajonā sapulcināja visas kaujas darbībā neiesaistītās latviešu policijas vienības: Rīgas policijas pulku, kurā ietilpa arī bijušo Liepājas un Cēsu pulku atliekas. Drīz vien tam pievienojās nesen saformētais Kurzemes policijas pulks un 19. divīzijas lauku rekrūšu depo. Visas šīs vienības pārvietoja uz Vāciju 15. divīzijas rīcībā, kura šai laikā atradās Rietumprūsijā pārformēšanas stadijā pēc asiņainajām kaujām jūlija vidū pie Opočkas. Nelielu daļu no atbraucējiem ieskaitīja divīzijas kaujas vienībās, bet no lielākās daļas saformēja būvvienuības, kuras iesaistīja aizmugures nocietinājumu darbos. Kopumā saformēja piecus būvpulkus, no tiem četrus izvietoja Polijas pilsētā Tornā, Vislas krastos un tās tuvākajā apkārtnē. Būvpulku sastāvs bija ļoti raibs: blakus kaujās rūdītiem policijas vienību karavīriem bija pavisam zaļi jauniesauktie. Tajos iekļāva arī bijušos koncentrācijas nometnēs un cietumos ieslodzītos – pārsvarā leģiona vienību dezertierus. Šādā raibā sabiedrībā 1944. gada rudenī ieradās Vilis kopā ar citiem jauniesauktajiem.

Tornā

Dzīve būvpulkos jau no paša sākuma izvērtās nepatīkama. Cilvēki joprojām valkāja nolietotos formas tērpus un apavus, dzīvoja pusbadā, jo apgāde bija ļoti slikta, kā jau rudenī, laika apstākļi kļuva arvien drūmāki. Ieroču nebija, apmācības nenotika. Bruņoti tikai ar lāpstām, katru rītu vīri soļoja uz prettanku grāvju rakšanu. Tā arī radās šis nosaukums „Tornas grāvrači”. Noskaņojums bataljonā bija nomācošs. Lai to kaut kā uzlabotu, bataljona vadība rosināja nodarboties ar pašdarbību un izdot savu žurnālu. Tas arī itin labi izdevās, jo bataljonā bija gan profesionāli aktieri (Harijs Avens), gan muzikanti, gan labi dziedātāji, arī literāti un žurnālisti. Mēnešraksta – bataljona žurnāla „Tālos Ceļos” – izdošanā iesaistījās arī Vilis, tajā publicējot savu dzeju un prozas darbus. Žurnāla redaktors, rakstnieks Alfrēds Dziļums, grāmatā „Aizaugušās drupas” raksta:

Visu iemīļots bija vidzemnieks, virsnieka vietnieks Vilis Zvaigznīte. Viņa parādīšanās vien redakcijas telpā ienesa gaišumu. Viņa tuvumā bezcerīgā nākotne vairs nelikās tik drūma. Arī viņa dzeja bija veltīta mātei un dzimtenei – Uriekstes siliem.

*Latvijas saule, mīlā un labā,
Saule no birtalām manām!
Sirds vēl rītu spožumu glabā,
Gāršās, kad dzeguzes zvana.*

Vilis Zvaigznīte mīlēja dzejot arī prozā...

...Svētās dzimtenes debesis, svētā dzimtenes zeme, sapņu balss mūžīgi aicinās atgriezties pie tevis!

Ar laiku žurnāla redakciju, tai skaitā arī Vili un citus kultūras organizētājus – „kulturālo daļu” – izmitināja atsevišķā teltī, viņiem grāvji vairs nebija jārok. Taču tas neturpinājās ilgi. 29. novembrī pienāca pavēle būvpulkus pārformēt par latviešu lauku papildinājumu depo. Depo uzdevums bija savākt visus Latviešu leģionam piederošos, kuri atradās ārpus kaujas vienībām, un ierindai derīgos apmācīt kaujas vienību papildināšanai. No jauna izveidoja trīs pulkus, katrā ap 4000 vīru, ar skanīgiem nosaukumiem: pirmais, otrais un trešais ieroču SS grenadieru

pulks. Taču vienību būtība un izmantošana faktiski nemainījās – tie bija un palika būvpulki. Tā kā 2. pulks, kurā tagad ieskaitīja Viļa bataljonu, galvenokārt sastāvēja no bijušajām Kurzemes policijas vienībām, tad neoficiāli to sauca vienkārši par Kurzemes kājnieku pulku (A. Dziļums savā romānā – par Kurzemes kaujas pulku).

Pulku apgāde joprojām bija ļoti trūcīga, ietērps un apavi galīgi nolietoti, dzīves apstākļi smagi, vēlajam rudenim un ziemai nepiemērotas telpas. Mūžam izsalkuši, nosaluši un noskranduši, ar lāpstām vīri raka prettanku grāvjus Vislas aizsardzības līnijā. Ieročus nedeва, apmācības nenotika.

Viļa dienesta gaitās tomēr notika izmaiņas. Bijušā bataljona štābu likvidēja, līdz ar to izformēja arī „kulturālo daļu”, žurnāls „Tālos Ceļos” beidza pastāvēt. Taču Vilis tika uzaicināts uz pulka štābu, kas izvietojās Tornas pilsētā, par literārās daļas redaktoru jaunizveidotajā žurnālā „Kurzeme”. Saglabājies arī šā pulka karavīru žurnāls „Degsme” (izdots 1945. gada 1. janvārī), kurā pieminēts Viļa Zvaigznītes tēlojums „Ar māti pie baznīcas” un kvintas „Viņš nāk kā liesma”. Tās vērtētas kā ļoti melodiskas un ritmiskas.

Pa to laiku frontē notikušas lielas izmaiņas. 1945. gada janvārī tā jau tuvojās Tornai. Pilsētu pārpludināja bēgļi, tā tika bombardēta. 12. janvārī Sarkanā armija uzsāka jaunu lielofensīvu, un 20. janvārī būvpulki sāka atiešanu. Turpmākās gaitas kara ceļos ir tik dramatiskas, ka nožēlojamā dzīve Tornas noietnēs šķitīs kā paradīze.

Rietumprūsijas un Pomerānijas ceļos

Visu smago, žurnāla izdošanai nepieciešamo inventāru un personīgās mantas sapakojuši ragavās, kuras jāvelk pašiem, jo transporta nav, redakcijas darbinieki šķērsoja Vislas tiltu un iejuka bēgļu, svešu karaspēka vienību un krievu karagūstekņu straumē. Ja līdz šim apgāde bija slikta, tad tagad bieži vien tās nebija nemaz, nakšņot nācās, kur pagadās, nereti zem klajas debess.

Platais ceļš pieblīvējās ar bēgļiem un karaspēka kolonnām no vienas grāvmalas līdz otrai. Lielās vācu ores, smagi veļot ritenus, spiedās viena otrai blakus. Zem brezenta jumtiem stindzinošais vējš svaidīja sniega vērpētes. Automašīnas, nepārtraukti signalizējot un mētājot nosegtās uguņu acis, uz bāzīgi spiedās pajūgiem garām. Kājnieki ar ragavām un saiņiem jaucās starp zirgiem un auto riteniem, nekur netikdami uz priekšu. Ceļa malās māva lopi. Kāda izmisusi vācu sieva griezīgi spiedza tumsā: „Mans bērns! Kur ir mans bērns?”

Un vientuļas kliegzējas balsi pavadīja neskaitāmu bērnu raudas.

Tā šo gājienu apraksta A. Dziļums.

Vāciešu stāvoklis frontē bija kļuvis katastrofāls. Līdz šim padomju virspavēlniecība, uzskatīdama par svarīgāko uzdevumu aizsteigties priekšā sabiedrotajiem Berlīnes ieņemšanā (tam bija ne tik daudz militāri, cik politiski motīvi un tieksme sagrābt kodolpētījumu laboratorijas ar to urāna krājumiem), Sarkanās armijas galvenos spēkus bija vērsusi Vācijas galvaspilsētas virzienā, un janvāra beigās krievi jau tuvojās Frankfurtei pie Oderas. Tad padomju karavadoņi aptvēra, ka šo uzbrūkošo armiju labais spārns paliek neaizsargāts, jo visa Polijas un Vācijas teritorija pie Baltijas jūras, sākot no Mēmeles (Klaipēdas), joprojām atradās vācu rokās, un tur aizstāvējās ievērojami vācu spēki. Tāpēc Rokosovska vadītos 2. Baltkrievijas frontes spēkus pagrieza uz ziemeļiem ar uzdevumu izlauzties līdz Baltijas jūrai. Vācu resursi jau lielā mērā bija izsīkuši, un krievi – milzīgs pārspēks, fronte plīsa pa visām šuvēm, krievu tanki nesodīti varēja veikt dziļus reidus vācu aizmugurē, radot tur vēl lielāku haosu un zaudējumus.

Raibajā straumē, kura sevī bija uzsūkusi arī Tornas grāvračus, karavīri sajuka ar svešām vienībām un bēgļu grupām, vienības pazaudēja cita citu, vadība pazaudēja savas nodaļas.

Grāvjos un ceļa malās arvien vairāk krājās salauzti pajūgi, zirgu lietas, mēbeles un drēbju saiņi. Valēji, izvandīti koferi un saplošītas mugursomas ar sīkām, izbārstītām mantām gulēja grāvjos; blakus asiņainām lupatām spīdēja biezas grāmatas ar atrautiem vākiem, noraudzīdamās mūžības skaidrībā uz šodienas trāģēdiju ar zeltītām burtu acīm. Vēl tālāk starp skrandām spīdēja koši pulēti sienas pulkstenis...

...cik niecīga nozīme šajā vētras plaujā bija sīkām, ikdienišķām lietām.

Tā paša acīm redzēto apraksta A. Dziļums.

Ne vienreiz vien stāvokli vēl vairāk sarežģīja pašsaprotamā vietējo poļu naidīgā attieksme pret vācu formās tērptajiem karavīriem.

Gājiens sasniedza Brombergu (tagad Bidgošča), lai dotos tālāk rietumu virzienā uz Šneidemīli. Taču kāda no krievu tanku smailēm jau bija nogriezusi ceļu uz turieni, un straume pagriezās vairāk uz ziemeļiem – uz jūru, kur likās būs vienīgais glābšanās ceļš. Sākās skriešanās ar nāvi. Neapbruņoti, neapģērbti, bez jebkāda transporta, lielā salā, Sarkanās armijas tanku vajāti, Tornas grāvrači šajā ceļā piedzīvoja daudz grūtu un dramatisku brīžu. Gaužām traģiska izvērtās nakts pie Neiheimas ciema. Kad pēc neilgas atpūtas 1. būvpulka 5. bataljona kolonna kārtojās gājienam, tai tuvojās tanki, kurus tumsā visi uzskatīja par savējiem. Pēkšņi tie uz kolonnu atklāja iznīcinošu uguni. Visi glābās, kur spēja, daudzi krita, kādi 60 – 70 padevās gūstā, bet arī viņus sarkanarmieši nošāva. Pēc stundas tanki aizbrauca, aiz sevis atstājot ar liķiem un ievainotajiem nosētu zemi. Vēlāk Cempelbergā sapulcējās tikai viena trešdaļa no bataljona. Šo notikumu savā grāmatā apraksta Dziļums:

Pēkšņi! Pār balto sniega lauku aizstiepjās žiglas uguns svītras, ausīs iesitas spalgi ložmetēju tarkšķi. Dievs, starmešu gaismā līkst cilvēki!

Pūlis pašķiras, izjūk uz visām pusēm, saplok, nogulstas, aizkūleņo pa sniega piedzūtajiem grāvjiem. Cilvēki, nāvīgo tērauda zobu vajāti, pazūd aiz kokiem, krūmiem, pauguriem, šķiet, daļa pat ielien sasalušajā zemē. Dievs, kaut tā saplaisātu un atvērtos!

Šāviņu kārtas asi dzeļ vakara klusumu. Kur vien pret balto sniega segu sakustas tumšāka ēna, uguns mēles steidzas turp, karstais svins iecērtas cilvēku ķermeņos kā asinssuņa zobi.

Kad sniega lauks sastindzis bez dzīvības, spožās kara mašīnu acis satausta atkal ceļu. Vēl pāris reižu ierejas tumsā spalgie dzelzs suņi, tad grabēdami un šūpodamies aizslīd atpakaļ austrumu virzienā.

...visa apkārtne dus zem asinīm notraipīta līķauta.

Tajā pašā naktī Immerheimā, kur atpūtā atradās 2. būvpulka 1. bataljons un štāba rota, pēkšņi iebruka krievu tanki un daļu no grāvračiem sagūstīja. Otrā dienā latviešu 15. divīzijas izlūku bataljons paveica neiespējamo – krievus no Immerheimas padzina un gūstekņus atbrīvoja. To

esot bijis ap tūkstoti. (1957. gadā Vilis savās piezīmēs atzīmē, ka jau trešo mēnesi strādā pie noveles „Immerheimas mežs”. Lizuma muzejā glabājas šī darba melnraksts.)

Ar 15. divīzijas kaujas vienībām Tornas grāvraču ceļi krustojās vairākkārt. Tā – 22. janvārī latviešu pulki saņēma pavēli atbrīvot krievu ieņemto Nakeli un ieņemt pozīcijas gar Vislas-Oderas kanālu dienvidos no pilsētas, ko viņi arī paveica, sakaujot veselas divas krievu divīzijas. Saprotams, ka vācu fronti tas noturēt nevarēja, un kopā ar to atkāpās arī latviešu pulki, vairāk kā mēnesi bez atpūtas izcīnot asiņainas kaujas, laužoties no ielenkumiem un ciešot smagus zaudējumus. Daudzu šajos kauju laukos kritušo leģionāru vārdi ir iekalti Lestenes memoriāla sienās.

Turpmākajās dienās būvpulku vienības caur Cempelbergu un Šlohovu sasniedza bijušo Polijas – Vācijas robežu. Taču tur atkal priekšā krievi, jāiet atpakaļ uz austrumiem – uz Konici, kur grāvračiem beidzot izsniegšot ieročus. Bet pilsēta izrādās tukša un pamesta – kā īsta spoku pilsēta *tā gulēja tumsā mēma un sastingusi*. Grāvračī caur Šlohovu atgriezās Vācijā un janvāra beigās sasniedza Hammeršteinas apkārtni. Šeit varēja uzkavēties ilgāk, jo vāciešiem kaut kā bija izdevies uz laiku fronti šajā sektorā stabilizēt, pat nedaudz atspiest. Grāvračiem atkal jāņem rokās lāpstas, šoreiz jārok sniegs – jāattīra ceļi.

Leģionārus smagi nospieda neziņa par tuviniekiem. Kas ar viņiem, kur viņi – mājās, Kurzemē, Vācijā? Kā skarbo dienu liecību var lasīt laikrakstā „Ventas Balss” 1945. gada 6. februāra numurā ievietoto sludinājumu rubrikā „meklē tuviniekus”:

Vilis Zvaigznītis meklē brālī Ervīnu un māti Emmu...

Bet pa to laiku krievi jau ieņēmuši Dancigu, tuvojās Štetīnai (Ščecina), Hammeršteina draudēja ielenkums. 19. februārī lielā steigā ar vilcieniem grāvračus pārvietoja uz Štetīni. Vācieši centās to aizstāvēt, un Kurzemes pulks ar vilcienu tika pārvests uz Anklamu – uz dienvidiem no Svinamindes būvēt nocietinājumus, bet aptuveni pēc nedēļas viņi atgriezās Svinamindē.

Dziļuma romāns beidzas ar to, ka 13. aprīlī viss pulks Svinemindes ostā uzkāpj uz kuģa, lai dotos uz Kurzemi palīgā 19. divīzijai. Patiesībā uz Kurzemi šajā datumā tika nosūtīta t. s. Rusmaņa kaujas grupa, kura

pārsvarā bija izveidota no papildinājumu depo 1. pulka. Cits avots liecina, ka daļa no Tornas grāvračiem ar kuģi ieradās Liepājā jau 6. aprīlī. Arī Vilis savās piezīmēs raksta: *Šķiros no Dziļuma (aiznes sveicienu dzimtenei!), un 7. aprīlī mēs atkal esam Kurzemes krastā.*

Svinemindē palikušie būvpulki 27. aprīlī saņēma atļauju atiet uz rietumiem. Atļauja nāca par vēlu, jo ceļu jau aizšķērsoja krievu tanku smailes. Sadursmēs ar tām daudzi tika nogalināti un sagūstīti. Pulku atliekas turpināja ceļu uz Elbu, un lielākajai daļai grāvraču tomēr izdevās sasniegt Šverīnes un Vismāras rajonu, kur padevās Rietumu sabiedrotajiem.

Kara beigas, gūsts

Kurzemē atbraukušos karavīrus kaujās neiesaistīja, frontē viņi nenonāca, viņus sadalīja pa bataljoniem un novietoja jūras krastu aizsardzībai no Ventspils līdz Kolkai pret iespējamo krievu desantu. Bet tad jau arī klāt bija kapitulācija.

Atceros Kalnaiņu klētī Viļa stāstīto: viņu vienības kapteinis pēdējo reizi savus vīrus nostādījis ierindā, paziņojis par kapitulāciju un teicis, ka ar šo brīdi visi tiek atbrīvoti no dienesta un var doties, kurp vēlas. Tad pēdējo reizi nodziedājuši „Dievs, svētī Latviju”, nolaiduši karogu un šķīrušies, izklīstot pa grupām. Dažs meties bēgt uz mājām, citi devušies mežā pie partizāniem, pārējie ļāvušies liktenim krievu gūstā. Vilis kopā ar vēl trim biedriem izvēlējies – paša vārdiem – svētāko no visiem ceļiem – ceļu uz mājām un nozudis Kurzemes mežos. Bet ceļš uz mājām izvērtās garš un jaunu ciešanu pilns – vēl bija jāizdzīvo pazemojošais gūstekņa liktenis Vorkutas lēģeros.

Šo skarbo dienu atmiņu vīzijas ik pa laikam Viļa dienasgrāmatā uzplaiksnī vēl daudzus gadus pēc pārdzīvotā: *nakts Kuldīgas nometnē, kas šķīta būs pēdējā; puteklainā Kurzemes ceļmalas dābolā atlaidušies gūstītie karavīri tālo moku ceļu sākumā; Vaiņodes nometne aiz dzelonstieplēm...* Interesanti, ka Vai-

nodes nometnē Vilis nodevis savu rokas pulksteni *kādai drosmīgai meitenei, kas to iznesa caur sardzi*. Pēc daudziem gadiem viņš piedzīvoja aizkustinošu brīdi, šo pulksteni caur laipnām rokām atkal saņemot.

Vorkuta

Vorkutas vārds saistībā ar okupācijas laika represijām ir pieminēts daudzkārt. Tāpēc daži vārdi par šo Dieva pamesto zemi.

Jau cara laikos bija zināms, ka Pečoras reģiona zemes dzīlēs ir akmeņogļu slāņi, taču to izmantošana tika atzīta par neiespējamu – cars Nikolajs I uzskatīja, ka cilvēks nespēj dzīvot „Dieva pamestajos” ziemeļos.

Staļinam vajadzēja, lai cilvēki tur nomirtu, nevis dzīvotu. Pēc viņa pavēles 1930. un 1931. gadā uz Vorkutas upes baseinu (tajā pašā laikā arī uz Noriļsku) nosūtīja ģeologu ekspedīcijas. Pēc ģeologu aplēsēm, Vorkutas ogļu krājumi bija 36,5 miljardi tonnu. Krievijas Eiropas daļā tie bija lielākie ogļu lauki pēc Donbasa un vieni no lielākajiem pasaulē. Pie tam Vorkutas ogles ir ļoti kvalitatīvas, tās ir labākas par Donbasa un Kuzbasa oglēm, no tām var iegūt augstvērtīgu koksu, kas savukārt dod iespēju kausēt labu tēraudu. Ar to Čerepovecas metalurģijas kombinātā kausēja labāko tēraudu Padomju Savienībā, ko izmantoja arī Ļeņingradas (Pēterburgas) kara rūpnīcās.

Oficiāli tika ziņots, ka ogļu ieguvī Vorkutā uzsāka varonīgie, pašreizēdie komjaunieši, faktiski to darīja ieslodzītie. Šā mērķa īstenošanai 1938. gada pavasarī izveidoja milzīgu nometņu tīklu „Vorkutlagu”. Tā kā dzelzceļa līnija tālāk par Kotlasu nesniedzās, katordzniekiem 1500 km garais ceļš no tās līdz Vorkutai bija jāveic kājām. Daļu ieslodzīto turp nogādāja ar kuģiem līdz Pečoras ietekai Barenca jūrā un tad baržās augšup pa Pečoru un tās pieteku Usu (mazā Vorkutas upe ir Usas pieteka). Pēdējie 60 kilometri viņiem vienalga bija jānoiet kājām. Kā vienā, tā otrā gadījumā ieslodzīto mirstība ceļā bija masveidīga. Galapunktā cilvēku mirstība nemazinājās – baraku nebija, dzīvoja zemnīcās vai teltīs arī ziemas salā.

Vispirms pašiem nācās uzcelt nometņu žogus, tikai tad barakas. Vienlaikus uzsāka ogļu ieguvī, rokot tās ar rokām. Ogles aizveda uz „Lielo zemi” pa ūdensceļiem.

1942. gadā pabeidza dzelzceļa būvi no Kotlasas līdz Vorkutai. Arī to paveica ieslodzītie. Visā dzelzceļa trases garumā bija nometņu ķēde, ko dēvēja par „Padomju Savienības garāko lēģeri”. Cilvēku mirstība tur bija vēl lielāka nekā ogļu raktuvēs. Tā no 50 000 ieslodzītajiem, kuri būvēja dzelzceļu 1940. – 41. gada ziemā, 80% nomira.

Kara laikā, kad Donbass bija okupēts, Vorkutas ogļu nozīme ārkārtīgi palielinājās, to ieguve vērsās plašumā. „Vorkutlags” bija izaudzis par milzīgu spaidu darba nometņu sistēmu, kas sastāvēja no 127 atsevišķām darba nometnēm 80 km² teritorijā. Tās atradās blakus trīsdesmit divām ogļu raktuvēm (šahtām), kas izvietojās plašā lokā uz ziemeļiem no Vorkutas pilsētas (tā dibināta 1943. gadā). Katrā nometnē bija vairāki tūkstoši ieslodzīto. Pēc kara te iepludināja lielu skaitu politieslodzīto no „atbrīvotajām zemēm”, kā arī kara gūstekņus, starp kuriem bija arī Vilis Zvaigznītis.

Par ieslodzīto drausmīgajiem dzīves apstākļiem ir dzirdēts daudz stāstu. Tas prasīja upurus, par kuru skaitu joprojām nav skaidrības. Pētnieki ir aprēķinājuši, ka, piemēram, Vorkutlagam līdzīgajā nometņu sistēmā Vjatlagā laikā no 1938. gada līdz 1945. gadam nomiruši 24 % ieslodzīto. Salīdzinājumam – Buhenvaldē gāja bojā 14%.

Vislielāko mirstību izraisīja bads. Tā sauktais „lielais bads” nometnēs ilga līdz četrdesmito gadu beigām, tad apstākļi nedaudz uzlabojās un līdz 1953. gadam bija „mazais bads”, bet pēc Staļina nāves bada nāvē vairs jāmirst nebija. Tātad Vilis nonāca nometnē, kad lielais bads bija beidzies. Tomēr drausmīgajos apstākļos pat dažos mēnešos cilvēks varēja nonākt uz iznīcības robežas. Jaunpiebalgas vidusskolas skolotājs Atis Vāliņš, kura liktenis līdzīgs Viļa liktenim, stāstīja, ka jau pēc nepilna gada viņš ticis „noaktēts” kā darbam nederīgs.

Karagūstekņu likteni noteica 1945. gada 11. februāra Jaltas konferences norunas, kā dēļ viņu lielākā daļa salīdzinājumā ar politieslodzītajiem nometnēs pavadīja relatīvi īsu laiku. Vilis – nepilnu pusotru gadu. No

tālajiem ziemeļiem dzimtajos Zemgaļos bijušais Tornas grāvracis atgriezās 1946. gada 8. oktobrī. Vairāk nekā divus gadus garā odiseja bija beigusies. Tā paša gada nogalē Vilis dzimtajās mājās krēslas stundā vientulībā domās pārstaigā šo laiku:

Zem ošiem zeltainiem es mīlās mājās nāku... Sapnī gribas aizdarīt plakstus – senais klusums sāk skanēt telpā – mājās, mīļajās mājās! Arā zālē sarma, saule laižas rietā aiz Kalaņģiem. Pulkstenis nozvana – divi – cik īsa diena, bet Vorkutā, šinī pekles ciešanu vietā, pašlaik ir mūžīgā nakts. Aina un māmuliņa ir Ūdrišos, vecā Ārona bērēs. Ir mūsu onkulītis aizmīga ilgo miegu 17. novembra naktī un nu dus Sila kaļos. Bet Ervītis cīnās par savu dzīvību tālajā posta zemē – Nižņņitagilā.

Brīdi skatos debesīs – esi svētīta glābēja gaisma! Kur tā zeltainā rudens diena, kad rīta krēslā atstāju māju, Krusta baznīcas kazarmas, vētra ceļā jūrā uz Vāciju un saulainā rīta vizmā pilsēta gobu meža kalnos – Gotenhāfena, Sofienvaldes ozolu birztala lietū, Argenavas meža teltis – Tālavas nometne, Berlīne, Drēzdene, Prāga.. Spokainās mēneša naktīs vilkačiem klīstot, mēs bēgam nāvi. Štetīnā municijas pagrabos klausāmies uzbrukumu sirēnas. Un atkal Kurzemes krastā. Koncerts Talsos. Atspulgs, es, Zaļaiskalns un Līcis – kapitulējuši karavīri Kurzemes mežos.

Kādēļ to pavasari ziedēja koki? Acīm sāpēja viņu daiļums aiz dzeloņstieplu žoga. Jāņu sestdienā ar karalisku goda sardzi mūsu ešelons dodas ceļā uz aizpolārloka pilsētu Vorkutu, kur dvēselei tur mieru gūt un apskaidroties sevī. Cik tuvu nāvei būs! Cik reizes ilgots neatmošanās! Un tomēr tu esi mājās atgriezies, saulrieta stundā sveicis mīlo māmuliņu, balta kā ābele zied viņas galva...Kur ir mani draugi? Cits mūžīgā mierā. Pelnains miers apņēmanī. Citam manas sapņu meitenes acu spožums... Man ziemas zvaigžņu nakts klusums... Noliecu galvu un klusēju – vakara ēnas jau telpā. Klusums skan.

Pie šīm atmiņām prāts atgriežas atkal un atkal. Ieraksts dienu piezīmēs:

1981. gada 8. oktobris

Mājās pārnākšanas diena

...Mežonīgs vējš no vakariem, saule dūmakā – tā sākas mana dārgā atmiņu diena. Pagājuši 35 gadi, kopš vakara krēslā pa sarmas baltiem gulšņiem nācu no Lizuma stacijas – nē, skrēju, apskurbis no laimes – mājās, mīļajās mājās, sapnī redzētās baigos ziemeļu tuksnešos... kritu ceļos un skūpstīju zemi uz takas tēva mājās.

Kāda aculieciniece stāstījusi: Zvaigznīšu Vilis izkāpis Lizuma stacijā,

stāvējis ilgi, ilgi, tad sācis skriet...

Brālis Ervīns no lēģeriem atgriezās tikai 1949. gada rudenī.

Šis laiks ir atstājis smagu iespaidu uz visu turpmāko Viļa dzīvi. Vēl daudzus gadus pēc atgriešanās mājās lēģeris rādās nakts murgos:

Šorīt, agri cēlies, pabeidzu dzejoli "Pārnākot", ilgi iecerētu un veidotu.

Šodien paiet taisni trīs gadi, kopš redzēju velnu vaigā – tas bija Vorkutā, baigā sala un puteņa rītā, kad neizgājām darbā. Mani spēra kājām! – neesmu redzējis Dzimtenē nevienu suni, ko kājām spārdītu kāds. (22.10.1949.)

Ziemeļu zemes nāves lauki kūp sniegpukenī... Norauju cimdu – pirksti ir balti "kak kartoški", saka brigadieris. (02.12.1948.)

...tik vājš tur kļuvu, ka nespēju vairs paiet, un tad es pieķēros stiprākam biedram pie svārku stūra un streipuloju mājup, mājup – tas ir uz nometni – cilvēku ēnas, nāves kalna uguntiņas. (25.10.1952.)

Sapnī biju Vorkutā. Izciestā ēnas vēl vienmēr dvēselē un neizgaist. (23.09.1972.)

Naktī vienos murgos, atkal it kā Vorkutā, apzog drēbes. Cik labi, ka pēdīgi rīta gaisma. (13.04.1980.)

Pagājuši 44 gadi, kopš pārnācu no Vorkutas... kas ciests, kas pārdzīvots... (08.10.1990.)

Tomēr plašāki stāstījumi par kara gaitām un gūstu piezīmēs neparādās, tie laiki arī sarunās vairs pieminēti netika. Kā vairums represijās cietušo, Vilis centās aizmirst šīs ciešanas un pazemojumus, izdzēst tos no atmiņas. No vienas puses, tas palīdz izdzīvot, no otras – emociju apspiešana paildzina ciešanas, nakts murgos tās atgriežas atkal un atkal. Bez tam stāstīt par dzīvi lēģeros bija arī bīstami. Taisnība rakstniekam O. Faidžisam. Viņš raksta:

Traumatisku atmiņu apspiešana ir plaši izplatīts psiholoģiskās paš aizsardzības paņēmieniens represiju upuru vidū visos totalitārajos režīmos, taču Padomju Savienībā Staļina upuriem bija īpaši iemesli aizmirst pagātnei. Nevienš nejutās drošs, ka Hruščova atkusnis turpināsies. Tā arī izrādījās, atkusnis bija īss un ierobežots...

Nebija drošības sajūtas arī Vilim. It sevišķi pēckara gados, kad no tuvām un tālām mājām čekas nagos nonāca daudzi kaimiņi:

Baiga nakts – klausos, it kā soļi dun. Vai nāk jau? (04.11.1948.)

Šīs mokošās sāpes smacēja dzejnieku. *Tas kā tumšs nemiers manī. Bija*

bīstami par tām runāt, kur nu vēl rakstīt, bet kam gan citam tās uzticēt, ja ne dzejai. 1950. gada janvārī viņš raksta: *Esmu pasācis dzejoļus par Vorkutu*. Par šo tēmu Lizuma muzeja krātuvē atradās vairāki manuskripti. Kādā no tiem attēlots, kā sapnis par dzimteni palīdzēja izdzīvot skarbo lēģera laiku:

Pār vergu nometni
klāj vizmu mēnešnakts,
sedz sargu torņus
zaigu ziedu zilu.
Uz dzimteni vismīļo
ved, sapni, mūs,
zvans, ausmu aicinot,
pirms baigi dunēt sāk.
Dzejolis nobeidzas ar šādām rindām:
Ai, dienas mirušās,
jūs sapņi, mūžam veltie!
Kad rīta liegumā ar zaigu mākoņzeltu
reiz diena laimīgā ar brīves vēsti nāks?

Skumjas pārdomas par izpostīto dzīvi pavīd 1969. gada 20. novembra ierakstā:

...domāju par nāvi. Cik skumji, ka paveikts tik maz. ...armija, gūsts, Vorkuta. Pārnākšana, smaga cīņa par dzīvi – ik minūti baidoties.

Viļa gars un gaišais skats uz dzīvi lēģerī tomēr netika salauzts. Vēl vairāk – tur viņš prata pat palīdzēt saviem likteņa biedriem:

Kārlis [Kerzums] stāsta – esot saticis kādu Jēlgavas skolotāju, ar kuru es bijis kopā Vorkutā. Cik ļoti es bijis tur par miera nesēju, jau mani satiekot, labāk kļuvis, un kā es pratis mierināt. (31.03.1951.)

Kaut arī tiešas represijas pret bijušajiem ieslodzītajiem un izsūtītajiem vērsta netika, viņu pagātne ik pa laikam tika atgādināta. Dažreiz līdz pat smieklīgumam:

...Ervīša kandidatūru uz Darba veterāna titulu Gulbenē noraidījuši. Tāpat Zaķu Jūlijam u. c., kas bijuši izsūtīti. Cūcība gan! Strādā, cik labi spēj – nekā! (Dienu piezīmes 06.02.1980.)

Tas ir nepārprotams mājiens – jūs esat sodīti un izsūtīti pamatoti, jūs neesat nevainīgi cietušie. Pricājieties, ka esat žēlīgi atlaisti mājās, un pazemīgi nesiet savu grēku nastu! Un čeka no viņiem savas acis nekad nenovērsa, ik pa laikam tā sevi atgādināja: 1955. gada 29. decembrī Vili “aizvzina” uz Gulbenes čeku, tomēr tajā pašā vakarā atlaiž mājās.

Vēl 1970. gadā ceļu iecirkņa priekšnieks saņēmis zvanu “no augšas”:
Jums tur Galviņš un Zvaigznītis nodarbojas ar pretpadomju aģitāciju! Man ir drošas ziņas! Jūs viņus pārtrauciet, pārtrauciet, tiklīdz viņi sāk!

„Nepareizā biogrāfija” Vilim liedza strādāt par skolotāju un dažkārt varēja būt arī par iemeslu atteikumam publicēt viņa sacerējumus.

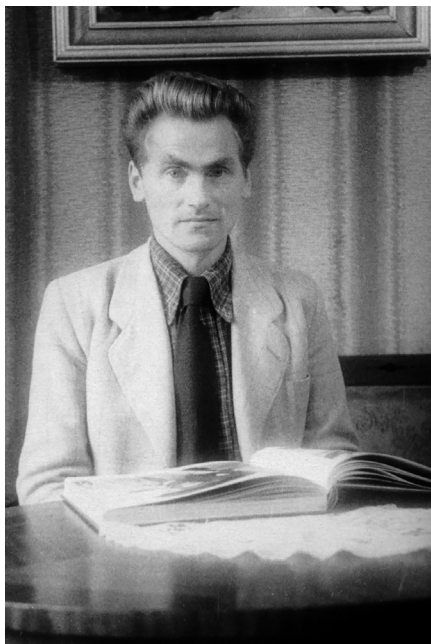
DZEJNIEKS NO DIEVA ŽĒLASTĪBAS

Vienā no saviem pēdējiem laikrakstā „Dzirkstele” publicētajiem darbiem „Dzejnieces mutautiņš” Vilis Zvaigznītis atzīstas „grēkā”. Mācoties Lizuma pagastskolas trešajā klasē, draugi viņam lūguši uzrakstīt kādu pantiņu, lai paķircinātu uzraudzi, kura gādājusi par kārtību telpā. Daudz nedomādams, Vilis uzrakstījis sekojošas rindas:

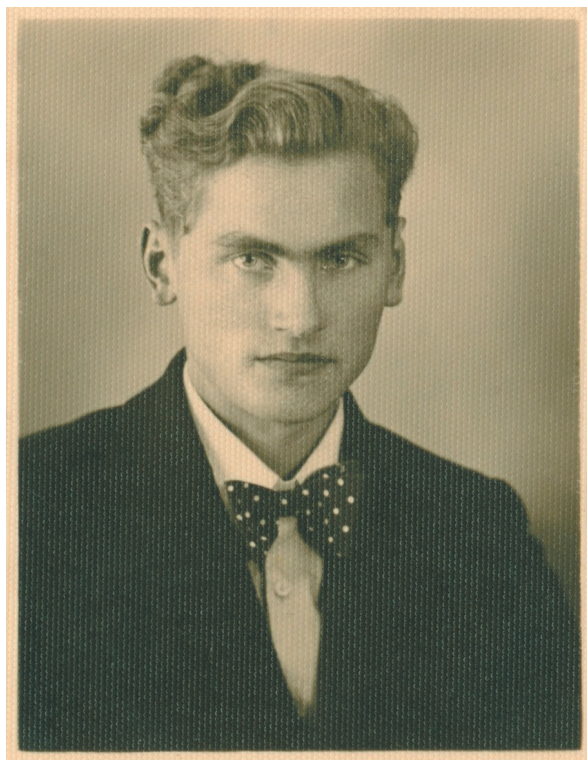
Par uzraudzi mums Marta likta,

Kā elles zēvele tik pikta:
Nedrīksti ne vārda bilst,
Šī kā pekles uguns svilst –
Līdzīgs pūķim briesmonis
Mūsu klases uzraugs šis!

Klases biedri jau gan ir zinājuši, kam lūgt izdarīt šādu (ne)darbiņu – acīmredzot, Vilim šis nebija pirmais dzejnieka talanta uzplaiksnījums. Daudzus gadus vēlāk kādā vēstulē viņš raksta: *Kad tā apdomāju, pabrīnos pats par sevi. Pūlos ar rakstīšanu jau kopš tālām bērnu dienām (skolotājs par pamatskolas 3. klasē uzrakstīto pirmo dzejoli lika kaktā stāvēt veselu nedēļu! Še tev dzejas satriecošais spēks!). Neskatoties uz visām neveiksmēm, prātīgāks neesmu palicis.*

Lizuma muzejā Viļa Zvaigznīša fondā glabājas vairākas skolas burt-nīcas, klades un liels skaits lapiņu ar dzejoļu rokrakstiem, melnrakstiem un uzmetumiem. Senākie ieraksti datēti ar 1932. gadu. Tie ir četri dzejoļi, kas rakstīti, mācoties Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijā. Daudz ražīgāk jaunais dzejnieks rakstījis, jau būdams students. Sevišķi ražīgs bijis 1935. un 1936. gads, kad sacerēti attiecīgi 32 un 47 dzejoļi. Puse no tiem gan radusies vasaras brīvlaikos, bieži vien brīvā dabā – *ganībās, upes plāvā* – droši vien atpūtas brīžos, strādājot tēva saimniecībā. Rakstīts gan laikam tika vairāk sev pašam, savu nodarbi nepopularizējot. Nejauši uzzinājis, ka arī kāds cits studiju biedrs dzejo, viņi viens otram atzinušies *un tad norunājām kādu vakaru iepazīstināt viens otru ar saviem darbiem.*

*Vilis Zvaigznītis pirmskara Rīgas laikos,
foto ateljē "Daile", Brīvības ielā, 1936. gada 5. oktobrī*

Tomēr tika sagaidīta arī pirmā publikācija. Par to liecina ieraksts viņa dienu piezīmēs. 1977. gada 12. decembrī, priecēdamies par saņemto vēstuli no Saulcerītes Vieses, viņš raksta:

Uzšalc prieka vilnis, tāpat kā asiņu maiga brāzma kādreiz bērniībā, kad [brālis] Ervītis atnesa „Atpūtu” ar manu pirmo tēlojumu bērnu nodaļā...

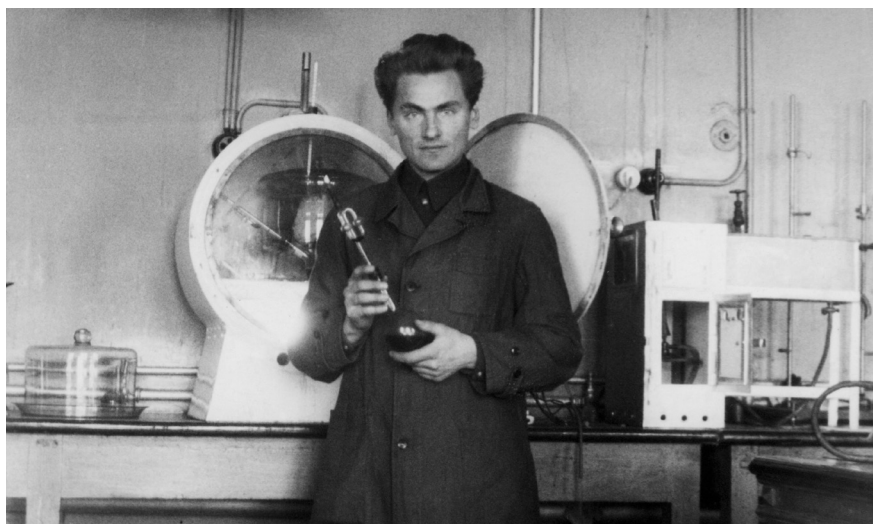
Lūk, kā! Pirmā publikācija meklējama „Atpūtā”! Arī vēlāk laikrakstos šad tad esot parādījušies viņa dzejoļi. Katrā ziņā tā laika literārās aprindas viņam nebija svešas. 1970. gada 22. maijā Vilis, apmeklējot Gunāru Selgu Rakstnieku savienības namā, atceras tikšanos ar Benjamiņas kundzi šajās telpās: *Selga ved mani rādīt seno greznību. Brīnišķīgi! Atceros, te, šinī kamīna istabā, mūs pieņēma Benjamiņa kundze... Pirms divdesmit septiņiem gadiem! Kā sapnī kāpjju lejā pa grīdsegu noklātām kāpnēm.*

Citviet viņš atzīstas:

...iecerēju būt dzejnieks, jā, vispirms dzejnieks. Un aizrāva mani glezniecība un tēlniecība, bet studēju ķīmiju...

...dzejnieks. Kā skan šis vārds!

Tie droši vien bija praktiskas dabas apsvērumi (inženieris-ķīmiķis būs turīgāks nekā dzejnieks), kādēļ viņš nesekoja savam sirds aicinājumam un nestudēja filoloģiju, bet gan ķīmiju, kur *karaju bargi kā svešā, naidīgā zemē*. No šīs piezīmes var spriest, ka ķīmija Vilim nebija sirdslieta, tomēr studijām viņš pievērsās ar visu nopietnību. Pirmajam gala eksāmenam 1943. gada augustā viņš gatavojās klusajā lauku sētā – Zemgaļos. Bija rudzu plaujas laiks. Kamēr brālis Ervīns (tēvs jau bija miris) kopā ar krievu kara gūstekni Koļu strādāja druvā, Vilis sēdēja pie lekciju pierakstiem un grāmatām, pa brīžiem aizejot palīgā plāvējiem. Eksāmenos organiskajā ķīmijā un fizikālajā ķīmijā viņš saņēma augstāko novērtējumu – „*loti sekmīgi*”. Ne tik spoži veicās neorganiskajā ķīmijā: *valsts eksāmenā dabūju tikai „sekmīgi”*. *Fui!* Nākamā gada februārī tika nokārtots pēdējais eksāmens, maijā aizstāvēts diplomdarbs. Te vēl interesanti atzīmēt: runājot par studiju laiku, Vilis atcerējās, ka 1941. gada 23. jūnijā, kara otrajā dienā, kārtojot eksāmenu tehniskajā mehānikā, Rīgā bijis uzlidojums un viņš bijis vienīgais, kurš uz eksāmenu ieradies.

Ķīmijas laboratorijā

Vēl viens interesants notikums liecina, cik nopietni Vilis interesējies par literatūru. 1943. gada 25. novembrī Rīgā, netālu no Brīvības pieminekļa, jūsmīgais students satiekas ar slaveno dzejnieku Kārli Skalbi. Un *dzejnieku dzejnieks, karalis nāk man klāt un sniedz abas rokas*. Un notiek sirsnīga saruna. Piezīmēs nekas nav teikts par pazišanās aizsākumu ar Skalbi, bet pazišanās nav bijusi sekla un garām skrejoša, ja dzejnieks bija tik iepriecināts par šo nejaušo tikšanos. Iespējams, ka Vilis bija ciemojies pie Skalbes Piebalgā, viņi bija runājuši par dzeju, varbūt Vilis bija rādījis savus darbus. Skalbe noteikti Vilim bija tuvs. Kaut kad daudz vēlāk Ārija Elksne viņam pārmetīs Skalbes intonācijas viņa dzejā (dzejoļos “Sniegi snieg” un “Krīt atkal snieg”).

Ne par velti saka – no sava likteņa neizbēgsi. Tā arī Vilim dzīves laikā ar ķīmiju nodarboties tikpat kā neiznāca, toties viņa devums rakstniecībā ir visai plašs un daudzveidīgs: dzejoļi, balādes, stāsti, noveles, tēlojumi, apraksti, esejas, pasakas, publicistika. Bet mīļākā mūza viņa mūzu „harēmā”, bez šaubām, bija un palika dzeja: *Dzeja – jā, mana mūžīgi daiļā līgava...*

1954. gada 14. septembrī viņš raksta:

Ak, rokas man sāj nedarīta darba – radīt, radīt! Dzejniekam būt! Vienīgi tam! Viss

cits ir maldī!

Ieraksts dienu piezīmēs 1967. gada 3. augustā:

Vakara ēnas jau stīgo... Tagad pie dzejas, pie savas mīļākās mūzas lai svētīta šī vakarstunda!

Savai mūzai Vilis palika uzticīgs pat skarbajos kara laikos, ietērpts leģionāra mundierī, darbojoties karavīru žurnālos „Tālos Ceļos” un „Degsme”. Viņa darbi gan īsti neatbilda karavīru žurnāla garam, jo karš un kareivīgums romantiskā dzejnieka būtībai bija pilnīgi nepieņemams un svešs. Jā, viņš nebija cīņā saucējs, tomēr redaktors Alfrēds Dziļums atzīst:

Kaut viņa vārsmas bija sapņainas, tām piemita īstas dzejas smarža. Sevišķi viņa īsajos prozas darbiņos mākslinieciski parādījās Vidzemes sapņotāja dvēsele un izjusta dabas pazīšana.

Pirmā būvpulka 2. bataljona karavīru žurnālā „Tālos Ceļos” varam lasīt Viļa prozas darbus „Sapnī”, „Ausmā”, dzejoļus „Zvani” un „Perpetuum mobile”. Pēdējā, starp citu, šādas pārdomu rindas:

*Šai ritmā dzelžainā tu slēgts arvienu
Kā daļa niecīga, kā ritenītis sīks.
Kas lielais mērķis – nezini, tik skrieni,
Kad lūzīsi, gan citu vietā līks.*

Viļa mūža sapnis bija kļūt par atzītu dzejnieku, izdot savus dzejoļu krājumus. Pirmajam pat nosaukums iecerēts: „Tālo zvaigžņu gaisma” – sapņains un romantisks kā visa viņa paša būtība. Tā viņš sauca arī savu studiju laika mīlestību. No piezīmēm var noprast, ka viņus izšķīra karš.

Jā, vispirms – dzejnieks. Pat viņa proza ir poēzijas pārpilna:

Tik labi ir klausīties, kā lietus un sniegs vējā ūjina garu balsīm...

Tālu dun gārša, un mūsu koki šalko izmisuši...

Pagalnā iegavilējās saule...

Augu dienu tek saule ap māju...

Radzupīte jau veļ zaļganus vilņus pār ledaino gultni. Bet priedes šalc, kā sapņojot pavasara piesaulē...

Laiks aizplūst kā bezgalīga straume, tik maz zemes bērnam no viņas veldzes...

Zvaigžņu upes mākoņu vālos...

...smails kā zeltaina vakarblāzma siltā vasaras vakara krēslā.

Tā uzrakstīt var tikai dzejnieks.

Visa viņa būtība bija pārņemta ar dzeju. Ir saglabājusies liels skaits melnrakstu un uzmetumu iecerētiem darbiem. Lielai daļai uz lapas malām atzīmēts ne vien rakstīšanas datums un pulksteņa laiks, bet arī vieta, kur tas noticis. Te redzams, ka vārsmas ir pierakstītas gan vēlās nakts stundās, gan mostoties nakts vidū, gan agros rītos. Tās radušās *Pārgaujas silāja viršu laukā, mežā, pļavā, siena šķūnī, Lejplavā siena pļaujas rīta cēlienā, Robežkalnā, atpūtas namiņā, Velēnas dzirnavās, kaļos, Tūzras ceļā, dienai lietainai tumstot, silā pie Adulītes, Lizuma krustceļa sardzes būdiņā, teiksmainās Azandas līčos...* Dzeja ar viņu ir vienmēr un visur. Iemīļoti ir klejojumi pa mežiem ar sēņu grozu uz rokas, kad klusumā atveras dvēsele un raisās domas:

Laimīgās stundas mežā! Saules piemirdzētā gāršā rīta rāsas svaigums, klusi šalko galotnes, saules vizuļi mirgo sūnā. Eju starp tumšiem, augstiem kokiem, te saulē, te ēnā, baltu lapiņu un zīmuli rokā, un, bērزلapes laužot, domas viegli raisās vārdos.

Žilā viršu pakalnā apsēstos, nākot ar sēņu grozu mājup. Tumšzeltainas kameņes nolaižas ziedos, un es klausos rudens klusumā un raugos dzidrā, rudens saules piemirdzētā gaisā.

Ik rītu, tā atgriezoties, nesu līdzi kādu jaunu dzejoli, esmu līkums, sirdsmieru guvis. (24.08.1949.)

Pāri aizaugušajai Sīsiša pļaviņai zeltā blāzmo gārša. Apstājos pilskalnā. Izņemu papīra strēmelītes, pildspalvu. Apsēstos. Dziļi lejā Uriekste, bet starp tumši zaļām eglēm viņā kraujā deg bērzi zelta dzirkstīs. Skaisti un reizē tik bezgala skumji, ka gribas raudāt.

Sēdu, rakstu rindu, svītrojū, sēdu un domāju, līdz beidzot esmu kā noreibis. Kaut kas dīvainš mani satver. Esmu kā apburtībā un kā svešs pats sev. Rakstu ejot, pārēju upi pa tiltu uz šķūnīša pakalnu. Apsēstos uz kāda no pamata akmeņiem un rakstu... Atmirdz saule un mežs aizdegas gaismā. Cik skaisti, cik skaisti! Klīstu ilgi apburtā gāršā. Vēl mājupceļā rakstu, rakstu... (11.10.1970.)

Ceļa remontstrādnieks – dzejnieks

Nav iespējams precīzi saskaitīt, cik dzejas darbu gadu gaitā uzrakstīts. Ja Lizuma muzejā glabātajiem rokrakstiem un melnrakstiem pieskaita dienu piezīmēs pieminētos, tad to skaits pārsniedz pustūkstoti. Starp tiem ir liela apjoma dzejojumi – divpadsmit balādes un vairākas poēmas. Diemžēl vairums dzejoļu palikuši līdz galam neizstrādāti, nepabeigti – tādi paši kā iedvesmas brīdī uz ātru roku uzņemti. Bet arī tajos uzmirdz īsta poēzija un autoram tik mīļās dabas glezniņas.

Dienu piezīmes ļauj ieskatīties mistiskajā radišanas procesā, kā iecere kļūst par kaut ko reālu.

Cik noslēpumaini doma top dziļumos, līdz uzplaukst par vārdu! Sākumā tumsa, dzīla, sāpīgi mēma. (26.01.1982.)

...rakstu „Kalnu vectēvu”. Domāju par to, ejot pa gundegu taku, laistot kartupeļus, un murgoju miegā. Dzeja – tā ir skurbinošas moku stundas, grūta laime. Nedomājot – kādēļ! (21.07.1967.)

Sadomāju – iešu uz Lizumu... Ceļā, ejot pa Bērzu aleju, ieskanējās „Pūpolzara” sākuma īstās divas rindas, ar kurām visu laiku nebiju mierā. Kur ņemt rakstāmo? Kauns uz ceļa kādu apturēt. Eju uz pasta. Tur vestibilā pašlaik iegāja skolotāja Irēna Sergē. Satiekamies pie pasta skapīšiem. Lūdzu, vai viņai nav rakstāmais? ...tūlīt uz „Astras” cigarešu paciņas uzrakstīju savu divrindi. (05.02.1982.)

Dažreiz iecere briest zemapziņā gadiem ilgi, tad pēkšņi, pamostoties nakts vidū, tā izlaužas, un vārdi raisās kā *transā*, *līst kā melodija no burvju flautas*, it kā tie nāktu no augstākiem spēkiem.

Visraženākie apskaidrotie brīži ir naktī pamostoties, kad jūtu, ka vārdi raisās un skan kā melodija. Un vēlāk liekas kā brīnums. (01.10.1969.)

Pamodos ap pieciem rītā, kā letarģijā sāk raisīties vārdi dzejolim... Dzejolis „Ziedu lauks” radies 11 minūtēs! (15.03.1987.)

Dažreiz dzejolis rodas spontāni:

Esmu tik laimīgs – divi dzejoli vienā dienā. (08.02.1980.)

Braucot pa Kalaņģu celiņu, uzrakstu pāris pantus.

Sēstos pie rakstāmgalda kabinetīnā. Pusstundā 6 panti. (12.11.1977.)

Lielāko tiesu gan darbi top smagā darbā, izmisīgi cīnoties ar Vārdu. Taisnība – ir grūti savu domu ietērt vārdos, jo uzrakstītais vārds sāk savu dzīvi, raisa jaunas asociācijas, aizvelk domu citā virzienā. Gala rezultāts ne vienmēr atbilst iecerei. „Cik maz tomēr no cerētā”. Tad seko mokoša „slīpēšana”, līdz dzejolis „skan”.

Vakar ilgi slīpēju savu balādi „Pieguļas nakts”. Sāk skanēt. Tā arī vajag – lai nobriest, lai nogatavojas kā auglis pie zara. (16.01.1966.)

Pirms iemigšanas „cīnos ar vārdu” – veltījumu Kārlim Skalbem. Grūti, grūti doma top par vārdu, ai, cik bezgala grūti! (23.10.1979.)

Atkal nemiers ar uzrakstīto! Cīnos, mokus, meklēju vārdu! Īsto, vienīgo! Neatradu... (28.11.1980.)

Naktī pamodies rakstīju labojumus pirmajiem diviem pantiem. Atkal un atkal neesmu mierā ar uzrakstīto. Cik grūta cīņa ar vārdu!

Bet šī ir laimīgā saulrieta stunda – beidzot vārsmas sāk skanēt... (29.01.1982.)

Cik cītīgi Vilis “cīnījies ar vārdu”, redzams, pārskatot Lizuma muzeja krājumus. Piemēram, stāsts “Melnais kaķis” pārstrādāts astoņas reizes. Saglabājušies seši melnraksti un visos svītrojumu, labojumu un papildinājumu pārpilnība!

Toties jo lielāks ir prieks, kad darbs pabeigts:

...sēstos pie stāsta „Vectēva ozoli”. Pabeidzu! Paldies, mīlais Debesu Tēvs, par tavu žēlastības gaismu! Kāds neizteicams prieks, laime. (04.02.1981.)

...pie „Vectēva ozolu” lasījuma. Stāsta ilgums, lasot balsī – pusstunda. Tik mazs laika sprādis! Bet rakstīju – dienām, slīpēju, slīpēju līdz apnikumam, un maksās „Dzirkstele” (ja vien nodrukās) rubļus 10,-. Tak pati rakstīšana – cīņa ar nīcību. Pacelšanās pāri. Mūžības jausma. Jā, tā ir. Nu tāds kā miers dvēselē. Darbs pabeigts. (29.03.1981.)

Vilis negāja baznīcā, bet, šķiet, bija dziļi dievticīgs, jo bieži vien paņēma rokās mātes Lūgšanu grāmatu, dažkārt pēc pabeigta darba nometās ceļos, lai teiktu pateicības vārdus Dievam.

Sēstos pie dzejoļa rakstīšanas. Brīnišķīgs Dieva palīgs – nobeidzu dzejoļa rakstīšanu! Skan! Skan! Nometos ceļos pie rakstāmgalda, saku paldies Mūžīgajam Dāvātājam, sirds dziļas neizsakāmas pateicības pilna. (02.02.1982.)

Tā radošas iedvesmas pacēlumī mijas ar šaubām, vilšanos, neticību saviem spēkiem. Prieku un laimes sajūtu, kad darbs izdevies un atzīts, nomaina izmisums, ja tas noraidīts. Kā visi mākslinieki, Vilis ir jūtīgs, viegli ievainojams. Viņu var gan sarūgtināt, gan iepriecināt pat tāds sīkums, ko cits nemaz nepamanītu, viņš skaudri pārdzīvo gadījumus, kad nākas saskarties ar dzīves negācijām, cilvēku nevērību, augstprātību, necieņu. Pietiek kādam nevietā pasmieties, neatbildēt uz laipnu sveicienu, nepasniegt roku, lai dzejnieka dvēsele vēl ilgi pēc tam klusībā smelgtu. Bet sevišķi smagi viņš pārdzīvo atteikumu publicēt uzrakstīto, jo – kā teikusi Zenta Mauriņa – „visasākās sāpes jūt tas, kas, savu sirdi paņēmis rokā, iziet ļaužu drūzmā un nevienu roka neizstiepjas viņa dāvanai pretī”.

...no „Sievietes” redakcijas Ārijas Elksnes atraidoši vārdi. Esot Kārļa Skalbes intonācijas. Neder, neder, neder...

Un tā līdz nāvei. Nometos ceļos un raudu. (25.02.1970.)

Un man liekas, mūžam palikšu tajā pusē, kur nezināmie, neatzītie, nicinātie un

pazemotie dus mūžīgo nakti. (14.04.1970.)

Esmu Džuda Neievērojamais [angļu rakstnieka Tomasa Hārdija darba titulvaronis], neglīts, sirms, neprātīgs mulķītis bez talanta un spējām, sentimentāls diletants... (28.09.1971.)

Laikam [esmu] par vecu, nederīgu, dumju. Noskumu līdz nāvei. Un tomēr – postam par spīti esmu dzejnieks. Dzejnieks no Dieva žēlastības. (07.05.1982.)

Veram „Dzirksteli”. Mana dzejoļa nav! Jūtos nepasakāmi – kā iesitis kāds būtu. Jūtos, kā zem zemes aprakts, mans Dievs, mans Dievs... (13.10.1984.)

Vēl nevaru atgūties. Jūtos izmisis, kam lai dzīvoju, ja dzejai nevaru dzīvot? Tomēr jāpārspēj šis bargais liktenis sitiens: vēl esmu, un, kamēr esmu, cerībai nedrīkst ļaut izdzīst. „Varbūt pašā mūža galā zieds visskaistākais izplauks salā”... (14.10.1984.)

Tāpat kā aktierim vajadzīgi skatītāji un aplausi, tā dzejniekam – lasītāji. Bet šaubas, izmisums, neveiksmju brīži, pat ilgāki periodi, kad viss šķiet lieks un nevajadzīgs, padarītais bez vērtības – tas viss laikam ir piemeklējis katru radošu personību.

Patiesībā Viļa publicēto darbu klāsts nebūt nav niecīgs: tos varēja lasīt ne vien rajona avīzēs, bet arī centrālajos preses izdevumos, pat prestižajā žurnālā „Karogs”, ne vienreiz vien tie skanējuši arī radio un televīzijā.

Saprotams, ka Staļina laikā bijušajam leģionāram publicēšanās bija ļoti problemātiska. Tomēr 1953. gadā Vilim izdevās kļūt par Gaujenas rajona avīzes ārštata korespondentu, un turpmāk avīzei tika rakstīts regulāri. Gaujenas rajons ar centru Jaunpiebalgā bija izveidots 1949. gada 31. decembrī. Tajā ietilpa arī trīs pašreizējā Gulbenes novada pagasti: Ranka, Druvienu un Lizums. Rajona avīze bija „Boļševisma Karogs”, pēc Staļina nāves tās nosaukumu vienkāršoja uz „Karogs”. Pirmās Viļa publikācijas parādījās jau 1953. gada janvārī. Kādā kladē viņš skrupulozi ierakstījis savus ienākumus un izdevumus. Tur redzams, ka, sākot no 1954. gada pavasara līdz pat avīzes slēgšanai 1956. gada decembrī, viņš praktiski katru mēnesi no “Karoga” ir saņēmis honorārus, kas dažkārt ir pārsnieguši algu pamatdarbā Ceļu ekspluatācijas iecirkņa Lizuma distancē. Tas liecina, cik intensīva ir bijusi darbošanās avīzē. 1953. gada 28. jūnijā publicēts raksts ar pseidonīmu Zemdegs. Vairāki raksti ir parakstīti arī ar pseidonīmiem V. Ziemeļis vai V. Ziemeļnieks. Pseidonīms V. Zemdegs šad tad izmantots

arī vēlāk, atsevišķos gadījumos arī pseidonīms – V. Kalnājs, 1966. gada novembrī “Dzirkstelē” publicēts feļetons ar pseidonīmu V. Mežmalietis.

1956. gada decembrī Gaujenas rajonu likvidēja un Lizuma pagastu iekļāva Gulbenes rajonā. Vilis savu darbību turpināja vietējā laikrakstā „Sarkanais Stars”. Starp daudzajiem avīžu rakstiem te parādījās arī veiksmīgākie daiļdarbi: novele „Pēdējais alnis”, stāsti „Drosmīgo spēks” un „Vīra ceļš”.

1962. gada 15. maijā iznāca “Sarkanā Stara” pēdējais numurs, bet jau pēc divām dienām tika nodrukāts jaunās avīzes „Dzirkstele” pirmais numurs. Drīz vien Vilis arī tās redakcijā kļuva par savējo. Sadarbība ar šo laikrakstu ar mainīgām sekmēm turpinājās līdz pat autora sirmam vecumam un radošās darbības apstākumam. Kopumā Gulbenes rajona avīzēs („Sarkanais Stars” un „Dzirkstele”) laikā no 1957. gada līdz 1990. gadam publicēti ap 40 viņa daiļdarbi un tālu pāri par 100 avīžrakstiem.

Laiku pa laiku Viļa raksti parādījās arī centrālajos laikrakstos: „Cīņa”, „Padomju Jaunatne”, „Sovetskaja Latvija” un „Latvijas Auto un Ceļu Darbinieks”, kā arī žurnālos „Karogs” un „Zvaigzne”. 1959. gada decembrī “Padomju Jaunatnes” rīkotajā A. Čehova 100. dzimšanas dienas piemiņai veltītajā konkursā Zvaigznīša stāstam „Zied viena saules vasara” piešķirta 2. vieta un darbs apbalvots ar nozīmīgu naudas prēmiju 1000 rubļu apmērā. 1960. gadā Vilim ir daudz publikāciju avīzē “Sovetskaja Latvija”, kur viņš uzaicināts kā ārštata korespondents.

Lai gan Viļa sirdij tuvāka bija dzeja, tomēr arī viņa prozas darbu klāsts nav mazais – vairāk kā septiņi desmiti, tajā skaitā gandrīz trīsdesmit stāstu, no kuriem publicēti astoņi. Publicēts arī ievērojams skaits tēlojumu un aprakstu, kā arī liels skaits avīžrakstu. Tos, protams, nācās rakstīt atbilstoši laikmeta prasībām – sociālistiskā reālisma garā – par strādnieku, kombainieru, traktoristu, slaucēju utt. pašai izlēģto darbu gaišās nākotnes vārdā. Taču arī šajos rakstos par saviem varoņiem viņš stāsta ar patiesu cieņu, sirsnību, labestību un pietāti, bieži vien ar gaišu romantiku, tekstā allaž iepinot dabas tēlojumu.

Kāda interesanta epizode – Zvaigznītis ir pamanīts! 1957. gada novembrī viņš tiek izsaukts uz pārrunām partijas Gulbenes rajona

komitejā sakarā ar “Cīņā” publicēto tēlojumu “Vīri ar lāpstām”. Rīgā esot radusies interese par tēlojuma autoru, un varbūt viņam varētu dot iespēju strādāt tikai rakstniecībā. *Nu to gan neceļēju, kaut mirkli uzdzirkstīja prieks. Tālākā sarunā acīmredzot iztīrīzāta Viļa biogrāfija, jo Vilis savās piezīmēs turpina: Jā, sanāk tumša man tā pagātne – leģions, Vorkuta, vēl piedevām vācu laikā beigta universitāte un apmeklēta Vāczeme... Tāds kā netīra dzēriena rūgtums pēc tādas sarunas paliek... Tā nu šis variants atkrīt. Bet labi vien ir, jo es nespēju rakstīt tā, kā vajadzētu un būtu pareizi.*

Taču ir piedzīvotas citas laimīgas zvaigžņu stundas:

Šodien „Irbenājs” skanēs ētera vilnī. Interesanti, kā tas izklausīsies svešas balsis skanējumā.

[Kopā ar brāli Ervīnu] noejam lejā, nomazgājam rokas. Tranzistoru uzliekam uz televizora, apsēstamies savās vietās. Kā televīziju skatoties. Pulksten četrpadsmitas dienas un laika ziņas... Un tad Kalpelis piesaka: Viļa Zvaigznīša tēlojumu „Baltais irbenājs” lasīs Baiba Indriksone... Baiba lasa izjusti. Maiga balss. Bija tiešām skaisti! Beidza tieši 14.30. „Jūs klausījāties”... tik ļoti gaidītais raidījums 25 minūtēs izskanējis. Nevaram vairs istabā. Skrejām kalnā. Saule, saule, zilas debesīs, spēcīgs dienvidvējš. (18.01.1978.)

...Paņemu Dzirksteli. Jā, ir mans „Met zelta vilni rudzu lauks”. Paldies Dievam! Kāds gaišs prieks uzmirdzēja šajā drūmajā oktobra dienā. Kā gaismas vilnim līt nezināmu cilvēku sirdīs – vai var būt gaišāka laime. (28.10.1980.)

Ieraksts piezīmēs pēc piemiņas pasākuma Jānim Porukam Druvienā, kur Vilis visiem priekšā lasīja savu veltījumu dzejniekam:

Visu nakti pārdzīvotā varā. Atmiņā viss atkal tik dzīvs, aina pēc ainas. Ieskanas Dzidras Platkājes vārdi: „Pirmo reizi, kad lasīju jūsu „Kukažiņu”, asaras noritēja”. Ja acs top valga – tā tava alga...

Tik dziļu dvēseles savilņojumu neatceros, kad būtu izjutis. Kā no tāluma skatos uz sevi – vai tas biju es? Un man liekas – nē, tas bija kāds cits, kāds dīvains sirmgalvis, kas tur senajā baronu pīlī simtiem izgāja priekšā... (14.10.1981.)

Pagājušā gadsimta sešdesmitajos gados Viļa dzejas konsultante bija daudz tā laika jauno dzejnieku auklētāja Mirdza Ķempe. Vilis sūtīja savus dzejoļus Ķempei, viņa savukārt tos atpakaļ ar savām atzīmēm. Daž-

kārt dzejniece par Viļa dzejoļiem izteikusies diezgan atzinīgi. 1966. gada 5. janvāra vēstulē viņa raksta:

Dārgais b. Zvaigznīti,

visu izlasīju, pārskatīju. Esat diezgan veiksmīgi labojis. Izvēlējos labākos, tos izlasīs Anna Sakse, tad abas kopā mēģināsim kaut kur iesniegt. Komponistei Lūcijai Garūtai parādīšu dziesmas Svētajai Naktij. Ja rakstāt vēl, sūtiet man negaidot, līdz sakrājas daudz dzejoļu. Atsūtīšu Jums atpakaļ ar savām atzīmēm. Ja esat Rīgā, lūdzu, atnāciet pie manis. Vasarā varbūt var aizbraukt apskatīt Jūsu mītni.

Novēlu Jūsu skaidrajai dvēselei laimi, iedvesmu, darba un dzīves prieku.

Ar sveicienu

Mirdza Ķempe

1967. gada rudenī Vilis tiešām ieradās Rīgā, lai ar saviem manuskriptiem un rožu pušķi dotos pie Ķempes. Diemžēl Rakstnieku savienībā viņas nebija, notika tikai telefoniska saruna. Pēc tam: *nolieku uz dzejnieces galda savus gara bērņus un rožu pušķīti virspusē. Un tad skatos: uz galda kristāla vāzē pasakains rozes zieds, viegli, viegli iedzeltens, milzu liels un svaigs – īsts brīnuma zieds vēlā rudenī. Un man tiek sāpīgi kauns par niecīgajiem bāli sārtenajiem rožu ziediem tur brūnajā papīrā. Ziedi tomēr smaržoja, šī – skaistule kristāla vāzē ir bez smaržas. Ak, jā, smarža ir zieda dvēsele...*

Tā arī Vilim ar slaveno dzejnieci personīgi tikties nebija lemts. Gan savas veselības problēmu, gan lielās aizņemtības dēļ Ķempe apmeklētājus nepieņēma un savu aizbilstamo neuzkrītoši novirzīja pie Gunāra Selgas. Tomēr laiku pa laikam abi turpināja sarakstīties.

Ķempe ir izteikusi domu par Zvaigznīša dzejoļu krājuma izdošanu. 1968. gada 28. februārī vēstulē dzejniecei Vilis raksta: *Nezīnu, kā lai Jums pateicos par visu to labo, ko esat visā šajā ilgajā laikā man dāvājusi manā vēlīnajā ceļā uz dzeju un pēdīgi par to labo vēsti – es drīkstu sākt kārtot savu dzejoļu krājumu un drīkstu cerēt kādreiz turēt to savās rokās. Ķeršos pie darba.*

Pēdējo vēstuli no dzejnieces Vilis saņēma tikai dažus mēnešus pirms viņas aiziešanas mūžībā 1974. gada pavasarī. Līdz sava mūža vakaram viņš pret Ķempi glabāja gaišas pateicības jūtas. 1978. gadā literatūras

vēsturnieks Imants Pijols mudināja uzrakstīt atmiņas par dzejnieci, ko Vilis arī labprāt izdarīja – uzrakstīja tēlojumu „Spožums mūžīgais”. Kopā ar to Pijolam nosūtīja arī Ķempes vēstules, lai tās nodotu tālāk Raiņa muzejam.

Ar Gunāru Selgu septiņdesmitajos gados Vilim sadarbība izveidojās itin auglīga. Viņi abpusēji apmainījās ar vēstulēm, personīgās tikšanās dažkārt turpinājās ar kopīgu pasēdēšanu kādā kafejnīcā. Selga šajā laikā strādāja žurnāla „Karogs” redakcijā, bet vēlāk – Latvijas Radio kā literāro un dramatisko raidījumu redaktors. Ar viņa svētību tapusi viena otra Viļa publikācija presē, radio raidījumos lasīti viņa dzejoļi, tur skanējusi arī paša autora balss. Selga neatlaidīgi centās atbalstīt Vili. Tā 1973. gadā viņš bija iecerējis izdot grāmatu – aprakstu krājumu, kas sastāvētu no dažādu autoru darbiem. Vēstulē viņš aicina:

Vili!

Iebrauc gan [Rīgā], atbrauc no Kalaņģiem. Padomāsim, ko likt aprakstu krājumā no tevis. Šo krājumu es sastādu.

Augustā varbūt aizbraukšu uz Kalaņģiem.

Gunārs Selga

Tomēr pēc kāda laika pienāca vēsts, ka šo projektu izdevniecība noraidījusi. Šis sapnis bija izsapņots.

Bet Selga joprojām palika liels Zvaigznīša talanta cienītājs. Kādā vēstulē viņš raksta:

Pats dievs ar vellu Tev šūpulī ielicis šo dzejnieka talantu. Un valoda jau Tev tēlaina, muzikāla. (17.05.1974.)

Kādā citā vēstulē:

Tu esi labs! Darīšu priekš Tēvis, ko varēšu. Tavš Gunārs. (12.08.1976.)

Un Gunārs arī darīja. 1976. gada 7. augustā Vilis savās piezīmēs raksta:

Vakar nejauši ieskatījos radiatoraīdījumu programmā šai dienai. Lasu un brīnos: 13.00 raidījums „Vasaras balsis” – dzejas raidījums ar E. Andersona, A. Žauera,

V. Zvaigznīša, B. Rūmnieces, V. Leikarta piedalīšanos. Tad ta notikums, piedalās arī V. Zvaigznītis! Kur tāds vārda brālis uzradies! Neko darīt, 13-os klausīšos ar abām ausīm, tad jau manīs, kas tur darās. Jūtos kā svētku gaidās.

Tieši 13-os atskan diktora balss: sākam dzejas raidījumu. Dzejoļus lasīs Imants Skraстиņš, Varis Leikarts... Un tad: „Pirmo reizi pa radio izskan Viļa Zvaigznīša dzejoļi „Kad virši zied” un „Zied liepas pirmoreiz”. Klausos un raudu... Esmu aizgrābts, savīļņots dziļi, dziļi. Kas ir šī brīnišķīgā sajūta? Kā gaismas vilnim līt simtu un tūkstošu sirdīs un klūt par viņu daļu... Sēstos pie rakstāmgalda, rakstu pateicības vārdus Gunāram Selgam. Saprotu, tas vienīgi viņa nopelns. Kas cits gan tā mani iedomātu? Neviens, neviens...

1974. gada rudenī ne bez Selgas padoma Vilis izdevniecībā „Liesma” mēģina īstenot sen ilgoto sapni par savas grāmatas izdošanu. *Domāju par iecerēto grāmatu. Ak, kaut viena vienīga – grāmata, tava mūžīgā diena!*

Galvenā redaktore Velta Spāre – bijusī frontiniece un pārliecināta komuniste – iesniegtos manuskriptus, protams, vērtē no partijiskām pozīcijām un pret Viļa balādēm ir kritiska, tomēr dažus citus darbus novērtē atzinīgi un iesaka rakstīt atmiņu tēlojumu grāmatu, kurā varētu iestarpināt arī dzejoļus. Par šīs ieceres tālāku virzību dienu piezīmēs ziņu nav, bet, kā redzams, tā nav realizējusies.

Selga tomēr uzstāja, ka Vilim jāizdod savs dzejoļu krājums, centās Vili iedrošināt un piesolīja arī pats savu palīdzību. Kādā vēstulē viņš Vilim pārmet, ka tas pārāk vilcinās ar manuskriptu sagatavošanu:

Labdien, Vili!

Dzejnieks Tu esi un mūžīgi tāds paliksi. Tava dabas un cilvēku izjūta tik gaiša un patiesa ar skaidrām likumībām...

Būtu Tu tuvāk, tad bārtu par Tavām sliktajām izdarībām, bet vēstulē gribu to izdarīt – kur Tavs dzejoļu krājuma manuskripts, kur miniatūru, tēlojumu un aprakstu grāmata? Tu patiešām esi ar strikīti vedams pie sava Lizuma velna un iesukājams ar tām birztaļu galotnūtēm, kuras Tu labi redzi un arī apraksti.

Sirsnīgi spiežu Tavu roku un vēlu labu Pavasaru!

28.4.75.
Dubultos

Tavs Gunārs Selga

Par šo jautājumu tiek runāts vēl un vēl:

Gunārs jautā, cik tev laika līdz vilcienam? Vēl pāris stundas. Varētu kur aiziet. Labi, ejam pagrabā. Tas ir „Kaukāzs”. Sēžam pie galdiņa. Gunārs lasa savus dzejoļus, iedzeram kafiju ar konjaku. [Tāvi] „dzejoļi ir skaisti”, Gunārs saka. „Un sūti šurp visus dzejoļus. Sakārtošu un iesniegšu izdevniecībā”. „Neies cauri? „Mulķības. Uz galvošanu!” (06.05.1976.)

[Rīgā ar Gunāru Selgu] ejam uz mazo jauko kafējnīciņu pie Māras baznīcas.

Lai atsūtīt līdz martam – dzejoļus un visus tēlojumus – grāmatai! Viņš nokārtošot, gādāšot arī par mašīnrakstu. (30.11.1978.)

Tomēr jau nākamajā (1979.) gadā Viļa sadarbība ar Selgu praktiski vairs nenotiek. Kāpēc? To var tikai minēt. Viens no minējumiem: uz Selgu ir izdarīts spiediens, kā rezultātā viņš sācis no Zvaigzniša norobežoties.

1981. gada 13. oktobrī Jāņa Poruka 110. dzimšanas dienas piemiņas pasākumā Druvienā Vilis iepazinās ar Valdemāru Ancīti. Par šo tikšanos Vilis raksta:

Uz jaunās skolas kāpnēm reizē ar Valdemāru Ancīti, sasveicināties, saku: „Esam jau garīgi gan pazīstami, esmu lasījis jūsu darbus”. Tā turpmāk turamies kopā. [Atvadoties] Ancītis man: „Atrakstīšu jums.”

Tā aizsākās sarakste, kas izvērtās sirsnīgā draudzībā. Tai pamatā vispirms bija gara radniecība, bet varbūt arī tas, ka viņi abi bija dienējuši leģionā. Jau nākamajā ziemā Ancītis neatlaidīgi skubina Vili strādāt pie sava dzejoļu krājuma gatavošanas. Pavasarī Vilis arī diezgan aktīvi sāk rosīties.

Ervītis saka: „Es darīšu visus pārējos darbus, lai tu varētu tikt pie tās manuskriptu sakārtošanas, ko Ancītis prasa”. Lai tā būtu, ka šajā 1982. gadā to iespētu, ar Dieva palīgu! (01.01.1982.)

Atvēru rakstnieka Valdemāra Ancīša vēstuli. Cik tālu es ar dzejoļu krājuma kārtotšanu esot ticis? Kauns atzīties – nekur! Pat klāt neesmu iespējis tikt pie kārtotšanas. (23.02.1982.)

...sākšu kārtot savus dzejoļus. V. Ancītis solās palīdzēt. Vienreiz jāatlasa no haosa ārā viss, kas mūžā līdz šim uzrakstīts dzejā. (10.03.1982.)

Ar Dieva palīgu atkal stājos pie dzejoļu kārtotšanas. Šodien meklējos pa seniem

Dzirksteles numuriem. Tīrais haoss! Kādēļ neesmu savlaicīgi atlicis sāņus numurus, kur publicēti mani darbi? Tā nu jārokas pagātnē kā arheologam gadu desmitu zemes kārtās. (11.03.1982.)

Pastrādāšu pie saviem manuskriptiem, vācu kopā, kas vien dzejā rakstīts. Tad sāķšu apskatīt, kas derīgs krājumam. Vajadzēs labot, pastrādāt no visas sirds. Jāvāc raža, tuvojas rudens... (20.03.1982.)

Pabeidzu rakties pa dzejoļu kaudzēm, tās krājušās gadu desmitiem. (24.03.1982.)

Stājos pie manuskriptu kārtošanas. Atradu Dzirkstelē veltījumu vecajam Bēthovenam „Koncerts Esterhaza pilī” (labākais, ko esmu spējis uzrakstīt). (02.04.1982.)

Turpmākajos mēnešos šai rosībai seko atslābums, vismaz dienasgrāmatā par to nav neviena ieraksta, tomēr lieta uz priekšu virzās. Nākamajā ziemā Ancītis lūdž atsūtīt autobiogrāfiju – izdevniecībai jāzina, kas par cilvēku ir autors. Vilis to uztver nopietni, strādā pie rakstīšanas vairāk kā divus mēnešus un uzraksta nevis sausu *Curriculum Vitae*, bet izvērstus *krēslas stundas atmiņu uzplaiksnījumus*, ko tā arī nosauc „Mijkrēšļa stundā” (sākotnējais nosaukums „Zem rudens zvaigznēm”). Ancītis par šo sacerējumu ir sajūsmā:

Paldies par „Mijkrēšļa stundu”! Kad saņēmu, vēl nebiju ticis galā ar savu dainu izlasi, tātad laika nebija daudz, un es spriedu – tās lasīšana lai paliek uz vēlāku laiku, kad būs vairāk vaļas. Taču nez kādēļ izlasīju pirmo teikumu, un ar to pietika. Bija jāizlasa viss līdz galam.

Es jūs apsveicu! Tas ir teicams literārs darbs. Pēc izglītības Jūs esat ķīmiķis, bet ar ķīmiju laikam daudz vis nenodarbojaties. Vai tas ir grēks, nezinu. Bet pēc talanta Jūs esat rakstnieks, un arī ar rakstniecību ne pārāk daudz esat nodarbojies. Un tas jau ir grēks, to es zinu. Un tā ir netaisnība, ka dažam iznāk grāmata pēc grāmatas, lai gan tās rakstītas bez talanta, bet Jums grāmatas līdz šim nav bijis nevienas, lai gan par Jūsu talantu šaubu nav. Es par to nešaubījos arī līdz šim, bet „Mijkrēšļa stunda” man devusi iemeslu Jūs ierindot latviešu tagadnes krietnāko rakstnieku skaitā.

Šis sacerējums noteikti publicējams, gan varbūt iepriekš vēl mazliet piestrādājot. Bērnības epizodes izstrādātas pamatīgi. Varbūt arī dažs no vēlāko gadu notikumiem pelnījis, ka to izstāsta tikpat pamatīgi.

„Mijkrēšļa stunda” tomēr gluži neaizstāj īsu autobiogrāfiju. Man trūkst par

Jums biogrāfisku datu. Gaidīšu tagad tos.

Vilis aizsūta arī „īso biogrāfiju” un visu 1983. gada pavasari cītīgi strādā pie krājuma gatavošanas. Dzejoļi ne vien tiek atlasīti, bet arī „slīpēti”, jo *atkal nemierā ar senāk rakstīto*:

Pie dzejoļu krājuma manuskriptiem. Naktī pamodies cīnījos ap „Kad virši zied”. Beidzot sāk tā kā skanēt. Lasu – nē, vēl īstie vārdi jāmeklē. Ar Dieva palīgu – beidzot skan! Tā dzejolis pēc dzejoļa krājas cits pie cita. Ja sanāktu 100 – būtu krājums. (15.04.1983.)

Redīgēta tiek arī daudz senāk rakstītā un vairākkārt pārstrādātā balāde „Teiksma par Gosupes velnu”:

Sēstos pie rakstīšanas. Paņemu Teiksmu par Gosupes velnu. Izstrādāju galīgo variantu – ņemu Sinonīmu vārdnīcu, meklēju īsto vārdu. (26.04.1983.)

Pie Teiksmas par Gosupes velnu. Vēl slīpēju. Rakstu tīrrakstā. Pabeidzu. (02.05.1983.)

Tomēr šī rosība atkal apsīkst. Kādēļ? Atbildes nav. Viens no iemesliem varētu būt neuzņēmība un ļoti paškritiskais savu darbu vērtējums:

Tālu, bezgala tālu līdz pilnībai! (24.03.1982.)

...cik viss vēl negatavs, uz tiem tālajiem gadiem no šīs dienas paskatoties! (30.03.1982.)

Bet varbūt par iemeslu bija tas, ka „īsajā biogrāfijā” nevarēja noklusēt dalību leģionā, un tas izdevniecību atbaidīja. Ja tā, Ancītis šeit neko palīdzēt nevarēja, jo pats „nebija bez grēka” un ne reizi vien bija saskāries ar sankcijām.

Taču tas nesabojāja abu attiecības. Viņi turpināja apmainīties ar sirsnīgām vēstulēm, Ancītis joprojām pret Vili bija labvēlīgi noskaņots. 1986. gadā žurnālā „Karogs” publicēts atzinums, ko viņš izteicis diskusijā „Saruna par literāro piecgadi”:

Nav tiesa, ka Zvaigznīte tikai tēlnieks, viņš arī dzejnieks un stāstnieks. Sen pelnījis grāmatu, kaut vienu dzejai un prozai kopā.

Un tomēr dzejnieka sapnis – izdot savu dzejas krājumu – tā arī nepiepildījās.

Neizdevās izdot atsevišķā grāmatiņā arī balādi „**Teiksma par Gosupes velnu**”. Tai ir visai gara un sarežģīta vēsture. Balādes pirmais variants uzrakstīts piecdesmito gadu sākumā – laikā, kad tapa populārā skulptūra “Gosupes velns”. To veidojot, Vilim radās cieša sadarbība ar Tairu Haļāpinu. Viņa arī bija pirmā balādes kritiķe un centās panākt tās publicēšanu. Acīmredzot, bez panākumiem.

Lizuma muzejā ir saglabājies Viļa vēstules melnraksts Andrim Vējānam, kas rakstīts 1966. gada 13. jūlijā. Vējāns toreiz bija žurnāla “Karogs” Dzejas nodaļas vadītājs. Tur rakstīts:

Mirdza Ķempe atzinīgi izteicās par balādi “Teiksma par Gosupes velnu”. Būtu laimīgs to nodot Jūsu vērtējumam... dzirdēt Jūsu spriedumu.

Tajā pašā laikā Vilis Vējānam iesniedza arī vairākus citus dzejas darbus, par kuriem Ķempe bija devusi pozitīvu vērtējumu. Viens no tiem – dzejolis “Lakstīgala” – “Karoga” septembra numurā tika publicēts. Divdesmit pirmā oktobra vēstulē Mirdza Ķempe apsveica Vili ar šo panākumu un solīja runāt ar Vējānu par citu dzejoļu izmantošanu. Dzejniece slavēja arī balādi “Pieguļas nakts”, ar kuru pēc viņas ieteiktiem labojumiem *iešot vēlreiz uzbrukumā Karogam*. Diemžēl ar šiem “ieročiem” Vējāna cietoksni ne “Teiksmai”, ne “Pieguļas naktij” ieņemt neizdevās.

1970. gada ziemā balādes “Teiksma par Gosupes velnu” tekstu mākslinieciski pārrakstīja, bagātīgi ilustrēja un vienā eksemplārā iesēja Varaidots Galviņš. To, ka dzejniekam un māksliniekam šis darbs tiešām ir izdevies, un ir cienīgs izdošanai, atzina daudzi. Pūlīni to panākt ilga vairāk kā astoņus gadus, diemžēl – bez sekmēm. Jau tā paša gada aprīlī sirsnīgs Viļa draugs, darbīgais Lejasciema novadpētnieks Jānis Kučers, apņēmās manuskriptu aizvest uz Rīgu, atrādīt Mirdzai Ķempei, lai virzītu lietu tālāk. Vilis savās piezīmēs šo braucienu nodēvēja par Kučera „teiksmaino ceļojumu”. Pats Kučers Rīgā piedzīvoto atstāstīja vēstulē:

Sveicināts!

Jūsu grāmatu izvadāju pa Rīgu kā brūti, gribēdams izprecināt. Vispirms vakarpusē piezvanīju Ķempei, sak’ tā un tā, bet šī man atbild, ka esot tik slīma, ka nevarot pieņemt. Un viņa arī nevarot piebilst pie otra darbiem. Stāsta, lai nesot uz

izdevniecību. Katrs tagad varot rakstīt dzejas vai kādu grāmatu, bet cita lieta esot, vai to drukāšot, tas atkarājoties no izdevniecības un redaktoru ieskatiem. Viņai pašai stāvēt dzejas un veselu gadu grozot. Un ilustrācijas viņi paši nosakot, jo izdevniecībai savi mākslinieki-ilustratori. Tā nekā.

Otrā rītā gāju uz *Liesmas* izdevniecību. Dzejas daļas redaktore bija sajūsmā. Bet lai ejot pie jaunatnes-bērnu redaktoriem un lai parādot arī māksliniekiem. Tā mani ievadīja tur. Saka, ka balāde piemērota taisni jaunatnei. Mākslinieki apskatīja ilustrācijas, priecājās. Tā kā man nav tiesību tālāk runāt, es teicu, ka autors iebrauks vēlāk pats. Tur jāslēdz līgums laikam būs. Tā nu palika, ka *Liesma* nems pretī.

Gāju vēl uz *Literatūras un Mākslas redakciju personīgā* lietā. Gadījās iet *Karoga* redakcijā. Tur sanāca klāt daudz jaunu cilvēku un viens nēmās visiem priekšā izlasīt. Visi bija pārsteigti par daudziem īpatnējiem vārdiem, izteicieniem, apvidus vārdiem utt. Piemēram, „pat velnam jaunību nekas vairs neatdos”, „velku kājas slābans”, velns grudzūlo”, „mun pošam dag” un vēl citiem. Visumā ļoti priecīgi un pārsteigti bija.

J. Kučers

Balādi iesniegt izdevniecībā rosina arī Gunārs Selga savā 26. aprīļa vēstulē, jo “*Karogā*” tādu darbu ar visām ilustrācijām nevarot iespiest. Bet *ilustrācijas ir jaukas un teksts labs, pāris vietās labojams*.

Labvēlīgo atsauksmju iedvesmots, Vilis ar savu auklējumu maijā tiešām dodas uz Rīgu. Nakts vilcienā nejauši sagadās braukt kopā ar gleznotāju Jāni Brekti. Ceļš paiet sirsnīgās sarunās, un tiek aplūkota arī “*Teiksma*”. *Brekte ir sajūsmā un spiež manu roku. – Tas ir ko vērts! Brīnišķīgi!*

Izdevniecībā „*Liesma*” Bērnu literatūras redakcijā Kučera apciemojumu atceras gan, taču tās vadītājs Ēvalds Juhņēvičs *nevērīgi uzklausās, paņēma grāmatu un sāk šķirstīt (neizlasot). – Nujā, redziet, viņa nav mums piemērota. Varbūt jums tur jūsu rajonā vai novadā, kā suvenīrs, kādās sacensībās, ar lokālu nozīmi. Bez tam, nav mūsdienu dzejas līmenis, ar vārdu sakot, mēs nevaram izmantot. Un tās ilustrācijas...*

Saprotu, ka viss beidzies. Piecelos, – Piedodiet par traucējumu...

Apmulsis un apbēdināts Vilis dodas pēc padoma pie Gunāra Selgas.

Selga stāsta: “Te mums nāk simtiem darbu. Bet tik īpatnējs, neparasts nav bijis. Labs darbs... Vajadzētu sist, ka tik ilgi tāds darbs noklusēts.

Grāmatu atstāj mums – pakarosim!”

Par notikumu tālāku virzību Viļa dienasgrāmata klusē, bet skaidrs, ka pozitīva iznākuma nav.

Vēlāk darbu par labu atzīst arī Saulcerīte Viese un 1977. gadā to vēlreiz nogādā uz izdevniecību, runā ar pašu biedru Juhņeviču, bet saņem kategorisku noraidījumu, jo tur, ak, šausmas, esot par dzeršanu un smēķēšanu! Saulcerīte skumji ironiski secina: *tad jau laikam visas tās smēķēšanas un dzeršanas nelaiimes nāk no tam, ka vecos laikos bērniem stāstītas tādas neaudzinošas teikas!*

Vēl pēc gada Vilis mēģina “Teiksmas” izdošanai izlūgties finansiālu atbalstu no kolhoza „Spars”, taču kolhozam-miljonāram tas ir „briesmīgi dārgi un sarežģīti”. Tā nu šī teiksma, glīti iesieta vienīgajā eksemplārā, kļuva par bibliogrāfisku retumu, kuru bija lemts aplūkot tikai daudzajiem Zemgaļu māju apmeklētājiem.

1977. un 1978. gadā Vilis vairākkārt iesniedz žurnāla „Karogs” redakcijā savus dzejoļus un arī “Teiksmu”. Atkal atteikts. Pēdējo reizi “Teiksma” rediģēta 1983. gadā, kad, Valdemāra Ancīša mudināts, Vilis gatavojas to iekļaut dzejoļu krājumā. Diemžēl, arī šoreiz pozitīvs rezultāts netika sasniegts. Zīmīgi, ka kopš 1977. gada aprīļa “Karogs” Viļa darbus vairs nepublicē. *Lielie neko vairs no manis nedrukā. (03.02.1979.)* Tajā laikā arī Gunārs Selga no Viļa sāk norobežoties. Varbūt tikai sakritība, bet...

Patieso cēloni var nojaust no brāļa Ervīna sarunas ar “Dzirksteles” redakcijas darbinieku Gunāru Vieglo 1983. gada 19. maijā Gulbenē:

Ervītis stāsta – uz ielas satīcis Gunāru un izrunājušies no visas sirds – par to, kādēļ neko vairs nepublicē no manis. Gunārs teicis – esot mums tur ienaidnieki augstās sfērās. Smaga ēna pāri dzīves novakaram. Dzīļa grūtsirdība visu vakaru.

Par spīti neveiksmēm, Vilis turpina rakstīt. Rakstīšana viņam ir kļuvusi par nepieciešamību, dzīves saturu un jēgu. Viņu saista ne vien rezultāts, bet arī pats radīšanas process, *kad no nebūtības iznirst tēli un sāk savu dzīvi, cieš, mīl, maldās un nebeidz ticēt laimei.*

Nav diena velti nodzīvota, kura atstāj kādu rindu uzrakstītu. „Uzrakstītais elpo silti, kā pati dzīvība”. (11.03.1978.)

Jāraksta pat tad, ja darbs netiek atzīts:

Strādāju pie „Dzīrēm”. Pabeidzu melnrakstu līdz beigām. Bet vēl jau vajadzēs strādāt, strādāt, ilgi un grūti. Vai derēs kam? Drīzāk – nekam. Un tomēr, kamēr rakstu – dzīvoju. (23.08.1977.)

Rakstīts tiek daudz. Īpaši ražīgs ir 1977. gads:

Ķemapažņā „rūc un dūc” manas balādes: šīs vasaras ilgā cīņā ar vārdu laikam rada šo lielo saspringtību. Nu jau esmu pie beigām – vēl „Nezināmais kareivis”, un punkts! Šonedēļ jāaizved Rīgā visa raža: piecas balādes. Tā vēl nekad neesmu cīnījies. Nekad, nekad. Nu iznākums – Dieva rokās! (05.09.1977.)

Vilis daudz rakstījis veltījuma dzejoļus – gan ievērojamiem, viņam tuviem cilvēkiem jubilejas reizēs (Ilzei Indrānei, Andrim Vējānam, Kārlim Sebrim, Teodoram Zaļkalnam, Jānim Jaunsudrabiņam, Kārlim Skalbem, Annai Saksei, Jānim Misiņam, Fricim Bārdam, Krišjānim Baronam, Ludvigam van Bēthovenam), gan draugiem un kaimiņiem. Draugam Jānim Čorbardam sacerēta vesela poēma – 33 panti. Veltījums Annai Saksei publicēts „Dzirkstelē”. Pateicībā par to Sakse atsūtījusi bandroli ar vēstuli:

Taisām vaļā Annas Sakses bandroli: grāmata „Vēstule jaunībai” ar veltījumu: Vilim Žvaigznītim – manu jaunības dienu atblāzma. Anna Sakse 1980. g. 3. III. Dāvana – pasakaini skaists bloks ādas sējumā ar zelta maliņām un kartīte.

“Biedri – Žvaigznīti –

Pateikdamās par Jūsu skaisto dzejoli „Dzirkstelē”, Jūsu veltījumu man, nosūtu Jums šo mazo blociņu. Rakstiet tajā arvien jaunus, izjustus dzejoļus. Skaistums ir nezūdīgs. Anna Sakse”

Dziļā saviļņojumā abi [ar brāli] slaukām asaras. Vārdos nevar izteikt, kādu prieku, laimi un pateicību jūtam. Tiešām, ir brīnumi, kas necerēti nāk, un daļu sapņu pasauli ap sevi radīt sāk... (07.03.1980.)

Īpašs dzejolis veltīts no Cesvaines novada Kraukļiem nākušajai zobārstei Kristīnei Sāpei. Viņa nodarbojusies ar sava veida mecenātismu – savā dzīvoklī Rīgā, Krišjāņa Barona ielā, izmitinājusi jaunus censoņus. Studiju laikā viņas viesmīlību izmantojis arī Vilis, tāpat – mūsdienās

pazīstamais vēsturnieks Heinrihs Strods.

Vilis dievināja komponista Bēthovena mūziku, viņam veltīts dzejolis „Koncerts Esterhaza pilī” (*labākais, ko esmu spējis uzrakstīt*).

Lai gan Vilis savā daiļradē bija nelabojams romantiķis, tomēr, kad sirds pilna, viņš varēja būt arī skarbs un nesaudzīgs. O, kāda vētra sacēlās pēc Zvaigzīša publikācijas laikrakstā „Cīņa” 1973. gada 31. martā! Pašā Kalaņu centrā kolhozs bija novietojis degvielas un smērvielu tvertnes traktoriem. Tā manta bija lēta, un, uzpildot tehniku, daudz kas nolija zemē. Zāle bija izdegusi, gāja bojā koki, bija apdraudētas Apsīšu Jēkaba pašrocīgi stādītās kļavas. Vilim, to redzot, sirds sāpēja, taču viņa protestus neviens neņēma vērā, vietējā dabas aizsardzības biedrība darbojās bezzobaini. Tad savu sāpi Vilis uzticēja avīzei. Tā vietā, lai atzītu savu vainu, kolhoza vadība bija pārskaitusies ne pa jokam, valdes locekļi cits caur citu veltīja Vilim iznīcinošus tekstus:

Kā viņš varēja tādu melu tekstu rakstīt un tā apmelot mūsu kolhozu!

Kā tik bezatbildīgu rakstu varēja publicēt “Cīņai”!

Viņš ir ārprātīgs, viņš ir ārprātīgs! Rakstīt “Cīņai”!

Priekšsēdētāja teikusi, ka nu Vilim redakciju durvis slēgtas. Viņi aizrakstījuši “Cīņai”, lai otrreiz tik bezatbildīgus rakstus nepublicējot un nevienu rakstu, ne labu, ne sliktu, par Sparu lai Zvaigznītis ij negudrojot rakstīt...

Vilis, protams, to smagi pārdzīvoja, taču guva arī zināmu gandarījumu:

Naktī domāju pamodies, ko gan man nesīs šī cīņa par Kalaņu kokiem. Vispirms – zvērīgu naidu! Jūtos tik bezgala bēdīgi. Tomēr atkāpties nevaru, nožēlot – ne tik! Ir svētīgi ciest par taisnību un panest pazemojumu. (08.04.1973.)

Beidzot tomēr:

“Cīņā” atbilde par Kalaņu kokiem: bāzi likvidēs 1974. gadā.

Taisnībai par godu jāpiebilst, ka publicētajā rakstā nebija ne kripatas no meliem, tikai korekts esošās situācijas izklāsts. Un nenotika arī tā, ka visu redakciju durvis Vilim tiktu slēgtas.

O, kāds prieks uzviļņoja, kad jau rudenī brāļi pamanīja pārmaiņas Kalaņu alejā. Ervīns pārsteigumā iesaucās:

– Kas tad tas? Skaties, skaties: viena degvielas cisterna aizvesta! Un eļļu būdas

arī vairs nav! Urrā, urrā! Gaisā gribētos lēkt! Uzvara, uzvara!

Skatoties uz neįėdzībām saimnieciskajā dzīvē, 1981. gadā viņš uzrakstīja stāstu „Vectēva ozoli” par melioratoru (ne)darbiem. Kaut gan tas it kā bija daiļdarbs (tēlojums), prototipi tajā nepārprotami atpazīna sevi.

...kāds nu trakums melioratoros par manu stāstu:

Bijusi visu melioratoru sanāksme no direktora sasaukta. Direktors kauninājis Adolfu, bet buldozerista Andra sieva teikusi: no mājas ārā, ka vīrs tāds nelietis. Andris vienai vecenītei demolējis ābeles, kamēr nav devusi naudu degvīnam.

Bez literāriem sacerējumiem un publicistikas Vilis daudz laika veltīja arī vēstulēm un dienu piezīmēm, kuras pats autors dažkārt sauc par dienasgrāmatu. Sākumā piezīmes rakstītas neregulāri, bet no 1969. gada rudens – diendienā daudzus gadus. Gadu gaitā sakrājušās gandrīz 40 biezas klades, pierakstītas sīkā rokrakstā no pirmās līdz pēdējai lappusei. Tur ir viss – ikdienas gaitas, norises dabā, notikumi sabiedrībā, jūtas un pārdomas. Viss raitā valodā bez svītrojumiem un labojumiem. Rakstīts it kā aizgūtnēm, daudz nebēdājot par pieturas zīmēm. Pat mūža nogalē, kad solis kļuvis lēnāks, roka nedrošāka, prāts gurdenāks un saskarsme ar ārpusauli arvien mazāka, pieticīgo dienas gaitu atzīmēšana kladē Vilim šķiet ļoti svarīga:

...Ervītis pārmet par rakstīšanu dienasgrāmatā. Ļoti uztraucos, nokrita brilles zemē, nolūza kājiņa... Stress tāds nekad mani nebija piemeklējis tik briesmīgs. Ervītis mierina, laikam nožēloja, ka mani sāpinājis tik ļoti. Teicu – veltīgi esmu dzīvojis... (04.02.1987.)

Tikpat nopietni kā pret saviem sacerējumiem, Vilis izturējās arī pret vēstuļu rakstīšanu, kurām dažkārt vispirms rakstīja uzmetumu, tad melnrakstu un beidzot – tīrrakstu. (Viņa korespondence ir ļoti plaša – 1981. gada decembrī atzīmēts, ka nosūtīti 75 jaungada apsveikumi, 1986. gadā – 122).

Viļa dzeja ir daiļskanīga. Kādā koncertā Lizuma vīru ansamblis Jura Lūša vadībā dziedāja Šūberta komponētās dziesmas „Liepa” lokalizējumu

ar Zvaigznīša vārdiem. Iespējams, tam par godu viena no Zemgaļu liepām tikusi nosaukta par Šūberta liepu. Varbūt zem tās bija radusies iecere un uzrakstīts šis dzejolis (*Stāv liepa vārtu priekšā uz zaļa pakalna...*). Dziesmas ar Zvaigznīša vārdiem šad un tad dziedātas arī ģimeņu godībās (Jāņa Dambrova ģimenē), darba kolektīvu sarīkojumos un mirušo piemiņas pasākumos. Jaunā mūziķe Vita Eglīte no Cesvaines 1977. gada 21. jūnijā, viesojoties Kalangos, Vilim sagādā pārsteigumu:

Vita Eglīte ir komponējusi manu Dziesmu saulei – „Pacelies, saule, ozola zaros” ... māsas Inita un Vita dzied duetu klavieru pavadījumā. Brīnišķīgi! Esmu dziļi aizkustināts, kad abas māsas beidz dziedāt.

Valodu jo interesantāku padara tas, ka tajā ne reti skan no aizmirstības izcelti vai reti lietoti vārdi:

dziesna – laiks, kad dzied vakarblāzma (*Dienas dziesnā aizgājām līdz Radzupu caurtekai.*);

zīmnesis – semaforš (*Izejam uz dzelzceļa. Pret zīmnesi satiekam Jāni un Guntu...*);

sniegtīris – sniega tīrītājs;

nolāsoties – *izkārām dvielī, lai nolāsojas* (nopil liekais ūdens).

Ledusskapi viņš mēdza dēvēt par **gāles skapi**, diendusu par **padusu**.

Lieki teikt, ka Vilis ne tikai rakstīja pats, bet arī daudz lasīja, sekoja līdzī jaunumiem literatūrā. Reiz kopā ar darba kolēģi ciemojāmies Zemgaļos. Kaut kā nemanot sarunas bija ieilgušas, un, kad izgājām laukā, rudenīgajās debesīs jau mirdzēja spožas zvaigznes. Tajās raugoties, Vilis norunāja slavenā ķīniešu dzejnieka Li Tai Pe dzejoli par zvaigznēm. Mēs klausījāmies pārsteigti un savīļnoti.

TĒLNIEKŠ

Lai gan Viļa mīļākā mūza bija dzeja, tomēr šķiet, ka lielāku popularitāti un atpazīstamību viņš ir iemantojis nevis kā dzejnieks, bet gan kā tēlnieks. No sarunām varēja noprast, ka tēlniecībai viņš bija pievērsies, lielā mērā pateicoties slavenajam franču tēlniekam, dižajam skulptūru portretistam Fransuā Ogistam Renē Rodēnam (1840 – 1917) – ar lielu psiholoģisku spēku apveltītu tēlu autoram. Viņam ir skulptūra „Salstošie”: stāv divi cilvēki – vīrietis un sieviete – pieklājušies viens otram. Redzams, ka viņi ir nabadzīgi, izsalkuši un nosaluši, un vienīgais, kas viņiem šajā pasaulē pieder, ir siltums, ko viens otram var dot, vairāk sirds nekā miesas siltums. Aizkustinošie tēli tik ļoti bija iespaidojuši Vili, ka viņš pēc fotoattēliem šo skulptūru bija atveidojis mālā. Vienmēr, kad man bija tā laime pabūt Zemgaļos, šī statuete Viļa istabā stāvēja goda vietā. Ļoti iespējams, ka tas bija pirmais veiksmīgais mēģinājums, kas deva ticību savam talantam un varēšanai. Bija jābūt turpinājumam, un tas arī bija.

Sākot ar 1948. gada rudeni, Vilis savu dienišķo maizi pelnīja,

Salstošie

strādādams par vienkāršu ceļa remontstrādnieku. Drīz vien pēc kara Lizumā ceļiniekiem bija izveidota sava nodaļa (distance), kura sākotnēji bija pakļauta Cēsu Ceļu ekspluatācijas iecirknim Nr. 3, vēlāk – desmitajam Ceļu ekspluatācijas iecirknim Madonā un visbeidzot – piecpadsmitajam Ceļu ekspluatācijas rajonam Gulbenē. Ilgus gadus Lizuma nodaļu vadīja gaišs cilvēks – Alfreds Rudzītis. Viņš bija pieņēmis darbā ne tikai Vili, bet arī citus bijušos čekas lēģeros ieslodzītos, kurus citur darbā nepieņēma: Valteru Galviņu, Pēteri Dimantu, Oļgertu Dambrovu – visus garīgi bagātus cilvēkus. Ceļu nodaļu viņš bija izveidojis par tādu kā oāzi, kur valdīja rosīga kultūras dzīve – daudzi darbinieki gan dziedāja, gan dejoja, gan piedalījās teātra spēlēšanā. 1951. gadā darbību uzsāka ceļinieku vīru koris izcila, visu milēta skolotāja Kārļa Ķerzuma vadībā. Vēlāk vīru ansambli vadīja Juris Lūsis. Kopš 1953. gada Lizuma ceļu distancē darbojās tautas deju kolektīvs Dzidras Rudzītes vadībā. Ceļinieki nebija – kā tagad saka – disidenti, taču ar savu darbošanos uz nesenā kara, deportāciju un nule kā dibināto kolhozu nabadzības bezcerīgā fona, izstaroja gaišumu.

Ceļiniekiem darba bija daudz, un tas bija smags. Ceļš no Lizuma uz Tirzu un Druvienu šķērsoja dzelzceļu pie Lizuma stacijas. Pārbrauktuvei abās pusēs bija barjera, vienmēr ar nolaistu „šlagbomi”, kuru dežurants ar rokas vinču ik reizi pacēla, kad piebrauca kāds transports. Pārbrauktuve traucēja vilcienu manevriem, arī transportam uz ceļa dažkārt nācās ilgi gaidīt, tāpēc no pasta uz Tirzas pusi būvēja jaunu ceļu, kas šķērsoja dzelzceļu ārpus stacijas zonas. Vilis piedalījās gan ceļa trases nospraušanā, gan ceļa būvē, kur visi zemes darbi tika veikti ar rokām – ar lāpstu un ķerru. Satiksmi pa jaunbūvēto ceļa posmu atklāja 1952. gadā, kā tas toreiz bija pieņemts – par godu Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas gadadienai. Granti ceļa būvei pieveda ar mašīnām no Dzīrumkalna, bet tās bija jāpielādē ar rokām, jo ekskavatora nebija.

Dzīrumkalns pie Rīdūžiem bija augsts, šaurs vaļņveidīgs paugurs – tipisks oss, vienīgais visā Gulbenes novadā. Likās, ka grants krājumi tur ir neizsmeljami. Bet, kad būvēja Galgauskas raķešu bāzi, mašīnas tur plūda nepārtrauktā straumē, un kalns pazuda. Tā vietā tagad vilņo dziļa ūdens-

krātuve. Labi, ka saglabājies osa dienvidu gals Gaujas krastā. Tam pienāktos aizsargājamā dabas pieminekļa statuss.

Bez minētā ceļa būves ceļinieki veica arī apkārtējo ceļu uzturēšanas darbus un remontu. Tā nu arī Vilis reiz, rokot ceļmalas grāvi starp Velēnu un Lizumu, piedzīvoja visai kuriozu gadījumu. No Velēnas dzirnavām uz miltu maisu vezuma garām braukuši divi zemnieki. Veiksmīgais malums pienācīgi atzīmēts, abi manāmi iesiluši, bet nu par kaut ko sastrīdējušies. Viens no viņiem dusmās uz otru: „Tu tak esi tikpat dumjš kā tas grāvraucis!” Atliek piebilst – grāvračim bija augstākā izglītība...

Kas tiesa, tas tiesa – grāvrača darbā daudz gudrības nevajag. Monotoni strādā muskuļi, toties galvā pa to laiku domas var brīvi klejot, kur vien vēlas. Tepat ceļš šķērsos Gosupi, pār kuru kādreiz vedis koka tiltiņš. Braucot pār to ar ratiem, stipri dimdējies, tāpēc arī tuvīnās mājas esot nosauktas par Dimdiņiem – šobrīd tur slavena kāpostu audzēšanas saimniecība. Bet Gosupes atvarā, kā stāsta teikas, dzīvojis velns. Tas piesities ne vienam vien iereibušam gājējam vai vēlinam braucējam ceļā no Velēnas kroga vai dzirnavām (varbūt kā no viena, tā otra). Velns bija „piesities” arī Vilim un 1955. gadā teiksmainā velna tēls turpat, pie Gosupes, tika atveidots monumentālā skulptūrā. Šī skulptūra ir pati populārākā no tēlnieka darinājumiem ar savu priekšvēsturi, ar pretrunīgu šīsdienas vērtējumu un attieksmi pret to.

Kādā rakstā par šīs skulptūras tapšanas vēsturi Vilis atceras:

Saulainā 1953. gada vasaras dienā mēs, ceļa remontstrādnieki, pēc darba cēliena bijām apmetušies mazās Gosupītes krastā pusdienot.

Toreiz, tiesājot līdzpaņemtās maizītes, vīriem raisījušās sarunas, bet vecākie kolēģi – Janīšu Frīdis un Dambrovu Oļģerts – stāstījuši teikas par tepat, Gosupē, kādreiz mitušo velnu. Klausītāji bijuši tā ieintrīgēti, ka vērsušies pie Viļa ar priekšlikumu:

– Zini ko? Tu tak esi mācījies to tēlniecības būšanu. Uzrausim to ragaini tepat uz akmeņiem! Redz, Gosupes krastā māli pirmā!

Vīriem bija taisnība – tēlniecībā Vilim jau bija gan pieredze, gan ievingrināta roka. Nav zināms, kad tieši viņš ir sācis nopietni ar to

nodarboties, bet tieksme kaut ko lipināt no māliem bijusi jau bērnībā, īsinot laiku gana gaitās. Prasmes ir pilnveidojušās daudzu gadu garumā. Par to liecina ieraksts dienu piezīmēs 1949. gada 16. oktobrī:

Vakar vakarā atvedu mājās mazliet pliena no savām vecām raktuvēm. Kad spēšu, veidošu. Pagājuši jau gadi, ilgi, ilgi gadi, kopš neesmu te vairs ko darījis, un tas sāp manī ar gruzdošu nemieru.

Līdz šim laikam jau bija radīts dažs labs tēls (Kēncis u. c.) un iegūta zināma popularitāte. Tāpēc nav brīnums, ka 1952. gada martā viņam tika *atvēlēts veidot* skulptūru, ko paredzēja uzstādīt Lizuma centrā. Vilis arī cītīgi ķērās pie māliem un veidoja paraugu. Skulptūrā bija attēlota Ūdens smēlēja, kas piezīmēs dēvēta arī par Ūdens nesēju vai Veldzes nesēju. *Šis darbs arvienu vairāk gūst savu dvēseli, drīz viņš dzīvos savu no manis neatkarīgu dzīvi. Garā jau skatu šo tēlu pret pasta dīķa ūdens atspulgu.*

Maija sākumā skulptūru vērtēja rajona un vietējo ceļinieku komisija un to atzina par labu. Taču, lai to veidotu betonā un uzstādītu publiskā vietā, *savs vārds Rīgai sakāms*. “Un tur tagad lietu ņem smagi”, piebildis priekšnieks.

Meitene ar krūzi? Veldzes nesēja?

Par skulptūras tālāko likteni piezīmēs nekas nav teikts. Acīmredzot, Rīga šo ideju nav apstiprinājusi. Tā vietā drīz vien pret pasta dīķi uzstādīja visiem zināmo “Tautu meitas” sērijveida atlējumu.

1952. gads bija interesants vēl ar to, ka tajā vasarā Gaujenas rajona centrā, Jaunpiebalgā, tika rikota pašdarbnieku skate un mākslas darbu izstāde, kurā piedalījās arī Vilis ar vairākām skulptūrām. Par skulptūru “Meitene ar krūzi” autors saņēma goda rakstu. Vai šī Meitene ar krūzi ir tā pati Veldzes nesēja? Tas paliek noslēpums.

Vilis turpina stāstu par Gosupes velnu:

Lūk, nu tā šajā pusdienlaikā tapa pirmais Gosupes velna atveidojums mālā. Tēls par mīlu prieku garāmgājējiem noturējās ceļmalā veselu mēnesi. Kādu nakti velnam pienāca gals – dzērāji, garām ejot, velnu bija nomētājuši ar akmeņiem.

Kāds izskatījās šis pirmais Gosupes velna atveidojums, var redzēt Lizuma muzeja fondos atrastajā fotogrāfijā. Tajā pie velna skulptūras redzams Vilis ar saviem darba biedriem, aiz velna – jumta papes loksne. Tā sargāja skulptūru no lietus, bet nepasargāja no ļaundariem. Tad arī radās doma velnu atveidot izturīgākā materiālā.

V. Zvaigznītis (otrais no kreisās) ar darba biedriem pie pirmās Gosupes velna skulptūras, 1950. gadi

1955. gada vasarā savu atvaļinājumu Lizumā pavadīja ievērojamā latviešu kultūras darbiniece Taira Haļāpina (1922 – 2012). Viņa, tāpat kā Zvaigznītis, gan dzejojusi un gleznojusi, gan nodarbojusies ar keramiku un

mākslas zinātni, bija pazīstama kā mākslas dzīves rosinātāja un moža gara uzturētāja. Būdamā Latvijas Zinātņu akadēmijas Folkloras un etnogrāfijas institūta zinātniskās ekspedīcijas dalībniece, viņa iepriekšējā vasarā bija vākusi “tautas gara mantas” Piebalgā un Lizumā. Iepazīstot Lizuma dzīvi un cilvēkus, viņa tos bija iemīlējusi. Tagad, atvaļinājuma laikā, viņa ar prieku iekļāvās pagasta kultūras dzīvē, gleznoja, dziedāja korī. Dzirdētās teikas par Gosupes velnu un pirmās skulptūras bēdīgais gals viņu bija dziļi iespaidojis, un viņa aktīvi iesaistījās jaunas skulptūras tapšanas gaitā. Spriežot pēc viņas atmiņu pierakstiem, tieši viņa bija pirmā, kas ierosināja “vellu” veidot betonā. Viņas ieinteresētību šajā lietā jo vairāk motivēja romantiskās jūtas pret Zvaigznīti. Viņa bija tā, kas Madonas rajona izpildkomitejas un rajona partijas komitejā izkārtēja atļauju skulptūras uzstādīšanai, pat saņēma solījumu šim nolūkam piešķirt cementu. Darba spēks un citi materiāli palika uz vietējās Lizuma ceļu nodaļas pleciem. (Saskaņošana ar Madonas rajona varas iestādēm izskaidrojama ar to, ka šajā laikā Lizuma ceļu distance atradās Madonas Ceļu ekspluatācijas iecirkņa pakļautībā.)

Skulptūras metus izstrādājuši gan Zvaigznītis, gan Haļāpina, katrs savu. Tauta nobalsojusi par Viļa variantu – „rīta gaiļa aizdziedāto velnu” – „baronīga” paskata veci ar Volfiem raksturīgu degunu. Skulptūrā attēlots velns, kurš nesīs lielu akmeņu klēpi, lai aizbērtu upi, taču iedziedājies gailis un nesamo nācies nomest, briesmīgi pārskaities, viņš nu ķepurojas laukā no paša nestās akmeņu kaudzes.

Savās atmiņās Haļāpina sīki apraksta monumenta tapšanas gaitu:

Kurā vietā skulptūru visizdevīgāk būtu novietot? Vieta zema, purvainā. Tikai vienā ceļa malā kaut kāds uzbērums. Tas – dambja gals – agrāk muižas pļavas esot appludinājuši ar Gosupes dūņām. Gandrīz kā Ēģiptē. Kopā ar Rudzīti, Vili Zvaigznīti, ceļu meistaru Māziņu un vēl citiem izlēmām celt velnu muižas dambja galā.

Bija sarunātas mašīnas akmeņu vešanai, zirgs, kas pievedīs cementu un granti javas maisīšanai. Rudzītis norīkoja palīgā labu amatnieku – mūrnieku Robertu Rozīti, kas neskaitāmām mājām bija mūrējis pamatus, nu to mūrēs Gosupes vellam. Sagatavošanās darbiem pagāja viena vai divas dienas. Tas rīts, kad sāka rakt “šahtu”,

bija rasains un saulains. Raka Rozītis un Zvaigznītis. Katrs ceļa gājējs un braucējs apstājās, no Sēdīnmājām atskrēja bērni, nesa mums zemenes, mežsarga Austra – redziņus. Pirmās dienas vakarā bija šahta jau izrakta līdz sasaluma joslai, piebēta ar akmeņiem, un tad jau metām pārmaiņus akmeņus un javu. Vēlāk mums darbā palīdzēja arī otrs Lizuma pašdarbnieks, toreiz vēl 15-16 gadus vecs zēns Uldis [tas bija Uldis Dambrovs – Viļa Zvaigznīša māceklis tēlniecībā, J. Z.]. Rāvāmiēs jau arī! Nosvīduši un nokūpējuši kā pura velni. Trīs vai četras dienās bija gatavs samūrētais skulptūras karkass. Tuvojās veidošanas laiks. Bija vajadzīgs galvas paplašinājumam stiegrojums. Un jau bija atvests stieples rullis, vīri sakūra ugunsķuru, iemeta tur stiepli, lai kļūst lokana. Tad pinām to ap akmens pamatu. Pinām četratā – Roberts, Vilis, Uldis un es. Atbrauca fotogrāfs [Arnolds Blāķis]. Tad vēl mūris tikko cēlās līdz vaļņa virsai un Zvaigznītis ar roku rādīja, cik augsts būs velns. Toreiz vēl domājām, ka tas būs metru virs zemes, bet vēlāk redzējām, ka jātaisā augstāks, pa gabalu no ceļa nebija tik zems saskatāms. Arī karkass no stieplēm pa dienu bija gatavs, Roberts taisīja veidojamo javu, tajā bija 50% cementa. Tad nāca kārtā veidot, sāka tapt vella gīmis... Nu tā, velns bija gatavs. Mēs ar Vili vēl aizmugurē piemūrējām plāksni uzrakstam.

Tā ar daudzu cilvēku kopīgām pūlēm ideja iemiesojās monumentālā akmeņu un betona tēlā. Par spīti tam, ka darbs bija sarežģīts, jo betons tēlniekam ir ļoti nepateicīgs, nepakļāvīgs materiāls, darbs bija galā. Pirmajā jūlijā tas tika atzīmēts ar saviesīgu vakaru.

Haļāpinai tomēr bažas – monuments uzcelts bez konkursa, bez apstiprināta projekta utt. Tāpēc, lai to leģitimētu, tajā pašā vasarā Haļāpina sagatavoja skulptūras aprakstu un kopā ar visām teikām un daudzām fotogrāfijām iesniedza Kultūras ministrijā Pieminekļu daļā. Vēlāk no tās pienāca vēstule ar pateicības vārdiem Madonas partijas rajona komitejai, Lizuma ceļu daļai un Lizuma ciema padomei, kas visas šo pasākumu ar vārdiem un darbiem bija atbalstījušas.

Pagāja vairāki gadi. 1963. gada 31. augusta vakarā Latvijas TV bija *skaists raidījums*, kurā rādīja interviju ar Vili par Gosupes velnu un viņu pašu. Haļāpina, to redzot, jutās ļoti sarūgtināta un pārmeta Vilim par to, ka viņa nav pat pieminēta. Protams, viņa ar sirdi un dvēseli bija piedalījusies, rūpējusies, līdz dzīvojusti un savu roku pielikusi, un viņai bija visas

tiesības justies vismaz kā līdzautorei. Tā pašu radītais velns bija nostājies un palika starp abiem māksliniekiem uz visiem laikiem. Kas gan tagad pateiks, kādus vaibstus velna ģimī katrs no viņiem ir ievilcis, tomēr Taira Haļāpina ir pelnījusi, ka, runājot par Gosupes velnu, tiktu pieminēts arī viņas vārds.

Nu jau kuro gadu desmitu „**Gosupes velns**” stāv savā vietā, kļuvis populārs ne tikai visā novadā, bet krietni aiz tā robežām. Šad tad gan tam ir nācies ciest no vandāļu rokas – vairākas reizes nodauzīti ragi un deguns, ko Vilim nācies atjaunot. Reiz tādā brīdī garām gājīs kāds vīrs – dzimtās zemes apceļotājs – un uzrunājis tēlnieku: „Ak tad ellē notiek remonts!” Nācējs bijis Latvijas Universitātes profesors Jānis Porietis. Ar šo tikšanos aizsākās abu pazišanās. Vilis bija interesants sarunu biedrs, vienlīdz atraišīti varēja sarunāties kā ar profesoru, tā ar jebkuru citu.

Gosupes velns

Vilis pārdzīvoja, kad pēc ceļa iztaisnošanas „Gosupes velns” palika it kā nomaļus, ar muguru pret jauno ceļu. Viņš pat bija rosinājis ceļiniekus velnu pārvietot un pagriezt ar seju pret to, taču neviens neuzņēmies tādu risku. Risks tiešām pastāv, jo skulptūra var izjukt. Bet varbūt arī ir labāk, ja viss paliek pa vecam: jaunais ceļš ir uz šaura uzbēruma, braucējiem nav kur piestāt, uz Velnu būtu jāskatās no augšas, kādēļ tas zaudētu savu iespaidu. Vecajā vietā skatītājs ir vienā līmenī ar objektu, te var ērti piestāt un no sirds netraucēti izciemoties. Svētīgāk ir, ja pieminēkli apciemo ieinteresēti cilvēki, nekā garām skrējēji uzmet paviršu ska-

tu. Nav nelaime, ja pirmo ir mazāk nekā otro.

Ap velnu ne vienreiz vien ir sabiezējuši draudīgi dusmu mākoņi: daži pārlieku ticīgi (fanātiski) cilvēki ir iestājušies par pieminekļa nojaukšanu, jo tas taču esot pats nelabais – sātans! Tā esot Dieva zaimošana utt.!

Vai tiešām velns ir tik melns, kā viņu mālē, un vai viss ir tik balts, kā to iztēlo? Ai, cik daudz grēka darbu pastrādāts Dieva vārdā! Vai mūsu teiku un pasaku velns ir bāžams vienā maisā ar svēto rakstu sātanu? Lūk, ko par to raksta cienījamais garīdznieks Andris Vasiļevskis:

Bībele runā par sātanu... Tas ir pavisam cits nekā tas, ko ieraugām latviešu tautas kultūras mantojumā. Mēs nevaram salīdzināt vienu ar otru. Tas ir cits velns...

Bet mīļie, mums ir jādzīvo ar mūsu tautas kultūras mantojumu.

Lielo atšķirību starp velnu latviešu folklorā un vācu (baznīcas) velnu saskatījis arī Kārlis Skalbe:

...agrāk... viņam [velnam] piederēja visi purvi un meži, kuriem nebija gala. Un kas tad viņu traucēja? Saules dienās viņš sēdēja un mirdzoša ezera meža vidū, sukāja matas ar zelta ķemmi vai lika ganam kasīt sev pakakli, kamēr viņš snauda piesaulē un samaksāja par to sieku zelta. Ar ciema puīšiem uz derībām viņš pazaudēja visas savas purvu un mežu bagātības. Viņš bija mulķīgs, labsirdīgs un bagāts...

Bet Lucifers! Nu tas ir stīpēts kungs... ļauns un nežēlīgs bez gala, kā īsts vācietis. Visi no viņa bēg un met krustu priekšā.

Par Gosupes velnu ir vairākas teikas. Nevienā no tām velns nav barona sabiedrotais (ko nevar teikt par mācītājiem), viņš drīzāk gan ir labvēlīgi noskaņots un darbojies par labu dzimtļaudīm un kalpiem, necietis arī žūpas un krogus dzērājus. Tādējādi viņš ir pats vērsies pret netaisnību un ļaunumu. Nu nav ne Gosupes velnam, ne citiem Viļa darinātajiem velniem, ne Blaumaņa velniņiem nekāda sakara ar sātanismu.

Te vēl interesanti atzīmēt, ka Vilim bez populārās „Teiksmas par Gosupes velnu” ir pārliktas dzejā vēl trīs citas teikas par to pašu gosupieti. Dzejoļi palikuši melnrakstā un, acīmredzot, nav domāti publicēšanai, jo galīgi neatbilst padomju laikmeta garam. Kādu tad šeit ieraugām Gosupes velnu? Viņš itin draudzīgi sapīpē gan ar vectēvu, gan gājēju, gan Zvaigznes Jāni. Viņa ļaunums vēršas nevis pret šiem ļaudīm, bet pret varmākām vagariem:

...Bet laika nav daudz man: līdz gailis kliedz

Trīm vagariem spranda vēl jāapgriež...

Zvaigznes Jānim Velns pravieta tautas nākotni:

Bet to es tev piesaku, Zvaigznes Jān!

Nāks ļaunāki laiki simtkārtu...

Un pletnes simtasāk kā vagari cērt

Jums svešnieki nīrgājot sitīs.

Un Daugava dvēselu vārtus vērs,

Tur varoņi nokāps un ilgojot tvers

Tos vilņi rožsārtumā ritot.

Un citus ledus tuksneši žņaus,

Ik dienas bālēs tie bālāk,

Un māte veltīgi dēlu sauks.

Būs tauta kā koks, ko viesulis trauc,

Kā ziedu ābele salnā...

Un tomēr pēc pārciestām sāpēm un ciešanām nāks gaišāki laiki:

Nebīsties nakts posta:

Tavai tautai gaismā iet

Rīta saules spožmē!

...to pieminat visi, kad dziļdziļa nakts:

No sāpēm un cerībām rīts jauns taņš

Un saule nāks mirdzumā jaunā!

Nē, Gosupes velns nav sātans. Ja pieņemam, ka taisnība ir velna nīdēju pusē, tad sanāk tā, ka tie vandāļi (droši vien sadzērušies „velna dziru” un būdami „kunga prātā”), postot velna skulptūru (pie reizes arī kādu ceļa zīmi un autobusu pieturu), ir veikuši dievam tīkamu darbu un ir pelnījuši debesu valstību. Turpretī tie krietnie vīri, kas, pusdienojot Gosupītes krastā, dzēra pienu no līdzpaņemtām pudelēm, stāstīja teikas un rosināja tur attēloto personāžu atveidot taustāmā materiālā, ir briesmīgi bezdievji un viņu ceļš ir uz elli. Kasu pakausi un domāju, kurai kompānijai piediedroties, kad pienāks tas laiks.

Paldies Dievam – velns tika nosargāts! Tas joprojām priecē cilvēkus, gan tuvīnos, gan tālumniekus. Lūk, ko raksta Jānis Drulle no Salacgrīvas:

Ceļinieki, atnāc gan, apstājies, bet neposti Zvaigznīšu tēva darbu – ne tu, ne es, ne mēs abi kopā nemācēsīm tādu izveidot. Labāk uzliec puķīti. Kaut vai pusvītušu Jāņu dienas rītā, kas plūkta Zāļu vakarā. Tā būs maza, sīka, bet sirsnīga pateicība skulptūru darinātāja gaišajām domām, čaklajām rokām, jo Zvaigznīšu tēvs jau turpat netālu – Sila kapos – atdusas Dieva mierā. Taču viņa darbi iepriecina un iepriecinās mūs...

Gosupes velna skulptūru bija iemīlojis dižais novadnieks, Viļa sola biedrs Velēnas draudzes skolā, Kārlis Sebris un izteicis vēlēšanos, lai Vilis izveidotu tā dubultnieku uzstādīšanai aktiera vasarnīcā Vecāķos.

Var teikt, ka „Gosupes velns” ir izturējis laika pārbaudi un celts godā. Mazāk ievērots, it kā ēnā palicis, ir 1976. gadā veidotais „**Līdumnieks**” – gandrīz tikpat monumentāls darbs pie Gaujas tilta auto stāvlaukuma malā netālu no Lācītēm. Dienu piezīmēs Vilis skulptūru parasti sauc par „Veco līdumnieku”, arī par „Gaujas līdumnieku”. Nebūs gan tiesa dažkārt izskanējušam apgalvojumam, ka tajā esot attēlots mežabrālis – tēlam blakus ir piesliets cirvis, nevis šaujamais. Bez tam Viļa attieksme pret pastāvošo iekārtu vismaz ārēji bija ļoti lojāla, un viņš nevarēja pat alegoriskā veidā attēlot toreiz tik nosodāmus cilvēkus, kurus šodien saucam par nacionālajiem partizāniem, bet toreiz varas pārstāvji – par bandītiem. Un tomēr izrādās, ka netieša saistība ar mežabrāļiem šai skulptūrai ir. Proti, tēla prototips ir kādreizējais mežabrālis Eduards Grīnšteins, kurš tepat, tilta būvlaukumā, strādājis par nakts sargu. Viņš gluži tāpat, kā tagad Līdumnieks, te sēdējis ar cirvi pie sāna, jo tādām vīram šaujamo neuzticējuši. Var apbrīnot tā laika “stukaču” centību un čekistu modrību, jo šī ziņa bija nonākusi arī viņu ausīs. Kādā dienā Gulbenes 26. CRBP priekšnieku Oļģertu Ceski iztraucēja zvans no VDK Gulbenes nodaļas:

– Kas jums tur notiek pie Gaujas tilta? Jūs tur pieminekli bandītam esat uzstādījuši?

Ceskem nācās ilgi skaidrot, ka tas tā nebūt nav. Tieši viņš, Ceske, ir bijis skulptūras uzstādīšanas iniciators. Pēc viņa ierosmes placī, kur tilta būvdarbu laikā atradās materiālu un tehnikas novietne, sāka veidot labiekārtotu atpūtas laukumu: ierīkoja auto stāvvietu, izveidoja ar betona plāksnēm klātas takas, kāpnītes uz Gauju, iekārtoja ugunsкура vietu ar

pamatīgu malkas rezervi, dekoratīvus sēdekļus no plēstiem apalkokiem, uzbūvēja izskatīgu tualetes namiņu. Tad arī radusies doma, ka šeit iederētos kāds skulpturāls veidojums, kas arī tika izdarīts.

Diemžēl laukums drīz vien tapa pamatīgi apskādēts – nozagta tika ne vien malka, bet arī betona plāksnes no celiņiem un pat skaistais tualetes namiņš. Vien skulptūra joprojām stāv vientuļa laukuma malā. Stāsta, ka arī tā esot cietusi – kāds nelietis ar pistoli iešāvis “bandītam” sejā.

Kādā sarunā Vilis izskaidroja tēla ideju. Pēc viņa domām, vārds „Lizums” ir cēlies no vārda „līzums”, kas ir vārda „līdums” senākā forma. Un, ja cilvēks brauc no Smiltenes puses, tad, šķērsojot Gauju, jau jūtas kā Lizuma novadā. Tādējādi šī skulptūra kalpo kā Lizuma simbols, kaut gan atrodas Rankas pagastā.

Tā nu Līdumnieks tur sēž pie ugunsкура, domās nogrimis, puskažociņu plecos uzmetis, ar cirvi pie sāna. Par ko viņš domā, noraugoties mūžsenajā Gaujas plūdumā un garām skrejošajā dižceļa steigā? Šķiet, ka viņa stāvs drīzāk pauž skumjas un nostaļģiju, nekā sajūsmu. Līdzīgi kā Aleksandrs Čaks rezignēja: “Tagad sēdu viens pats es uz malkas, skatos – dzīvīte garām man iet...”

Garām braucot, Vilis allaž piestāja pie sava darinājuma un vērtējoši to aplūkoja:

Ar Valteru aizgājām līdz „Vecajam līdumniekam”. Tagad viņu veidotu pavisam citādu. (20.08.1979.)

1980. gada rudenī viņš atzīmēja: *Līdumniekam pamats par zemu.*

Varbūt tā arī ir.

Dienu piezīmēs atklājas šīs skulptūras tapšanas vēsture. Būtībā tas bija pasūtījuma darbs, un skulptūras atrašanās vieta pie t. s. Dūzeļa dzirnavām bija jau iepriekš noteikta. Sākotnēji nebija skaidrs, kādu skulptūru iecerētājā vietā uzstādīt. Jau 1975. gada rudenī Vilis sāka strādāt pie viena no variantiem – Gaujas meitenes:

Ķeršos pie “Gaujas meitenes” veidošanas mālā. Jāgatavojas skulptūrai Gaujas malā pie Dūzeļa dzirnavām. Varbūt Rīga apstiprinās. Tad tiksīm pie naudas – ja viss tā beigsies laimīgi. (03.11.1975.)

Pēc pāris nedēļām tēlnieks veido Gaujas ķēniņu:

Cīnos ar "Gaujas ķēniņu". Jāizveido līdz gatavībai un tad jāaizved uz Balstiem Ceskem. Tas vedīs uz Rīgu arhītektei. (14.11.1975.)

Visu pēcpusdienu strādāju pie "Gaujas ķēniņa" un pabeidzu. Redzēs, kā nu kungiem patiks. Ja patiks, būs vien jācērt betonā. Sola kungi 200 rubļus. (16.11.1975.)

Pēcpusdienā nesu "Gaujas ķēniņu" uz Balstiem. Tagad nu Ķēniņš rādāms Ceskem Gulbenē. Un vēl arhītektei Rīgā. Tā izšķirs, der vai ne. (19.11.1975.)

Tomēr decembrī vērtējumam tiek nodotas nevis skulptūras, bet vairākas skices: „Sprīdītis”, „Gaujas meitene”, „Gaujas ragana”, „Vecais gaujmalietis”. Skices tiek „svērtas” un vērtētas gan Lizumā un Gulbenē, gan Rīgā, Ceļu ministrijā. Vienojas par Gaujas līdumnieku (Veco gaujmalieti). Skulptūru apstiprinājusi ministrijas galvenā arhītekte un arī kāds Gulbenes „načalņiks” – tā Vilis atzīmē savā dienasgrāmatā.

Skulptūras skice, kas saskaņota LKP Gulbenes rajona komitejā, un pati skulptūra

1976. gada 6. aprīlī Vilis vienojas ar Rudzīti par atalgojumu, gaidāmo palīdzību un darba pabeigšanas termiņu. Nu jāķeras pie māliem, jāveido skices

mālos, kas arī līdz augusta sākumam tiek izdarīts.

Tālākais darbs notiek ceļu iecirknī Balstos. Vilim tiek piešķirts cements, atvesta grants krava un palīgos iedots strādnieks. Vispirms viņi izgatavo veidni ar aptuvenām skulptūras aprisēm, pēc tam veidni piepilda ar betona javu.

18. augusts

Šodien atkal pēc gadiem jābrauc darbā. Ar Kazaini taisīsīm veidni Līdumniekam. Balstos rodas strādnieki grupu grupām. No Kalaņģiem atvedam māla modeļus. Laižānu Mārtiņš atved grants kravu no Rīdūžiem. Strādājam, pāri garāžai ducina pērkons un met lielas lāses. Anniņa iedod cementu.

Vilis plānojis, ka pēc veidnes noņemšanas betons vēl nebūs stipri sacietējis un skulptūrai varēs viegli piešķirt vajadzīgo formu, bet...

27. augusts

Šodien jāsāk skulptūras ciršana. Aizbraucu uz Balstiem un tūlīt garāžā. Lūkoju betonējumu un palieku mēms, ciets kā klints! Pāržāģēju veidņu turētājus un noņemu veidņus. Nokavēts! Esmu izmisis. Sāku kalt. Āmuram nolūzt kāts un āmurs aizskrien pa gaisu. Sameklēju lielo cirvi un sāku kalt. Klints! Nobrāžu pirkstus, šķembas jūk līdz pusgarāžai – neatlaisties, neatlaisties – sviedri tek pa matu galiem, kreklis sviedros slapjš. Stundas lido, pagaist bez miņas.

Un beidzot – top! Jāatsakās gan no sākotnējās ieceres. Māla modelis vairs neder. Domāju un skaitu: man jātiek pāri, jātiek pāri.

Cīņa norisinās turpat divas nedēļas, līdz skulptūra ir gatava, un to var uzstādīt paredzētajā vietā.

Betonā veidotas un brīvā dabā izvietotas ir arī vairākas citas skulptūras.

Jā, šopavasār šis ir otrais betonā cirstais velns. Pirmais aizgāja ministrijas tresta galvenajam inženierim. Šo te grāmatu velnu uzstādīšu tepat, Balstos. (Dienu piezīmes 28.09.1969.)

1988. gadā pie aptiekas tika uzstādīts Zāļu velniņš.

Tomēr galvenais izejmateriāls tēlniekam bija un palika nevis betons, bet tepat, netālajās Lejplāvās, saraktais pliens – glejotā, zilganā glūda. Tā

bija jāmīca, jāsaģatavo līdz vajadzīgajai konsistencei. Kamēr strādāja pie skulptūras, nedrīkstēja pieļaut tās izžūšanu, lai saglabātos plastiskums. Pēc tam lēnām, ilgstoši jāžāvē, lai nesaplaisā. Kamēr Velēnmuižā vēl darbojās ķieģeļceplis, laipni ļaudis tur apdedzināja arī daļu no Viļa tēlniecības darbiem. Cepla ugunīs skulptūras mainīja krāsu no zilganās uz ķieģeļsarkanu, tapa cietas un izturīgas. Vēlāk ar apdedzināšanu radās lielas grūtības un diemžēl vairums darbu ir palikuši neapdedzināti, kādēļ ne viens viens jau ir sabojāts vai zaudēts pavisam. Pēdējos gados arī Vilis pats maz rūpējās par savu darinājumu ilgmūžību, dažkārt atdāvināja svaigi darinātas, pat pienācīgi neizžuvušas skulptūras. Reiz vairāki vēl mitri velniņi virtuvē bija sasaluši un sadrupuši.

Ar darbu tēlniecībā Vilim saistās arī kāds romantisks stāsts. No mūsmājām tēlnieks uzaicināja manu māsiņu Ausmu pozēt – gribot veidot viņas portretu. Tā arī notika, un Ausmas galvas atveids daudzus gadus stāvēja Viļa istabā. Reiz Oļģerts Dambrovs – sirsnīgs Viļa draugs – atklāja noslēpumu: „Vilis bija Ausmā iemīlējis, bet tā arī nesaņēmās savās jūtās atzīties.” Tā tas varēja gan būt, jo Ausma bija skaista, iznesīga meitene, mācījās Rīgas 1. medicīnas skolā, bet pa vasaru dzīvoja mūsmājās, laukos pie mātes Martas. Vilis viņai rakstīja skaistas vēstules, bet mīlestība bija un palika platoniska. Varbūt šī portreta veidošana bija iemesls un iespēja kaut īslaicīgi pabūt viņas tuvumā...

Bet ar „Gosupes velnu” velna būšana nebeidzās, patiesībā tā tikai sākas, un velna tēma Viļa darbos tapa izvēsta jo plaši. Cits pēc cita radās arvien izteiksmīgāki tēli. Tur bija „Mūžības velns”, „Aizsapņojies velns”,

*Velniņš Līzuma pamatskolas muzejā
Foto: Ance Zaķe*

Grāmatu velniņš, kurš lasa Mūžības grāmatu. To Vilis dāvinājis Maijai Āboliņai kāzu dienā 1975. gada 25. maijā. Maijas māte Austra Laiveniece bija Viļa jaunības dienu draudzene un kaimiņiene no Kalaņģiem.

Foto: Valdis Hegedušs

Ragana uz slotas

“Mīlestības velniņš”, “Pirts velniņš”, Snaudošais un Piedzēries velns, Grāmatu velniņš vairākos variantos, “Elles muzikants”, “Elles izēdājs”, tur velns, kas atvērtā grāmatā atradis kādu atklāsni, svētlaimē pacēlis skatu augšup un iesaucies – eurēka! Klētī sakrājušies vesela velnu galerija, pa vidam arī viena otra ragana. Kāda apmeklētāja sajūsmā par redzēto viesu grāmatā ierakstījusi: *Tagad priecāšos, ja mani kāds sūtīs pie velna!*

Daļa skulptūru izdāvāta. Vienu pazīstamu velnu vēl nesen satiku Alūksnes ceļu daļas kantorī – dāvanu kādreizējiem kolēģiem. Ne reti Vilis izpildīja nelielus pasūtījuma darbus – te kādam priekšniekam jāgatavo jubilejas dāvana, te sporta sacensību uzvarētāji jāapbalvo. Savdabīgu pasūtījumu Vilis saņēma no Ilzes Indrānes – pēc fotogrāfijas izgatavot viņas tēva portretu cilnī. *Cilnis bija vajadzīgs tēva piemiņai, piestiprināšanai pie mūrīša, kur tēvs kurinājis plīti uguntiņu.*

Protams, bez velniem un raganiem tika veidoti arī cita žanra darbi: vairāki portreti, “Skopulis”, “Meža kuilis”, “Cīruļa dziesma”, “Ganu zēns”, “Tautiets mani dancoj veda” un daudzi citi.

*Klēts velniņš (1978) – dāvana klētniekiem
Jānim Čorbardam 50 gadu jubilejā
Foto: Indra Logina*

Cīruļa dziesma

Daudzu gadu garumā (no 1954. līdz 1973. gadam) Vilis savas iemaņas pilnveidoja tēlniecības studijā Rīgā, kas parasti notika pavasaros, dažkārt pat divreiz gadā – pavasarī un rudenī. Ieraksti dienu piezīmēs:

Tēlotājas mākslas seminārs ar lekcijām kultūras namā – jaunajā Gildē, un praktiskiem darbiem Mākslinieku savienības studijā Elizabetes ielā – ir tik aizraujoši. Kārlis Sūniņš vada praktiskos darbus. Mēs zīmējam portretu, figūru – modelis ir jauna, slaida tumšmate, un beidzam ar akvareli. Šie mākslas draugi no visas Latvijas. Es aizmirstu postu un nāves domas, svēta aizmirstība apņēma mani – es zīmēju dzīvju modeļi pirmo reizi mūžā! Mēs ejam pa muzejiem... (30.03.1954.)

Pagājušo svētdien biju Rīgā – studijas neklātnieku darba cēliena sākums. Visa „Varenos kopa” kopā... (27.09.1964.)

Cik labi šeit! Kā svētnīcā. (24.09.1967.)

Darbs studijā noritēja ļoti intensīvi, ik dienas pa 12 un vairāk stundām veselu nedēļu. *Pārsvārā praktiskie darbi – veidoju, zīmēju pēc dzīvju modeļiem. Īsā laikā grib iebāzt galvās ļoti daudz.*

Tāpat kā darbs literatūrā, arī skulptūru tapšana Vilim saistījās ar pārdomām, izjūtām un meklējumiem, tomēr ne ar tik dramatiskiem pārdzī-

Nodarbības tēlniecības studijā

vojumiem kā „cīņa ar vārdū”. Dienu piezīmēs lasām:

...iesākts un ilgi stāv nenobeigts puisis ar lāpstu un grāmatu. Jauns variants. Vecais kļūdainis tagad liekas. (01.10.1969.)

Strādāju pie „Sērojošās meitenes” – nav miera vēl un vēl. ...un vēl strādāšu pie Puisēna ar lāpstu. (06.10.1969.)

Pat šķietami tik vienkāršam skulpturālam veidojumam kā ugunsku-
ram Līdumnieka priekšā Vilis gatavo trīs variantus, vispirms mālā izga-
tavo metu un tikai tad veido betonā. Lai atvieglotu darbu, tēlnieks savai
iecerei dažkārt vispirms uzzīmē skici. Taču reizēm iedvesma uzliesmo
pēkšņi, un ievingrinātās rokas skulptūru rada dažu stundu laikā:

*Iešāvās galvā doma: jāuzrauj Beķeriem dāvana „Grāmatu velniņš”. Sameklēju
mālus un – pie darba. Lai nesaltu rokas, strādāju pie rakstāmgalda. Tazikā silts
ūdens. Mīcījos un ķepinājos līdz 14-iem. Gatavs. (06.03.1977.)*

*...lietus līst, ka šalc. Iznesu ārā mālus, būs jāmēģina taisīt velniņš Zvaigznīšu
vejdzīrnavu muzejam. Ilgi neesmu darbojies tēlniecībā. Nu ar Dieva palīgu! Tik
lietaiņā dienā neko citu nevar uzsākt. Samitrināju mālus, uzzīmēju skici: Velniņš ar
dzīrnakmeni. (15.06.1982.)*

Ar darbu aizrāvieš, viņš jūtas laimīgs:

*Jā, tā jau ir pati lielākā laime – redzēt zilās debesis, just saules mīļumu, dzīvot
draudzībā ar puķēm, kokiem un visu dzīvo dvašu. Un būt radītājam garā, rakstīt
dzejolus un stāstus, veidot mālā, fantāzija ko teic. (30.07.1981.)*

GLEZNOTĀJS

Tā bija vēl viena Zvaigznīša talanta šķautne. Ar gleznošanu un zīmēšanu gan viņš ir nodarbojies epizodiski, galvenokārt 40. gadu beigās un 50. gadu sākumā. Gleznojis sev pietuvināto cilvēku un pasaules dižgaru (Mocarta, Bēthovena) portretus, pašportretu, kā arī sirdij tuvās ainavas, izgatavojis slavenu gleznotāju (Leonardo da Vinči, Vilhelma Purvīša) iemīļotu darbu kopijas. Portretos centies atklāt personāža dvēseli. Zīmējis arī apsveikuma kartītes, skices iecerētajām skulptūrām un ... gatavojis dekorācijas teātra izrādēm. Ar savām gleznām piedalījies Gaujienas rajona mākslas izstādēs un skatēs.

Tajā laikā amatiereteātri bieži vien iestudēja nopietnas pilna apjoma izrādes. Tā arī lizumnieši 1950. gadā gatavojās Moljēra lugas “Skapēna nedarbi” uzvedumam. Vilis savā dienasgrāmatā atzīmējis:

Pagatavoju dekorāciju Skapēna nedarbiem. Itālijas kalnu skats – zils kalns aiz pils un kapličas, kreisā pusē pilsēta zeltainā gaismā, bet lejā vizmo jūras līcis... (10.09.1950.)

Nākamajā gadā Vilis gatavoja dekorācijas izrādei “Ceļi un gaitas”, bet aiznākamajā gadā – atkal Moljēra Skopulim. Lizumnieši brauca arī viesizrādēs – uz Jaunpiebalgu, uz Madonu – ar visām dekorācijām:

Astotajā novembrī bijām Piebalgā ar “Ceļiem un gaitām”. Laužu jūra. Priekškarom veroties, ģimnāzistes blakus solā, ieraugot manu ainavu, tā viņi izlaida – ak – ar saldu nopūtu – cik skaisti! (10.11.1951.)

Interesanti, ka šajās izrādēs savu māksliniecisko gaumi Vilis licis lietā arī kā aktieru grimētājs.

*Pašdarbnieku uzvedums "Saimnieka dēls" 1934. gada 18. novembrī Velēnā.
2. rindā: 3. no labās Vilis, 2. no kreisās režisore Erna Janševska, 3. no kreisās Austra
Laivenieks. 1. rindā 2. no labās skolotājs Jānis Bumbērs.
Fotogrāfs: Rihards Apinītis*

STĀSTNIEKS

Gadu desmitiem ilgi uz Zemgaļu mājām Kalaņos ir plūdušas cilvēku straumes un straumītes – pa vienam, kopā ar draugiem vai radiem, ar ģimeni, mazās, lielās un pavisam lielās grupās ar četrdesmit, pat piecdesmit dalībniekiem. Te ir ciemojušies jauni un veci, skolēni, studenti, skolotāji un profesori, kolhoznieki, fabriku darba rūķi, zvejnieki, mežkopji un dārznieki, dzelzceļnieki, lidotāji, traktoristi, šoferi un elektriķi, sportisti, mediķi, arhitekti un mūziķi, ikdienišķa darba darītāji un ministri, pašmāju ļaudis, viesi no visiem Latvijas novadiem un daudz tālākām vietām – no Ukrainas, Moldovas, Viļņas, Pleskavas, Maskavas, Ļeņingradas, Murmanskas, Ufas un pat tālās Sibīrijas. Te pabijuši slaveni dzejnieki, rakstnieki, aktieri, zinātnieki, ievērojami kultūras un sabiedriskie darbinieki: Jānis Sirmbārdis, Egils Lukjanskis, Alfrēds Krūklis, Ziedonis Purvs, Anna Sakse, Melānija Vanaga, Ilze Binde, Lija Brīdaka, Jānis Plotnieks, Olafs Gūtmanis, Jānis Liepiņš, Aleksandrs Pelēcis, Valdemārs Ancītis, Ēriks Kūlis, Miervaldis Birze, Saulcerīte Viese, Ojārs Zanders, Egons Līvs, Jānis Baltvilks, Jānis Mauliņš, Lolita Vambūte, Vaironis Jakāns, Ramons Ķepe, Irma Laiva, Kārlis Sebris, Svetlana Bless, Edmunds Freibergs, Gunārs Krieviņš, Juris Krieviņš, Ivars Seleckis, Miks Zvirbulis, Ansis Epnars, Jānis Brekte, Taira Haļāpina, Odisejs Kostanda, ģeogrāfs Jāzeps Jankevics, biologs Jānis Brikmanis, Guntis Eniņš, Eižens Rauhvargers, profesori Jānis Kungs, Jānis Porietis, Jāzeps Eiduss (Viļa studiju biedrs, ar kuru nebija redzējušies 54 gadus), Elza Preimate un Benjamiņš Treijs, bet Ilze Indrāne, Rūdolfs Baltaisvilks, Nora Kalna un Imants Ziedonis pat vairākkārt. *Te skanēja balsis, te mijās domas, lieli, diženi*

ļaudis gāja te pa šīm nekrāsotajām dēļu grīdām... (Dienu piezīmes 14.09.1977.)

*Vilis Žvaigznītis sarunā ar Imantu Žiedoni
Fotogrāfs: Juris Krieviņš*

1977. gada 28. jūnijā savās dienu piezīmēs Vilis raksta, ka ekskursijas viņš vada jau 30 gadus, tātad – kopš 1947. gada! Spriežot pēc ierakstiem viesu grāmatā, ekskursiju skaits sākotnēji ir bijis neliels – daži apmeklējumi gadā. Septiņdesmitajos gados tas pamazām pieaudzis līdz diviem desmitiem un vairāk, bet septiņdesmito gadu beigās un astoņdesmitajos gados palielinājies vēl vairāk. 1986. gadā piezīmēs pieminētas septiņdesmit divas (!) ekskursijas. 1987. gada 7. jūnijā Viļa draugs Edgars Tērauds, vērodams todien jau piekto ekskursantu grupu, teicis: „nu iet pie jums kā

Ermitāžā”. Tā būtu milzīga slodze pat profesionālam gidam. Sākot ar 1990. gadu ekskursantu plūsma krasi samazinājās – lieli pārkārtējumi tautas dzīvē cilvēkiem izvirzīja jaunas prioritātes. Tas atspoguļojās arī nomaļajā lauku sētā.

Viesu skaits šajos gados bijis nevis simtos, bet tūkstošos. Spriežot pēc ierakstiem viesu grāmatās, laikā no 1977. gada līdz 1987. gadam vien Zemgaļos viesojušies gandrīz seši tūkstoši cilvēku. Tas ir fenomens, unikāla parādība. Tagad daudzas pašvaldības, viesu nami un visādi biroji cīnās par tūristu piesaisti, bet Zemgaļos viss notika pats no sevis, bez jebkādas reklāmas.

Kas tas bija par spēku, kas cilvēkus vilināja uz vienkāršo, it kā nomaļo lauku sētu? Protams, tā bija sētas sakoptība, telpu gaumīgais iekārtojums, bet galvenokārt gan Viļa Zvaigzniša neparastā personība, viņa stāstītāja talants. Kad viņš izvadāja savus viesus pa pagalmu, „balkonīti” un istabām, kur katrai lietai bija savs stāsts, sava mācība, stāstīja senās teikas un runāja par laikiem, kad šeit vēl bija mūža mežs, par Lizuma senatni, par savām skulptūrām un daudz ko citu, viņa raitā, mierīgā, izkoptā, tēlainā valoda spēja uzburt klausītājos neaizmirstamas emocijas.

Vestibilā stāstīju par runcīša tikšanos ar lielo alni, meža ķēniņu, par likteņa velniņu un ganu zēnu – stiprāku par likteni. Kabinetiņā – par Gosupes velnu, viesistabā – par „Salstošajiem”. Vidus istabā – par „Cīruļa dziesmu”. Spīdēja pasakaini skaista rudens saule istabās. (06.09.1981.)

Pagalmā viesus sagaidīja filozofiski noskaņots betonā veidots Laika velns, kam starp pirkstiem kā neapturamais laika ritums birst smiltis. Un domā viņš domu kopā ar skatītāju par iesākumu, no kurienes nākam ... kas esam ... uz kurieni? Istabā pie paša veidotā Tagores skulpturālā portreta Vilis mēdza atgādināt dzejnieka rindas: *Nav dzīve ceļojums, kam beigu nav, to, brāli, atceries un priecājies!*

Vilis runā ar iedvesmu...

Laikā, kad visapkārt valdīja nesakoptība, nevērība, neiecietība pret nacionālajām izpausmēm, draudēja pārkrievošana, tika likti šķēršļi un pat aizliegts viss latviskais, Zemgaļi bija kļuvuši par tādu kā oāzi (tā arī kāda viešņa bija teikusi – “Jūsu māja ir kā oāze tuksnesī”), kur atveldzēt sirdi, un būtībā Zvaigznītis izpildīja nacionālās identitātes saglabāšanas misiju. Cilvēki prata to novērtēt un tiecās turp. Kāda ceļotāja ļoti trāpīgi Zemgaļus ir nodēvējusi par latviskās dvēseles svētnīcu. Cik dziļu iespaidu uz cilvēku atstāja viesošanās šajā sētā, liecina kāda negaidīta, *brīnumainu atmiņu pilna* vēstule Vilim no nepazīstamas sievietes Liesmas Lūsēnas 1976. gadā. Izrādās, ka viņa, vēl būdama studente, kopā ar kursa biedrenēm bija viesojusies Zemgaļos pirms daudziem gadiem. Viņa raksta:

Kopš tās dienas pagājuši 17 gadi. Laiks nepielūdzami ritējis uz priekšu. Visas esam izklīdušas kur kurā... Jūs toreiz mums parādījāt Apsīšu Jēkaba aprakstītās gāršas un meža pļavu skaistumu, Uriekstes upīti... Tais brīžos, kad pašai bijis grūti, esmu iedomājusī Kalaņģus un Jūs – tādu izturīgu, optimistisku, savā ciemā ieaugušu un mājās stingri iesakņojušos cilvēku. Viss, kas simpātisks Vidzemē, man saistījies ar Jūsu Kalaņģiem.

Kas to zina, kā viss bija sācies? Varbūt ar stāstījumiem par Apsīšu Jēkabu, kura dzimtās mājas Veckalaņģi atrodas tuvos kaimiņos Zemgaļiem, un Viļa tēvs bijis labos draugos ar rakstnieku. Arī Vilis pats bērnībā ir saticies ar viņu. Šo notikumu viņš atceras savā tēlojumā „Gaišā stunda”. Nevieni tā neprata stāstīt par Apsīšu Jēkabu kā Vilis, un viņš daudzus gadus nostrādāja rakstnieka mājās par neoficiālu gidu. Saviem viesiem viņš rādīja un stāstīja par rakstnieku, par viņa stādītajiem kokiem diķmalā, par Kalaņģiem, par veco riju, kas celta bez nevienas naglas, tikai ar cirvja palīdzību, un kura kalpojusi par skolu, *lai tumšajās sienās nestu gaismību*. Un tad visi devās uz Zemgaļiem. Sajūsminātie klausītāji savu piedzīvoto stāstīja tālāk, un tā pamazām apmeklētāju kļuva vairāk un vairāk, jo cilvēkiem ir dabiski tiekties pēc gaišā.

Ceļotāji Zemgaļos parasti ieradās negaidot, pēkšņi, pārsteidzot mājas saimniekus dažādos darbos, bet dažkārt arī iepriekš pieteikti. Šādos gadījumos notika rūpīga gatavošanās – stādītas puķes, slaucīti celiņi, līdzināti kurmju rakumi, mazgātas grīdas, izvietotas daudzas vāzes ar raibu raiļiem lauku ziediem un koku zariņiem. Vāzes bija visās telpās – turpat vai vesels ducis. Mājas bija sakoptas vienmēr, bet, gaidot viesus, it īpaši.

Ervītis slaucīja celiņus. No birstalīņas atnesām pīlādžu zarus viesistabas vāzei, kamīna vāzei ievu zaru, citas vāzes vēl skaistākas: ziedošie ķiršu zariņi Pētergalda vāzē un kabinetīna vāzē, vestibilā grīdas vāzē plaukstoši apšu zariņi, pie trauku skapja bērza zariņi, „engēlišu vāzē” dzeltenī purpuru ziedi. Māmuliņas vāzītē neaizmirstulītes un pērkonas, vāzītē uz rakstāmgalda pie mana portreta sārta cidoniņu ziedīni, pie „Pieguļnieka” neaizmirstulītes un pērkonas. Mazgājam grīdas visā mājā. (18.05.1984.)

Pošam āru un iekšu, cik vien labi spējam, kā svētkiem.

Apskatām, vai viss kārtībā. Jā, var teikt – labi. Skaisti.

Kad viss padarīts, arī paši sagērbjas goda drēbēs un dodas vai nu uz Liepu vārtiem vai Apsīšu Jēkaba Veckalaņģiem sagaidīt viesus.

Gadās, ka viesi norunātā laikā neierodas un tie jāgaida pat stundām ilgi:

Veckalaņģu pagalmā klusums. Saules apliets mauriņš. Izejam uz ceļa. Nebrauc. Stunda, pusotras. Nav! (14.09.1977.)

Stāvam kalnā pie Liepu vārtiem, sākam gaidīt ekskursiju, pulkstenis ir 10:45 – gaidām, gaidām, jau divpadsmit – nav neviena. Turpinām gaidīšanu. Jau 13:15. Uznācām augšā (13:50), tak vēl uziesim kalnā paskatīties. Veru balkoniša durvis: pie kāpnēm stāv ekskursanti: „Te nu mēs esam.” (06.09.1981.)

Kāda apbrīnojama pienākuma apziņa no Viļa puses un nevērība no ekskursantu puses! Gadās vēl jaunāk – pieteiktie ekskursanti neierodas un gaidīšana ir veltīga. Kaut gan tas „izsit no sliedēm”, Vilis gaidot pavadīto laiku nebūt neuzskata par veltīgi zaudētu:

Draugi solās būt 19:30 mūsmājās. Gaidām viesus... Stāvam Liepu vārtos līdz 21.30! Neatbrauc! Sāk mirgot lietus, satumst diena. Bet skaista bija arī šī veltīgā gaidīšana, bagāta, Dieva svētīta diena! (28.08.1984.)

Ja ekskursija ir izdevusies, ja izdevies aizkustināt klausītāju sirdis, sajūsma un atzinība plūst pāri malām, arī Vilis izjūt milzīgu gandarījumu. Ir notikusi abpusēja dvēseļu bagātināšanās: *Dzīlš šīs dienas saviļņojums. Kā svētki būtu, kā melodija dvēselē skanētu. (19.08.1988.)*

1976. gada 11. oktobrī pēc Ogres vidusskolas literatūras skolotāju ekskursijas dienu piezīmēs šāds ieraksts:

„Jūs runājat tā, kā vēl nevienu neesmu dzirdējusi”. Tā ir skolotāja zilā mētelī. Kāda aizgriezās, kabatas lakatiņš rokā. Varbūt kaunējas asaru acīs.

Autobuss aizbrauc. Izgaist, pazūd. Tumst diena. Pāri Lizuma kokiem raušas liels un zeltains mēness. Vēl arvienu dvēselē skan kā burvīgi dievnama zvani.

1977. gada 14. septembrī Saulcerīte Viese *sēd vestibilā krēslā pie skapja. Ervītis dzirdējis, teikusi: negribu celties. Te ir kā pasakā!*

Esi svētīta, paldies tev par vārdiem mīļajiem! Kāda burvīga dvēseles gaisma, kāds liegums, līdzīgs pavasara zāles saldajai elpai...

Tā paša gada 23. oktobrī Gulbenes 3. astoņgadīgās skolas skolotāja Rubene *neizsakāmā sajūsmā par skaistumu iekšā un ārā. „Palikšu, neiešu vairs*

projām.”

Prieks par tik dziļu un jauku jūsmu.

1981. gada 6. septembrī Rīgas mākslinieku grupa:

Atvadoties vēl pie eglītēm visi māja abām rokām un likās – dvēsele neizsakāmas, brīnīšķīgas gaismas pielijusi. Varena, burvīga, laimīga Dieva svētīta Saules diena.

1982. gada 7. jūnijā Grāmatu palātas darbinieki:

Aizgāja, vēl atpakaļ skatoties, viena dāma atskatās vēl un vēl. „Cik bagāti mēs aizējam un laimīgi...”

1987. gada 7. jūnijā kāda ekskursante no Balviem:

Skatos uz Jums un nevaru beigt skatīties – Jūs esat kā balti latviešu dieviņi, tik skaisti...

1987. gada 4. jūlijā daiļdārzniecība no Rīgas:

Pie jums tik skaisti, ka izteikt nevaru to latvisko skaistumu. Bijusi izsūtīta – aizgāja, asaras slaukot, valoda aizrāvās, arī mums asaru pilnas acis.

Toties dziļu sarūgtinājumu Vilis izjūt, ja ekskursantu attieksme ir necienīga.

1980. gada 7. novembrī Vilis rūpīgi gatavojies uzņemt Gulbenes ārstu ekskursiju, bet viņi te ieskrien, it kā garāmejojot, tikai uz dažām minūtēm:

Rekorda tempā ekskursija izciemojusies. Nu visi aizjož uz lielo ugunsgrēku.

Šī diena jau pagalam un, jāatzīstas, aizvadīta bēdīgi. Un tik ļoti rūpīgi posāmiēs daudzās dienas šai ekskursijai, šiem vienaldzīgajiem žiguļu braucējiem. Nebija gan vērts tā posties.

Kāda cita ekskursija aizgāja kā tūce pāri. *Nokūp puteklī, mašīnas aizbrauc. Kā vilšanās par kaut ko. Nu viņiem jau mūsmājas nebija nekas vairāk kā atrakcijas numurs simtgades svētkos.*

Vēl skumjāk ir, ja ekskursanti uzvedas nepiedienīgi. Ieraksts dienu piezīmēs 1976. gada 18. septembrī:

Lejasciema vidusskolas 6. klases septiņi hunveibini trakoja pagalmā. Tādi mežoni vēl nebija redzēti. Nekas viņus neinteresēja, ne Apsīšu Jēkabs, ne stāsts „tā iet, ka ziedu nesamūt”. Aizejot uz balkoniša grīdas samīts sienāzītis, izspārdīts laukums pie akmens sola. Kārtojām kādu stundu, un sajūta tāda, ka būtu mūsmāja apgānīta. Fū! Nomierināties guvām tikai saulrietu ceļā. Naktī sāka stipri sāpēt galva no kāju mērcēšanas rīta rasā, ziedus meklējot. Bijām izmirkuši kā mārķā. Tādu negantnieku

dēļ nebija vērts! (21.05.1977.)

Bērni brien pa pieneņu klāstu. Ko teikt? Neteicu nekā.

*Stāstu par Gosupes velnu, rādu ilustrācijas. Beidzot pie „Cīruļa dziesmas”.
Dažas meitenes gan klausījās uzmanīgi, bet zēni grūstījās. Viss teiktais velts.*

*Pavadīju līdz autobusam. Nāku mājās, ņemu grābekli, ceļu augšā nobradāto zāli,
pieneņu ziedus. Še tev nu bija „tā iet, ka ziedu nesamīt!” Kāds rūgtums, dziļš un
sāpīgs. Vien burvīgā skolotāja izlīdzina visu. (09.09.1979.)*

Ekskursija – RPI celtnieku 1. kursa grupa – 50 jauniešu – nāk pa dzelzceļu...

*Iebruka vesels bars pie velniņa, cits tūlīt atstutējās pret sienmali, cits uz zaļā
solīņa. Maz viņus kas interesēja, varbūt nekas. No mūsu mājas viena grupa nemaz ne-
nāca uz Apsīšu Jēkaba muzeju, aizmuka gar dzelzceļa malu. Dažas meitenes nemaz
nenāca muzejā, palika zvilnēt pie Šadinovu mātes puķu dārza un zvaigojot.*

Varbūt šādu gadījumu dēļ brālim Ervīnam pamazām rodas noraidoša
attieksme pret ekskursantiem, it sevišķi skolēniem, un viņš sāk norobežo-
ties no saskares ar ciemiņiem. Pēc kārtējās ekskursijas (31.05.1980.) *Ervītis
nosirdējās – nav miera mājā.* Dažkārt Ervīns aiziet projām, kamēr Vilis vada
ekskursiju. Abi brāļi nonāk pretējos uzskatos, kad Vili apciemo filoloģijas
studentes, lai vāktu materiālus savām studijām:

Ervīns: Tā nav laika! Kādēļ to ziedot apkārtnēdējai.

*Vilis: Viņai tak vajadzēja savām filoloģijas studijām – vasaras darbs, laimīgi
nobeigusi LU Filoloģijas fakultātes 1. kursu.*

Citreiz –

Ervīns: Vai vērts vadīt tādas staigules, pagalam vairāk kā stunda...

Vilis: Ak, nē! Viņas ir pasaku princeses un rudens dienā spēja dāvāt vasaru.

Apbrīnojami ir tas, ka daudzo ekskursiju vadīšana notika, kā tagad
saka, pilnīgi sabiedriskā kārtā, neprasot nekādu atlīdzību, kaut gan brāļi
dzīvoja gaužām pieticīgi. “Ja kādam klausītājam acs top valga, tā mana
lielākā alga”, tā mēdza izteikties Vilis. Kāda dāvāta puķe vai grāmata,
ieraksts viesu grāmatā – tas viss. Bet dažkārt pat paldies nesaņēma.

1985. gada 27. septembrī.

*Nāk ekskursanti, aiziet, vadītāja ij paldies nepateica, ak vai! Viena vecenīte gan
man saujā iespieda 3 konfektes – ledenītes. Burvīga māmuliņa, sīka izkaltusi, maziņa
kā Kukažiņa.*

13.08.1987. [Šajā dienā divas ekskursijas]

Abām ekskursijām ne ziedu, ne grāmatu, pat lāga paldies ne.

Savu tiesu rūgtuma kausā pielēja arī tas, ka Viļa talantu un popularitāti zināmā mērā ekspluatēja vietējās institūcijas – ciema padome, kolhozs un skola, pretī neko nedodot. Varas iestādēm viņa darbošanās nemaz tik patīkama nelikās, uz to skatījās ar aizdomām, taču viņa pakalpojumus labprāt izmantoja reprezentācijai.

19.05.1977.

[Skolas direktors] uzdevis sestdienas vakarā vadīt ekskursiju pa A. Jēkaba takām – būšot skolēni no Ogres.

Tā nu reiz skaidrība – skola man krauj nastu mugurā, un to nu es esmu nesis visu šo laiku.

28.07.1980.

...rītā gaidāma grāmatvežu ekskursija. Visa rajona kolhozu galvenie grāmatveži. Ervītis zūdās: kūts brūk kopā, tur kolhozs nekustina ne pirkstiņa, bet uzgrūst svešus cilvēkus, lai būtu „atrakcija” – to gan.

30.04.1981.

Vidusskola ignorē mani pilnīgi, kaut nāca te bariem, biju viņiem Apsīšu Jēkaba muzejā gids nu jau piekto gadu. Par kolhozu nav ko runāt, tukšs gabals.

Tā pamazām briest konflikts. Daudzās negaidītās apmeklētāju ierašanās nogurdina, bieži vien nākas atrauties no tikko iesākta darba. Cenšoties no tā izvairīties, dažkārt brāļi uz klauvējumiem neatsaucas, ciemiņus sagaidīt neiznāk, reizēm pat *aizliekam balkonīša durvīm atslēgu, lai nevēlami viesi netraucētu. Sirds ilgo klusumu un vientulību.* Citreiz, kad gaidāmi ciemiņi, brāļi dodas projām no mājām.

Bet tajā pašā laikā brāļi izjūt tādu kā aizvainojumu, jūtas vientuļi un pamesti, ja šo ekskursantu pietrūkst, ja viņi apmeklē Apsīšu Jēkaba muzeju, bet Zemgaļos neiegriežas, ja gida pienākumus muzejā veicis kāds cits:

06.07.1986.

...Svētdienas rītā bijusi ekskursija [Apsīšu Jēkaba muzejā], par gidu Valters. Bet pie mums neatnāca. Kā lai to saprot?

12.10.1986.

Pirmo reizi bija [manis vadītā] ekskursija, kas uz mūsmājām neatnāca.

20.06.1987.

Druvienā Skroderdienas Silmačos. Druvienas ceļš dun vienā dunēšanā – steidzas mašīnas uz Silmačiem. [Bet pie mums] nenāk ekskursijas. Kāds pretstats ar pagājušā gada Silmaču dienām! Nāca ekskursija pēc ekskursijas, pilna māja. Ervītis ļoti noskuma – neciena pret mūsmājām.

Skroderdienas pagājušas... ekskursanta neviena...

27.09.1987.

...Tik gara diena! Un ekskursanta neviena!

01.12.1987.

...Māc dziļa grūtsirdība, esam tik vientuļi un pamesti...

Deviņdesmito gadu sākumā, krājoties gadu nastai, Vilis arvien vairāk noslēdzas, sāk norobežoties no ār pasaules, arvien biežāk tiek atsacīts pieņemt ekskursijas, arvien biežāk namdurvis ir slēgtas. Šad tad vēl vadītas ekskursijas Apsīšu Jēkaba muzejā, bet uz Zemgaļiem viesi aicināti netiek.

16.05.1990.

Pa virtuves loga aizkara spraugu redzu – lērums ekskursantu! Mazliet piedimdina pie virtuves durvīm. Neliekos zinīs!

12.09.1990.

Ak, paldies Dieviņam par dienu aizvadīto! Svētīgā, netraucētā mierā – bez ekskursantiem, bez ciemiņiem.

07.07.1991.

...aiz balkoniša durvīm cilvēki – skatāmieši no kabinetīņa. Neliekamies zinīs. Aiziet. Bija ap cilvēku 15.

Kāds ilgs, skaists stāsts ir beidzies, un arī mūža izskaņa tuvojas. Bet tiem, kam bija tā laime šeit viesoties, te pavadītās stundas atmiņā saglabāsies kā dzīves gaišākie brīži.

IZVADĪTĀJS

Viļa stāstītāja un runātāja talants izpaudās arī, veicot skumjo pienākumu – izvadīt pēdējā ceļā mūžībā aizgājušos. Ir jābūt stipram cilvēkam, kurš spēj to uzņemties, kurš prot atrast mierinošus vārdus izmisušiem. Un to viņš tiešām prata. „Tu nemaz nespēj iedomāties, kāda dziedinoša vara ir taviem vārdiem“, tā pateicības vēstulē pēc bērēm rakstīja kāda izvadītā tuviniece. Šo pienākumu viņš pildījis gadu desmitiem ilgi, teicis atvadu vārdus vairākiem simtiem mirušo. Izvadīšanai viņš gatavojās rūpīgi, izvēlējās atbilstošus dzejas pantus, sīki iepazinās ar nelaiķa dzīves gājumu, ko pierakstīja uz papīra lapiņas. Gadu gaitā šo lapiņu skaits ir sakrājis pāri par četriem simtiem. Ai, kādas laikmeta liecības tur lasāmas – cilvēku likteņi un sāpju ceļi vēstures griežos, ģimeņu drāmas un traģēdijas, salauztas dzīves, gara spēks, dzīves gudrība – vēsturniekiem un novadpētniekiem daudz pateicīga materiāla.

Cik ļoti cilvēki uzticējās Vilim, liecina šāda epizode:

1975. gada 10. septembrī.

Ap četriem atnāca Reiziņu Augusts – balta bārdiņa vien noplīvoja. Cēla plastmasas hūtīti, Dieva palīgu vēlēdams. Tūlīt nepazīnu. Vēlāk, istabā ciemojoties, atklājās, ka ciemos nācis, lai norunātu par viņa pavadīšanu uz mūža dusu. Došot man 100 rubļus, lai kādu piemiņas zīmi uzliekot, kaut velniņu. Burvīgs vecītis. Lielais ziemeļnieks! Skatās nāvei mierīgi vaigā kā senais vikings.

Dažkārt bērēs nācies runāt itin bieži, pat pa divi lāgi vienā dienā. Tas nebija viegli, taču aiz mierīgā, cieņas pilnā runātāja stājas un balss neviens nenojauta, cik lielu gara spēku no viņa tas prasīja, cik saguris un iztukšots viņš sajūtās pēc katrām bērēm, it sevišķi, ja nācās aizvadīt kādu

tuvu cilvēku. Ieraksti dienu piezīmēs:

Skumja, grūtsirdīga diena. Kā vienmēr pēc bērēm, jūtos bēdīgi. (10.04.1978.)

Cik daudzus simtus esmu aizvadījis lielajā Mūžībā, un pēc katras aizvadīšanas kādas vārdos neizsakāmas skumjas dvēselē. (16.12.1978.)

Prasa gan nervus šī bērū būšana. Jūtos bezgalīgi noguris. (20.10.1979.)

Nevarēju aizmigt, pēdīgi – murgains miegs. Bieži modos. Grūti, grūti kapu kalnā dārgās dvēseles aizvadīt... (09.02.1980.)

Naktī modos vairākkārt. Neizsakāms smagums dvēselē. Tā pēc visām bērēm. (02.03.1980.)

No septiņdesmito gadu sākuma arvien biežāk uzmācas doma par atteikšanos no šīs nodarbes.

Kaut reiz varētu apņēmties vairs neiet nekur, nevienās bērēs par izvadītāju. Kā tas izsit no dienu saskanīgā ritma. (16. 02.1970.)

... Ak, kā reiz jāmet miers visām runām!

30 gadus ilgi esmu teicis atvadu vārdus. Pietiek! (27.03.1978.)

Naktī modos vairākkārt. Kaut kāds nemiers uz sevi – nebūtu vairs jāiet uz šīm pavadišanām. Desmit dienās četras bēres!

Pēc bērēm jūtos kā slims. Nenovērtēts, bezgala grūts darbs. Būs jāatsakās. Vismaz tuvākiem cilvēkiem. Svešiem vēl nav tik ļauni. (22.07.1979.)

Aizvien vairāk jādodomā, vai neatteikties no „kapu runātāja” bēdīgās profesijas – pavisam un uz visiem laikiem... (18.10.1980.)

Taču, kad pēc palīdzības nāk kāds izmisis lūdzējs, Vilis nespēj atteikt, iet atkal. Šai lietai viņš pat saskata gaišo pusi: *tomēr te veras patiesi dzīves likteņstāsti, ir tragiskā, ir komiskā vijumu vijumiem.*

Lietai ir arī praktiskā puse. Kaut Vilis nekad par savu darbu nav prasījis maksu, bērū rīkotāji parasti iedod kādu naudas zīmi un portfeli ieliek kaut ko no bērū mielasta, kas nav mazsvarīgi pieticīgajā dzīvē. Bet nereti gadās, kad nedabū neko, izpaliek pat paldies:

Rītā jāvada aizsaulē A. māte Velēnā. Neceru honorāru. Tur nebūs, kas maksā. Parasti domā – ielūgums uz vakariņām visa samaksa. Kļūst bēdīgi, domājot, cik zemu vērtē šo darbu. (20.09.1977.)

Es gan nekādu honorāru nedabūju – „ne makā, ne tašā”... (26.11.1977.)

No tuviem kaimiņiem, radiem un draugiem gan viņš naudu kategoriski

atsakās pieņemt.

Inta dod naudu 5 vai vairāk rubļus. Neņemu. Mēs tak veci radi, viņiem aug meitas, un mājās trūkums.

Beidzot tomēr pienāk laiks, kad visiem lūdzējiem tiek atteikts, pat paziņām un tuvākajiem Kalaņģu kaimiņiem.

*Ženta ar mazmeitiņu lūdz uz Luda pavadīšanu. Saku – neēju vairs, nervi netur, pēc tam naktīs nevaru gulēt. Aiziet Ženta ar mazmeitu pa kalna liepu vārtiem.
(31.07.1990.)*

*Mūsmāja nav tikai pajumte, patvērumš
pret lietu un vēju, viņā uzglabāties arī kāds
krišpats no pašas tautas dvēseles.
/A. Austrinš/*

MĀJAS

Arī Vilim mājas bija kaut kas daudz, daudz vairāk par pajumti. Zemgaļi bija viņa valstība un garīgs patvērumš.

*Kur dvēselei mieru rast? Tikai mājas maigajā klusēšanā... (Dienu piezīmes
29.11.1980.)*

Kāda laime mīlās mājas patvērumā. (03.11.1981.)

Kādā vēstulē Vilis uzbur teiksmainu ainu:

*Ārā aiz logiem mīglaina, pelēka rudens diena. Sijā vēsas lāses. Vai nu vējš, vai kāds
no mūsmāju velniņiem skrien ap pakškiem, pūš un stabulē – laikam jau sapūtīs sniegu.*

*Katru otro vakaru Ervīns aiziet savā nakts dežūrā. Tad paliekam divatā ar run-
cīti. Tas guļ māmuliņas gultiņā, tad pēkšņi trūkstas un aidā – prom, kas zina, kādos
kaķu ciemos. Palieku viens, mūsu vecā māja kā teiksmains kuģis aizpeld bezgalībā...*

Zemgaļi bija skaisti iekomponēti apkārtnes ainavā. Izmantojot reljefu, dzīvojamai mājai bija piešķirts īpatnējs telpu izkārtojums pa daļai divos stāvos. Taču īpašu auru mājai un tās apkārtnēi piedeva tās iedzīvotāji Vilis un Ervīns. Kā viņi rūpējās gan par iekštelpu sakārtojumu un tīrību, gan apkārtnes skaistumu! Jau „balkonītī” nācēju sagaidīja kāds plaukstošs vai ziedošs zars un vāze ar raibu ziedu pušķi. Vēl vairāk to bija visās istabās. Tas viss nebija izvietots pa roku galam, bet izmeklēts un sakārtots ar māksliniecisku gaumi. Sadabūt vajadzīgos zarus un ziedus nebija vis nieka lieta, ne kurš katrs derēja.

*Atnesām ievu zariņus kamīna vāzei un viesistabas vāzei. Gājām trīs reizes, kamēr
sameklējām pietiekoši skaistus. (14.04.1981.)*

*Sākam post māju. Nemam vecos zarus un ziedus, meklējam jaunus. Balkonīša
vāzē lielas gundegas (sviesta pogas), vestibila grīdas vāzē sērmūkšu zari no Žagaru tēva*

aploka, vāzē pie bufetes vilkābeles ziedoši zari, uz skapjaugšas un Pētera rakstāmgalda kabinetīna vāzē – zilie un baltie ceriņi... (08.06.1976.)

Ziedi tepat no apkārtējiem laukiem un pļavām izvietojās vāzēs dažādās kombinācijās krāšņā daudzveidībā: sierenītes, sveķenītes, sarkanais āboliņš, gundegas, zilie zvaniņi, smildziņas, pīpenītes, rudzupuķes, vīgriezes, purenes, neaizmirstulītes, pērkones. *Tās vāzes prasījušas divas ar pusi stundas grūtās pūlēs – kādā piezīmē atzīstas Vilis.*

Grīdas istabās nebija krāsotas, un tās regulāri tika berztas un mazgātas. Pūles netika taupītas arī mājas apkārtnes uzturēšanai. Bija iekoptas puķu dobes, ik rītu tika noslaucīts celiņš, dažkārt, gaidot ciemiņus, pat vairākas reizes dienā. Brāļu skaistuma izjūta prasīja, lai vasarā zāle zaļotu un ziemā sniegs mirdzētu savā netraucētajā dabiskumā, lai nekas netiktu izbradāts ārpus kājceliņiem – viņi ļoti pārdzīvoja, ja kāds šo noteikumu pārkāpa. „Tā iet, ka ziedu nesamīt” – šī Jāņa Poruka dzejas rinda bija jāsaprot ne tikai pārnestā nozīmē.

No Kalaņu ganu ceļa uz Zemgaļu dzīvojamo māju veda liepu aleja, pa kuru neviens nebrauca, bet tajā bija iemīta taka „Liepu celiņš”. Alejas galā pie ganu ceļa divas liepas veidoja „Lejas liepu vārtiņus”. Tur „*nostiprinām lubiņu ar uzrakstu: „Ejams pa taciņu zālājā” un sarkana virziena norādes bultiņa*”. (20.04.1987.)

Ziemā, kad bērni izbradājuši sniegu, *ejam uz Liepu celiņa planēšanu – malas izspārdītas, bērnu ragutiņu sliedes, suņa lēcieni! Līdzinām ar slotām.* (19.01.1987.)

1982. gada 26. augustā Zemgaļos ciemojās Miervaldis Birze ar kundzi. Viesi gribēja pagalmā celt telti un pārnakšņot. Taču šis nodoms nerealizējās, jo rakstnieka volga nevarēja Zemgaļos iebraukt. Vilis to uztvēra pat ar tādu kā atvieglojumu: *Tā ciemošanās isti neizdevās, kā viesi bija iecerējuši. Totiesu pagalma zāle palika nenomīdīta. Zāle saaugusi milzīga, būtu postaža līdz sniegam.*

Arī sakuplojušo liepu zariem bija jāļauj brīvi izplesties, apzāgēt tos nedrīkstēja. Lai tie netraucētu gājējiem, *zariņus atsaitējām ar auklām.* (04.08.1990.)

Atnesu paliktņus no šķūņa, atbalstu liepu zariem, bija ceļā iekārušies uz taciņas pārāk zemu, ne cauri vairs lāgā tikt. (21.01.1977.)

Šī rūpīgi sakoptā un saudzētā vide uz apkārtējās ainavas fona un fascinējošā Viļa personība daudzajiem viesiem radīja neviltotu apbrīnu un savilņojumu.

Aizejot Indulis atkal apstājās uz kāpnēm: „Nudien, te ir tik pasakaini kā Dieva ausī!” (22.04.1981.)

Ilona Lode teica: „Man tā sacīja, kas neesot jūsu mājā bijis, tas nezina, kas Līzums”. (06.10.1981.)

Tā pati Ilona piecus gadus vēlāk rakstīja: *Jūsu mājā ir tāds garīgs strāvojums, kas pavada ciemīņus vēl aiz šīs mājas sliekšņa.*

1987. gada rudenī Zemgaļos Viļa sola biedrs Velēnas draudzes skolā Kārlis Sebris atstāja ierakstu viesu grāmatā: *Ar priekā drebošu sirdi esmu nācis pēc daudzām gadiem, lai uz brīdi ieeļpotu to īsto dzimtās zemes spīrto gaisu, ko jūs esat saglabājuši savās dzimtajās mājās.*

Zemgaļos redzētais neatstāja vienaldzīgu pat bargo Gulbenes rajona partijas ideoloģisko sekretāri Ilgu Zvirbuli un nebūt ne sentimentālo milicijas kapteini Borisovu:

Homčenko Sīmanis stāsta. Kāda sajūsma bijusi mūzikas dienu noslēguma vakarā par mūsmājām: Zvirbule teikusi – dzīva pasaka, sapnis un teiksma. Atklājums. Visi par mūsu māju vien runājuši. (04.06.1982.)

...pienāca Lejasciema milicis pilnā formā tērpā – kapteinis Borisovs. Izskatīja māju: „Dzīvojam skaisti!” un noteica „Brīnuma vecīši”. (07.07.1982.)

Cik mīļa un sirdij tuva brāļiem bija šī mājvieta, runā tas vien, ka katrai vietai, kokam, takai, kalnam, lejai bija dots savs nosaukums: Liepu vārti, Akmeņu vārti, Aizklēts dārzs, Šūberta liepa, Lielais kārkls, Lielā ieva, Saulrietu ceļš, Liepu celiņš, Princesītes taka, Bišu kalns, Cīrulišu kalns, Līdumkalns, Augstais kalns, Pienenīšu pakalns, Avotleja, Lejplavas, Vectēva avots.

Brāļiem bija sāpīgi noraudzīties, kā nebūtībā aiziet vecā kūtiņa, kaut gan tā sen vairs netika izmantota. Taču ar to saistījās tik daudz atmiņu:

Visu nakti ziemēlvakaru vējš mežonīgs, brīžiem vētras brāzmas. Ervītis pamodies no pārkonam līdzīgas dimdoņas, nodomājis – sabruk mūsu mīlā kūtiņa. Rītā pamodušies, ieraudzījām briesmīgu postažu – sabrukusi vidējā daļa, akmeņi no sienas iegāzušies pagalmā – briesmīgs, neizsakāms žēlums, mīlā, mīlā, mīlā māja, skaistās bērniības dienas, gulēšana sienā uz kūtsaugšas, iemiegot reizē ar zirgu un gotiņu mierīgo elpu... Nāk bijušās dienas prātā kā gaiša svētatmiņa. „Cik daudz te brīžu jauku mums vēlēts bij.” (14.04.1981.)

DIEVA PASAULE, CIK TU ESI SKAISTA!

Dabu un norises tajā Vilis uztvēra ļoti izjusti. Ne velti teju katrs viņa sacerējums sākas ar dabas aprakstu. Tie viņam ir tik gleznaini, attēloti ar patiesu mīlestību. To pilnību, pēc kuras neatlaidīgi tiecās savā dzejā, viņš saskatīja dabā: *tur pilnība vissīkākajā ziedīnā un zāles asniņā*. Dabu visās tās mūžam mainīgajās izpausmēs – gadalaiku miju, saules ceļu debesu jumā, zvaigznes, mākoņus, vēja šalkas, ziedu krāšņumu, lietu un sniegputeņus – to visu viņš vēroja un visam dzīvoja līdzī. Ilgus gadus abiem brāļiem ik rīts iesākās ar nelielu pastaigu uz tuvējo birztalu pat visskarbākajos laika apstākļos, bet pievakarēs bieži vien tika veiktas garākas pastaigas līdz pat Uriekstes sila tālākajam galam un apkārt Kalaņģiem, veldzējot dvēseli krēslas stundu burvībā, sirsnīgi parunājoties ar sastaptajiem cilvēkiem. *Pastaigas... tās ir tik brīnumainas atraisīšanās stundas.*

Nekur nebija tik labi kā mājās, tuvībā ar dabas apskaidroto skaistumu, klausīties nebeidzamajos vēju un mākoņu stāstos:

Ārā spēcīgs vakarvējš. Saule. Cerīnu zari šūpojas spēcīgā pūsmā. Klusums un saule. Tā ir labi. Tiklīdz aizēju no tā, neesmu vairs lielajā saskaņā, jūtos aplaupīts un bārs. (Dienu piezīmes 08.03.1965.)

Ū! Cik laimīgs atkal sēdu uz mājas kāpnēm un klausos, kā apšu birztala šalc. (24.07.1967.)

Tē, Dieva svētītās mājās, nakts šalko klusi, klusi. Laime, miers, saskaņa ar Visumu un sevi. (04.02.1970.)

Vilim patika vērot saules staru, kas caur logu krita uz istabas sienas. Pavasaros, saulei metot arvien augstākus un plašākus lokus, mainījās arī saules zaķīša ceļš uz sienas. Un tad Vilim par prieku aprīļa sākumā tas

sasniedza Rafaela gleznas „Siksta Madonna” reprodukciju, vispirms noglāstot Madonnas pieri, tad vaigu un pēc pāris nedēļām – „dievišķo” bērniņu. Vēlāk saules stars gleznu vairs neskāra, taču augusta sākumā tas atkal atgriezās, vispirms pie bērniņa, tad Madonnas vaiga un pieres, vēstot kārtējās vasaras beigās bezgalīgajā laika ritumā. *Aiziet mīļā vasariņa, aiziet...*

Mīļa viņam bija visa dzīvā radība. Liekas, ka viņš saprata katra koka, katras zālītes, putna un kukainīša valodu un sarunājās ar tiem.

Neizsakāmi skaists rīts: saule zilās debesīs, vieglā mākoņplīvā, aiz loga pavasara saules gaisma, pagalmā bērzi pavasara ilgu pilni, lēnā dienvidoēja dvesma. Pie visiem būrišiem vūtero strazdi. Vakar, kad vilkām būrīti liepiņā, viens zvirbulītis kaut ko stāstīja man pie auss, nemaz nebijās, laikam runāja par dzīvoklīti, lai atdodot šim, bet nu šorīt tur jau saimnieko strazdu pāris, un pelēkajam draudzīņam no kvartīra nekā. Tāda, draudzīņ, ir dzīve... (01.04.1978.)

Tādā gaišā saules laikā arī sirds tiek gaismas pilna un vēlas labu dienu teikt katrai raslapītei un kukainītim stiebra galiņā – raušas viņš un slīd atpakaļ, un nezinu, kurš prātīgāks, es vai viņš... Dumji, dumji abi, dumji, norūc dundurs, tas ir prātīgs vīrs un, jādāmā, zina, ko runā... (18.06.1980.)

Apgājām loku līdz Cīrulišu kalnam. Satumst nakts. Atceļā satikām ezīti uz ceļiņa. Sveicinājām, laimīgu naksnīņu vēlot. (12.09.1984.)

Kādā pavasara dienā pie loga ķepurojās no ziemas miega pamodusies gurdena kamenīte. *Sameklējām māllepīšu ziediņus, nolikām blakām uz galdsegas, palika ziediņā, dzīva ir, bet ļoti nevarīga. Pēc stundas ieraugu, kamenīte tekā pa manas gultas segu. Izlaidām pa balkonīša durvīm.*

Kādu citu sastingušu kamenīti *sildījām zem rakstāmgalda lampas, barojām ar medus gabaliņu, pēdīgi iznesām balkonīti. Bija pavisam atspīrgusi.*

Citugad kamenītes no spraugām izlien vēl un vēl. *Dūc kamenīte pie mana loga uz aizkara – saņemtu konfekšu tūtiņā, izlaižu pa balkonīša durvīm: laimīgu vasariņu! Šī ir jau septiņdesmit piektā šopavasār. Cik daudzas kamenītes pārziemojušas pie mums, bargajā ziemā bijušas kopā ar mums, kāda skaista, nezināma draugu saime bijusi mums.*

Kamenīti jau izlaidīs laukā katrs kaut cik līdzjūtīgs cilvēks, bet ne katrs pacels pilsētā uz ietves nokritušu bitīti, kā to izdarīja brāļi Zvaigzņiši, un ielaidīs to dārzā pie narcišu asniņiem. Vēl mazāk ticams, ka kāds apzēlos

pavasārī pamodušos mušu:

Viena līksma muša pamodusies tekalē pa galdu. Lai papriecājas, ziemu pārvadījusi tepat istabā kopā ar mums.

Ar smaidu var atcerēties arī šādu ainu. Vilis ar zirdziņu vago kartupeļus. Lai uzsāktu kustību jaunās vagas galā, Vilis nevis uzšauj zirgam ar pātagu, bet laipni palūdz: „Nu, ej nu, lūdzu!”

Kāda neizmērojama labestība un aizkustinošas rūpes par mūsu „mazajiem brāļiem”, pat tiem, kam šīs zemes gaitas beigušās!

Vācu no ceļa kukainīšus: skudras (sastingušas vēsumā), Dieva sunīšus, zirneklīšus, vabolītes. Lai glābjas no nāves, kas skrej pa ceļu. (05.11.1978.)

Ejam malku zāgēt, bet pie kļavas vāverīte ēd plūksniņas, netraucēsim, kamēr paēdīs. (18.11.1981.)

Uz Lizumu ejot, ieraudzīju aizmigušu ezīti... Tagad nesu uz veco šķūni, ierīkoju midziņu šķūņa dienvidu stūrī, aizslēdzu šķūni, lai guļ draudzīgš līdz jaunam, laimīgam pavasarim! (05.12.1984.)

Sameklējam mirušo putniņu sūreņu taciņas malā. Apglabājām, apguldījām kļavu lapu paklājos. Asarām acīs. Vīrsū uz kaņiņa sarkans begonijas zieds. Dusi saldi, mazo dziedonīt! (13.07.1986.)

1984. gada aprīlī brāļi kārtējās pastaigas laikā pie Radzupu ceļa bija ievērojuši nošautu suni, kas tur gulēja vairākas dienas. Vilis neizturēja un ...uzpumpēja riepas velosipēdam, sameklēja dārza lāpstu, uzseju uz bagāžnieka, braucu uz Radzupu leju – tur mežmalā vēl arvien nošautais vilku sunītis, šodien jāapglabā. Izraku kaņiņu, ieguldīju tur sunīti, aizbēru (apsedzu viņu ar egļu skujiņām), vīrsu noklāju ar zaļām sūnām. Noskaitīju Svēto lūgšanu, lai dus necilvēcīgo cilvēku upuris...

Kā tika lutināts runcītis! Saltā dienā viņam ar karstu kafijas kannu tika sasildīta guļamā vieta. Dažkārt tikai tāpēc, lai netraucētu lutekliša miegu, neieslēdza televizoru. Ja runcītis bija aizņēmis viena vai otra brāļa gultu, „cietušais” devās gulēt citā – „māmuliņas gultiņā”.

Runcītis māmuliņas gultiņā. Sasedzu ar sasildītām drānām un šallēm. (30.12.1978.)

Bet pāri visam aizrautīgs prieks, nebeidzama jūsma par dabas mainīgo un daudzveidīgo skaistumu, prasme to saskatīt un līdz sirds dziļumiem izjust un izteikt vārdos. Vēl dažas dabas glezniņas no dienu piezīmēm:

...Un ābeles ziedēja kā vēl nekad. Mīlās ābeles! Viņas bija tik skaistas, ka taisni elpu gribējās aizturēt, garām ejot – tik skaistas tās bija. Un pieneses, pieneses kā zeltā austā sega zaļajos pakalnos. Tāds tu atkal atnāci, jaunais pavasaris. Un mīlā saules vasara tavās pēdās. (23.06.1964.)

Saule, saule, viegli mākonīši zilās debesīs un spirts dienvidu vējš. Ejam pastaigā uz Uriekstes silu. Radzupīte jau veļ zaļganus vilņus pār ledaino gultni. Bet priedes šalc kā saņņojot pavasara piesaulē. (05.04.1970.)

Vakara pastaigā ejam sveikt pavasara atnākšanu. Jau šalc arvienu spēcīgāk Radzupīte, krītot lejup caurtekas kritumā pie dzelzceļa. Krēslo. Pirmā zvaigzne iedegas vakarblāzmā pār tumšām Uriekstes sila galotnēm. Mīlais, mīlais pavasari, nāc, nāc! (06.04.1970.)

Izgājām celiņā uz Liepu vārtiem. Ervītis ieklausās: kaut kur neredzams zilajās pavasara debesīs dzied cīrulis! Sveicināts, sveicināts! Mūsu vecās mājas kļavas galotnē silpo strazdiņš. Šis pirmais šopavasār. Noņēmām cepures – sveicināts, sveicināts. Laimīgu jauno pavasari! (04.04.1984.)

Tik tīkami klausīties pērkona mīlīgajā dudīnāšanā, istabā gluži tumšs, rakstu pie Pētera galda, spuldzi aizdedzis, iešu vēl ārā klausīties lietus lāšu liego mūziku. Līst! Svētīgā veldze! Ievas jau nokaisa savas ziedu lapīņas, bet ķirši pilnā ziedu krāšņumā un mežābele pie Zaķīšu pirtiņas, arī antonovka pošas ziedu rotā un sīpolābeles. Pats visskaistākais – ziedošās pieneses visos pakalnos, vai acis jāpiever no tāda spožuma... Skatos – pie virtuves balts uzdzied ceriņu krūms, tak pirmūt vēl bija tikai pumpuros.

Mīglā aizkūpējušas lejas. Burvīga ziedoņa nakts. (18.05.1984.)

Saule norietējusi. Rītu pusē augstu pasakaini sārtā zeltā mākoņu Himalaji, skatāmies ilgi neizsakāmajā skaistumā. Himalaji lēnām peld uz dienvidiem, bet no vakaru puses pelēki mākoņvāli kūpēdami klājas vizmojošā spožumā. (03.09.1987.)

Satumst arvien zilganāk. Rītu pamalē aiz Ievāniem izlien apaļš mēness, sārts, sārts. Balti apsnīgušie koku zari, ceriņu un jasmīnu krūmi sniega cepuru zilgmēs. Pasakains skaistums! **Dieva pasaule mīlā, cik tu esi neizsakāmi skaista!** (11.12.1981.)

KĀ SILTA ZIEDONVĒSMA SIRDIJ PIESKĀRĀS...

Vilis savu mūžu nodzīvoja vecpuišī. Bet tas nebūt nenozīmē, ka viņam nebija intereses par daiļo dzimumu. Ilgas pēc ģimenes siltuma, patiesas mīlestības, maigas, saprotošas sirds tuvuma izteiktas ne vienā vien dienasgrāmatas lapā:

Ak, ātri skrejošais laiks! Kā apturēt tevi? Šekspīrs atbild: ar jaunu dzīvi! Ar bērnu! Nokavēts, par vēlu, cik žēl! Bet varbūt vēl nav par vēlu? (01.01.1966.)

Augu naktī neaizmīgu. Lasu „Tālo zvaigžņu gaismu”. Garais stāsts par bezgala dziļu, uzticīgu mīlestību. Tā es reiz domāju nosaukt savu pirmo dzejoļu grāmatu. Varbūt tādas nebūs. Bet par bērnu jādodomā, jādodomā, jādodomā... (13.01.1966.)

“R. Tēv sūta vissirsnīgākos sveicienus, ”Valters nodeklamē. “Un viņas bagātība rakstāma ar piecu ciparu skaitli.”

Bet man nevajag nekā vairāk kā – jā, ko tad ilgo mana sirds? Draudzību, mīlu, sirsniņu gara tuvmumu – velti, velti! (31.10.1969.)

Modos naktī, klusi vaidot. Kaut kas sāp dvēselē. Kas? Nu zinu to: sirds izslāpusi mīlestības, augstākas kā cilvēks cilvēkam to spēj dāvināt. (12.12.1976.)

Taču sievietē viņa domās vienmēr bija kā ideāla, tāla, nereāla, neaizsniedzama būtne, ko apņēm tāds kā oreols – gaisma no tālajām zvaigznēm. Arī mīlestībai, pēc kuras viņš alka, bija jābūt ideālai, tādai kā skulptūrā „Salstošie”. Mīlestības dziesmai bija jāskan tik tīri, tik dzidri, ka neviens nepareizs akords to nesabojātu. Viņš nespēja iedomāties šo dzejisko, ēterisko būtņi, kurai bija jālido lieliem, baltiem spārniem, dzīvojam parastu zemes dzīvi visā savā prozaiskajā realitātē, līdzīgi kā Gēte bijis izbrīnīts, ka viņa dievinātā Sīlija arī čurā.

Sievietes skaistumu Vilis bieži vien uzlūkoja kā mākslinieks, bet tajā

pašā laikā sirds ietrīsējās priekā un sāpēs. Viņas skatiens, smaids, nejaušs pieskāriens uz dzejnieku atstāja dziļu iespaidu – kā silta ziedoņvēsma sirdij pieskārs:

Dodos uz Cēsīm. Universālveikalā... brīnumskaistā zeltmate pirms manis rindā. Kur var būt tāds skaistums cilvēkam mirstīgajam! (14.08.1967.)

M. atgriežas un apsēžas pie mana rakstāmgalda, un nu varu apskatīt šo dievināto skaistuli. Kāda grācija kustībās, galvas pieliekums un domīgais sapņojums. Un liksme mijas ar pēkšņu iegrimšanu sevī. Tā Kunga meistardarbs... (30.10.1969.)

Pie rakstāmgalda sēd kasiere, aiz viņas kājās – S. burvestīgi pasmaida savu sfinksas smaidu. Izrādās – jāparakstās darba algas sarakstos. Tās neiet ilgī, un ar to misija beidzas. Abas viešņas atvadās, bet S. durvīs atskatās un mūsu skatieni satopas. Un atkal šis smaids kā zeltaina vakarblāzma siltā vasaras vakara krēslā. Man liekas, man zelta lietus pāri ir lījis... (06.11.1969.)

[Kādā seminārā] eleganti ģērbušās dāmas, sevišķi skaista rancēniete, kaut kas no Leonardo da Vinči apgarotā maiguma. Skatos un „dzeru un neatdzeros skaistuma”. (18.12.1969.)

Skaistā E.! Dievs savu žēlastību parāda, cilvēku daiļumā tērpjot. Skatos, kā Rafaēla Madonnā. Domāju, cik brīnumaina vara skaistumam. Kas viņš ir, to neviens nav vārds spējis teikt, bet visi zinām tāpat. Vienu mirkli man pieskārs E. pirksti, un tā bija, kā no nezināmām pasaulēm silta vēja pūsma nestu smaržu pār ziedos kūpošu rudzu druvu. (05.11.1977.)

Vakar satikos ar M... Pirmo reizi turēju rokā gleznošos pirkstus. Uzsmaidīja tumši zilā acu mirdzums. Dante teicis par Beatriči: „Viņa smaidot atņēma manu sveicienu, un visa diena man atmirdzēja gaismā.” Vēl atskatījās un pasmaidīja. Kāda laime dāvāt prieku! (10.01.1978.)

Eju uz pastu. Ienāca skaistā E., sveicināja – aiz loga viegli zilgmoja mijkrēslis. Laiņns smaids, silts, ilgs rokas spiediens... kā pavasara jausma tāla iesāpējās dvēselē. Ak, vientulība, kā tu esi pienākusi un gadu gados, vēju vējos pagaisis mūžs. (05.02.1982.)

Tālo Zvaigžņu Gaisma

1970. gada 10. janvāra ieraksts Viļa Zvaigznīša dienu piezīmēs:

Vectēva tīnē meklēju vecas piezīmes neorganiskajā ķīmijā. Atradu sakaltušus ziedus... Laikam tās tumši sarkanās tulpes reiz bija, ko man universitātes beigšanas dienā sniedza mana Tālo zvaigžņu gaisma.

Tā paša gada 14. aprīļa ierakstā pateikts vairāk:

Atgriezāmieš no filmas „Tālās zvaigznes gaisma”. Domāju par burvīgo meiteni, kuru saucu šajā vārdā. Kāds tālums mūs šķir, un nekad mēs vairs neredzēsīmes, kopš šķirāmieš toreiz tur, Kr. Barona un Stabu ielas stūrī zem melnajām gobām.

Pēc karavīra gaitām un izciestajām mokām Vorkutā Vilis savās piezīmēs 1946. gada 15. decembrī raksta: *manas Tālo Zvaigžņu gaismas nava vairs.. Bet nākamā gada pavasarī glezno viņas portretu un cer, ka naktī varbūt Tu atnāksi sapnī.*

Sapnī viņa arī atnāk. Un ne vienu reizi vien. Pat pēc gadu desmitiem.

Kas bija šī Tālo Zvaigžņu Gaisma? Dienu piezīmēs tas paliek noslēpums, uzzinām vien to, ka *Elīzabete ir viņas vārds un viņas acīs tālu zvaigžņu gaisma.*

Var nojaust, ka Vili ar šo studiju laikā iemīlēto meiteni izšķīra karš – *lielā vētra mūs izšķīra.* Taču atmiņas par Elīzabeti viņš glabā līdz mūža galam. 1964. gada Jaungada naktī viņš raksta:

Kāds būsi, Jaunais gads?

Atnes laimi mums, lai beidzot dzīve neizskan tukšumā un sāpēs. Sapnī brūnā traumē, kur atvāri griežas virpuļos, mana laiva trauca pāri. Un tad lidoju. Kādā svešā vietā tikos ar Tālo Zvaigžņu Gaismu. Pamodos drebošu sirdi.

1967. gadā Vilis uzsāk rakstīt pasaku dzejā „Ceļojums uz kalnu vectēvu”, kas iecerēta jau 1943. gadā un ir veltījums Tālo Zvaigžņu Gaismai.

Iebraucot Rīgā, Vilis ne vienreiz vien iegriežas mājās, kurās reiz dzīvoja mīlotā meitene, aiziet uz Ķīmijas fakultāti:

6. augusts 1948.

Biju Rīgā. Gāju senās ielās kā spārnu celts un novakarā, lāsojot lietum no jauno liepu lapām, apstājos zem Viņas logiem. Tālo Zvaigžņu gaisma... Šaubījos ilgi,

iet vai neiet, tak beidzot esmu pie durvīm un piezvanu. Varbūt šeit dzīvo ...? Sirma māmuliņa, laiņņi smaidot purīna galvu, – “Nē, ne, nav te tādas...” Un tā esmu atkal viens un kāpjju lejup...

Mana Tālo zvaigžņu gaisma, es tevi meklēju visās acīs...

Pēc trīsdesmit gadiem, kad mati jau nosirmojuši:

Iegriežos mājā, kurā dzīvoja mana Tālo Zvaigžņu Gaisma. Uz kāpjju pa senajām kāpnēm, noglaudū 14-tā dzīvokļa durvju malu. Senie, mūžam dzīvie sapņi... (26.10.1978.)

...pa Nopūtu aleju uz Kīmijas ēku. Kīmijas ēkā jauni studenti, uz kāpjju līdz augšai pa kāpnēm uz laboratoriju. Sveicinu senās durvis, Tālo Zvaigžņu gaismu, gandrīz jau aizmirsto... No tumsas iznirst mīļās seno draugu un draudzeņu sejas. Kādas atmiņas, kādas ilgas, kādas sāpes! (25.09.1980.)

Princesīte

Viņi iepazinās 1969. gada vasarā kādās ģimenes svinībās, kur abiem bija jāveic noteikti kopīgi pienākumi. Vilim jau piecdesmit seši, Viņa – ar mākslu saistīta jauna, skaista sieviete pašā plaukumā. Tajā naktī, kad jūra tinās miglā un viesu namā skanēja mūzika kā flautas no nogrimušā kuģa, Viņa uz Viļa pleca izraudāja sev vien zināmu sāpi. Un notika brīnums: esmu kā apburts no tās mēness nakts. Kad viņa manu roku turēja tik izmisīgi cieši, kāda degoša asara no šīm tumšajām skropstām kritusi laikam manā dvēselē. Kopš tā laika aizritēja dienas, nedēļas un mēneši, bet burvīgais tēls vairs neatkāpās: cik neizprotami, ka domas atgriežas un atgriežas pie dievišķīgās meitenes. (15.12.1969.) Kādēļ arvienu domas atgriežas pie viņas? Mēs esam kādi gara radinieki varbūt? Vai kāda burvība sākās toreiz? Varbūt māns, kas izgaisīs dienu pelēkā saltumā? (08.03.1970.)

Jau no paša sākuma Vilis ar prātu apzinājās, ka viņu attiecībām nav nākotnes. Viņš aplūkoja fotogrāfijas un pārlietu paškritiski secināja, ka blakus dievišķīgajai meitenei izskatos nožēlojami neglīts. Tādas sāpes varbūt cietis Mikelandželo: līdz noreibumam alkt daili un pašam būt neglītam kā ākstam.

Bet burvība neizgaisa kā māns. *Un sapņo un ilgojas dvēsele.* Laikam tā tiešām bija gara radniecība, jo viņi apmainījās ar sirsnīgām, garīguma apdvestām vēstulēm. Vilim tās bija dziļu pārdomu izauklētas: *rakstu vēstuli. Patiesībā pārrakstu un laboju – trešo reizi. Cik grūti īstos vārdus rast. (10.02.1971.)*

Savukārt Viņas vēstules Vilim bija ļoti gaidītas, reizē tik mīļas un sāpīgu bezcerību raisošas: *vēl Viņas vēstuli neesmu lasījis, kas tās par savādām bailēm, kā kad kaut ko dārgu varētu pazaudēt un tādēļ lai tas dus kā noslēpums. Šonakt palieku neatvērto vēstuli pagalvī. Varbūt burvīgā meitene nāks ciemos sapnī? Ko ilgo sirds neprātīgā? Nekas nevar būt, nekas... (11.04.1970.)*

Bet neprātīgā sirds tomēr nebeidz cerēt un ilgoties:

Spēji saprotu, ka viņa ir likteņa sūtne manā dzīves ceļā. Varbūt ar Viņu atgriezusies Tālo Zvaigžņu gaisma, zeltains pavasara gaismas pielijusi kā sapnis pēc mūžu mūžiem.

Tad notiek kaut kas tāds, kas dzejnieku savīļno līdz sirds dziļumiem, kad visu pretrunīgo jūtu gūzma – prieks, laimes nojausma, šaubas, sāpīga neticība, izmisums – uzbango kā devītais vilnis: Līgo vakarā Viņa brauks līgot uz Zemgāļiem!

Skaistā meitene mūsu klusajā mājā, liekas – tas sapnis, kā tāltālas jaunības baltis ieskanētos, aizmirsta melodija... (14.06.1971.)

...brauks zeltmatainā burve, noslēpums. Kādēļ tu bailojies, sirds, kā liktens klawējienu jūtot? Aizies viss, viss, viss. Tik paliks vientulība un pletīs savus tumšzaļos spārnus... (22.06.1971.)

Pienāk gaidītā diena – 23. jūnijs.

Tad nu šovakar liktenīgais vakars: atbrauks Viņa vai ne? Kādēļ sirds tik nemiera pilna, kā no šī vakara sāktos jauna dzīve? Viss saposts, grīdas izmazgātas, balkoniša vāzē gundegas, visur mārgrietīņas un jasmīni, istabas pilnas saldās jasmīnu smaržas... Vēl lejā uz dīķīša malu skreju un salasu kalnes – tas vidus istabiņas vāzei un nolieku arī uz balkoniša tīnes. Un nu tik ar steigu sapošamies uz vilcienu.

Tik daudz sagaidītāju, un nu arī mums reiz sava viešņa. No vagona izkāpj slaida gaišmate, pārskrej sliedes un steidzas pie mums! Viņa! Meitene vispirms sniedz mums abiem roku, tad mani apskauj, un ar šo mīrkli sākas burvība, kurai nebūs beigu līdz dzīves pēdējai stundai...

Ejam roku rokā pa Kalaņģu celiņu. Cik viņa skaista mūsu mīļajā ainavā! – Ai,

kādas jaukas puķītes! Tā kā dabas bērns viņa iebrien ceļmalas ziedos, noliecas un lasa sierenītes. Mēs raugāmieš viņā kā brīnumā. Kāda gaisma staro no šīs burvīgās meitenes, un ir tā, kā mostos kas sen, sen aizmirsts, aprakts, pazaudēts...

Vakariņojam, norunājam, ka iesim uz mūsu saulrieta silu. Brīnumaini kluss vakars ar blāzmu pār mežu. Radzupītes plāvā raisās jau migla. Aizejam līdz sila viņam galam, dzied blāzma, un tomēr neizdzied šajā gaviļu naktī.

Sākam klusām līgot, arvien skaņāk, līdz pilnā spēkā. Kāda skanīga, maiga, melodiska balss.

Pamanām Jāņuguns dūmus, tad pašu Jāņu uguni Jaunzemu pusē. Iegriežamies Kalaņģu celiņā. Kalna mājas ļaudis tikko uzvilkuši jāņuguni un sāk līgošanu.

Aizdeguši Jāņu uguni sirdīs, nākam pa Kalaņģu krēslaino gatvi, līgodami kā sendienās reiz jaunībā.

Un tagad iesim uz Lizumu, varbūt līdz Ģeistu kalnam, kur bezgalībā ceļas Latvijas kalni, varbūt mūs tālās ugunis draudzīgi sveicinās. Ejam līgodami caur kluso Lizumu.

Aiz skolas ceļa koku tumsā pamanam kādu pazīstamu stāvu – Valters [Galviņš]! Tiešām tas ir viņš! Līgodami viņu saņemam ciet. Nu ejam visi uz Balstiem. Valters ir salda vīna pilns un kā traks uz līgošanu, rauj mūs mājā iekšā. Aplīgojam darba biedrus.

– Velnu vajag aplīgot, – Valters vedina, un ejam pie Grāmatu velniņa. Visi līgodami ejam līdz koku ceļam un dodamies uz Saulstūriem.

Pie Saulstūriem aplīgojam Mīci un Vilmu...

Rīta blāzma jau mirdzoša plešas arvienu varenāk, un aiz bērzu alejas kūp miglā plāva. Mīlā meitene! Cik labi, tu nāc man blakus šajā blāzmotā naktī, un man dreb sirds, lai tu neizgaistu kā sapnis.

Un nu ir kaut kas pamodies, ko tikai nāve iespēs klusināt...

Gulēt aizejam pusčetros. Uzklāju Viņai gultu kabinetā uz tahtas. Un atvadoties apskauju, un skūpstis ir man dāvināts tik liegs, tik brīnumaini liegs uz sliekšņa atvadoties. Ar labu nakti, ar labu nakti! Kā ziedu smarža, kā kūpošas rudzu druvas elpa...

Nevaru aizmigt. Vēl līgo melodijā sirds sāp un gavilē, gavilē.

Brāļu saulainajā aizvējā viešņa aizvadīja Zemgaļos veselas piecas skaistas dienas. Ai, kā Viņa tika lolota un lutināta! No rīta klusītēm, lai

netraucētu vēl dusošo *zeltmatīti*, tiek sakārtota māja, uzklāts brokastu galds, un visa diena aizrit nepārtrauktā uzmanībā un gādībā. Viņa jūtas kā princese starp rūķīšiem. Tā arī turpmāk viņi viens otru uzrunā. Kopīgi svētītas klusās mījkrēšļa stundas pie viņa glāzes, lasīta dzeja, runāts un dziedāts. Viena diena veltīta ceļojumam uz Druvienu. Tur aizstaigāts uz Veco skolu, pabūts pie *Bēdu akmens*, kur *divi mīlētāji nogalinājuši viens otru*. Gaidot autobusu, senajā parkā baudīta atpūta divvientulībā.

Ir izjusta dvēseļu tuvība. *Mēs ejam pa ziedošo pagalmu, un mūsu gājieni vērs ikdienību mirdzošos svētkos. Es paņemu Princesi zem rokas un jūtu, kā dreb mana sirds sāpēs un laimē.*

Ir laime izjust ilgotās meitenes tuvumu, redzēt šīs valdzinošās lūpas, šīs smejošās, *pelēkās acis kā dzimtenes debesis pavasara miglā* un kairinošo augumu, pēc kura tvīkst visa mīlā kaistošā būtne. Un tajā pašā laikā ir mokoši sāpīgi apzināties – viņa nav radīta man un nekad nebūs mana. Prāts saka priekšā – *neticami, neaizsniedzami, neiespējami! Tēv atsacīties būs, tik atsacīties! Es tā nedrīkstu, jo spogulī redzu skumju dzejnieku sirmiemiem matiņiem ceļā uz mūžību...*

Ar šo domu Vilis it kā uzliek savai mīlestībai tabu – es nedrīkstu viņai tuvoties, ir jāsiglabā distance, ir jāievēro robeža, kuru nedrīkst pārkāpt! Turklāt arī Princesīte nepārprotami liek saprast, ka viņai var būt tikai draugi, un nekad nav slēpusi, ka viņai ir savs izredzētais.

Bet dzejnieka sirds nebeidz cerēt uz brīnumu un uzbur vienu vīziju pēc otras:

Kāda laime būtu, ja Princesīte kļūtu mana sieva! Mums būtu bērns, puika. Un skrietu viņš mūsu pagalmā zaļā vējā plandošiem matiem...

Princesīte aizbrauc, bet Vilis ik mirkli jūt viņas klātesamību:

...Saulrietā ejam pa ceļu, kur dienā gājām visi trīs. Tē vēl mūsu soli un arī Princesītes kailās kājas nospiedums smiltī. Vēsmā likst rudzu druva un smaržo... (27.06.1971.)

Esmu viens. Nometos celos uz paklāja, kur viņas kājas skārušas, un skaitu lūgšanu. Es raudu un nokaunos savas veltās vēlās mīlas. Kā uguns liesma tu man pieskāries, un nu es mirdzu kā degošs koks. (28.06.1971.)

Savāda burvība ir pārņēmusi mani: zeltmatu meitene manās domās ik mirkli nāk

līdzī celā uz darbu, blakus apsēstas pie rakstāmgalda un klusi skatās manī.

Nekad vairs netikšu vaļā no šīs apburtības, Princesīt, es zinu, līdz pēdējam saulrietam. Un tavu acu laiņnais spožums mani vadīs vēl caur zvaigžņu telpu, mīlā, mīlā, mīlā... (05.07.1971.)

Esi sveicināta, mīlā Princesīt! Es mīlu tevi. Cik skumji šie vārdi! Un bezcerīgi! Ak Dievs, ak Dievs, kā deg mana dvēsele! (10.07.1971.)

Pamosos naktī, iedomāju Princesīti. Varbūt tu esi tikai sapnis, ne īstenība? (15.07.1971.)

Sirds ilgo brīnuma. Un baidās, ka sapnis varētu zust. (23.08.1971.)

Septembrī Princesīte atbrauc vēlreiz un ciemojas vēl ilgāk – veselas deviņas dienas. Un atkal prieks, laime, sāpes un bezcerība – šīs pretrunīgās jūtas plosa dvēseli:

Un mūsu mājā dus Princesīte. Kādas ciešanas! Kāda bezgala skumja laime! Kāda bezcerība...

Labāk nekad nebūtu tevi iepazīnis! Tad nebūtu šīs pekles uguns liesmas. Ak, Kungs un Dievs, esi man, nabaga grēciniekam, žēlīgs! (17.09.1971.)

Kad Princesīte ir projām, Vilis nolād to brīdi, kas viņam atnesis šīs nebeidzamās ciešanas, bet vienlaikus slavē Dievu par dāvāto bezcerīgo, tomēr tik skaisto mīlu:

Cik laimīgs senāk biju savā vientulībā! Neilgoju neko! Bet nu Tava balss mani sauc! Un zila pavasara debess gaismā, un rožaini ziedoši ābeļdārzi un tādēļ nu sirds man deg, deg, deg un sāp!

Mīlais Dievs! Esi man žēlīgs un svētī manu vēlo mīlu, tik skumju un bezcerīgu, un bezgala skaistu! (28.09.1971.)

Domāju par Princesīti un kā mēnessgaismā klīstu, sapņodams bijušajās dienās. Pār mani ir lījusī pati mūžības saldā elpa, vai es spēju gana pateikties Dievam par žēlastību. (02.10.1971.)

Ja Princesīte te neatbrauktu, cik tukša tad kļūtu pasaule!

Tuvojas pusnakts stunda. Cik vientulīgs, cik vientulīgs es eju... (05.10.1971.)

Mans Dievs, nepamet mani manā šaubu un izmisuma stundā, ak, mūžīgais Tēvs! (28.09.1971.)

Aizrit nedēļas, Vilis izmisīgi gaida vēstuli no Princesītes, taču tās nav

un nav! Bet tad viņa sagādā pārsteigumu – atbrauc pati!

Brīnums, brīnums, mīlais Debesu Tēvs, kā lai es tev pateicos! Princesīte, princesīte ir Mūsmājās! Pa logiem līst mēness nakts bāla vizma, Princesīte dus uz tahtas kabinetā, un jūtos kā nabags, kam pēkšņi pieder karaļvalsts.

Un sākās šis brīnums tā. Pavadiju Ervīti darbā līdz ēdnīcas ozoliem. Griezos atpakaļ, saulrieta fantastiskiem mākoņiem peldot. Ātri satumsa. Gāju atpakaļ, lai tiktu laikā pie vilciena un paskatītos tāpat vien, kā citiem atbrauc ciemiņi.

Pienāk vilciens – divas lokomotīves, bezgalīgi garš sastāvs, vagoni paliek vēl aiz pārmiju būdiņas. Cilvēku drūzmā pēkšņi kāda skaistule metas uz mani. Skatos – Princesīte! Princesīte krīt man ap kaklu! Roku rokā ejam pa dzelzceļu. Redzi, Princesīt, kādas zvaigznes mums šovakar – Tev par godu! Un paskaties, kāds milzīgs mēness lien no mākoņa malas tevi sveicināt! Un rietu pusē trīs mākoņu lauvas karaliskā goda sardzē. Un Greizie rati atbraukuši Princesītei pretī! Un nu esam pagalmā, tad istabā. Sēžam uz sola pie galda.... Ak, mīlā, mīlā, mīlā! (05.11.1971.)

Ātri aizskrien četras svētku dienas, un atkal klusās lauku mājas apņēm vientulība un smeldzošas atmiņas.

Līnā smalka migla, un tumsa vēl laukā, kad iekuru uguntiņu lejā. Uguns rūc, un ir tā, kā kad Princesīte sēdēja uz zaļā soliņa pavarda priekšā... Burvīgās atmiņas un laime, un sēras kā vainagā vijas.

Nekad, nekad neuzveikšu šo burvību... Bijušais zaigo kā brīnumu pils pasakā aiz tumšā sila... mīļo Princesīt. (09.11.1971.)

Dažreiz kājas, pašam negribot, aiznes uz staciju, varbūt notiks brīnums, un viņa atkal atbrauks: *Kā muļķis eju gaidīt Princesīti, kad aizgājis pasažieru vilciens... (27.11.1971.)*

Bet cerības nepiepildās arī Ziemassvētkos, un Vilis cīnās ar rūgtām domām – viņa droši vien ir kopā ar savu draugu. *Var jau būt, ka tā arī ir, tomēr muļķīgā vecā nerra sirds negrib pazaudēt savu sapni, savu brīnumaino pasaku. Ak, ak, es sāpu kā milzīga vāts! Es degu, mīļo Princesīt, es degu un tieku par pelniem...*

Veltīgi brāļi aiziet pretī uz staciju arī nākošā pavasarī, kad Princesīte gaidīta uz brāļu dzimšanas dienu.

4. aprīlī Vilis dodas uz Rīgu, kur veselu nedēļu darbojas tēlniecības

studijā un gandrīz katru dienu satiekas arī ar Princesīti. Kādu vakaru viņa uzaicina Vili uz pasākumu Mākslinieku namā. Vilis piekrīt, bet pagalam nespēj iejusties šajā sabiedrībā.

Lielā zāle pilna publikas. Princesīte ir tik „šausmīgi skaista”, ka liekas, visi uz mums vien skatās. Bet šis skaistums nav vēlēts tev, Rūķīti, saproti?

Kādēļ tu aicināji mani šeit? Varbūt lai parādītu savu rūķīti, ērmu...

Pēc tam viņi klejo pa Vecrīgas teiksmotām līkloču ieliņām. Kādā kafejnīcā Princesīte stāsta, ka interjeru tajā projektējis viens mans draugs... Tad viņa stāsta vēl un vēl, bet Vilis kļūst arvien klusāks un skumjāks. Arvien vairāk viņš izjūt, cik atšķirīga ir viņu dzīves uztvere un ritms: viens lielpilsētas drudžainajā steigā ir kā zivs ūdenī, otrs tajā slāpst bez rimtās lauku dzīves. Vilis jūtas apdalīts, jo Princesīte nevar veltīt viņam tik daudz laika, cik viņš vēlētos un, aizbraucis mājās, kaujas ar rūgtām pārdomām:

Kas es varu būt Princesei? Tur – lielajā pilsētā – viņai es neesmu it nekas, it nekas, it nekas! Es – sirms, iemētējies muļķis. (28.09.1971.)

Viņai es biju traucēklis, nejauks, muļķīgs, grumbains nerrs, nekam nederīgs vecis. Un sāpes kā uguns pieskaras dvēselei. Viss pelni... (11.04.1972.)

Pastā – tikai laikraksti – no Princesītes ne zīmītes. Vakar sākās mākslinieku dienas, vakaros kafejnīcas, pazemes pils klusa un reibinoša mūzika... Kas gan lai piemin kādu muļķīgu pazemes rūķīti... (20.04.1972.)

Snieg balts sniegs, un apsnieg pagalmā mostošās zālītes, asni, jumti, viss, viss. Kāds drūms, smags pārslu šalkojums! Nu zinu: viss velts! Velts šis sapnis par Princesīti! Jo es – balts vecītis, un kā gan drīkstu sapņot ziedoņa sapni! Tev atsacīties būs! Tik atsacīties! Ardievu, mans sapni, ardievu! (24.04.1972.)

Līnā auksts lietus un diena satumst. Esmu atkal viens mājā. Uzrakstu Princesītei sveicienu. Ak, mīļo Princesīt, kādi ledaini vēji nu brāzmo pa mūsu pakalniem. Sniegs, krusa, auksti lieti, viss juku jukām. Un augu dienu neviena vienīga saules stariņa ne mājās, ne dvēselē...

Jā, es zinu, tu esi mani aizmirsusi. Tu neesi mani mīlējusi – ne mirkli! Nevienu mirkli! Aizmirst tevi? Vai es to spēju? (26.04.1972.)

Pamodos un domāju par Princesīti. Jā, jā, nekas jau viņai vairāk neesam kā tikai rūķīši... Zemes garīni, kas nomelņējuši vāc kvēlus dārgakmeņus princešu rotām. Viņu vieta pazemes tumsā. Un lai nekāro vairāk, rūķīšiem nepieklājas...

Visas pasakas reiz beidzas. Un nav pasakas nevienas, kur rūķīši pārvēršas prinčos, nevienas vienīgas. Vai šī lai būtu tāda? Nē, nē... (18.06.1972.)

Nu arī Princesītes sirsnība šķiet liekuļota. *Varbūt viss tikai spēle? Un nekas vairāk. Un mostas domas, smagas, smagas, ka pat ciemošanās Kalaņos viņai ir tikai neliela izklaidēšanās pēc pilsētas baudām...*

Un domāju: kas draudzībā nedāvā visu sevi, tas nav dāvājis nekā! Un, kas draudzībā meklējis izklaidēšanos, tas noziedzies pret svētumu un padzenams no tempļa!

Protams, tās ļaunās, mīlas rūgtumā radušās domas nav pamatotas. Princesītei šī draudzība ir ļoti nozīmīga, varbūt šīs dienas kopā ar dziedinošo dabas elpu un dāsnajiem cilvēkiem saskanīgajās mājās viņai bija vajadzīgas dvēseles līdzsvara atgūšanai, domu sakārtošanai. Vai tā viņas vaina, ja cieņas un draudzības jūtas nepārauga mīlestībā? Vēstulē par Zemgaļos pavadītajām dienām viņa raksta:

Mani mīļie Rūķīši!

Pamazām ieeju ierastajā pilsētas dzīvē... bet pirmās divas dienas vēl staigāju, ietīta jūsu mājas svētībā...

Esmu atgriezies no jums ar kādu dīvainu noslēpumu, dārgumu. Tagad katru dienu drīkstu kavēties pie šī noslēpuma, kas man dod spēku.

Jūs man esat uzdāvinājuši ļoti retu dāvanu, kā lai atmaksāju par to? Man tagad ir tāda sajūta, ka ir kaut kur Miera un Draudzības mājas, kur es varēšu atgriezties, kad man ļoti vajadzēs šos abus dārgumus.

Kādā citā vēstulē:

Es atceros tās dienas kā pilnīgi veselas, saulainas, neizsakāmi gaišas, Tavas lielās draudzības sasildītas.

Arī Vilis pats sevi aprāj – *varbūt esmu netaisns, tā domādams* – un joprojām nepacietīgi gaida viņas vēstules. Kavējoties atmiņās par kopīgo ceļojumu uz Druvienu, viņš atsāk rakstīt „Cave canem”, kas jau daudz agrāk iecerēta kā Druvienas teiksma par senajiem mīlētājiem (laikam par tiem, kuru piemiņai uzstādīts Bēdu akmens). Tagad sacerējumam jāklūst par pieminekli *sapņu stundai ar Princesīti zem varenā ozola zariem Druvienas pils parkā viņā vasarā, kad laimīgs biju. Lai domās atdzīvojas senie mīlētāji, uzplaukst ziedos rožu krūms pie vecās bruņinieku pils. (02.05.1972.)*

Piezīme. Nosaukumam “Cave canem” (latīņu valodā – sargies no suniem) ir kāds dziļāks zemteksts. Šādu uzrakstu atrada Pompejā no pelniem atraktās Traģēdijas dzejnieku mājas vestibila grīdas mozaikā. Tā mūsdienās nosaukta arī kāda dzejnieku apvienība ASV. Zvaigznīša rakstītā novele nav atrasta.

Vilis velti cenšas aizmirst Princesīti, kaut labi saprot, cik nereāli ir viņa sapņi:

Ko tu ilgojies, mana sirds, kādēļ tu esi tik nemierīga? Es zinu, tu ilgo neiegūstamo. Bet redzi, tas nevar būt, tas nevar būt... (18.05.1972.)

Varbūt aizbēgt man no šīs burvības? Vai tā es gūtu mieru? Vai es to spēju? Tūkstoš vēlēšanās mani plosa kā mežonīgs vējš. (19.05.1972.)

Tuvojas Jāņu diena, un Princesīte izsaka vēlēšanos atkal atbraukt. Un atkal uzbango pretrunīgas izjūtas. Savas drūmās noskaņas, bet galvenokārt gan, brāļa ietekmēts, Vilis izdomā fiktīvu iemeslu, lai ciemošanos atteiktu. Pēc tam to pats smagi pārdzīvo:

Nenovēršamais noticis...

Līnā lietus, drūma, apmākusies diena. Sirds dreb, kā noziegums būtu noticis.

Droši vien tagad Princesīte sadedzinās visas manas vēstules... Un draudzene kļūs par ienaidnieci.

Tā nu ir beidzies mana mūža pēdējais sapņojums. Klusums dziļš un vientulība... (21.06.1972.)

Ejam caur rudzu druvām, un pamalē dun negaiss. Kā Princesīte priedātos par šo skaistumu, bet viņas kājas te laikam gan nekad vairs nestaigās. (30.06.1972.)

Cik žēl, cik žēl, ka viss beidzies... Un vientulībā nu plēnēs dienas, nedēļas, mēneši un gadi... (06.07.1972.)

Tomēr Princesīti nav iespējams izmest no sirds, vēl vairāk – nu dienasgrāmatā viņa tiek pieminēta vai ik dienas, viņa ir klāt ik solī, ik brīdī.

Esi sveicināta, tālā, tālā sapņu Princese! Varbūt mēs nu mūžīgie svešinieki paliksīm. Un tomēr – esi sveicināta, esi sveicināta un paldies par dievišķīgajām ciešanām, ko man sniedzī! (10.07.1972.)

...iedomāju Princesīti. Tālāks šis sapnis, arvienu tālāks... Un nava gandrīz vairs

cerības nevienas. (01.08.1972.)

Bet varbūt viss vēl nav zaudēts, varbūt vēl visu var vērst par labu?

Vēl tāla, tāla, klusa balss mierina, ka viss jau vēl nav beidzies. Vēl siltā vējā viļņo zāle, un saulei klanās vasaras pēdējie ziedi, vēl mākoņi peld kā teiksmaini kuģi ar sārtām burām, šalc... vēl ilgo sirds, vēl brīnuma gaida...

Un Vilis raksta vēstuli Princesītei ar lūgumu ciemos:

Pirms noziedēs pēdējā vasaras puķu kvēle, rīkosim „Miera un draudzības svētkus” Kalaņģos vai nu kā Lielo sēņu ēšanas vakaru, vai laipno Mijkrešļa stundu. (20.07.1972.)

Princesīte neatbrauc. Ne rudenī, ne Vecgadā, kaut Vilis viņu atkal uzticīgi gaida stacijā:

Pagaidu pie pasažieru vilciena. Vienpadsmit vagonu, atbraucēju jūra. Princesītes nav. Viņa jau arī nesolījās, bet kaut kur šī tāda bērnišķīga ticība kādam brīnumam, kas varētu visu vērst pavasara sapnī... (29.12.1972.)

Tā nu šis gads aizgājis Princesītes zīmē. Vilis visu gadu ir bijis dziļu jūtu pārņemts. Ko nesīs nākamais gads?

Janvārī Vilis dodas uz kārtējām nodarbībām tēlniecības studijā un pēc vesela gada atkal satiekas ar Princesīti. Tikšanās ir sirsnīga, kā nekas, nekas mūs nebūtu šķīris, ne aizbaidītā Jāņu nakts, ne ilgais šķiršanās laiks, ne tālums... Vilis atvedis dāvanu, par ko Princesīte ļoti priecājas. Abi sarunājas kā senāk, bet tad viņa saka: *Redzi, es... es precēšos... Un visai drīz...*

Kaut gan Princesīte nekad nav devusi Vilim cerības, Vilis kaut kur dziļi zemapiņā ir auklējis ticību brīnumam. Bet nu:

Pasaule sabrūk. Mana muļķīgā sapņu pasaule...

Kāda šausminoša izjūta. Jā, jā, Princesīte ir mirusi, mirusi man... Viņa dzīvos, dzīvos daudzus gadus, kad es jau būšu miris... Varbūt būs laimīga...

Ilgošanās,... bezgalīgas ilgas pēc brīnuma zuda, izgaisa kā sapnis...

Kad Vilis brauc projām, uz perona Princesītes nav. Nav, nav, nav...

„Kā labākā draudzene mani nu mājās sagaidīja vientulība” – Vilis dienasgrāmatā ieraksta Gustava Geierstama sentenci. *Kad viss, viss zaudēts, pat pēdējā cerība – vēl atliek vientulība.*

Kā aizmirsties, kur mieru rast? Gan saka „laiks dziedē visu”, tomēr nē – laiks visu pārvērš pelnos. (17.01.1973.)

Pavadīju pasažieru vilcienu no mūsu kalna. Ko gaidu? Neko. Tik iedomāju kādu princesi, kura laikam nekad te vairs neatbrauks. (26.01.1973.)

Nu klusums starp mums kā zila ledus siena. (08.02.1973.)

Skatos saulrietā no mūsu kalna. Spoži sārta grimst saule aiz Uriekstes sila. Nu jau vairs tikai malīna, dziest pēdējais stars, un vēl blāzma kavējas, tad bālē arī tā. Ardievu, diena, ardievu mana mūža diena! Sveicināta mana Princese, mana sapņu Princese aiz tumšajiem siliem. Kādām laimīgākām acīm smaidi tu šajā saulrieta stundā... (23.02.1973.)

Sabrukusi, sabrukusi šī pasaule, izdeguši pelni. (26.05.1973.)

Tuvojas Jāņu diena. Vilis cenšas sev icstāstīt, ka nesāp. Nesāp nemaz.

Cik labi, ka vairs nesāp tik ļoti.

Maigs klusums istabās. Slīd ēnas, un zaigo debesu spožums, un dvēselē rētas dzīst.

Un tomēr atmiņas joprojām smeldz, jo saldā melodija vēl dziedot skan: bija kāda burvīga Jāņu nakts, kāda ziedoša saules vasara un zelta rudens, bija, bija...

Veras jau baltie jasmīni, šūpojas vēja brāzmās, un lietus lāses rit un līst uz ziedu zvaniem, tik smaržīgiem un spīgtas, jaunas dzīvības pilniem. Iešu ārā, vējā un lietū. Gribu saplūst ar vētras traukiem mākoņiem un zaļās zāles liego elpu, un mieru un skaidrību gūt. (17.06.1973.)

Paiet gads. Atkal Līgo vakars. Brāļi iet tradicionālajā pastaigā un atceras:

Tē toreiz gājām ar Princesīti... Neaizmirstamas, skumjas atmiņas...

Tur reiz margrietinās viņa dusēja.

Rudenī, iebraucis Rīgā, Vilis pāris reizes satiekas ar Princesīti. Tikšanās ir sasteigtas, Princesīte nevalīga. Atvadāmies. Princesīte aiziet. Neatskatās. Neatskatās vairs mana Princesīte...

Bet tumšajos novembra vakaros kāds vīrs stāv piekalnē un noraugās garām skrejošā vilciena gaišajos logos.

Iešu laukā sagaidīt pasažieru vilcienu. Tad vienmēr iedomāju Princesīti, ka varētu būt tāds brīnums, ka viņa vēl kādreiz atbrauktu uz „savām mūsmājām”. (03.11.1974.)

1975. gada janvārī Vilis aizbrauc uz Rīgu, lai piedalītos Annas Sakses godināšanā 70 gadu jubilejā. Ir atkal īslaicīgas, nevaļīgas tikšanās ar Princesīti. Tad viņi daudzus gadus vairs vaigu vaigā nesatiekas. Tomēr draudzība saglabājas, gadiem ilgi uz abām pusēm ceļo sirsnīgas vēstules. Vilim tās ir dārgas:

Pastā vēstule no Princesītes! Gaišs prieks apmirdz drūmi lietaino dienu... (11.11.1977.)

Vēstule! No Princesītes. Neatveru. Tie ir klusi dvēseles svētki, un ir tik labi kavēties, lai ilgāk šī saldā gaidu pilnā cerība lasīt laipnus saules vārdus. (30.06.1980.)

Dažkārt, lai pilnīgāk izjustu vēstuli, tā tiek pārrakstīta:

Tā pārrakstot izjūtu dziļāk rakstītājas personību, tās smalkās dvēseles trīsas, kas pulcē, rokai veidojot burtus, vārdus, teikumus. (15.11.1979.)

Savukārt viņai rakstītās Viļa vēstules ir tik tēlainas, ka Princesīte atzīstas: *Es neprotu tik skaisti uzburēt vēstules – tās būs jāsakopo un jāizdod.*

Dvēselē rētas ir apdzijušas. Atguvis sirdsmieru, Vilis dedzīgāk pievēršas radošajam darbam, kas sevišķi auglīgs ir bijis 1977. gadā.

Darbs atņem sāpi, dziedē dvēseles vainas. Lai klusē skumjas! Jāstrādā, jāstrādā, kamēr vēl mirdz šī debesu gaisma dvēselē.

Vai tādēļ lai dzīvību nīstu, tuksnešos bēgtu, ja ziedu sapņi visi neienācās augļos? Nē, nē, mēs vēl pakarosim! Tikai laika zvans vēsta vēlu vakarstundu. Un jāpaveic tik bezgala daudz, viss, kas nokavēts. Vai spēšu to? Ar mīlā Dieva palīgu pie darba, pie sapņu īstenošanas dzīvē! Tik tas reiz dzīves un dzīvības vērts, kas gūts ik dienu jaunos pūliņos. (12.08.1976.)

Taču atmiņas par Princesīti joprojām ir dzīvas, un viņas vārds dienu piezīmēs parādās līdz pat mūža vakaram, viņas tēls nāk ciemos krāsainos sapņos. Viņas vārdā tiek dēvēts kāds pakalns, kāda taka, ko minušas viņas kājas. Ikreiz, ejot pastaigā, pat pēc daudziem gadiem viņš atceras – *pa šo taku, pa šo ceļu reiz gājām ar Princesīti.*

Sagērbšos un iešu uz silu. Atcerēšos to burvīgo Jāņu vakaru, kad tur gājām ar Princesīti un atceļā sākām līgot un līgojām līdz rīta blāzmas gaismai. (23.06.1978.)

...[ar brāli] izejam sveicināt burvīgo Jāņu nakti. Ejam pa taciņu gar Apšu kalniņu – pāri Krāsmatkalnam. Sveicinām lielos rudzu laukus visapkārt mūsmājām. Saule

laižas novakarā. Ejam Saubrietu ceļu. Apstājamies piekalnē aiz Spēlīšu tēva aploka. Noriet saule sārta, sārta. Stāvam, līdz izdziest pēdējais starņš. Ejam cauri Uriekstes silam, kur reiz ar Princesīti gājām. (23.06.1980.)

Šī neklātienes (vēstuļu) draudzība Vilim ir kā balzams dvēselei. Tā viņam ir dārga, un viņš baidās, ka tikšanās klātienē varētu Princesītei sagādāt vilšanos, tāpēc neaizbrauc, kad 1980. gada rudenī Princesīte aicina ciemos pie sevis:

Negribas braukt uz Rīgu – tikties ar Princesīti. Viņa pārbīsies, tādu vecu praulu ieraugot, neesam tak redzējušies turpat sešus gadus.

Tā vien šķiet, vairs sabiedrībā neiederos, īpaši tādā smalkā sabiedrībā ne!...

Jauki jau būtu redzēties, bet... ko tāds vecs kraķis tur darīs? Nē, nē, priecīgs savās mājās laimīgs dzīvoju un par sāl' un maizi Dievam pateicu... Princesīte – tikpat skaista bildītē. Bet es pases bildītē – mērkaķis. Tomēr nedrīkst tā zāķāties par to veidolu, ko Mūžīgais dāvājis, nē, nē, kaut arī tas tik bēdīgs un nedaiļš. Tā vien jau ir laime, ja drīkstu cilvēcības vaigā staigāt pieticīgs un kluss.

Viņš neatsaucas arī nākamajā pavasarī, kad Princesīte piesakās atbraukt ciemos:

Princesīte taisās braukt pie mums ciemā!... Mēs savā būdiņā šādā pavasara laiciņā Princesīti uzņemt nevaram. Kur viņa gulēs? Arī ēšana – tīrās briesmas. Kaut kas jāizdomā. Būtu gan neizsakāms prieks redzēt viņu, sildīties viņas dvēseles siltumā, varbūt senā, tālā gaisma pat atmirdzētu no viņas burvīgās Jāņu nakts, kad ceriņi vēl ziedēja un pagalmā bija jasmīnu smaržas pilns. Pelēki mūžības putekļi visam snieg pāri – un tagad es jau bezzobains vecītis. Labāk būtu neredzēties.

Mīļā Princesīte... aizvien tālāka, aizvien tālāka, līdz izgaisīs sapnī... (25.06.1981.)

Tomēr vēl reizi viņi satiekas – 1987. gada maijā Princesīte ierodas Zemgaļos kopā ar kādu ekskursantu grupu. Taču visi ir nevalīgi, viss notiek sasteigti, garāmskrejoši, bez jūtu uzbangojumiem. Sapnis ir izsapņots. Bet atmiņas joprojām dzīvo:

1987. gada Jāņu vakars.

Sapošamies Jāņu vakara pastaigā... Ejam pāri Cīrulīšu kalnam. Saule zeltainā

dūmakā, te gājām reiz ar Princesīti...

Šī bija pēdējā tikšanās.

Smeldzes apvīts, pat traģisks ir šis nepiepildītās mīlas stāsts. Tomēr Vilim tas ir bijis skaists laiks, un par Princesīti viņš sirdī līdz mūža galam saglabā vissiltākās pateicības jūtas: *Neviens cits nav bijis pret mani tik sirsnīgi mīļš, nevienam nav bijis tik daudz dvēseles gaismas un neviens nekad to nav dāvājis tik pāri plūstošā maigumā.*

Ir jau Viļa atmiņās vieta arī dažai labai romantiskai pastaigai ar citām daiļā dzimuma pārstāvēm pavasara naktīs *mēness bālganā gaismā*, izbaudot *sen neizjustu tuvību ar būtni no zaudētās paradīzes*. Pēc tam *kā noreibis no gaišās nakts brīnuma un lakstīgalām pārnāku mājās*. Taču tās bija un palika tikai pastaigas bez turpinājuma.

Dzīves ceļi ne vienreiz vien krustojās ar mīlošām sirdīm, kas pat necentās apslēpt savas jūtas. Laime pati krita rokās, bet viņš nepratās to satvert. Varbūt tā bija Viļa neuzņēmība, pārlietu paškritiskā attieksme pret sevi, alkas pēc tās vienīgās – ideālās, taču aizsāktās attiecības neattīstījās, negāja dziļumā. Viss atdūrās pret nespēju savienot romantiku ar praktiskās dzīves prozu: kur ciemiņam gulēt, ar ko pacienāt. Malka ziemei nav sagādāta, un ne reti temperatūra istabās noslīd līdz 9-12 grādiem, dažkārt līdz pat sešiem grādiem, sienmale nosarmojuši, bet virtuvē ūdenim spainī pa nakti uzsalis ledus divu centimetru biezumā.

Nu jau istaba kaut cik iesilusi, bet vakar un aizvakar īsti ledus laikmeta apstākļi – tikko +6°C! (23.11.1971.)

Kad malkas vairs nav nemaz, brāļi iet uz tuvējo birzīti pēc kaldušiem kokiem, taču krāsni tā nedeg kā nākas – *malka tik mitra, ka kurējoties no šķiliņu galiem pilēja ūdens*.

Pa caurumiem jumtā tek ūdens istabā:

Vakaram tumstot, uznāk pērkons ar šausmīgām lietus gāzēm. Sāk tecēt caur griestiem manā gultā. (14.04.1972.)

Uz galda stāv statuļa „Salstošie”, bet vai Tālo Zvaigžņu gaismai un Princesītei ilgi pietiktu tikai ar sirds siltumu?

Ai, sapņi un īstenība!

MANA VALSTĪBA NAV NO ŠĪS PASAULES...

/Jāņa evaņģēlijs 18, 36/

Šos vārdus no Jāņa evaņģēlija 18. nodaļas Vilis savās piezīmēs atkārtojis ne vienu reizi vien. 1963. gada vecgadā viņš raksta:

Kāds būsi, Jaunais gads?

Atnes laimi mums, lai beidzot dzīve neizskan tukšumā un sāpēs.

Mana valstība nav no šīs pasaules, kur rupjais materiālisms nomāc sapņus un domas. Svešs esmu šai pasaulei...

Savdabīgs domu raisītājs, cilvēks ar neparastu pasaules izjūtu, liels, apbrīnojams cilvēks, neatkārtojama personība – tā un tamlīdzīgi par viņu izteikušies daudzi.

Un patiesi – Viļa skatījums uz dzīvi ir neparasts. Neparasta ir viņa attieksme pret apkārtējo pasauli, saskarsme ar cilvēkiem. Lūk, daži vaibsti viņa dažkārt pretrunīgās personības portretā:

Māmuļa un Ervītis

Vilis ar visu sirdi un pašreizējā brāļa mīlestību bija pieķēries Ervīnam, kuru viņš allaž sauca par Ervīti. Lai gan viņi bija dvīņi, abi par vecāko uzskatīja Vili, jo viņš pasaulē esot nācis pirmais. Zināmā mērā Vilis arī jutās atbildīgs par „jaunāko” brāli, centās viņu atbalstīt, rūpēties par viņu. Laikā, kad Vilis jau bija pensijā, Ervīns vēl turpināja strādāt par naktssargu. Vilis palīdzēja Ervītim saposties dežūrai, gatavoja

līdzņemamo azaidu, ikreiz viņu pavadīja lielāku vai mazāku ceļa gabalu (parasti līdz dzelzceļa pārmijām), kā arī pagāja pretī, sagaidot mājās. Pie tā Ervīns bija tā pieradis, ka pat kļuva dusmīgs, ja Vilis bija aizkavējies:

...iešu pretī Ervītīm. Tiekamies pret Veckalangiem. Dusmīgs, ka neesmu nācis pretī tālāk. Vēlāk nomierinās. (15.12.1976.)

Pavadīju Ervīti darbā. Šķērāmies pie Ievānu birztaļņas viņa gala. (15.12.1977.)

Gadījās pat tā, ka, Ervīnam atrodoties darbā, Vilis izslēdza televizoru, kurā rādīja teātra izrādi, jo, ja *Ervītis nevar izrādi noskatīties, neskatišos es arī.*

*Brāļi Vilis (no kreisās puses) un Ervīns Zvaigzņiši iesvētību dienā
pie Velēnas baznīcas 1933. gadā*

Savu māti abi brāļi mīlēja bezgalīgi un nekad citādi nesauca kā par māmuļu vai māmuliņu.

Es apbrīnoju savu māmuļu – kā viņa tek no agra rīta, pirmā celdamās un vakarā, īsti sakot – naktī – pēdējā gulēt iedama, un viņas čaklās rokas padara šo darba milzumu virtuvē, laidarā un laukā – tik redzi viņas balto galviņu noliecoties, liekot zāles nastā vai ceļot smagu podu no plīts. (Dienu piezīmes 30.06.1948.)

Ar nerimstošu gādību un maigumu dēli rūpējās par viņu, centās atvieglot viņas ciešanas, kad mūža nogalē, slimības mākta, viņa vairs nespēja celties no gultas. Māmuļas aiziešana mūžībā tik ļoti satrieca Vili, ka pusotru gadu savās dienu piezīmēs viņš nespēja uzrakstīt ne rindiņas.

Māmuļa pie virtuves balkonīša

Garām skrejošā draudzība

Netālu no Zvaigznīšu mājām aizvijās dzelzceļš, pa kuru ik pievakari brauca pasažieru vilciens. Ar tā mašīnistiem Vilim un Ervīnam bija izveidojusies neparasta draudzība. Kas zina, kā tas bija aizsācies, bet sen gan tas ir bijis, jo 1969. gadā savās dienu piezīmēs Vilis atzīmē, ka garām braucošais vilciens jau gadiem ilgi brāļus sveicina ar lokomotīves svilpienu.

Šovakar atkal brauca pasažieru vilciens. Tik tikko mūs pamanīja krēslā pie rijas birstaliņas, bet tad laida tūlīt svilpi vaļā. Kāda tāda nepazīstama draudzība gadiem ilga. Pat vārdu nezinām. Bet smaidis, dvēseles skaidrā atblāzma – paldies tev, svešais draugs! (22.10.1969.)

Cik mīļa šī garāmskrejošā draudzība. (01.04.1980.)

Šī savdabīgā sasveicināšanās notiek pat tumšajos rudens un ziemas mēnešos, kad vilciena brauciens iekrīt jau pilnīgā tumsā.

Pavadām vilcienu, pamanīja mūsu pīpes uguntiņas, sveicināja. (30.10.1984.)

Šovakar atkal brauca mašīnists, mūsu Lielais draugs. Sveicināja ar svilpi, mēs mājām ar degošām cigaretēm. (13.12.1977.)

Uzskrejām kalnā – nāk vilciens, mašīnists, pamanījis mūsu pīpju uguntiņas, laiž vaļā lielo svilpi. Tik tiksmi tiek no tāda draudzīga sveiciena. (23.01.1981.)

Bieži vien sveicieni tiek sūtīti pat tad, kad brāļi nav redzami.

Aizskrej vilciens. Sveicina, kaut neesam redzami. (14.05.1984.)

Lokomotīvei ir „lielā” un „mazā” svilpe. Mašīnists reizēm „laiž vaļā” vienu vai otru, bet šad tad arī abas reizē un tad taurē varenī kā karaliskais zilonis, raisot brāļiem aizkustinājuma asaras.

Aizgāju pavadīt pasažieru vilcienu. Bija atkal draugs, laida vaļā lokomotīves svilpi. Stāvēju un noslaucēju asaru. Tik skaista ir mūsu neparastā draudzība. Esi mīļi sveicināts, nezināmais draugs! (31.12.1977.)

No 1980. gada 1. jūnija pierasto tvaika lokomotīvi nomainīja dīzeļlokomotīve. Tas brāļos izraisīja bažas, ka nu vairs nebūs „kas mūs mīļi sveicina”. Taču bažas izrādījās veltīgas, apkalpes nebija nomainītas. Tiesa gan, tās strādāja četrās maiņās, un dažās maiņās mašīnisti nesveicināja. Brāļi par tādiem gauniem un nesvilpīšiem šķendējās:

Pavadījām vilcienu – nesveicināja! Tad ta prakvasts! (28.04.1984.)

Sagaidām vilcienu Kalna liepu vārtos. Mašīnists, nekauņa, nesveicināja!
(28.04.1984.)

Bet ar laiku tika „pieradinātas” visas maiņas, un 1987. gada 31. martā Vilis varēja atzīmēt:

Ejam saņemt vilcienu uz sniega taciņas. Sveicināja, vareni atņemdamiēs! Nu mūs sveicinājuši visi četri mašīnisti pēc kārtas.

1990. gadā vilciens joprojām „sveicināja vareni” un „sveicināja, kaut mūs neredzēja”.

Nepraktiskums, pieticība

Reiz Princesīte par brāļiem Zvaigznīšiem bija izteikusies: *Jūs abi esat dzīvei tik nepiemēroti.* Un tiešām, praktisko jautājumu kārtošana viņiem sagādāja lielas raizes. Malkas sagāde ziemei, jumta lāpīšana un daudz kas cits viņiem pārvērtās grūti risināmā problēmā. Viņi krita izmisumā un panikā, ja kāds draugs vai radnieks pietiecās ciemos, lai Zemgaļos pārnakšnotu.

Vēstule no A., braukšot varbūt visā drīzumā paciemoties. Briesmīgs uztraukums. Ko iesāksim. Ervītis izmisis. Jānovērš. Visu vakarpusi dzeram galvas sāpju zāles.
(06.05.1980.)

Vēstule no T. – ar draugu kompāniju būšot pie mums! Šausmu vēsts! Ko darīt? Esam satriekti pīšļos un putekļos. (06.06.1987.)

Dažkārt, lai novērstu šādu viesošanos, brāļi izdomāja taktisku gājieni – Vilis pirmais pasteidzās aizbraukt uz Rīgu pie potenciālā ciemiņa.

Brāļi dzīvoja pieticīgi, pārtika no nožēlojamas algas, vēlāk – no tikpat nožēlojamas pensijas, bet arī viņu prasības bija pieticīgas, veikalā pirka lētākos produktus, smēķēja lētākās cigaretes. Un par to neskuma – prata novērtēt visvienkāršākos ēdienus:

Pusdienās uzcepam kāpostus. Maizīti klāt, un tāda mūsu maltīte. Gaļas padoms tik niecīgs, lai dzīvo, cik pieticīgi. Veikalā arī nekā nav. Trūcīga mūsu dzīvošana.
(28.02.1977.)

Vakarīnās pupu pākstis! Klāt rūgušpiena krūzīte. Karaļmielasts pasakains!
(09.02.1987.)

Mūzika

Vilis dievināja Bēthovenu. Komponista portretu viņš bija izveidojis mālā, viņa mūziku Vilis izdzīvoja līdz sirds dziļumiem pat pieticīgajā portatīvā tranzistora vai televizora skanējumā.

Klausos Ludviga van Bēthovena 5. koncertu klavierēm ar orķestri... Neizsakāms skaistums! Tik tumša pasaule, tik tumsas daudz cilvēkos, un kāda mūžīga gaisma tu esi, dievišķīgais Bēthoven!...

Noslēdzu TV, pēc tādas varenības nedrīkst vairst klausīties neko. Dvēsele pilna mūžīgās gaismas. Vēl ausīs skan dievišķīgās mūzikas vārdos neizsakāmais daiļums.
(31.03.1981.)

...Nakts tik drūma, un līst auksts lietus ledainām lāsēm. Pirms 110 gadiem šajā naktī piedzima Ludvigs van Bēthovens. Sveicināts, sveicināts, esi sveicināts, Nemirstīgais! Esi sveicināts, mans mīlais! Esi mīli sveicināts šajā dziļajā nakts stundā! Tur, tālajā Vīnes kapsētā, kur Tu dusi un sapņo Mūžības sapni! (15.12.1980.)

Vilis arī pats bija muzikāls – īpašā noskaņojumā uz klavierēm spēlēja harmoniskos baznīcas korāļus. Izvadītāja gaitās gadījās, ka piederīgie nebija spējuši sagādāt muzikantus. Tādos gadījumos Vilim nebija problēma pašam kaut ko nodziedāt.

Mīļa viņam bija latviešu tautas mūzika:

Noklausījāmie tautiskā ansambļa „Vidzemūte” koncertu, četras koklētājas, četras dziedātājas, četri dziedoņi. Klausoties ritēja asaras. Neizsakāms skaistums mūsu tautas dziesmām! Burvība! (18.07.1984.)

Turpretī pret tā saucamo vieglo jeb estrādes mūziku Vilis bija krasi noraidošs:

Estrāde – tā ir nervu zāģis mūzikā. (13.12.1969.)

Noskatos R. Paula „Modo” koncertu. Ko klausīties tur nav nekā. Tavu negantu pīkstēšanu, kauns gan... (27.01.1977.)

Vieglajā mūzikā Vilis saskatīja draudus nopietnās mūzikas pastāvēšanai, par ko viņš izteicās kādā sarunā ar dirigentu Juri Lūsi pēc koncerta Lizuma tautas namā. Vilim tas bija kā balzams dvēselei, kad Lūsis šīs bažas kļiedēja ar atziņu, ka katram mūzikas žanram ir tiesības pastāvēt un cits citu nenoliedz.

Konformists?

Vilis nereti atļāvās paust negatīvu attieksmi pret apkārt notiekošajām neēdībām, kritizēt vietējo varu, taču nekad nevērsās pret valsts iekārtu un valsts vadītājiem, vienmēr bija ārkārtīgi likumpaklausīgs un lojāls. To viņš pats atzinis kādā dienasgrāmatas ierakstā 1954. gada 18. novembrī. Uzzinājis, ka iepriekšējā dienā Lizumā ieradies čekas kapteinis un interesējies par brāļiem Zvaigznīšiem, *ko darot, kāda nostāja*, Vilis raksta: *Nu mana nostāja gan ir teicama. Lai nu vēl kāds būtu tik lojāls bijis.*

Un tiešām. Ik gadus viņš sūtīja daudzskaitlīgus apsveikumus uz „Lielā oktobra”, Pirmā maija un Uzvaras svētkiem un uzvilka karogu *pie balkonīša, kā svētkos klājas, lai plīv maija saulē.*

Arī dienu piezīmēs parādās oficiālai propagandai atbilstoši ieraksti:

Jāņem vērā, ka kovbojs Reigans ir vismaz traks. (15.12.1981.)

...vakar pēkšņi miris Suslovs! Diženais padomju valstsvīrs, ideologs. (26.01.1982.)

Vakara ziņās: Ķīnā „Lielā lēciena” laikā bada nāvē nomiruši 10 (desmit!) miljoni (!) cilvēku. Šausmas domāt par Mao Cze Duna briesmīgo „lēcieni komunismā”! Mūsu valsts vadītāji gaiši cilvēki – nekāda lēciena! (13.09.1984.)

Taisījāmiēs noklausīties laika ziņas. Atgriežu mazo tranzistoru un dzirdam: sēru vēsts, vakarrītā pēkšņi miris Lielais valstsvīrs Leonīds Brežņevs! Diktors vēlreiz atkārtoja sēru ziņu – vēstījumu tautai, sāka spēlēt sēru mūzika. Noņēmām cepures, asaras sāka ritēt pār vaigiem...

Miris Leonīds Brežņevs! Viņa laiks bija cilvēcības laiks, patiesa miera cīnītāja sirdskvēle dega diženā cilvēka krūtīs. Pēc Staļina necilvēcības šie gadi – pavasara siltās saules apmirdzēti. Kāda drošības sajūta vakarā aizmigt un rītā pamosties. Kā nu

būs? Ārā brāzmo mežonīgs vējš, tikpat brāzmaina nemiera pilna pasaule. Tu, labais cilvēk, gribēji, lai būtu miers, tu gribēji, lai visi cilvēki būtu laimīgi! Mūžīga piemiņa tev, mūžīga slava tavai cilvēcības gaišajai balsij! (11.11.1982.)

Varbūt tas izskaidrojams ar briesmīgajiem kara laika pārdzīvojumiem, bet Vilis ļoti baidījās no nemieriem, tāpēc ar lielām bažām skatījās uz atmodas laika notikumiem. Kad astondesmito gadu sākumā Polijā sākās kustība “Solidaritāte” un Vojcehs Jaruzelskis izsludināja karastāvokli, viņš savās piezīmēs satraukti rakstīja:

Pasaule kļūst arvien baigāka... Vīrs cilvēces karājas Damokla zobens. Vai mats spēš zobenu noturēt?

Gandrīz vai nosodoši viņš vērtēja notikumus Rīgā:

Lāčplēša diena. Jaunieši norāvuši karogu. Jaunatne paliek bez prāta! Pazuduši uz mūžu... (11.11.1987.)

Šķiet, ka šī likumpaklausība un lojalitāte varai nebija tikai ārējā maska, un asaras par Brežņeva nāvi nebija viltotas, tās izrietēja ne tik daudz no bailēm tikt represētam, bet no viņa pārliecības, kas noliedza jebkuru vardarbību, no naivas uzticēšanās oficiālajai propagandai.

Dzejnieka dvēseles sāpes

Grūti iedomāties, ka Vilis, kurš tik daudz gaišuma dāvājis citiem, bieži bijis sabiedrības uzmanības centrā, savā dvēselē tomēr jutās dziļi vientuļš. Dienu piezīmēs cauri gadu desmitiem ik pa laikam atskan skumjas, smeldzošas, pat sāpīgi minorīgas notis par aizgājušām dienām, nepiepildītām ilgām, veltīgi izsapņotiem sapņiem un cerībām, par to, ka paveikts tik maz.

...krēslā [ēju] pa ceļu līdz Krāsmatkalnam. Uz viņa kalna apstājos. Tumši meži klusē, dziest blāzma. Un sirdī smeldz bezgalīgas ilgās pēc zudušā. (25.07.1967.)

Pamosos naktī. Ārā dun vētra. Klausos vētras šņākoņā un nevaru aizmigt. Ir tik skumji, ka varētu raudāt. (04.11.1969.)

Pārlasot uzrakstīto [autobiogrāfisko atmiņu tēlojumu „Mijkrēšļa stundā”], noritēja

asaras. Viss pagājis! Kas sasniegts, kas? Nepiepildīta mīlestība, nerasniegta pilnība – ne dzejā, ne mākslā. Un nu tie 70 gadi atgādina – neko, neko vairs nerasniegsi arī! (17.03.1983.)

Domāju par aizgājušo dzīvi. Uzvēdīja skumjas. Ai, tālā bērnība, ai, jaunība! Žudušās cerības, zaudētie gadi, laikmeta nežēlība, šausmas, karš, gūsts, viss smagums krājies dvēselē ilguš, ilguš gadus – ai, kā ilgoja tā celt spārnus un lidot pret sauli! Mīlēt, mīlēt nepiekust... Un nu jau vecums sirds durvīs aizkūsis klauvē. Un tālāka, tālāka kļūst pasaule. (11.05.1984.)

Naktī mocīja bezmiegs, visas dzīves neveiksmes nāca prātā. „Nekas nav sasniegts, nekas nav veikts – viss palicis tumsā, viss nepateikts...” (09.02.1987.)

Ikdienība un mūžība

Cik skaista tu esi, dienu laipnā allažība ar savām ikdienas rūpēm, es mīlu tevi, ikdienība! Kā simtu varavīksnes atmirdz mums tavos daļumos. (01.02.1981.)

Tā savās piezīmēs Vilis priecājas par vienkāršo ikdienas dzīvi. Piezīmēs ļoti daudz vietas atvēlēts ierastajam dzīves ritumam – rīta pastaigām, azaidam, mājas uzkopšanai un citiem darbiem. Taču nav šaubu, ka radošais prāts visu laiku ir bijis nodarbināts pavisam ar citām domām – radīt, radīt dzejā, tēlniecībā, *fantāzija ko teic*, radīt kaut ko lielu ar paliekošu vērtību, pacelties pāri ikdienībai, *pāri nīcībai*.

Dzejnieka prātu bez mitas urdī un sirdi plosa neremdināmas alkas, šaubas, cerības, vilšanās un domas par cilvēka esības noslēpumu, par dzīves jēgu, par to, kas paliek aiz viņa, kad mūžs aizsteidzies un pienākusi *Lielā nakts*. Varbūt viss ir tikai *māns, kas izgaiss dienu pelēkā saltumā*.

Kādā vēstulē 1964. gadā viņš raksta:

Vēji šalks, ābeles ziedēs, paies gadu simti, bet mēs... klusēsīm nīcības pelnos. Tādēļ tik alkaini gribas atstāt ko pabeigtu, kādu veiktu darbu, kas dzīvotu tālāk par mums.

Par šiem jautājumiem kādreiz tikām debatējuši līdz vēlai naktij. Daudz pārdomu izraisīja Viļa atziņa, ka tieši mākslinieki ir tie, kas izpratuši dzīves

jēgu, un vienīgi māksla spēj zūdošo mirkli nozagt nīcībai. Daudz vēlāk lasīju Viļa iemīļotā tēlnieka Rodēna rakstīto, kur izteikta līdzīga doma:

Māksla parāda cilvēkiem viņu eksistences mērķi. Māksla atklāj viņiem esamības jēgu, apgaismo viņu likteņa taku...

Un tiešām, kad skatām, klausāmies vai lasām īstu mākslas darbu, liekas, ka tā radītājs ir atklājis esības noslēpumu, ielūkojies lietu patiesajā būtībā, notvēris to noskaņu, sajūtu un kustību, kas izgaismo visdziļākās cilvēka dvēseles dzīles.

Arī Viļa Zvaigznīša darbos ieliktais sirds siltums un dvēseles poēzija vēl ilgi atbalsosies ļaužu sirdīs. Ar tiem viņš ir pacēlies *pāri nīcībai*, un viņam ir sava vieta mūsu tautas kultūras vēsturē.

Daži vārdi pie CV

Pārnācis dzimtajās mājās no Vorkutas lēģeriem, Vilis, kā īsts zemnieks, iesaistījās Zemgaļu saimniecības darbos – ara, sēja, plāva, stādīja un raka kartupeļus, veda pienu uz pienotavu, brauca uz dzirnavām miltus malt, piedalījās kulšanas talkās un veica simtiem citu pienākumu, kādu lauku sētā nekad nav trūcis. Brālis Ervīns atradās gulaga nometnē Sibīrijā. Vilis saimniekoja kopā ar māmuļu un brāļa sievu Ainu, kas skaitījās saimniecības īpašniece. Saimniecība bija ierakstīta kulaku sarakstā ar visām no tā izrietošajām sekām – ļoti smagu nodokļu nastu, kas bija gan naudā (16000 rubļu, ko vēlāk tomēr samazināja) jāmaksā, gan jānodod natūrā (piens, gaļa, labība, olas), piedevām vēl bija jāizpilda sava norma meža darbos. *Pavisam [pagastā] apliktas ar šīm trakajām maksām kādas 30 saimniecības. Vai tam, kas nespēj šo nastu panest! Kaimiņienei Annai Dambrovai, kura palikusi viena pati, jo vīrs nomocīts čekas pagrabos, jau pienācis paziņojums uz tiesu Piebalgā – vai nu par aprakstīto mantu vai meža darbu nepildīšanu. Bailēs no tāda paša likteņa jādara viss, lai nekristu parādos:*

Pārdevām veco Brūnīti. Aina vakarā apraudājās, tak tika nauda daļai nodokļu. (21.11.1947.)

Aizņēmos no Leimaņu mātes 1000.- rbl., bet vēl tikai 1/3 nomaksāta. Mēs esam kulaki. Vai par to, ka tu kā nabags esi gājis, zemē krizdams? Šis velna valdīšanas laiks! (16.11.1947.)

Rīt iešu gāršas mežā cirst normas malku. Šodien no Ervīša vēstule, vēl arvien Sibīrijas mūža mežā, slims. Un mēs viņu tā gaidījām mājās! (25.11.1947.)

Aina iesniegusi lūgumu, lai Zemgaļus izsvītrotu no kulaku saimniecību saraksta, jo viņi nekad nav izmatojuši algotu darbaspēku, bet...

Atskrien Aina zilu aploksnī rokā – vēstule no aprīņa izpildu komitejas: lūgums par izskaitīšanu no kulakiem noraidīts! Nolādētie! (25.01.1948.)

Aina atkal veltīgi prasa Šmerliņam [pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājam] aplicību, ka darbaspēks saimniecībā nekad nav algots. Nevarot, jo esot aizliegums tādas izdot. (19.02.1948.)

28. janvārī iesniedzu sējas plānu izpildu komitejā – kulakiem jāapsēj 80%. Bet nodoklis 3 reizes lielāks.

Zemgaļos, tāpat kā daudzās citās mājās, uz kādu laiku izmitināja karavīrus.

Krievu zaldāti, kurus mums ļauns liktenis uzsūtīja, klepo un staigā pa priekšistabu. Burvīgi jaukais mājas miers pagalam. (11.11.1947.)

Lai kaut kā savilkto kopā galus, Vilis jau pāris nedēļas pēc atgriešanās no Vorkutas iesaistījās darbā Lizuma spirta rūpnīcā. Jāapbrīno viņa darba spējas – vienlaikus strādāt gan rūpnīcā, gan saimniecībā. Tajā pašā laikā viņš atrada brīžus, kad nodarboties ar sirdij tīkamām lietām – uzrakstīt kādu dzejas rindu, izveidot kādu tēlu mālā, kaut nogurumā acis dažkārt pašas vērās ciet. Grāmata viņam vienmēr bija pie rokas, to varēja palasīt kaut vai dzirnavās, savu kārtu uz malšanu gaidot.

1947. gada pavasarī Vilis pieteicās darbā par skolotāju, jo nākamajā mācību gadā Lizuma pamatskolā bija parādījusies brīva vieta. Saņēmis atteikumu, viņš turpināja darbu spirta rūpnīcā gan kā ķīmiķis-maiņas meistars, gan kā naktssargs, bet 1948. gada vasarā sarunāja darbu *pie Rudzīša* – pie ceļiniekiem, kur nostrādāja līdz pat aiziešanai pensijā (1973. gadā).

V. Žvaigznītis uz Tīrzas upes tilta. Skolotāja vietā – ceļu remontstrādnieks

Stāvoklis Zemgaļu saimniecībā kļuva arvien bezcerīgāks. Lai glābtos, Ainai nekas cits neatlika, kā iestāties kolhozā “Cērība”, kas oficiāli nodibināts 1948. gada nogalē.

1949. gada pavasarī Vilis vēlreiz mēģināja kļūt par skolotāju un aizveda iesniegumu uz Cēsīm:

*Cēsu apriņķa Tautas izglītības nodaļas
vadītājam lūgums.*

Lūdzu uzņemt mani Cēsu apriņķa darbinieku skaitā kā skolotāju.

Pievienoju:

kadru anketi

autobiogrāfiju.

Ļoti vēlētos strādāt savā dzimtajā pagastā Lizumā.

1949. gada 17. maijā.

Tik tālu viss būtu labi, bet posts ar to biogrāfiju. Top pirmais variants:

Autobiogrāfija

Esmu dzimis 1913. g. 8. martā. Vecāku, tēva Kārļa un mātes Emmas nodarbošanās – lauksaimniecība. Saimniecībā aramzemes apm. 9 hektāri. Zeme skopa, akmeņaina, prasīja lielu darbu un deva mazu iztiku. Tēvs miris 1940. g., māte strādā Lizuma pag kolhozā „Cerība”.

Pēc Lizuma pamatskolas beigšanas, krustmātes skolotājas pabalstīts, [1929. g.] turpināju izglītību Rīgas 2. valsts ģimnāzijā, kuras kursu beidzu 1933. gadā un sāku studijas Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultātē. Studiju gaitā radās pārtraukumi materiālu apstākļu dēļ. Studiju laikā pelnījos kā mājskolotājs, mācot ķīmiju, fiziku un dabas zinības. Neilgu laiku [1940. g.] strādāju konfekšu un šokolādes fabrikā „Laima”, veicot laboratorijas iekārtojumu, kā arī izpildīju obligāto karaklausību Latvijas armijā laikā no 1937. g. marta līdz 1938. g. oktobrim. Universitātes pilnu kursu līdz ar akadēmiskajiem gala pārbaudījumiem beidzu 1944. gadā ar inženiera-ķīmiķa grādu.

Tā paša gada rudenī tiku mobilizēts un nosūtīts būvdarbos uz Vāciju, bet 1945. g. pavasarī atpakaļ uz Latviju, kur mani atbrīvoja varonīgā Sarkanā armija. No 1945. g. pavasara līdz 1946. g. okt. strādāju celtniecības darbos Komi APSR.

Sākums ir labs. Lasītājam jāsaprot, cik grūti viņam klājies pirmskara Latvijā, cik slikti izrikojušies vācu okupanti, un beidzot viņu laimīgi atbrīvojusi varonīgā Sarkanā armija. Bet tās beigas... Kaut kā nelāga skan: mobilizēts... uz Vāciju... darbi Komi APSR... Tāpēc melnrakstā pēdējā rindkopa nosvītota un aizstāta ar citu tekstu:

Tā kā izvairījos no iestāšanās latviešu leģionā, mani 1944. g. rudenī nosūtīja piespiedu darbos uz Rietumpoliju, bet 1945. gada pavasarī atpakaļ uz Latviju, kur mani atbrīvoja Padomju armija. Pēc filtrācijas iziešanas – dokumentu noskaidrošanas – atgriezos dzimtajā pagastā un strādāju Lizuma spirta dedzinātavā kā ķīmiķis [1946. – 1948. g.]. Kad šī vieta štatu samazināšanas dēļ tika likvidēta, 1948. gada rudenī sāku strādāt Ceļu ekspluatācijas iecirknī Gaujas tilta būvdarbu sagatavošanā.

Neesmu dienējis nekādā armijā, izņemot obligāto dienestu Latvijas armijā. Politiskās partijās neesmu sastāvējis.

Vēlos savus spēkus un zināšanas veltīt audzināšanas darbam padomju skolā.

No rakstītā biedriem jāsaprot, ka skolotāja vietas kandidāts ir lojāls padomju pilsonis, un tāds vienmēr ir bijis. Tomēr “modrā acs” nav tik lēti apvedama ap stūri. Vilim vēlāk atstāstīts, ka Lizuma pagasta partorgam bijusi saruna ar aprīņķa partijas komiteju, kur skanējuši šādi teksti: Vai jūs zināt, kas viņš par cilvēku, kas viņa brālis? Kolhozā viņš negrib strādāt, tad viņš strādās Rossijā!

Tā skolotāja vieta atkal aizgāja secen, un atkal bija jāķeras pie ceļa remontstrādnieka lāpstas. Sveši spēki kārtējo reizi bija Viļa Zvaigznīša dzīves gaitu novirzījuši no paša izvēlētā virziena. Taču, kā vienmēr, lai cik līkumains un nelīdzens būtu šis likteņa atvēlētais dzīves ceļš, viņš vienmēr atrada iespēju sava radošā gara daudzveidīgajām izpausmēm. Ceļu dienestā viņš nostrādāja sava darba mūža lielāko daļu un tieši šajā laikā radīja savus nozīmīgākos darbus gan kā dzejnieks, gan kā tēlnieks.

Viļa Zvaigznīša radošajā mantojumā ielūkojās
un pētījumu veica
Juris Zaķis

DZEJA

**AR ZIEDOŠĀM LIEPĀM
CEĻŠ TE POSTS**

Dzimtais ciems

Ar ziedošām liepām
Ceļš te posts,
Zelī simtgadu ozoli
Pakalnos
Ar rētām,
Zibeņu šķeltām.

Te saule
Mirdzošas lāses sēj,
Gaist ēna,
Kur maurā klusē vējš,
Un bērzi brien
Gundegu zeltā.

Ja tevi pēkšņi
Tumsa grib klāt,
Spēj sīkākā lāsīte
Dziedināt,
No dzimtenes avota
Smelta.

Mājās

Es atkal jūtu ilgas senās,
Sens nemiers atkal sirdi tur –
Ai, mājas, sārtās ziedu ēnās!
Zied ābeles un ķirši tur...
Un zālē pieneņšu simtiem,
Un taurenīšu – ak tu mūžs!
Nāk vējiņš, noglauž samta cimdiem
Un saldu rožu elpu pūš.

Tur māmuliņa, balta, veca,
Vēl darba tekas nebeidz mīt;
Šos rūpēs salīkušos plecus
Kā gribētos man noglaudīt...

Pie acīm roku ceļ un skatās
Uz olnīcu, kā gaidot ko,
Nav... ziedi, ziedi... ēnas platās
un saule acis žilbiņo.

Suns nāk un nogulstas pie kājām,
Uz brīdi viss tik klusu kļūst,
Ne vēja elpu ladinājam,
Ne saldu ziedu smaržu just...

Šķiet, Dieviņš pats šai brīdī lēnā
Gaišs, mīlīgs garām gāja kluss...
Ai, mājas mīlās ziedu ēnās,
Es sveicu jūs! Es sveicu jūs!
Kad atgriezties uz jums man būs?

Sniegs

Savai māmuliņai

Sniegs,
No kādām tālēm tu nācis?
Liegš
Viņš nolaižas man uz delnām...
un es aizveru acis:
Redzu – bijušā pelnos
burvīgā gaismā bez gala
mana bērniņa tālā...

Divi zēni
basām kājām
zem ziedošām ievām.
Saule un ziedi.

Snieg vēsmā ziedi
uz galvām tiem,
un aizdūc bite
pār apsnīgušiem.

Pie akas nāk māmiņa,
sauli smeļ,
skatot pie acīm
roku ceļ.

Mani puikas – ū – ū – kur jūs?
Un ierauga abus palaidņus
kā baltus sniega kupēnus,
kā ievu krūmus ziedošus.

Sniegs! Krīti man uz pleciem un galvas!

Manas mokas un mīla,
laime un sāpes
cik ļoti, cik ļoti
es ziedēt gribu!

Sirds sapnis visskaistākais:
Manas kājas ir saknes
dzimtenes zemē,
Manas rokas ir zari
dzimtenes debesīs:
es esmu ziedoša ieva...

Ak, laime, laime,
es ziedu viss,
zied zeme, zied ļaudis,
zied debesis.

Kā zieds, sen ilgojis plaukšanas,
Sirds lielajai mīlai atveras.

Vectēva krūze

Skurbu zemes elpu garo
Pļavā miglas ezers vēs,
Kad no birzes pavasari
Vectēvs māla krūzē nes.

Smaržo zeme, smaržo saule,
Bet vissaldāk smaržo prieks.
Smaidot zāļu asniem jauniem,
Vectēvs lēni soļus liek.

Kur nu vairs kā dienās senās
Vējam līdzī kalnā skriet!
Gads pēc gada soli lēnām
Rieta stundai pretī iet.

Tur, aiz viņas laiku tāles,
Kādu acu spožums valgs,
Un tie ziedoņvēji zaļie,
Kas vairs mūžos neatšalks.

Tikai krūze vēl tā pati,
Malā plīsis zobīņš sīks,
Un tur zaigojošām lāsēm
Bērzu maigums līst un līst.

Līst un līst, un līst bez mitas,
Lai cik lēni soli liec,
Un, kur lāsīti redz krītot,
Atveras pēc zieda zieds.

Skurbu zemes elpu garo
Pļavā miglas ezers vēss,
Un no birzes pavasari
Vectēvs bērnbērniem nes.

Mātes tītavas

Pa sapņiem
čīkst mātes tītavas
un dzija uz kamolu skraida.
Smilkst ziemelis ārā,

nosalis tas,
bet kas gan iekšā šo laidīs?

Šurp mēness
pa zilu tumsu brien,
pie loga draudzīgi pienāk:
rau, kur jau dzija atspolē skrien
un šaudoties audumā sienas.

Tik pelēks bij mans skolas svārks
un vāji piegūla plecam,
bet sildīja, tikai mīla tā var,
kad ņurdēja ziemelis vecais.

Pa zilganiem krēslas vakariem,
kad zvaigznes sudrabu sījā,
man liekas – vēl atspole šaudoties skrien,
auž mūžība māmuļas dzijas.

Miega dziesma

Ver acis smaidošās
un neklausies, ko sacīs
tie prātīgie, kas apsvērumos stieg.
Jau tumsas pilnas
zemes ziedu acis,
kā zemes ziedam
tev ir jāaizmieg.

Ver acis smaidošās,
jau klusums sapņot sācis,

un viss, kas bija skarbs,
kļūst saskanīgs un liegs.
Pa zvaigžņu miglāju
šurp atbrien Lielais Lācis
pie loga raudzīties,
vai salds ir bērnam miegs.

Krēslā pelēkā

Krēslā pelēkā zem elksnājiņiem,
tumsā upīte kur murd,
tētuks baltais pīpukiņā
uguntiņu kur.

Pah – viņš izpūš mākonīti
baltu,
Pah – ak, tavu tabāciņu
saldu,
kas par dūmu, skat!
Un pa krēslu, pilnu mīļu maldu
elkšņu pakrēslī zem zvaigžņu baltu
sāk viņš mājā tipināt.

Medības

Saules mirgu pielijis mežs.
Meža kungs Klūga ar smailpurni Rapsi
pēdas dzen āpsim.
Trīsuļo apses, un bērzi spurdz zeltainām skarām,

iet meža valdnieki garām!
Pēdas dzen āpsim!

Nabaga āpsis
kur glābsies?
Visur uz pēdām Rapsis.

Saules mirgu pielījis mežs.
Dzi! Dzenis iekurus teš:
Klikt! Klikt! Klikt!
Ak, tu rakari tādu!
Nu, lai piesarga ādu!
Vai tāds maz pulvera vērts?
Cērt tik un cērt.

Degunu iedūris zālēs,
kā rauts Rapsis stājas
un rej: au, au!
Āpsim te mājas!
Meža kungs raugās –
jā, šitajās pasakņu spraugās
āpsim ala var būt.
Rej, Rapsi, lai jūt!

Un rej tas: au, au, au, au!
Nāve tālu vairs nav!

Alā zem vizmainas apses
nāves bailēs trīs āpsis
un palūr ar vienu aci,
cik tuvu gals tam nācis.

Re, kājas iepletis plati,
meža kungs plintē skatās,
milzīgais deguns virs ūsām bargs
uzvaras skurbumā sarkst.

Bet Rapsis tik rej: au, au, au!
Nāve tālu vairs nav!

Domā āpsis:
Gals tā vai tā,
došos klajumā!
Un taisa skrējienu: šmīks!

Šaušalīgs šāviens blīkš,
zūd dūmos kungs pats un Rapsis –
un nāve āpsim!

Klīst baismīgā rībiņa migla,
skrej zargalā vāvere žigla
un aizgūtnēm dzenim stāsta,
cik mūsu kungam tā nāve ir prasta –
pat āpsim tā aizskrēja garām!
Nu brīvāk atelpot varam.

Meža kungs Klūga
zili sarkans dūsmās tūka
un kļiedza uz Rapsi:
– Tu pats esi āpsis!
Se, tūlīt kā nopērts tapsi!

Trīsuļo apses,
un bērzi šalc vizmainām skarām!
Meža lielskungs āpsim aizšāvis garām!

Meža kungs Klūga
ilgi bārdas kodeļu plūkā:
– Ak, Rapsi, Rapsi,
cik tur nu trūka...
Saules mirgu pielijis mežs.

Kalaņu rija

Vilku mēneša putenis
negants rīta mijkrēlī mostas,
sniega valni ap melno riju sāk mest.

Nāk pāri pagalmam vīrs,
jaunās pastalās posies,
priežu šķilu klēpi milzīgu nes.

Soļi rimti zem lieveņa aizvējā stājas,
atvelk vīrs elpu.

Durvju kliņķis iešķindas liegs,
ielaiž nācēju sentēvu celtajā mājā.
Šķilu pie šķilas vīrs nesteidzīgs
melnajā krāsnumtē liek,

... sveķotus skalus lauž,
piešķil uguni šķiltavām dīvām.
Uzšaujas liesma, aizkurs iedegas spējš.
Zeltainiem tauriņiem līdzīgi
krēslā sāk atspulgi plīvot,
tumšajā klonā vizmu zaigainu sēj.

Tumsa tik melna
kvēpainās sijas un ārdos,
palsi bieza tā cilvēku prātos.
Kad gan gaisma uzveikt to spēs?
Domīgs raugās Jaunzemju
Andrievs
liesmu sprēgoņā sārtā.

Vēl loga aklajā rūtī no rīta ne vēsts.
Domīgs raugās Jaunzemju Andrievs,
liesmas kā sprēgā un vijas:
mūžīgā, nerimtā cīņa –
uguns un nakts.
Šorīt par skolu kļūs zemnieku celtā rija.
Spokainā gadsimtu tumsībā – gaismai
nākt!
Kalaņģu rija šorīt pirmos skolēnus
gaida.
Vilku mēneša putenis pagalmā
brāzmodams šņāc.

Klau! Jau iešķindas kliņķis.
Paveras durvis. Tēva ausaine vecā
iekšā nākt baidās.
Slieksnim pāri tak beidzot
pārveļas nācējs pats.
Pirmais skolnieks – kaimiņu Jancis.
Piedurknē degunu noslaucīt manās
un pār augsto slieksni vai klupšus krīt.

Atkal klidzina kliņķis,
slieksnim pāri, rau, klanās
Dišleru Jēkabs un brālis Andrejs

aiz viņa tūlīt.

Rau, rau, durvju spraugā lien pirkstiņš.
Kāds iekšā nākt bīstas.
Stāv aiz augstā sliekšņa meitēns sīks.

Asaru Madiņa. Mātes lielajā lakatā
tīstās
un no kautrības lielas
kā rozes pumpurs tvīkst.
Žips! – pāri sliekšnim,
un mazā sēd puisēnam blakus,
brīnuma gaidās zilajās acīs mirdzums
spožs.

Atkal jau nošķind kliņķis.
Skaņi viens labrītu saka,
ausaini norauj,
pāri sliekšnim soli liek drošs.

Rubeņu Pēcītis.
Tēva pastalas kājās.
Sniegu mutulis nokūp,
durvis cērt aumaļains vējš.
Skolotājs lākturi aizdedz –
nespodrs gaišums sāk blāvot.
Uzdzirkst ogļu kvēle,
un liesmās atspulgus sēj.

Sēd tur uz sola Kalaņģu bērni.
Sēd kā putnēni sīki.
Prom uz saulaino tāli
nedrošos spārnus grib celt.

Un tur kaimiņu bērniem pa vidu,
Nezin, kā iekšā ticis,
sēd mazais Jānītis,
Jaunzemju Andrieva dēls.

Ierūcas putenis ārā.
Bet spožāk kvēle krāsnmutē zaigo,
un kā tauriņi zeltaini
liesmu atspulgi klīst.
Uguns – cīņā ar nakti.
Kad tā veiks tumsību baigo?

Vilku mēneša putenis negants
nenorimst pagalmā virmot.
Liesmu atspulgi klonu
ar dīvainu maigumu klāj.
– Bērni, burts A –
gudrības sākums vispirmais! –
grāmatu atver pastalains skolotājs.
Šalko putenis negants.
Pelnos gaist melnie ārdi un kvēpainās
sijas.

Aiziet ar grāmatu rokā
tautas mūžībā
skolotājs, pastalās āvies,
no melnās Kalaņģu rijas.

ES GRIBU TUR, KUR ZEME AUSMĀ DVAŠO

Pavasara dziesma

Pavasara dziesmu skaisto
Visos kalnos gani dzied,
Kad ar lietus krūzi laistīt
Ziedu laukus pērkons iet.

Aizdun pērkons zelta grožiem
Padebešu zirgus tvert.
Nolīkst varavīksne spoža
Mūsu pļavā rasu dzert.

Zelta miglā zemi gaistot
burvīgu kā sapnī vied,
pavasara dziesmu skaisto
visos kalnos gani dzied.

Martā

Gaist tāles zeltainā dūmakā
Aiz mežu zilganās sienas,
Un piesaulē zibot lāstekas lās,
No jumta kupenām skrienot.

Un baltāk un baltāk bērzi viz,
Vīd ēnas sniegos tik zilas.
Sāk gājputnu ilgās debesis
Kā plašums bezgalīgs zvīlot.

Kad rieta stundā diena dziest,
Un satumst jau tāles spožums,
Vēl krēslas laukos blāzma klīst
Līdzīga plaukstošām rozēm.

***

Zied ieva balta laukā
un ziedoņvējā šalc.
Ak, pasaulīte jaukā!
Smeļ bites ziedu traukā
un teic, cik dzēriens salds.

***

Zied ceriņi pret rīta ausmu
Un vēsmā līkst, līst rasas zelts.
Sirds pilna ilgu man un jausmu
Kā ceriņi pret rīta ausmu,
Lai gaišs tavš mūžs pret dzīvi celts!

Šis laiks

Kā palu ūdeņi vizmaini šalc
Šis laiks, mums no mūžības dāvāts.
Te ievu putenis kūpēja balts,
Te vasaras vidū jau stāvu.

Pār pakalniem dārdedzes lokus liec.
Vēl rozes pumpurus raisa,
Ik rītu veras pēc zieda zieds,
Tad bērzs jau zeltu sāk kaisīt.

Sirds, nesēro, vēl nav rudens tas,
Kaut kļavas purpurā liesmo.
Būs laimīgas dienas zeltainās,
Un saule nāks blakus kā māsa!

Zilā krēslā

Kad zilā krēslā diena mieg
un klusuma dūdas dūdo,
zem plaukstošiem kokiem
sirds viegla tiek
kā sapnī, pasauli jūtot.

Draugs,
bijīgs brīdi apstājies
zem jaunā zaļuma maigā,
varbūt
ka, dzīvību svētot, Dievs
šai brīdī garām tev staigā.

Atvadoties

Tumst apses vizmainās,
bet lejā saules zaiga,
starp egļu kraujām
Urickste kur urdz,
gans laimīgs gavilē,
un vakarstundā maigā
vēl atbalss galotnēs
kā liksmi putni spurdz.

Starp tumšiem eglājiem
zib saules vizmā posti
tur bērzi zeltā,
apšu sārtums rūs.
Sveiks, sveiks, tu, liksmis draugs,
kad ievām ziedos mosties
strazds kļava pazarē
sauks gāršā ciemos mūs!

***

Kad saule dusēt iet,
Bars gurdu putnu laižas...
Ap mani ābeles kā rīta debess gaiša,
kā rožains sapnis zied.

Nakts dziesma

Tu mani aicini,
ai, Nakts, un tieku
no tavas klusēšanas
apburts es.

Un mieru,
saldāku kā bērna miegu,
jau naktsvijoles
savos kausos nes.

Vēl koki murmina
ar lapu lūpām liegām,
un norimst arī tie
un sapnī mieg.
Vien puķu dvēseles
kā smaržas dārzā staigā,
un zvaigžņu spožums zilgs
no ziedu zariem snieg.

Tu, laipnā Nakts!
Jau zālē rasas svaigums
un stiebros zemes spēks
no dziļēm augšup plūst,
un klusums tavs
kā jaunas mīlas maigums
par rīta gaismu
manā sirdī kļūst.

***

Tai zemē gribu atpakaļ tikt –
Rīts zelta blāzmā tur zaigo...
Zaļš pakalns... Ziedos ābeles līkst,
Un pāri sārtdebess staigā.

SILTS RĪTA VĒJŠ CAUR ROŽU ZIEDIEM DVESA

Rīta dziesma

Tālos laukos rīts jau staro.
Dzied pie loga putniņš mazs.
Visu moku nakti garo
rīta sirds man ilgojas.

Rīta zeltā tāles gailē.
Jūtu rozes elpojot.
Svētu, mīlestībā daiļu,
Dievs, man jaunu dienu dod!

Kalns

Bij' dzīve tumsa... Moku spraigums,
Kas īstā dzīve? Ceļš, kur iet?
Nakts, sāpes, sāpes... Rīta zaigums,
Kalns burvīgs rīta ausmā zied!

Kalns rīta ausmā! Ilgas manas,
Viss manas dvēšles posts un baiss,
Un mīla, pilna ziedošanās,

Tur sārtā rīta pamošanās –
Kalns ziedošais, kalns burvīgais.

***

Krīt zelta lāses tumsā zaļā,
Visapkārt rožu elpu vīd,
Un klusums, liegs un dziļš bez gala,
Kā debess rīta ausmā spīd.

Vecā aka

Kur sirma kastaņa
ar zaļu plaukstu ēnām
pār dārza taku
vieglu krēslu sedz,
nāk kāda meitene
pie akas senās,
kad dienvidstunda
rožu liesmas dedz.

Un pati kautra tā
kā jaunas zāles dvaša,
bet acīs mīļums silst,
kāds majja debesīs.
Grimst lejā vinda,
augšup ceļas aši,
un koka spainim
saule pāri līst.

Ar ūdens mūziku
tad pildās krūze brūnā,
bet dziļumā,
kur krēslas audums tvirts,
vēl lāses rit
pār grodu zaļo sūnu
un, gaistot klusumā,
kā līksmi smieklī irdz.

Tak dažureiz
nāk viņa saules rietā,
vēl rudzu druvas
siltu elpu dveš,
un smarža medainā,
jau vēstot tuvo briedu,
pār vakarstundu
zaļu tumsu pleš.

Sāk ēnas saplūst,
rieta krēsla zilgo.
Kā bērni rotājot,
vēl lāses līst un dzied,
kvēl rozes liesmaināk
kā mīlas maigums ilgots –
ar krūzi meitene
jau projām iet.

Dziest soļi tumsā,
nakts jau visu apņēms,
pa lāsei nomet
senais veldzes trauks.
Šalc klusi kastaņa
un lēnām iegrimst sapnī,

un gaismā mirgo
bezglības lauks.

Mans maijs

Es guļu zālē. Pieneses.
Nē, tūkstoš saulītes gaišas!
Zied koki. Zils saulē padebess,
un sudraba ēnas laižas.

Kamdēļ tu raudi

Kamdēļ tu raudi? Sirds mīlais, nāc
Zem bērziem, šē, saulrieta laukos,
Zaļš maura samts, pieneņu zeltā klāts.
Sirds mīlais, saulrieta laukos nāc
Un burvju klusumu baudi.

Cik debesis lēnas, cik burvīgs top skats:
Mežs, lauki un zilās ēnas.
Tu šķīstījies sāpēs, tu izdziedināts,
ir mīla bija tik smeldzoša vāts,
nāc saulrieta laukos, sirdsmīlais, nāc,
te mauriņš, pieneņu zeltā klāts,
bērzi un zilās ēnas.

Mēness naktī

Mēs esam ziedošos laukos.
Naktī. Divi vien...
Pār zemi mākoņu ēnas
mēness sidrabā skrien.

Ugunis kalnos

Ugunis kalnos
aizdegsim naktī mēs šajā,
lai kā teiksmotas saules
blāzmainā krēslā tās viz.
Vārdu visklusāko,
ievu šalkās kas aijāts,
zāles elpa šonakt
mums pasacīs.

Nesīsim meijas,
jasmīnu vainagus siesim,
vasaras saldākā dziesma
lai istabā klīst.
Saulei gaviļu dziesmas
šai naktī izdziedāt iesim,
ziedu zelta rasa
uz kājām lai līst.

Vai brīdis kāds tik jauks vēl nāktu

Vai brīdis kāds tik jauks vēl nāktu?
Pie krūts man tava galva slīgst,
Un, salda noreibuma māktu,
man rokas tevi turēt drīkst.

Vēl līgo dziesmas skan kur tālu
un jāņuguni dziestot redz
kā zvaigzni debess malā bālu.
Šis brīdis atmiņā man svēts.

Tas bija Kalaņgos, tur mājās.
Tik rotaļa. Liegs ilgu auts
vēl brīdī šai man pāri klājas,
un sirdij atkal sāpēt ļauts.

Jau sens tas laiks. Es ilgi gāju,
kur salti ziemeļvēji eļš,
uz seno dienu laimes māju...
Zūd krēslā sniegpuTENĪ ceļš.

Nakts, tu jaukā

Nakts, tu klusā, nakts, tu jaukā,
balti tavi dārzi zied;
tumši zilā debess laukā
vientulīgas zvaigznes iet.

Nakts, tu jaukā, nakts, tu saldā,
ziedu zari pāri likst.

Tikai sapnis, teika balta,
klusums maigs te runāt drīkst.

Nakts, tu jaukā, nakts, tu saldā
tev pie kājām liecos kluss.
Aizved mani savos maldos –
diena man tik sāpes būs.

Tu

Tev balss kā glāsts,
tu saules mīļā.
Tu garām ej –
koks ziedos plaukst,
sāk puķes smaržot,
avots zvīlot,
met zelta vilni
druvās vējš.

Tu aizeji –
tumst avots spēji,
stāj druva
zelta vilni mest,
un dziļā naktī
klusi eju
viens kalniem
savas sāpes nest.

Rīts

Cik daiļš ir rīts!
Es viņu slavēt steidzos:
tās mīlas gaviles un prieks,
kas manī trīc
kā dziesma burvīga,
nekad lai neizbeidzas.

Nolijis ezers

Es esmu nolijis ezers.
Pļavu kautrās puķes
vēl manā dziļumā staro
kā zvaigznes dziedot,
un tādēļ
es dusu tik kluss.
Putnu ēnas
pārlaižas baros,
druva, zeltaina briestot,
krastmalā zuz.

Pacel, ak, saule,
mani kā mākonī sārtu,
lai projām es laižos!
Dziedošām lāsēm
pār alkainu zemi liec līt!
Ziedu acīm
lai mana
piemiņa
gaiša

kā rasa
no pirkstgaliem
dreboša krīt.

Saules avoti

Tev acis – divi avotiņi
no ziedlapām, kur saule riet,
Un tāpēc saules pilni viņi
Kā ziedoņdebess pretī spīd.

Riets

Bulvāros nāk svētvakars.
Zelta lapas krīt bez vēja,
it kā burvīgs pavasaris
zelta blāzmā atvizēja.
Zvani sauc – cik daiļš ir riets!
Mīļā pasaule cik jauka –
klusot tu man roku sniedz...

Kad virši zied

Kad virši zied un gaisos dīvains klusums,
Kur gāju putni savus ceļus rod,
Klāt stunda laimīgā,

Laiks viršu laukā dusēt,
Kā bērni vien un sapņotāji prot.

Dveš siltu elpu sils,
Vēl liekas rudens tālu,
Un sirmās priedes dienas vidū mieg.
Lai sauli slavējam
Mēs savā sapņu salā,
Pirms balti mums
Ar pārslām jāapsnieg.

Nakts

Dzirdēju naktī laukā
klusī klusītēm smējās...
Zeltā dzirkstošā traukā
kāds sarkanu vīnu lēja
un raudāja klusi,
un smējās,
kad pāri tas plūda
kvēlām asiņu lāsām...

Tā mana dzīve zuda
lāsītēm, pilītēm mazām...
Vai vaicā kāds – sirds, ko jūt tā?
Cik moku nasta
tai grūta?
Pēc viļņa sārts vilnītis ceļas un krīt,
kā lāse pār spožo biķeri līst
un baltas smiltis glāsta
mirušo cerību krastā.

***

Izgaist, kā dziesmai izskanēt
Gribētos klusi, klusi.
Mūžīgās mokās un nemierā
Dvēsele piekususi.

Tu mana māsa, vientulība

Tu mana māsa, vientulība,
no tevis man vairs neizbēgt,
 kaut es kā saule ziedēt gribu
un kādai tumsai silti degt.

Kā zvaigznei dziļā, dziļā akā
man gribētos reiz atspīdēt,
lai mīļa balss kaut sapnī saka,
cik mirklis gaistošais ir svēts.

**ŠĪ DZĪVE –
MIRKLIS GARA BEZGALĪBĀ**

Pie Dārziņa kapa

Izdziest dienas rožu kvēles,
Rūpju soļi klusi tiek.
Dieviņš tālos debess ceļos
Zvaigžņu uguntiņas liek.

Kas bij' ilgi vējos saltos,
mājās būt – cik dziļš tam prieks!
Piemini tur ceļos baltos
mani, zvaigžņu svētceļniek!

Koncerts Esterhazi pilī

(Ludvigam van Bēthovenam)

Deg sveces, plīvojot
ar ēnu vizmu liegu,
un simtu atspulgos
no spoguļdzelmēm spīd.
Rimst zālē šalkoņa.
Jau, iemirdzoties viegli,
kā lēna nopūta
pār stīgām skaņa slīd.

– Šķiet, bakurētais viņš, –
čūkst baronese smaidot
un piebilst šķelmīgi:
– Teic, tādi apburt spēj?
– O, – atmāj grāfs, –
to vien tak visi gaidām,
lai mirkli saldāk
aizmirstībā skrej.

Mulss jauneklis
pie greznā klavesīna.
Pār augsto pieri
matu cirta ris.
Aiz logiem zila nakts.
Un zilā naktī Vīne.
Kā zilgans mēnesstars
pār stīgām akords līst.

Tā druva kūpoša
ceļ smaržu vilni maigu,
un glāsains vējš
pa ziedu laukiem plūst...
Bet lūpās spīts.
Kāds lepnums drūmā vaigā!
Aug forte brāzmaina
un vētras balsi gūst.

Un nogrand pērkons.
Bargāk, arvien bargāk
pie vārtiem Liktenis
ar dzelzu dūri sit.
Raud izmisums,
ceļ lūdzot rokas vārgās,

bet lēmums nežēlīgs
kā asmens cērtot krīt.

Milst dobajā dunoņa,
krasts pazūd viļņu gāzmās –
šai skaņu aukā
liekas, māja grūs!
Rauc pieri lielhercogs,
bet princis Esterhazi
sēd acīm aizvērtām,
un skaņu straume plūst.

Kā sapņu burvībā
ved princi melodija,
un redz viņš:
pazemē kāds važās slēgtais slāpst,
tad skaņu brāzmās
pēkšņi atraisījies,
tas ceļas milzīgs,
lēnām augšup kāpj.

Slien plecu saspringto,
un akmeņi sāk plaisāt,
un vētras rūkoņā
ap pili liesmas kaist!
Ver plakstus magnāts –
smaržīgajā gaisā
kā viegla elpa
melodija gaist...

Kā pavasara lietus
silti skaņas lāso,
un dvesmo jaunās zāles

zaļums svaigs.
Dziest akords pēdējais.
Tik klusums
līdzīgs rasai
dus zālē mirdzošā
kā brīnums zaigs.

– Khm, khm, – Saljeri
slāpē kāsu sausu,
– Maestro Mocart, –
plānās lūpas dveš,
– Bij' viņam skaistums tāds,
pat ticēt liedzas ausis.
Tāds varenums,
kaut harmonijai svešs.

Maestro neatbild.
Deg sveces zelta ēnām.
Dziest gadu simteņi
un tumsā plēn.
Viņš – gaisma mūžīga –
Ludvigs van Bēthovens.

Mūsmājās

(Jānim Jaunsudrabiņam)

Nekur nav pasaulē mauriņš tik zaļš,
nav mauriņā takas tik baltas
uz klēti, uz aku un atpakaļ
piesaules diendusā saldā.

Kur jumts vēl tik samtainu sūnu klāts,
vēl maigāk kur baloži dūdo?
Ver senās durvis un istabā nāc,
un aizmirsti bēdu grūto.

Aiz loga rūtīm tik dzidrām kā gaiss
tvīkst mākonis debesu dzīlē.
Un klusē tu, klusuma apburtais,
kā bāra bērns pasaku silā.

Jo stundā šajā par sapni viss tiek,
kad puķes acis ver miegot.
Un vieglu roku uz pleca kāds liek,
pats kļuvis par ēnu liegāks.

– EĶe, – Klibais Jurks smaida, – kurais jau gads,
kopš melš: es zem velēnām mītot.
Ko niekus! Vēl dzīvojam abi tepat
ar saimnieku Pēterīti.

Un nava jau tiesa, ka Dzejnieks mans
ar smiltīm svešumā klājies.
Ik rītu dzirdu: Puikas balss skan
skaļa un gaiša mūsmājās.

Vakars gāršas plavā

(Apsīšu Jēkabam)

Jau saule aiz kalpu klētiņas riet,
un pagalmā ēnas sāk krāties.

Rau, Andra tēvs uz vāgūzi iet
jūgt bērīti kokasu ratos.

Tad dzeramā trauku un tecīlu nes,
liek izkaptis, grābekļus kāрто.
Uz gāršas pļavu braucam mēs
pa vakaru blāzmaini sārtu.

Kūp ielejās migla. Tiek vēsi mazliet,
bet krēsla smaržo tik silti,
un sienāži zālē tik saldi dzied,
ka debesīs zvaigznes steidz šķilties.

Tek bērītis lēnām, gurds soļus met,
tak gana kā vējš tas reiz skrējis.
– Vai šī jau gārša, Andra tēt?
– Nē, dēliņ, vēl Sisiša leja...

Kā melna siena mežs pretī vīd,
un tumsa tik bieza līnā,
ka ceļu tikko var samanīt
starp papardēm, siekstām un ciņiem.

Iedrebas apses, rimst. Klusums tāds,
Šķiet, dzirdēt var, zāle kā dvašo.
– Tprū! – Andra tēvs saka, – nu esam klāt!
Un kājās es pietrūkstos aši.

Palss miglas ezers lokus pleš.
Strauts alksnājā, atvara dzīle.
Bet apkārt – visapkārt viens torņu mežs,
ik torņgalā zvaigzne zvīlo!

Andra tēvs pasmaida, nopūšas:
– Kur, dēliņ, te torņi lai rastos?
Vien egles sirmas, vien egles tās
un gārša Ureikstes krastos.

Pār galotnēm blāzma spožumu lej,
kā mūžīga diena tur būtu.
– U-ū! – es saucu, un atbalsis skrej,
aiz augstajiem torņgaliem zūdot.

– U-ū! – sauc Andra tēvs. “U-ū!” atbalsis
dziest kaut kur bezgala tālē.
Un nu jau zem priedes mums ugunskurs viz
un Andra tēvs azaidu dala.

Mazs šķūnītis, lupstājos paslēpies,
nakts pajumti laipnīgi dāvā.
Pa miegam vēl dzirdu – sāk grieze griezt
un bērtis bubina pļavā...

Sāk tumsa klusītēm, klusītēm šalkt...
Plūst straume, mirdzuma klāta,
un zieds pēc zieda rasā valgs
tur atveras līganos kātos.

Augstāk un augstāk ceļas ik zieds,
un skan tie kā milzīgi zvani
un šūpojas vēsmā un dzied, un dzied:
– Esiet brāļi! Mīlējiet, mīlējiet!

Kukažiņa

(Jānim Porukam)

Dzied cīrulis gaišzilās debesīs,
kā zvaniņš liegs nenobeidz skanēt.
Un pakalnā, vizmainas ēnas kur klīst,
sāk stabulēt mazais ganiņš.

Ar sētuvi plecā tīrumā iet
jauns sējējs, pastalās āvies;
tam zilajās debesīs cīrulis dzied
par gaismu, ko ziedonis dāvā.

Rimst ganiņš kārkla stabuli pūst,
un tīrumā apstājas sējējs:
kas tur gar Skalbu aploku kust
tik salīcis, nākot pret vēju?

Nudien, tak Kukažiņa būs tā!
Re, lēni gan iešana sokas...
Kā tad – no Silmačiem nāk,
iet atkal uz Tilta krogu.

Kaut siltāko kaktiņu meitas tai dod
ar pašu visgaišāko logu,
dienas trīs nav pie Grietiņas nodzīvots,
pie Jūliņas domas jau zogas.

Pie Jūliņas ejot, nupat prātā nāk
ķimenes Silmaču dārzā.
Ja īstajā stundā tās pamanās vākt,
nav pasaulē saldākas smaržas.

Nekā nav tik jauka uz pasaules
kā sestdienas vakara jaukums,
kad karašas ķimeņu elpu sāk dvest,
no krāsns svelmes nākot laukā...

Kā aizsteidzies pēc gada gads –
gan tumšās, gan saulainās dienas,
sniguši sniegi, spēris lausks pat –
tik ceļā, ceļā arvienu.

Kas Kukažiņu gan nepazīst?
Visiem viņa tik laipnīgi smaida.
Pat Dreimaņu Rullis, resgalis īsts,
tai raupju vārdu teikt baidās.

Un viņšētu Krancis, tīrais posts,
kas paslepen kājās kost zina,
kaunīgs no taciņas paiet nost
un asti paluncina.

Tumšpelēks lielais lakats klāts
vecītei plecos – par vēju ne bēda.
Nav mīļa vārda, kas nerunāts,
akmens ceļā, kur nebūtu sēdēts.

Mīļu labdienu viņa ganiņam dod,
novēl sējējam laimīgu sēju.
Un meldiju līksmu stabule rod,
smaida sējējs, tīrumā ejot.

Uz akmens vecīte apsēstas,
jā, gurdumu kājas gan mana.

Apmīļo ziedu – tik sīks, tik mazs,
tas vēja elpā te klanās.

Nē, jāceļas! Ko nu tā piesēdēs,
drīz saule uz vakaru slīdēs.
No palejas uzvilnī miklums vēss,
kā ēnai pāri slīdot.

Iet vecīte. Tālāk un tālāk. Tad gaist.
Vien tālumā zilgme zvīļo.
Vairs tālums to negrib atpakaļ laist
uz Silmačiem mīļiem.

Mūžības vējā zvaigznes dziest.
Tumst gaisma, kas mirdzēja silti.
Ar velēnām māmiņa segusies,
ar Druvienas pelēko smilti.

Bet varbūt tepat vien viņa mīt –
ar ziedoņa vēju iet garām,
kad tumsā ledainas lāses sāk līt
un gaišu vēl labvakaru.

Teiksma par zelta ābeli

(Annai Saksei)

Dun rudens vētrā raganu sils
Kā ērģeles meldiju sēru.
Liels akmens purva vidū kur mīlst,
Sēd ganiņš mazs, aizvējā tvēries.

Guļ govju bars, sūneklī mitējies klīst
Un skopo zāli plūkt gausi.
Pat ganiņam miegs sāk virsū līst,
Kā kamene dūcot ausīs.

Kā māmuļas lakats silti klāts,
Tik mīlīgi snauda apņēm.
Mieg ganiņš un, negaisa icaijāts,
Redz zelta ābeli sapnī.

No spožuma dīvā gaisi tvīkst
Un zib, un zvīļojot vilnī:
Pār ganiņu zelta ābele līkst
Zaigainu augļu pilna.

Dūkt ērģeles stājas. Meldija rimst,
Par vēsmu liegāka plokot.
Vien ābele zaigo kā sauļu simts,
Un ganiņš lūgšus teic kokam:

– Jel uzklausī mani, kaut ganiņš es mazs
Un tu no pasakas esi!
Drīz dziļi sniegi mums būdiņu klās,
Skarbs ziemelis palodās dvesīs.

Aiz ledainām rūtīm vien biezēs nakts,
Būs istabas tumšas, kur mītu.
Varbūt tu varētu līdzī man nākt
Un mums kā saule spīdēt?

Koks nošalcas klusi. Vai teica ko tas,
Kā tāltālu mūziku paustu.

Un spožums vēl žilbīgāk iedegas,
Kā simtiem saules kad austu.

Kā milzīgas ērģeles dunēt sāk mežs,
Ver ganiņš miegainos plakstus.
Visapkārt purvs rāvainu elpu dveš,
Gaisos zibeņi lāktī.

Zibeņi lāktī, plaiksnī un dziest.
Dun negaisa ērģelēs jausma:
Tev zelta ābele līdzī ies
Ar sapņa burvīgo ausmu!

Pasaka par kalnu tālēm

(Kārlim Sebrim)

Gaišs rudens rīts. Zālē naktssalnu vied,
balts sarmojums ceļmalās klājies.
Sīks puisēns uz skolu pirmoreiz iet
ar jaunām postalām kājās.
– Teic, māmulīt, – kautri zēns ieminas
un bažīgi māmuļā raugās:
– Būs vēl tur kāds zēns kā es tik mazs
un gribēs ar mani būt draugos?
– Būs, – māte smaida, – daudz draugu tur būs,
gan zēni, gan meitenes jaukas.
Rimst vēsma. No tāles silts vilnis plūst,
un gaismā vizmot sāk lauki.
– Bet, māmulīt, saki... teic, skolotājs
gan laikam ļoti bargs skolā?
– Nē, dēliņ, viņš vienīgi negantos rāj,

kas līdz ar zvanu nav solā.
Ar zariem liesmainiem kļavas steidz māt,
no bērziem zelts vizuļains sējas,
lai gājējam jaunajam mierīgs prāts,
uz skolu pirmoreiz ejot.
Kā cīrulis līksmi gaviļē zvans.
Šķiet, ziedoņa šalka skrej pāri.
– Ej laimīgs, steidzies nu, puisēniņ mans,
ar citiem uz klasi tu arī!
Viens klases logs mirdzuma dīvā viz,
kā burvībā acis raugās:
tur zaigo kalns zilajās debesīs,
ik brīdi milzīgāks augot.
Vizmainā sārtā ledainās kraujas lās,
kā zibeņus pazibot jaustu,
līdz galotnē spožums iedegas
kā simtiem saules kad austu.
Mirkļis – un žilbīgā spozme sāk dzist,
gaist kalns, tāluma dūmakā zūdot,
un atkal zilās debesis
met mirgas dzidrajās rūtīs.
Solu rindās sanoņa šalkot stāj.
Straujus soļus jauž klasē nākam.
Zēns atskatās, blakus stāv skolotājs,
stāv skolotājs bargais blakus.
– Kalns, – mulsi čukst zēns, – aiz loga, tepat...
Klusē klase, aizturot dvašu.
Kļūst klusums dziļāks un dziļāks, un tad
jau dzirdēt var klusumu pašu.
Skolotājs klusē. Arvien stāvākas tiek
pierē augstajā grumbas dziļās.
Tad negaidot pēkšņi maigums liegs
sāk acīs bargajās zvīlot.

– Kalns, – skolotājs saka, – kalns bezgala tāls.
Radzes asās sedz mīgla bieza.
Būs ceļā negaiss, būs nakts un sals –
uz kalnu tālo tu iesi!

Avots

(Rabindranatam Tagorem)

Nakts tumsā modies,
dzirdu – klusi, klusi
līst lāses glāsmainas
un straume šalcot skan:
kāds avots trauksmais,
zvaigžņu zaigā plūstot,
teic drauga sveicienu
šai vēlā stundā man.

Kā aiju melodija
krēslā veldze laistās,
un atkal sapnis
manus plakstus skar:
tur klusē dārzs,
un, siltā vējā kaistot,
tam ziedu ilgās
sāp un smeldz ik zars.

Slāpst liego lāšu
sīkās sakņu spurdzes,
jēl savu valgumu
tām neaizliedz,
ai, avot laipnīgais!

Turp steidzies gaitā skurbā
un ziediem rožainajiem
atvērties reiz liec!

Līst lāses glāsmainās
un zvaigžņu gaismā palo.
Steidz turp, kur vientulībā
lūpas vārdu alkst,
ai, straume mūžīgā,
un, mīlas veldzi dalot,
dod rīta cerību,
ko sniedz tavs spēka malks.

Lai jaunais naids
sedz kaunā vaigu savu!
Lai beidzot cilvēce
par brāļu saimi tiek!
Kā bērna prieks
šalc gaviļdziesma tava,
un tādu gaismu
tumsai neaizsniegt!

LĪDZ DZĪLUMIEM BŪT GRIBU PATIESS

Par cilvēku būt vairs nevēlos

Par cilvēku būt vairs nevēlos,
man riebj šī lielīgā kasta.
Pie ķīmijas maga ierados,
lai citu veidu sev rastu.

Sēd ķīmijas mags pie retortēm,
trīs mācekļi šņākdami raksta,
bet ceturtais miega cīniņā mēms
ar degunu grāmatu baksta.

Nu saku visu, uz sirds kas man,
bet vecais tik rokas plāta:
– To drapi mēs varētu gatavot gan,
nav man vairs tā formula prātā.

Ek, galviņa mana! Bet ko tur nu,
ei, puikas, žigli un aši
šurp vecāko vīna mucīņu!
Vai vālodzei Dievs liegs rasu?

Lej mācekļi glāzēs, un metam mēs.
Ai, Visumā dvēsele staigā!

Nakts vēji rožu elpu dveš
un silti noglāsta vaigu.

Kur meistars? Kur mācekļi? Viss drūp,
zūd telpa, esība ļaunā –
es eju, kur zvaigznāju migla kūp,
un uzsvelpju šlāgeri jaunu.

Visuma alcēji

Mēs dosimies tālē,
mūs plašumi sauc,
kur zvaigžņu miglāji elpo.
Mums pasaules skaistums
un varenums ļauts,
un laiks bez gala, un telpa.

Mēs ceļamies augstāk
pār namiem jau
gar mākoņa zeltaino malu.
Kāds prieks, kāda līksme
reibinot skauj,
tik augstāk, tālāk un tālāk.

Kas kavēt var mūs,
Kas turēt drīkst?
Mums Visuma plašuma daļa.
Un ja ar kādam spēki sīkst,
tas vēsu malku nodzerties drīkst
no mūžības avota zaļa.

Bezgalība

Pār mani bezgalība dus –
Kā baltas dzirkstis zvaigznes zvēro.
Šķiet, sevī vērsies, dziļumus
Viss aizturētu elpu vēro.

Rīta vējš

Nakts zilā tumsā
grima māja vecā
kā kuģis teiksmains,
zvaigžņu straumes nests.
Tad spēji modrs
vīzmu rūtīs redzu:
skar rūtīs mirdzums maigs
kā tāla rīta vēsts.

Vēl vieglā snaudā
zaru krēslā putni,
un koki sapnī
aizmirsušies dus.
Ko vēstīt nāc tu,
laipnais gaismas sūtnis?
Vai dienu skaistāko
man dāvās kāds varbūt?

Dziļš klusums telpā.
Tak kāds staigā ārā
un klusi iešalcas
kā sārtu buru zīds.

Ak, tas jau rīta vējš
pie rūtīm glāsmains skaras.
Es lāses sadzirdu,
kas valgām lapām krīt.

Un šalko vējš:
līks pleci darbā grūtā,
un smagās pūlēs
sviedri pieri klās.
Cik maizes rieciens
salds, lai atkal skaidrots jūti,
kāds dzidrums avotā,
ko pasniedz malkā tas.

No sārtām ziedlapām
kā zeltains auglis ienāk,
kā rudens gaismā
vārpas smagas kļūst,
ja gara briedumu
tā alksi tu arvienu,
tev katra diena
prieks un daiļums būs!

Sena teika

Kā pelēki kalni mākoņi dus,
zem viņiem meži zilgi.
Stāj varonis kalnā un ilgi klus,
pilns smagmes un nāves ilgu.

Viņš cīnījies ilgi. Bet daiļākā
ziedošos dārzos smejas:
ne mīl ko tā, ne nīst ko tā –
kā sapnis kļīst princese burvīgā
ziedošo jasmīnu ejās.

Jūs dzirdat, kalni, mežs zilais tu,
viss dziļums un tālums plašais –
es izgāju meklēt mūžību:
salts tukšums ap mani dvašo!

Es izgāju meklēt daiļumu
kā saules ausmu sārtu.
Ap mani ēnas pelēkas
no mūžīga klusuma vārtiem.

Viss, ko es mīlēju, garām man iet.
Viss gūtais – tikai maldi.
Kur burvīgi jasmīnu dārzi zied,
kā sapnis kļīst princese baltā...

Rīta sapnis

Tētiņa piemiņai

Izdziest gaisma acīs mīļās,
apklust vārdu maigums jauks.
Tava debess miera dziļā
zemes balss vairs nesatrauks!

Logā zelta blāzma laistās,
Zaļu krēslu telpā auž.

Tavai dzīves saulei gaistot,
dienu līdz dziestot jauž.

Tumša kļuva māja, salta,
zelta blāzma logā gaist.
Aizved zvaigžņu ceļos baltos
tevi rīta sapnis skaists.

Ir tikai rīts

Ir tikai rīts.
Un diena neizbeidzas,
ja eji saulei līdz!

Tavs mūžs bij' īss
bet saulei pretī steigās.
Draugs, tam, kas tic,
pie tumsas vārtiem dzīve neizbeidzas,
kā nakts nav tam, kas saulei pretī steigās.
Ir tikai rīts!

*Pēterim Dzērvem – mūsu draugam.
Dīvainas skumjas šovakar, gribas raudāt.
24. aug. 36. Lejplāvās Bēru dienā*

Rudens

Es mīlu rudens klusēšanu.
Viss it kā lēnās domās dus:

Uz mieru, saldu dusēšanu
sauc dzidrās zelta tālēs mūs.

--- ---

Šī skumjā diena galā, šķiet.
Raud lietišš sāpīgi un klusi.
Rīts, zvaigznēm bālot, teica – ciet,
un nakts: tu skalu krustu gūsi...
Ak, nakts, es gribu dusēt iet,
Sirds man tik ļoti piekususi.

Slimnīcā

Nu man jau iet uz labo pusi,
te, gaišās saules istabās,
Nāk māsas baltās drānās klusi.

Sirds, vientulības izslāpusi,
dzer pilniem malkiem reizi tās.

Aiz logiem zelta vizmā dienu
un kokus sapnī šalcot jūt.
Sirds neilgojas vairs nevienu,
cik klusums salds kādreiz var būt!

Dziedošais klusums

Es aiziet nespēju – par daudz ir dzīve skaista,
tā maigi vilina un saldi sauc,
lai jūtu Visumu, bezgala spēkus kaistot,
cik labā daudz!

Lai senais zūd, lai beidzas maldi ļaunie!

Es ticu dzīvībai, kas nāvi veic.

Kā ausma mīla nāk ar sauli jaunu,
sirds tevi sveic.

*

Kā zelta ezers rudzu lauks.

Zūd plašumā mākoņi gaiši...

Un klusums, glāstošs, burvīgi jauks,

Kā tauriņš zils pāri man laižas.

Es dzirdu, cik klusi zemes sirds sit,

Bez sāpēm un bez naida,

Jūtu, kā gaistošie mirkļi rit,

Visi saulei un dzīvībai smaida.

Te puķu dvēseles apkārt vīd,

Kas savas plaukšanas gaida.

*

Mežezers ūdens rozēs dus,

drūms, ziedonī nepasmaida.

Nāk mežā rudens, domīgs, kluss,

met apses vara dālderus,

zelta grivniņas bērzi skaita.

Sirds sapņo

Sirds sapņo, saldi smaržo siens,
Kūp vēsmā saulainas druvas.
Šai burvīgā pasaulē atkal viens
es dziedošam klusumam tuvu.

Pa naktīm sapņi nāk no dzimtās zemes manas,
Un nebeidz klusi dvest:
Cik ilga vēl būs tava maldīšanās?
Grib mājās mani nest.

Bērnības ciemos

Jau tuvu nakts, jau tumsa kvēlo sniegos,
Jau vakarzvaigzne zilga bezgalībā spīd.
Pie tevis pārnāku un gaišs un laimīgs tieku,
Tev labvakaru sakot, māmuliņ.

Liegs klusums istabā, un ziedu elpa vāra
No sena vainaga, kas tev pie sienas vīst.
Un liekas – vasara tur nebeidzama staro
Un pāri tev kā silta gaisma līst.

Tāds gaišums kluss ir dienvidstundā druvām,
Kad, saulē virmojot, tik viegli ēnas gaist.
To vārdos neizteikt, cik mīļa tu un tuva,
Cik tavu matu sarmas sudrabs skaists.

Tāds maigums, kāds ir tavām mīļām acīm,
Pat ziedoņdienai zaigākai nav dots,
Un vārdu nav, to mīlu kas spēj sacīt,
Ko tavas lūpas saka klusējot.

Nekur, nekur tik labi nav kā mājās,
Jo vairāk tad, ja tālums bijis ilgs.
Un klusē nakts, pār sniegiem tumsu klājot,
Un visos logos zvaigžņu spožums zilgs.

Saulrietā

Saulrietā tumšiem egļu kroņiem
Bērzs sārtus zarus pretī sniedz,
Sārts sniegs ar ziliem ēnu toņiem,
Dzīlodziļos mežos dzilna kliez.

Mans mīļais mežs, kad sals visbargāks,
Visdziļākās bij' bēdas man.
Nu pāri tas... Tik jūtu: maigāk,
Un mīļāk sirdī klusums skan.

Ap mani gārša saules rietā,
Pats esmu koks, šiem kokiem draugs.
Kad bērzi plauks un kļavas ziedēs,
No sirds vispēdējs smagums rietēs
Un gaišos ziedos mana dvēse plauks.

Ziemas vakars zemnieku mājās

No meža ar malku kad pārbraucām,
u-hū! kā ziemelis elsa!
Pēc, kad pie galda sēdējām,
viņš bēdīgi skurstenī melsa.

Cik sēra dziesma, kā vaid, kā raud,
kā aizturētās elsās.
Tad iekliedzas spēji, baras un draud,
ar jumtu, šķiet, projām celsies!

Liesmo pēdējās ogles un krīt
kamīnā pelnos saltos...
Mēs, ziemeli, vēl tiksimies rīt
mežos, sniegainos, baltos.

CIK TUVU NĀVEI BŪTS

Zīmes

Aši, aši zīle dzied
pusnakts stundā mēmā.
Sārtā blāzmā kāvi iet
pāri latvju zemei.

Uguns jūra pamalē,
debess liesmās zvēro!
Kādu ziņu zīle nes? –
Zīmju gudrie vēro.

Spēks, kas saites
saraus tās!
Celsies važās kaltie!
Zemes liesmās
Sarkanās
ausīs diena balta!

Pusnaktī melnā

Pusnaktī melnā
deg kāvi asiņu baismā.

Svētīts ikviens,
kas rīta cerību nes!
Līdzīgi saulei
tā klusā sirds gaisma
viena vienvienīgā
izglābt un žēlot mūs spēs!

Sejas

Kad dvēsele vientuļa baiļojas,
Kad dziļumos tumsība karo,
es atceros sejas sen zudušās.
Un jūnija saule staro.

Es atceros sejas un dienas daudzas
ar asarām acu kaktos.
Un sirds sāk šalkt un mīļi sauc,
Kaut brīdi lai ciemos tās nāktu.

Ak, mana mīlā māmuliņ,
Kaut tumsas vārtus tu vērtu,
Tev rozēs ceļā, vēl rasā kas spīd
Sirds asiņu sārtumā, bērtu!

Tev vecās rokas ar skūpstiem klāt,
kas darbā nepiekusa...
Un asarās kājas tev nomazgāt
un lūgšanu noskaitīt klusu.

Nav naktij gala

Nav naktij gala. Krēsla mēļa.
No lejām salta migla kāpj.
Ai, smadzenēs kā ārprāts kvēlo!
Kur gaisma tu, kas saudz' un žēlo?
Nav naktij gala. Tumšā ceļā
Sirds vientulībā salst un sāp!

Bēdīga ziņģe

No jaunķareivja dienasgrāmatas

Rotnieks, runātājs par mēmiem,
aizgrābts sev pie krūtīm sit:
Būs no šitiem pingvīnēniem
Zaldātus man iztaisīt!

Mēs te visi – puikas reti,
Īsi, gari, resni, ai –
visi tā kā izmeklēti
lielgabalu barībai!

Pie aizbērtas akas

Kā rētu nesu dvēselē,
sirds pilna tumšu moku,
kopš manai aciņai aizbēra
tās zilo debesu logu.

No vecā spaiņa vēl veldze lās,
pār aku smilškopa tik bērtā!
Kur mākoņiem baltiem nu spoguļoties,
Kur varavīksne lai dzertu?

Zilos ziedos ceriņi kvēl,
Mirdz zāle pienuenēs vienās.
Man aizbērtās akas žēl, tik žēl –
tumst negaidot naktī diena.

Mans rožu lauks

Viens sapnis atkal izsapņots –
vismīlākais ir nāvei dots:
kur rožu laukam plaukt bij rīt
un meitenēm svētku vainagus vīt,
guļ pīšļos daiļums un nāvē vīst!
Kam vētra! bija te pāri klīst!

Krīt atpakaļ rokas, kam stādīt, kam liet,
ja vētras ceļiem te pāri iet,
un sirdī kaut saules ilgām tvīkt,
ne zālītei sīkai te neuzdīgt.
Var saule spīdēt, var lietus līt,
te vējiem tik tuksneša smiltis dzīt.

Un tomēr – es ticu, nav zaudēts viss,
vēl saknes jaunus pumpurus dzīs,
un skaistāks par austošo dienu plauks
mans burvīgais sapnis, mans rožu lauks.

Plok vara ļaunā

Sapnī Vorkutas noņemē

Plok vara ļaunā,
aizgrimst pusnakts dzīlēs –
Pār vergu noņemni
klāj vizmu mēnešnakts,
sedz sargu torņus
zaigu ziedu zilu.
Ved, sapni, mūs
uz dzimteni vismīlo,
zvans, ausmu aicinot,
pirms baigi dunēt sāk.

Gaist mūžu dziļā nakts.
Pār tundras sniega klajiem
kā ziedi zilgi mēnesgaisma līst,
un plakstus aizdari
tu, stunda pestītāja,
ved sapnī mūs
uz dzimteni, uz mājām,
pirms gaismai burvīgai
liek jaunā diena dzist.

No dzimtās zemes
vieglās bērzu šalkas
un tumšu egļu balsīm mierināts,
es atkal mostos, jundīts trokšņa spalgā,
un mierīgs paveros, kur slepkavacis zalgo,
jo dzimtās zemes maigums man
kā gaisma sirdī krāts.

Un mierīgs piecelos,
pirms nokrīt dūre celtā,
un eju, eju atkal
jaunu dienu sākt.
Ai, dienas mirušās, jūs
sapņi, mūžam veltie,
kad rīta liegumā ar zaigu mākoņzeltu
reiz diena laimīgā ar brīves vēsti nāks?

Kaut sapnī...

Kaut sapnī ilgojos vēl būt
es dzimtās zemes Dieva namā,
lai svētās šalkās sirds tur jūt,
ka it neko nav paciest grūt,
ja vada roka svētīdama.
Un smagums viss un sāpes zūd.
Kaut sapnī ilgojos vēl būt
es dzimtās zemes Dieva namā.
Ak, dzimtenē kā zvani dzied!
Kā putni viegli skaņa laižas...
Ak, nāciet, visus aiciniet
uz saules kalniem ceļos gaišos!
Jel nāciet, visus aiciniet –
mums jaunai dzīvei pretī iet!

Ceļš naktī

Iet naktī ceļš. Ak, naktij pretī!
Arvien vēl naktī iet mans ceļš...
Kaut viena zvaigzne atspīdētu,
viens vienīgs gaismas stara kvēls!

Iet naktī ceļš. Vai kalnā kāpju?
Vēl dziļāk naktī gaita ies?
Balss tumsā, mīlas pilns un sāpju,
Kā atbalss skan: vēl naktī ies!

Es aizveru acis

Es aizveru acis, lai jūtu,
Cik saldi klusums dzied...
Man liekas, es dzimtenē būtu,
kad ķirši un ābeles zied.

Cik debesis dziļas, cik gaišas,
Ziedos pasaule spīd,
No zariem ziedlapas raisās
Un vēsmā pāri man slīd.

Praviētis

Nezinu prieka
dzīru līksmībā skaļā,
mirdzošos mājokļos

palikdams svešnieks.
Miers un līksme –
dzīves dārgākā daļa –
Dāvātāj laipnais,
kādēļ liegta man tiek?

Līdzīgi liesmai
sāpes picskaras sirdij...

Simts tūkstošu nāvei lemto
pēdējās nopūtas dzirdu,
glāžu spulgā –
mirēju acu posts.

Ledainos tuksnešos
kāvi deg mūžīgā naktī,
līdzīgi ēnām
brāļi, nespēkā drebot, tur iet,
kur šahtu dziļumus vied.

Lāsts jums, ak, varmākas!
Mātes ārprātā
negaisa sniegos to saka,
apsmietas meitenes –
ziedi, pīšļos kas vīst,
miljoni mirušo,
kanāla krastos ko raka,
mirušie taigās –
kā nāves līdums tur līsts.

Nezinu prieka
dzīru liksmībā skaļā...

MAN MŪŽAM VIENAM SĀPĒT KLUSI

Dzimtenes maize

Rožu dārzs ziedos kad dvesmo tik saldi,
jasmīnzars plauksmē kā reibinot pauž,
dzimtenes maizi kad, likdama galdā,
mīļajām rokām mums māte to lauž.

Sestdienas krēslā bargs pērkongaiss cēlās,
apšu birzs pakalnā nostājās šalkt.
Bērniem mums vakara stundā šai vēlā
jaunās maizes tik saldi vēl salkt.

Ziemeļu tuksnešu ledainos klajos
mūžu pusnaktī bija man iet.
Aizvērtiem plakstiem sapnī tur stājos –
gaišumā dzimtenes rudzu lauks zied.

Ilgi kas baigā svešumā gājis,
zina gan, dzimtenes vārds cik ir svēts!
Acis, ko nāves mulsums jau klājis,
sapnī vēl dzimtenes maizi tur redz.

Dzimtenes maizi pieminot svēto,
ietrīsas sirds un iešalcas spējš

rudzu lauks, zeltainu mirdzumu metot,
ziedošu vilni ceļ debesīs vējš.

Redzēju mirējus nāves nakts mulsā,
degošām acīm tumsu kad klāj –
roka vēl sniedzās ar dziestošu pulsu,
sirdij vien jaušams vēstījums vājš:

Dzimtenes maize lai svētīta mīlā,
drebošās rokās, kas nespēkā gurst,
pēdējie vārdi tai zemei, kur zvīlo
sērdieņu ugunskurs, aizmūžos kurts.

Svētīti gājēji kūpošos laukos,
plāvēji druvās, kas izkaptis ceļ,
tautas dzīvības mūžīgai plauksmei,
kamēr vien saule šais debesīs kvēl!

Vēl vajag sirds

Vēl ticēt gribētos, ka tomēr laimīgs kļūšu,
jo mīlā, labā, daiļā pasaulē tik daudz.
Pat mirkli sev no tiem ja neiegūtu,
tas saldaiss prieks – tie ir – man tomēr ļauts.

Pēc vētras nakts

Bargs negaiss brāzmoja,
un sili bailēs krāca,
un šķita – dzirdu es,
kā koki lūst un krīt.
Pie tevis, gārša,
skumjos ciemos nāku
pēc vētras nakts,
kad atkal saule spīd.

Kāds klusums bezgalīgs,
guļ kritušie kā brāļi.
Pie priedes bērzs
vēl nāvē pieglaudies,
un rētas baismīgās,
ko negaiss šķēlis vaļā,
vēl sveķu lāses
nebeidz riest un riest.

Var negaiss nākt
kā naidnieks naktī slepens,
vēl bargāks nākt var iznīcības posts;
bet dzīvie stāv
tik spēcīgi un lepni,
un cēlās galotnes sveic gaismu mūžīgo.

Mātes diendusa

Smaržo
ar rasas lāsēm
vizbulēs zilās
kūstošā sniega maigums,
ledaini spirts.
Bet tu dusi, vēl dusi
zem valgām smiltīm
tik dziļi,
un ap galvu
lakatiņš,
tēva pirks.

Klusu, bērni!
Uz pirkstgaliem
staigāsim klusu!
Cst! Pat vējš elpu
aiztura kluss:
pirkstus sāpošos
krūtīm pieglaudusi,
māmuļa mīļā
lai vienreiz
diendusu dus!

Un viss, kas vēries

Un viss, kas vēries
ziedu sapnī liegā,
rītsaules klusumā
sārts mežābeles zars

reiz rietā blāzmainā
pilns augļu lejuļ lieksies
un vējā raisīsies
ik auglis zeltainsārts.
Tā dzīvei raisīts Tu,
kas dārgākais mums bijī:
miers dvēseļi
un mājas, mīļums jauks...
Dziest diena pēdējā,
un veļu tumsa sijā,
un nakts līdz bezgalei
tumšzilos ziedos plaukst.

Ai, Svētais Sargs,
to zvaigžņu ceļos vedot,
simts sauļu mirdzumu
tā pusnakts dziļē dedz,
aiz sāpju tumsas
debess mieru svēto
un gaismu mūžīgo
lai viņa acis redz!

*1952. gada 30. augustā
Eiklona sila viršu laukā*

[Domājams, ka šis dzejolis rakstīts saistībā ar traģiskajiem notikumiem 1949. gada 2. augustā, kad čekisti iznīcināja Eiklona mežabrāļu grupu. Tās dienas rītā krita desmit partizāni, to skaitā Mežsētu saimnieks Ludolfs Eiklons, viņa dēls Helmūts un meita Aina. Vilis to pārdzīvoja ļoti smagi. J. Z.]

***

Viens sevī paglabāšu klusi,
Nevienam neizteikšu, nē!
Sirds sāp... sirds cīņā piekususi...
Man mūžam vienam sāpēt klusi
Šai pasaulē...

Kā bērns

Kā bērns,
Kā sapņotājs es biju.
Ai, kā es nīstu dienas tās,
Kad saldā mīlas melodija
Bij' viņu lūpās melīgās.

Viss pazudis, uz mūžu gaisis!
Man ziedu laiks vairs nemirdzēs.
Nu rudens nāks un zeltu kaisīs
Un naktis zvaigžņu lietu sēs.

Un atnāks ziema
Pirkstiem saltiem
Un nogurušās acis vērs.
Un dvēse bezgalības maldā
Kā zelta irbe aiztecēs.

Rietā

Es rietā no mājām izgāju ziedošos laukos,
Dārgu sapņu un skumju pielijis dvēseles traukos.
Vai bijušās dienas vai dzīves – kā bija man žēl?
Smaidot aizvēru acis, lai klusētu dziļāk vēl...
Gurdi garām pagāja vējš, un zālīte klanījās tam,
Mīļi ziediņi māja galviņām noliektām.
Paceltām rokām koki aizmiga
Kā bērni vakara lūgšanā.

Pēc salnas naktīm

Pēc salnas naktīm
dzidri aust rīti.
Saule.
Klusums.
Un gaisma cilvēku sejās.
Ābeļu dārzos
bez vēja
augļi krīt.

Sudraba tīmekļi viegli
pār rugainēm celsies.
Bērzs,
tērpies zeltā,
teiks slavas dziesmu dzīvei.
Skaidra būs diena.
Bezdelīgu spārni
jau pagalmā plīvo.

Nekad tam neticiet

Nekad tam neticiet, ja dzīvi saka veltu –
bezjēgās ciešanās un mokās būt –
jo ir kāds spēks, kas nāk, lai visu celtu.
Par ausmu maigāku caur rožu ziedu zeltu
sirds viņu jūt.

TEIKAS, BALĀDES

Teika par Gosupes velnu

Pie uguns laipnīgas
tik rudens naktī aukstā
pār veco jumtu
brāzmais negaiss klūp.
Ai, mīļo vecotēt,
teic brīnumstāstu jauku,
pirms plakstos miegs
kā saldi dūmi kūp!

Dedz pīpi vecaistēvs
un liesmu zaīgu vēro.
Pa tumšo klonu
zelta mirgas skrien.
Tad stāstu sāk:
– Ir dzīve dārgums, bērni,
jo dienu bijušo
vairs neatsauks neviens.

Kad biju jauns,
es dziedādams vien gāju.
Ar līksmiem cīruļiem
tā mostas saules lēkts.
Tur, muižas piederībā,

mans mūžs, bet zelta krājums
guļ kunga lādē,
mūžu tumsas slēgts.

Kad biju jauns,
cik nebēdīgs tad biju!
Pēc tirgus Velēnā
reiz baznīckrogā es
pie kausa atsēdos.
Un, kā tas atgadījās,
tik attapos –
jau krodznieks sveces dzēš.

– Draugs, mājup kāp! –
tā šis pie auss man dūdo.
– Laiks šķebīgs sagriežas.
Vējš. Piķa melna nakts.
– Pats zinu! – atcērtu.
Kampj durvis vētras pūtiens.
– Var velns no Gosupes,
ja tīk, man biedros nākt!

– Puis, klusāk! – krodznieks
met krustu, svecei plīvot.
– Cik nava pieredzēts –
bez pēdām cilvēks zūd...
– Sveiks! – saku celdamies.
– Vēl ielej malku sīvā!
Ar gaiļiem pirmajiem
jau varu mājās būt!

Belž rūtīs krusu vējš,
rauj durvis brāzmā straujā.

– He! – smejos. – Paskaties,
man ceļa biedrs kāds!
Rūc lāstu krodzinieks,
aiz klinķa bultu šaujot.
Dziest logā atspīdums.
Vēss miklums sejā šļāc.

Nakts piķa melna.
Vētra rūc, kā maltu
simts dzirnavas.
Tur šņāko Garaissils.
Dun egļu galotnes,
vaid zari vētras šaltīs,
bet aizvējš pazarēs:
laiks pīpei guni šķilt.

Jā, repis slavējams,
re, tabaciņa sausa.
Drīz pīpē guntiņa
par spīti vētrai kvēl.
Te dzirdu: – Vakars labs!
Dārd tumsā balss un sprauslā:
– Khm... īsāks divatā
uz Lizumu būs ceļš.

Kad tevi jods!
Kungs smalks, pat tumsā viežams.
Tāds ērmīgs nelabums
man pakrūti sāk žņaugt.
Ij balta krūtaža.. melns svārks
līdz ceļiem sniedzas...
Bet kāja?... zirga nags!
Klāt nelabais kā saukts!

Tā iet, kad plātīties
sāc krogā pilnā dūšā!
– Tāds mīlīgs vakariņš, –
velns runā, blakus nāk.
– Mun pīpis pošam,
uzpīpējis būtu.
Rau, tabaks aizmirsies.
Ek, galva! Vecums tak.

Ar stīviem pirkstiem
velku repi savu.
Sak, pašaudzēts.
Velns tīksmē grudzuļo:
– Ar krietnu tabaku
jau vectēvs tev bij slavens.
Tā tik ir marka.
Ātrāk repi dod!

Raut guni grasos.
– Nevajag! – velns atmet,
– Mun pošam dag!
Es skatos, ak tu mūžs!
Sprauž kaļķi šis
aiz līkas zoba saknes
un tad caur nāsīm
zilu liesmu pūš!

Uz rāvienu
deg uguns velnam pīpē.
Tad ir gan kungiem
ellē paņēmiens!
Velns runā: – Šitāds dūms
kad kurējas zem snīpes,

nāk prātā jaunība
un burves meitens viens...

Velns pūš un pīpē,
nogrimst domās dziļās.
Mežs dun un vaid.
Iet tālāk gājiens straujš.
Te skatos: brīnums traks!
Velns raud! Jā, rasu zvīlo
no acu kaktiņa
tam melnā roka rauš.

Velns nospļaujas,
tad noteic: – Dūmi sūri.
Līdz pašai sirdij
rūgtenums tāds kož...
Klau, ko tev sacīšu:
ik mirkli dārgu turi!
Pat velnam jaunību
neviens vairs neatdos...

Tak vīram vīra darbs.
Mans brālis slīpercirtējs,
tik paklausies,
tam šonakt veicas gāzt...
Jā, jā. Par tevi, Krustiņ,
šad tad šo to dzirdu,
mums elles kantorī
kad pienāk jaunais pasts.

Hm. Kā tad. Dzērumā
vēl aizvakar tak kāvos.
Un aizaizvakar

gāja lielais plosts...
Un tā nu noņemos,
ja man vēl rīts reiz blāvos,
vairs krogā neiešu,
lai sit vai nost!

Gan vēlāk... Bet par to
jau atkal runa cita.
Tā nu ar nelabo
caur silu kāpjām mēs.
Sāk kājas gurt.
Pa brīžam dangās slīdu.
Nakts, piķa melna.
Mežonīgs nakts vējš.

Tā ejam, ejam.
Pīpes velkam abi.
Reizreizēm velns
pa nāsīm guni pūš.
Ne dzīvs, ne miris
velku kājas slābans,
un skaidrs viens:
nakts pēdējā šī būs.

Kaut abi pīpējam
kā daždien krietni sābri,
velns paliek velns.
Lūk, Gosupe jau murd.
Pa melnām slīkšņavām
līdz puslieliem tur jābrien.
Gals – domāju.
Bet smiet sāk velna purns:

– Skat, klātu Gosupe.
Man mājas. Kādreiz ienāc.
Ar elles brandvīnu,
tas malciņš uguns vērts,
kā goda vīru
tevi gribu cienāt,
pa spaiņa mēriņam,
kā rasts mums peklē dzert.

Bet nu man jāsteidzas.
Es atvainojos ļoti.
Lūk, vagars vēl
pie rījas speltes kvērn.
Vēl saimi neatlaiž.
Tak vird jau piķa podi,
un tāls nav laiks,
kliegs gailis, rīta ērms.

Lai tev par to,
ka velnu pacienāji,
še zelta dālderis!
Trīs dvēseles viens vērts!
Jau sniedzos ņemt,
te žilbīgs spožums plājas:
mums pāri zibens
gaisos krustu cērt!

Kad atgīdos
līdz pusei dūņās stidzis,
vēl stingie pirksti
sausu lapu žņaudz.
Un klusē nakts.
Vien, miglas vāliem listot,

murd apkārt muklājs.
Tālē gailis sauc...

Vēsts savāda
tai rītā visus trauca kājās.
Pat bijās sākumā
viens otram ļaudis teikt.
Pirms spriguļraksts
to nakti klonā stājies,
bij' rijas speltē
vagars atrasts beigts.

Un mirdzā dīvainā
tai rītā saule cēlās
pār seno piedarbu,
kāds spožums neredzēts.
Un kults vairs netika
tai rītā gaitnieks vēlīns,
jo vagars dusēja,
kā nomirušie mēdz.

Vēl naktī vienā
velns te redzēts mūsu malā,
kad, muižām degot,
bēga barons pats.
Uz bukas sēdējis melns kučārs.
Dzirkstīs zaļās
tad četrjūgs auļojis,
kur lielceļš plats.

Pie upes meļņi
stājušies kā rauti.
Un muklājs atvēries,

viss liesmodamies sārts,
un brauciens negantais
tur brāzies, zūdot straumē,
tad dziļums aizvāzies,
kā pērkons bargs kad dārd.

To, bērni, pieminiet:
velns pievāc kalpus savus!
Kam skaidra sirds,
to Jaunums neaizskars.
No laika tā
vairs velns te manīts nava.
Zied mūsu Dzimtene
kā laimīgs ābeļdārzs.

Un klusē vecaistēvs.
Dun rudens negaiss ārā.
Jau zilga tumsa
visas rūtis sedz.
Vien senais sapņu koks
zeltziedu pilniem zariem
mums pāri plaukst
kā brīnums neredzēts.

Plostnieku dzīres

Tēika

Kā negaisā bargā
dun Velēnas krogs
jau kuro dienu no vietas:
tur plostnieki dzīro,

dzied, balss līdz smok,
sit takti ar papēdi cietu.

– Heijā! Lai Sikšņu krāces krāc!
Kā putni plosti skrien pāri:
Ne Dziļuma līcis, ne Nelabais pats
tik diženus sābrus spēj vārēt!

– He, he! – aiz stoikas
smej krogus paps:
– Šie man kā mārki
jau pilni.
Ir velnam nags,
un, kad šis grābs,
vēl nāksies atvarā
zvīlnēt...

– Heijā! Var Sikšņu krāces krākt –
Vēl atvars neviens nav mūs kampis,
un Nelabais pats pa ķērienam nāks,
manīs, kāds plostniekam krampis!

Tā vīri dzied.
Te blāzmoja rīts,
jau vakara sārtme
dziest logā,
un zvaigzne zaļa
kā dzirkstele krīt
un mirgot sāk
aizkara krokās.

Tad čigānu Ješka vijoli tver,
rauj lociņu pāri stīgām,

un vijole dzied, un meldiņš sērs
kā mēness stars dzelmē sāk spīgot.

Jau vīri kausus
malā liek,
rauš alus putas
no bārdām:
to Ješku derētu
ellē triekt,
tak meldija
nelaiž pie vārda.

Nāk miņā mājas.
Sen mājā nav būts
zem dūmos
kvēpainām sijām...
Kā sena laime,
kā sapnis grūts
smeldz Ješkas melodija.

Lec kājās Ērkšķu Oskars straujš,
Kā burvis to nobūris būtu,
tad svārku kankarus
mugurā rauj,
aiz durvīm
nakts tumsībā zūdot.

– Ek, labāk gājis tas Ješka zagt, –
rūc Oskars,
– Kam vijoli rokā
tāds ņēmis? –
Nakts ārā. Melna rudens nakts.
Visapkārt migla mēma.

– Heijā! – jau atkal krogā plostnieki dzied, –
Ko Sikšņu krāces var kaitēt,
ja plosts pie Sarkanā krasta siets,
tam putna vieglumā gaita!

Tak laiks reiz pienāks
svētkus beigt,
jo grivniņas plikas.

Pie sievas un bērniem
uz māju laiks steigt,
kā plostniekam krietnam
nākas.

Birs nauda kā spaļi:
aizparīt pat
cirst slīperus Aizgaujā sākšu...
Tā Oskars prāto.
Re, baznīckalns klāt.
Dus priedes nakts melnajās sagšās.

Pie kapsētas vaļņa
rau, akmens dēd, –
te derētu pūtināt kaulus...
Kad tevi jods!
Melnš vīrs tur sēd,
un acis tam gailē
kā prauli.

– Khm, khm – murkšķ melnais
un kājās slāj:
– Te laikam nu pajuks
plosts tavējs...

Blenž Oskars un mana,
ka nelabums sājš
liek matiem
sacelties stāvus,
un tirpuļi salti
pār muguru skrien:
Vai tiešām tas
pekles kungs būtu?
Kā tad! – re, raga gals
ārā lien
no pacaurās
plostnieka hūtes!

– Paklau, – sarkst velns, –
ko gvelzi tu tur,
ka pirkstos ražens tev
tvēriens?
Nu tikmēr tu nespruksi
man nekur,
līdz velkoties
spēks nebūs mērots!

– Kungs, vai tad es ko? –
tā Oskars bilst
un drebuli balsij
slēpt lūko:
– Liek sīvais
sirdij dziesmā silt,
kā maijmēness
dzeguzei kūkot.

– Man pekstiņus nepūt!
Nelabais šņāc,
– ka nesāku es vēl
skaisties. Nu labi
papriekšu splauties nāc,
pēc tam
varam pirkstos laisties! –

Tā teicis, velns degunu
gaisā slien –
Splauj:
zēvele aiziet kā lākte.
Rau –
versti splāviens
pa gaisu skrien,
ar plīkšķi
krīt Dziļuma kaktā!

– He, he! – smej velns –
Tā, skaitās man punkts,
ja mēle tev sausa
kā striķis.
Nu iesim vilkties,
Bet sten kāds
vai kunkst,
lai dzīvs tāds
izvārās piķī!

Velns sazveļas sāņus,
kāju riež.
Liek Oskars pēdu
tam pretī.
Tad saķeras pirkstos,

tvēriens ciešs,
un rāvienā
projām metas.

Jūt Oskars:
ne velti ar plošiem braukts,
ar pusbaļķi smago
plosts stūrēts
no visas možas.
Nelabais rauj,
tak Oskars pastāv
kā mūris.

Velns piepūš vaigus,
Oskars tāpat,
kā iemieti zemē
stāv brīdi
un abi dvašo,
gals vai klāt,
līdz elpa
kaklā sāk īdēt.

Tūlīt, tūlīt
pirksts vaļā spruks!
Te glābiņš prātā šaujas,
un Oskars vaicā:
– Lielskungs, jūs
kājās vien pakavus aujat?

– He, he! – velns noņirdz, –
tas tik būtu joks!
Mums, velniem,
lieks pakava smagums,

jo, saproties,
vīram, kas sēru lok,
pie pēdām aug tērauda nagi!

To teicis,
velns neganti sāņus zvilst
un dvašo, svelmi pūšot,
Vēl noturas Oskars,
kaut vaigs kļūst zils:
– Lielskungs ... to neticu ...
nemūžam!

– Man netici! –
Nelabais pārskaities kļiedz:
– Tev, Oskar, prāts
vieglāks par plauku!
Še kāja!
Pie naga pirkstu liec
un pekles tēraudu
raugi!

Velns, nagu rādot,
kāju ceļ.
Rauj Oskars,
sāņus lecot,
Klūp Nelabais,
gāžas!
Bet krītot vēl zveļ
ar asti
pa Oskara plecu,
un tāds kā pērkona
spēriens dimd,
jūk zibens

ar sēra smaku!
Ver Oskars plakstus –
vien akmens rimts
dēd kapsētas mūrim
blakus...

Klau! Plostnieki
Velēnas krogā vēl dzied!

– Heijā! – dzied plostnieki, krāces lai krāc,
Kā putni plosti skrien pāri!
Ne Dziļuma līcis, ne Nelabais pats
Tik diženus sābrus spēj vārēt!

Vectēvs un lielais izēdājs

Balāde

Jau zvaigznes logā krēslu sijā,
sāk runcis sapņu dzirnas malt.
Tad paklausieties, kā reiz bija!
Reiz bija rijnieks, vectēvs balts.

Un tumša rudens nakts reiz bija.
Pie karstas speltes vectēvs sēd.
Rūc negants vējš ap veco riju,
un mēness balts uz čores dēd.

Nav vectēvam par vēju rūpe –
gan svelmi sados aizkurs īsts;
pland krāsni liesmas, sārti kūpot,
un zelta mirgas klonā līst.

Ar kūļiem pilns viss ārdū plašums,
līdz kvēpainajām sījām krauts,
un jaunās maizes saldā dvaša,
nudien vai elpu cieti rauj.

Palaikam dūmi sitas lūkā
un vārpas kaltēdamās spraukšķ.
Jau iesāk vectēvs snaudā kūkot,
te ieklausās – kā nagi knaukšķ.

Tu brīnums! Tā kā kaza ietu
pa piedarbu? Pat kāšē, klau!
He, pusnakts stunda, tā tā lieta:
nu saprotams, vairs labi nav.

Kā tad – sāk piedarbdurvis vērties,
tur melna ķetna spraugā lien,
tad galva pinkaina... kur tversies,
baiss stingums visus kaulus sien.

Līdz galam durvis vaļā plājas,
melns tēvainis pār sliekšni kāpj –
zaļš uguns jūk, kad pievelk kāju,
un tāds kā zirga pakavs klab.

– Tā, tā, – urkšķ Nelabais un švīti
ar asti durvis piesit ciet.

– Khm... sacīt, es tā, tik uz brīdi...
ē, gadījās te garām iet...

Vai man tā izliekas vai odu:
tu speltē kartupeļus cep?

Gards paēdiens! Mums pekles godos
pie tā mēdz brandavīnu strēbt...

– Varbūt tu mani pacienātu? –
Smīn pagāns, viebjas, pieri rauc:
– Tā, Jāni, paturēt der prātā,
ka mani tak par velnu sauc,

Un zinu, kur tas tupiņš audzis.
Tik klausies, nolūrējis gan,
ka lielskunga tupiņlaukā
vākts zagšus krēslā mielasts mans.

Ko darīsi: sen maizei, mīlais,
jauc māte liepu krijas klāt.
Pat bērnbērnu acis zilās
jau redzējušas, kāds ir bads...

Ek, ir gan spēja elles māžam
ost, kārums kāds tur pelnos top!
Tak cienāt velnu! Nu, tad pašam
Šo nakti vadzī jākar zobs!

Nē, neparko! Bet paskat, nagi
kā dūči... Ja tos ribās liek?...
Un vectēvs saka, dvešot smagi:
– Lai lielamkungam cienasts tiek!

– Tā prāta runa! – atburšķ Melnais.
– Bet vai tev laipnības dēļ ciest?
Re, tavai ēsmas tiesai pelnos
es pekles riekstus varu sviest.

Velns kulē grābj. Tur brīdi jaucas,
no delnas delnā kaut ko krauj,
līdz pilnu riekšavu ar kaudzi
tad zvērojošā kvēlē šauj.

– Kas cepts, tas mans, velns teic, – bet tavējs,
kas neceps. To aiz auss tu liec.
Un tagad oglēs grābšu, pavej,
sen apšķebējies ēdiens ciets.

O, ir gan elles kungam ķēriens!
Šķiet, svelmi nemaz neapjauž:
ne sten, ne pūš, kaut pavards zvēro,
tik tupiņus no speltes rauš.

Berž mizu, kārē norij slienas,
kož tupiņā un tīksmē sēc:
– Draugs, Jāni, teikšu, šitāds cienasts
pat baronam nav novēlēts!

Klau, klau! Nu jau par draugu saukā!
Rij vesels, rīma! Gan jau rīt
no lielkunga tupiņlauka
vēl spēšu maltīti sev šķīt.

Jo zaudē tas, kas iegūt bīstas,
kaut dažreiz gūstams tikai posts,
ja vagars pieķer – pussimts rīkstes
no kauliem ādu nomauks nost.

Viens, divi – velns jau nagus slauka.
Patiesi, rīts un aprīts viss!

Velns tērgā: Kad mēs, puikas, augām,
kas tupeni tev deva ģīst?

Tais laikos rijās cepa kāļus.
Nav smādējams ij gardums tāds.
Nu celšos. Vēl man gaita tāla,
un vai nu es vairs skrējējs kāds?

Aiz auss velns pakasa:
– Dzi, vecais, būs laikam drusku jāpadiedz:
jau barons zārkā, apkārt sveces...
Rīt visu pūru speltē liec!

To sacījis, tas kāju piesit.
Bladācs! Ar troksni durvis krīt.
Vēl sēra smaka kūp aiz viesā,
un krāsnī zilgas liesmas spīd.

Met vectēvs krustu. Krēsla rijā
kā ogle izdzisdama gruzd,
un tā kā tāla melodija
caur vētru gaiļa dziesma plūst.

Jods tevi! Pekles riekstus raudzīs.
Tak cepis būs, kas gunī sviests.
Rauš vectēvs pelnus – oļu kaudze,
kur sārtās plēnēs aizkurs dziest.

– Tad tādi tev tie rieksti peklē! –
caur zobiem vectēvs nikni rūc, –
– Ek, ja vēl reiz tāds ēst te meklēs,
būs skruķis talkā jāpalūdz!

Kūp vecā rija augu dienu,
tur spriguļraksts pa klonu skrien,
un atkal vējains vakars pienāk,
un atkal rijnieks rijā viens.

Jau atkal satumst pusnakts laukā.
Lien rijas korē mēness greizs,
bet vectēvs, klausīdamies aukā,
cep tupeņus kā viņureiz.

Pie ūzām berzis pelnus liekos,
jau tupeni pie lūpām cels,
dzird, vai varbūt tik tā tas liekas,
kā āža blējiens dzirdi dzeļ.

Re, re, kā durvis pašas vārstās!
Melnš kungs tur slīd kā vēja nests,
un tīksmē, garu mēli kārstot,
jau nelabais pie speltes sēst.

– He, he! – velns smejas, – Riekstus kodi?
Nu, ko? Teic, pekles kumoss salds?
Cērt vectēvs: – Riekstus, velna dotus,
var tikai velna žokļi malt! –

Velns (kartupeli ēdot): – Maldies!
Tev tikai pavājš ir tas sārts:
simts gadu oļus liesmās baltās
ja cep, bez vainas azaidš gārds!

Tak kā tev pekles svelmi zināt?
He, he, – velns pilnu muti smeļ.

– Redz, kur tā vaina, – vectēvs brīnās,
– Tad redz, ko īsta uguns spēj!

Velns zodu rauš un bārdū slauka:
– Ja-jā! Vien ellē aizkurs īsts!
Svilst tur ne tikai grēcīgs taukums,
ij pašam velnam nākas svīst.

Nu jālaiž ļekas – tumsa ārā...
Viens vagars virvi meklē jau...
Savs darbiņš katram. Ko lai dara?
Ij ellē valda likums savs.

Klaudz durvis, zibot nošvīkst ļipa.
Tvan gaisos zēveļrūgtums sīvs.
Jauc vectēvs pelnus, tak ne kripats
no ēdamā nav atstāts dzīvs.

Ko darīsi? Velc ciešāk jostu!
Tā vectēvs sevi nikni rāj.
Vien bailīgam, kas ciest grib postu,
var piesisties tāds izēdājs!

Nu skaidri redzams, dzīvots gana,
ja ēsmā tev tik akmens ciets.
Ek, pagaidi vien, kundziņ manu,
Vēl parunāsim mēs mazliet!

Kūp vecā rija augu dienu,
un spriguļraksts pa klonu skrien,
un rijas korē zeltains spīdums,
un atkal rijnieks rijā viens.

No jauna negaiss iesāk īdēt
un mežonīgs ap pakšķiem skrien,
un atkal vējains vakars pienāk,
pa mākoņvāliem mēness brien.

Ņem vectēvs apdegušu skruķi,
no oglēm gardo ēsmu vilks,
te durvis klauz! No pekles ūķa
klāt sātans gan! Kad tevi vilks!

Uz mūrīša krīt velns kā pļautīts,
toš brīdi, tad sāk runu pikts:
– Lai vecums nolādēts un gausums!
Tik tikko spēju laukā tikt.

Uz ēdamreizi... Šonakt pieci
man krogusbrāļi dozē nāks!
Nu, saprotams, ir guvums niecīgs,
bet kas gan cits šos ellē vāks?

– Darbs, neko darīt, – vectēvs prāto
un noskatās, kā sātans rij,
– Tu minēji par dozi kādu?
Tak būs gan tīnes mērā šī?

– Ņam, ņam – velns gumzā, met ar ķepu,
– Kas tādu spētu izvazāt?
Kur nu! To bikšu ķešā slēpju.
Tīrs nieks. Še, vari raudzīt pats.

Pie ūzām sātans pirkstus norauš,
tad rokai kulē irties liek:

– Re, doze. Kā jau visas dozes.
Tak vīriem pieciem vietas tiek.

Tik ir jāmāk labi pamazināt...

Tas ir tāds elles reizrēķins.

– Hm, – vectēvs, galvu grozot, brīnās,
un neticīgi bārdā smīn.

– Un šitā atslēga, – velns rāda,

– Vēl jāaizgriež, kad aizkrīt vāks.

Var lādēties, var spert, var badīt,
pats velns vairs ārā neiznāk!

– Daudz kas var būt, – teic vectēvs smīnot,
bet te tu pīlītes man pūt:
tak spēja sevi pamazināt
ij pašam velnam nevar būt!

Velns nosviež kartupeli speltē,
k dziedz dūsmās: – Netici? Tad, lūk!
Un vectēvam gar acīm dzeltens
Kā žilbīgs rūsas spīdums jūk.

Kad attopas – nudien, velns dozē!
Tik sīks kā sienāzis tur šķiet!
Klakt! – Vectēvs vīra roku drošu
ar joni vāku aizsīt ciet!

Vēl pagriež slēdzeni. Ko gaidīs,
jau velns ar plecu vāku spiež,
un tad ar atvēzēnu slaidu
jau vectēvs dozi oglēs sviež.

Liek krāsni aizkuru no jauna,
tik tīras bērza šķīlas vien,
un priecājas – nu kungam glaunam
būs dozē varens paskrējiens!

Rūc uguns, liesmas sprēgāt sprēgā.
Pa viduc' velns kā kaķis brēc.
Ēd vectēvs tupeņus un tērgā:
– Reiz cienasts pašam novēlēts!

Kad brīžiem pierimst uguns kvēle,
Velns savā dozē sīc kā ods!
– Eh... draugs... izlaid! Sausa mēle...
Kaut lāsi vienu... palakt dod!

– Nu ko? – teic vectēvs naktī sestā,
Vairs nenāksi man ēsmu rīt? –
Velns vaid: – Nemūžam! Ārā pestī!
Sieks zelta tev par daļu krīt!

Aiz auss sev vectēvs domīgs kasa
Sieks zelta? Noderētu gan...
Hm, zelts, ta zelts... Un vectēvs prasa!
– Klau! Vārdu turēt solies man?

– Aū jā! – Tad lielskungs, klausies
un sev aiz abām ausīm liec:
Cep kungus elles liesmās gausās,
bet kalpa vīrus neaiztiec!

– Aū! Aū! – velns liesmās auro,
– Aū jā!... Visu apsolos!

Aū! Kaut paver spraugu šauru!...
Kaut pīpes sviedrus palakt dod!

Pilns sieks ar zeltu!... Ārā laid! –
No liesmām vectēvs dozi rauj,
met krustu, tēva reizi skaita
un tad tik vāku vaļā šauj.

Tu dienīņ! Zaļgans zibens laistās,
Kā viesulis sāk rijā krākt! –
Ne velna vairs, ne dozes skaistās,
Prom gan uz elli sēru lakt!

Un tā kā vaimanas skan gaisā,
pa reizēm tā kā lapsa rej.
Būs dabūjis vai ragā plaisu!
Tad, redz, ko bērza malka spēj!

Nu cepis vectēvs kartupeļus
un paēdis, lai godam gods.
Gan prātojis – kāds sātans melis,
vei, netaisās vis zeltu dot.

Un sapņo vectēvs: maks pilns zelta...
pils zālē sēstas vīnu dzert.
Kā lielskungs staigā, svārku šķeltu,
un sulaiņi steidz durvis vērt.

Bet vienreiz negaiss ceļas naktī,
vējš negants rijas pakškos krīt.
Pa brīžam žilbīgs zibens lāktī,
un barga krusa jumtu sit.

Pie siltas speltes vectēvs kūko.
Te ieklausās: nudien kāds nāk!
Rauj melna roka rijas lūku,
uz klona nožvadz zvēliens smags.

Tver vectēvs skalu. Pielec kājās,
un kā ar roku atņemts miegs:
A-ū, nāc, mīļais prātiņ, mājās!
Spīd pretī zeltu piebērts sieks!

Zib dālderī un grivnas zvīļo!
Te negaidot dziest skala gals,
un vētras rēkoņā nakts dzīlē
no tāles atskan gaiļa balss.

Pa tumsu vectēvs gramsta sieku.
Pār kauliem tīrpulis skrien auksts.
Sieks ceļas brīnumviegli,
un siekā – apšu lapas čaukst!

Met vectēvs krusta zīmi steigšus,
kā zvīņas krīt no acīm nost.
Cik trūka, velns ka tomēr veiktu!
Bij' gailim īstā brīdī most.

Un klausās vectēvs – vētra stājas.
Ver durvis – ārā dziļa nakts.
Mirdz Sietiņš, rieta pusē gājis.
Jā, pirmie külēji drīz nāks.

Pieguļas nakts

Balāde

Uz gāršu pieguļā puiši jā.
Dziest mijkrēšļa zilganās plēnes.
Jau palsajā miglā, kas ceļu klāj,
sviež zelta riekšavu mēness.

Jāj puiši klusējot.
Jauns viens un stalts,
šķiet, acīs par visu tam brīnums.
Kā čigāns melns otrs,
zib skatiens salts,
un runu tas iesāk ar smīnu:

– Pie gunscura šonakt migt neiznāks.
Rau, migla kā ledaini pali.
Tad brīdis krietnu spēli sākt.
Nakts melnums – laiks kārtis dalīt.

Teic jauneklis smaidot:
– Lūk, tādēļ gan
par Melno mēdz tevi saukt.
Tak velna pātaru grāmata man
nekad nav bijusi draugos.

Rauc Melnais pieri:
– Maldos tas būs,
kam spēle niecīga šķietas.
Vien tur, kur var zaudēt,
vērtību gūst
šīs zemes nīcīgās lietas.

– Bet mums zūd laiks, –
tā nebēdīgs
bilst jauneklis, pavadu tvēris,
cik dīvaina migla,
kā mārķā viss slīkst.
Hei, rikšos! Ar vicu laid bērīm!

Tek kumeļi brīdi,
soļiem rimst.
Mežs klusē, nakts burvībā slīdzis.
Klāt Ureikstes grava.
Tumsā grimst upe, alksnājs un līči.

Bet bērzi zib gaismā,
pie koka koks,
uz kraujas apsēm nākt liedzot.
Un tālāk visapkārt melns egļu žogs
kā torņi, debesīs sniedzot.

No gurdajiem zirgiem puiši lec,
Pin kājas un palaiž zālē.
Tie steigšus zem egles gunsкуру dedz,
jo nakts kā ledaina gāle.

– Maz saimniekam prāta, –
jauneklis īgst
ar elpu gunslākti pūtis, –
vēl zāle zem kūlas
tik tikko dīgst,
bet paskat, jau pieguļā sūta.

– Mums, kalpiem, –
teic Biernis, par Melno saukts, –

no pieguļas, Munti, maz prieka.
Un tādēļ lai mūdamies kārtis jaukt
un ātrāk caur pusnakti tiekam.

Jo to tev varu droši teikt,
mans sābri kopš Jura dienas,
pār zemju zemēm,
kur nācies man steigt,
mēdz spēle būt gardākais cienasts.

Un sajūsmā iedegas dzertuves,
spēle – gudrā, dziļākā doma.
Teic – cēlajai mākslai šai meslus nes
pats svētais tēvs svētajā Romā. –

– Lai top! – Muntis atmet, –
būs gunskurs spožs.
Ja Svētais tēvs pats tā dara,
ir mēs te, kur sūnu paklājs košs,
no kreica pīķi šķirt varam.

Jauc Melnais kārtis.
Dalīdams rūc:
– Kad spēle, tad spēle pa īstam.
Lai iet kaļķis bankā!
Ij spēlē reiz gūts.
Nu, savu pretī likt bīsties?

– Lai iet uz pīpēm!
– Man desmitnieks krīt!
Bet Muntim ercenu dāma.
– Ē, pīpe tava. Ko padarīt,
kad iesākums tāds krāmīgs?

– Ja zaudēta pīpe, kam šķiltavas der? –
pie sevis purpina Melnais, –
ar kampienu žiglu
kabatā tver
un šķiltavas tura jau delnā.

– Vai zini, tās tik ir šķiltavas!
Tepat, reiz Lizuma krogā,
bij vanderzellis, un teicās tas,
no Vāczemes kājas lokot.

Tur ņēmāmie abi trumpes sist,
lai iemetot laiku var galēt.
Vēl nebija sākusi gaismiņa svīst,
jau man
šā šķiltavas kalē.

Šķiļ uguni pašas.
Ne dagli tām pūst,
ne krams ar dzelzeni sitams.
Spēj tikai kaļķi zem deguna grūst.
Tīrs elles daikts – šķiltavas šitās! –

– Lai iet uz brīnuma šķiltavām! –
Viens mirklis
un – šķiļamais zaudēts!
– Rauj jupis! – sten Melnais, –
ko sākšu bez tām?
Tāds rīks tak nav pērkams par naudu...

Sniedz Muntim šķiltavas negribīgs,
velk cepuri lēnām uz acīm,
grūž pakausī strauji:

– Na, velnam tīk
ar paspēli spēlmani mācīt!

Totiesu tev šonakt laime sec. –
Ar delnu rauš sviedraino vaigu:
– Jā. Ko tik vien cilvēks nepieredz,
kamēr zem saules lemts staigāt.

Tak zināms, kam mīla laimi vēl,
tam droša paspēle kārtīs:
Bet tu, kā dēļ meitenes
tvīkdamas kvēl,
man, spēlmanim, taisies šūt bārdū.

– Un tādēļ vien, –
Muntis teic jokojot, –
tu meitenēm visām ej garām,
ka spēles laimi negribi dot
pret mānīgu acu staru?

Viebj Melnais lūpas. Rieva kļūst
starp nīgrajām uzacīm dziļa.
– Vien zaudējot
nīcīgais vērtību gūst.
Teic, Maija ļoti tev mīla?

– Kā dzīvība! Vairāk vēl! Nezinu pats...
– Ha, ha! Tā zvērēt mēdz visi
pirms kāzām.
Skaties, nav pagājis gads,
jau mīla kā salms pelnos dzisis.

– Jel klusē!
Tev vārdi kā odzes šņāc!
Par visu kam nīrgājies ļauni?
– Ha, ha! Tu skaisties?
Ko niekus! Nāc
vēlreiz uz partiju jaunu!

Cik pliekana būtu dzīve, jā gan,
bet spēle – sāls virumam liesam.
– Būs taisnība ļaudīm,
stāstīja man,
no burves tu dzimis...

– Nav tiesa!
Hā! Paklausies labāk, ko suņi rej!
Klau! Pulksteni ķīlā es lieku
pret šķiltavām. Šaudīgs ir laimes vējš,
kad krata tas dālderu sieku

pār nabagu galvām.
Sākam vēlreiz!
Lai gūtu, nav jābaidās zaudēt.
Lūk, pulkstenis. Dienas tas rādīt spēj,
vai mēness dilējs vai audzējs.

Nu, atspēri rau, kad šiteno velk,
kā nelabais pats sāk zvanīt.
Ai, dienas tālās! Sirds dumjā smeldz.
Jā, tā tak bij' jaunība mana...

Pa Daugavu plostus laidām mēs.
Nakts krogos, un ķīviņi skaļi.

Tur saklupām negantās slāpes dzēst.
Bij' meitas un nauda kā spaļu!

– Bet pulkstenis? Teic, kā gūts?

– Tirgonis kāds

tur bija. Un spēle mums sākās.

Šo atrada rītā. Viss brūcēm klāts,
un krodznieka duncis bij' blakām.

– Tāds pulkstenis, lūk!

– Godīgā spēlē veikts,

pirms sākās šiem dzēruma ķīviņš.

Prom laidām, ko nagi nes. Beigts, kas beigts,
un palika blenžot tas stīvi...

Pie velna! Sāc dalīt!

Un kārtis tas tver

ar alkainiem pirkstiem kāri.

Nāk zirgi pie upes,

mirdzumu dzer

un braslā lēnām brien pāri.

Biernis miedz plakstus, galvu liec,

tad kārti met niknumā spējā.

– Ak, nelgas, mani par perteli klieudz?

Na, nāksies reiz sadot tiem vēju!

Kreics trumpē!

Vēlns, pretī kas liesmu pūš,

gan zinās, kam uzvaru dāvāt!

Met Muntis

nu burvīgo pulksteni gūst,

ar kungu kad kalpiņu kāvis.

– Ha, ha – smej Muntis, –
tad ir gan joks,
nāk laime šonakt ar skubu.
Bet ragainais tavs pirms sēru lok,
būs vecai zem tupeles klupis.

Un tāpēc nevar tev talkā tikt
un tīkoto uzvaru gādāt.
Tavs padoms – uz spēles visu likt –
reiz izģērbs pašu līdz ādai. –

Kož Melnais lūpās,
caur zobiem pļauj.
– Še, nazis! Rau, briežraga spalā.
To ķīlā dodu!
Tik atgūt ļauj
man dārgo laikrādi! Dali!

– Lai notiek! – Muntis kārtis jauc.
Sviež Melnais trumpes pāc kārtas.
– Nu skaties! – tas sīkacis sitot sauc, –
Tak beidzot tieku pie vārda!

Muntim pulkstenis paspēlēts.
Vēl brīdis – ir šķīlamais gaisis.
– Pēc paspēles guvums nākt mēdz!
Hei! Kārtis par jaunu steidz maisīt!

Zib tumsā iezālgans mēness stars.
Vaid pūce, un atkal dziļš klusums.
Tad saka Melnais:
– Spēlēt vēl var.
Laiks nāk uz pusnakts pusi.

Bet gribētu zināt, ko ķīlā tu liec?
– Tavu kaļķi! – sauc Muntis ar lāstu.
– Mans! – Melnais rēc.
– Pīķa kungs deseli žmiedz!
Šurp pīpi!
Laiks kārtis lai vāztu.

– Pie velna! – klieudz Muntis, –
vēlreiz met!
Lai bāž mani piķa podā,
ja nespēju šķiltavas atvinnēt!
Tik teic,
ko ķīlām lai dodu?

– Maijas gredzenu ķīlām dod!
– Nē! Muntis klieudz, – nē, nemūžam!
– Nu, labi, tad redzēsīm!
– Pekles sods!
Met kārtis! Šķīļamo gūšu!

Sūc Melnais pīpi. Spļauj:
– Pavei vien,
ar dūzi kā kungu tev kauju,
un – gredzens mans!
(Melna ēna skrien
un pazūd eglāju kraujā.)

Bet Melnais jau gredzenu pirkstā dzen.
– Teic, mūžības ķīla šī paija...
Bij meitene man reiz... sen, tik sen...
Cik ļoti līdzīga Majjai...

Velns rāvis! Kad kāzu nakts
mūzika dūks, –
nirdz Melnais un piebilst plātīgs:
– Nudien, tev kāzu miests var kļūt rūgts:
kam gredzens, tam līgava pati!

– Beidz niekus gvelzt! – Muntis dūres žņaudz, –
Tak vēl jau šī nakts nav garām.
Met kārtis! Ko tur runāt daudz,
vēl gredzenu atspēlēt varu.

– He, he! – smeļ Melnais, acis miedz,
Tad čukst ar slāpētu dvašu:
– Jā, vari, bet tad pret gredzenu liec
par ķīlu mīļoto pašu!

– Nemūžam! – Muntis kājās lec, –
kā zaimot tik zemi tu drīkstī?
– Nu, tad, kas zaudēts, pazaudēts!
Rūc Melnais pie gunkura līkstat.

Un novelk caur zobiem:
– Joks paliek joks.
Vai likteni izšķirt var spēle?
Tak, kārtis metot, laiks ātrāk plok,
jo nakts šī kā ledaina dēle.

Sprakšķ uguns zvīļojot.
Muntis sēd drūms,
bet Melnais kā balodis dūdo:
– Reiz katrā spēlē nāk brīdis kļūms.
Bez tā – kas gan uzvara būtu?

Muntis: Lūdzu tev, atdod gredzenu!
– Bez spēles? Nē! Gredzens mans paliek!
Liec Maiju ķīlā – un laimēsi tu!
– Sātans nolādēts! Dali!

No miglas nirst mēness,
zeltains un liegs,
un straume sāk vizuļot straujāk,
tumst tvaikos
un atkal krēslaina tiek,
tik nerimst par gredzenu kauja.

Slīd mēness un gravu krēslībā rok,
kā vilkači ēnas lien zemu.
– Ehē! – sauc melnais, – tad skaties, kāds joks:
ar trumpi dāmu nost ņemu!

Žņaudz Muntis dūres.
– Lai parauj jods!
Pats nelabais kārtis te svaida!
Joks paliek joks,
gredzenu atpakaļ dod!
Bet Melnais vēl ņirdzīgāk smaida:

– Nu, zini, kā kāzu naktī būs?
Kad viesiem jau reibuši prāti,
mēdz līgavu nozagt...
Man Maiju tad gūt.
Kam gredzens, tam līgava pati!

Līdz rītam tad daiļavu nemeklē.
Tā spēles parādu dzēsīs.

Tad redzi, ko laimēju, smeijies, he, hē!
Un rokas šīs Maijiņu nesīs!

Ha hā! Nu spēle tev gaiša?
– Suns! Gredzenu atdod!
– Ne tev viņu nest!

Tā goda vīrs spēles parādu sedz.
Tik plukatas lūdzas un smilkņā,
kad paspēlēts...
– Suns! Nekas tev nav svēts!
Tādēļ tev pa ģīmi reiz vilkšu!

Skan sitiens.
Tvīkst Melnā vaigs ugunssārts.
Viens mirklis – zib duncis tam delnā:
– Tu nolādēts! Siti man! Goda vārds!
Ha! Mirsti un aizej pie velna!

Lec Muntis sāņus,
un cirtiens spējš,
gar plecu tam paslīd zibot.
Jau sviežas atpakaļ
Melnais kā vējš:
– Nobeigt šo spēli tā gribu!

Zib cirtiens.
Muntis vairoties plok.
Slīd asmens, vaigu tik skarot.
Sēc Melnais kā sāpēs,
balss niknumā smok:
– Mans draugs, hū, tārpus drīz baros!

Straujš cirtiens.
Pēkšņi tām kāja slīd,
un krīt tas, kā sitiens to gāztu –
un asmens iezības, spoži tas trīts,
krīt Melnais uz dunča vāztā!

Dveš Melnais vaidu.
Atpakaļ gumst.
Līkst Muntis pie kritušā biedra.
Čukst Biernis:
– Velns rāvis... šī spēle mums
nu galā... kā spēlei pieder...

Traks biju... vienmēr... un mežonīgs...
Nu izlīgt vēlos... kad mirstu...
Reiz dzīvoja tāds... tāds kukainis sīks
Velns rāvis... un ielīda šķirstā...

Un piever tas plakstus.
Zirgs tālumā zviedz.
Pland ugunskurs zaigs vēl arvienu.
Tver šermuļi Munti,
šķiet, nāve klāt sliedz.
Tumst mežs kā mūžības siena.

Tik dīvaini bāls vied dusošā vaigs.
Ver plakstus tas, pablenžot stīvi,
un smaids kā tumsā mēness stars maigs
pār stingstošo vaigu tam plīvo.

– Klau!... Mūzika tuvāk nāk... dūdas dūc...
Nams ziedos un kāzu gunīs...

Un līgava daiļā... mani lūdz...
uz deju... Velns parāvis!

Kas tas par troksni?... Vaidis šaušalīgs.
Tik gājiens, ha, Munti, glāb mani!
Tik vienu vārdu...
Ha, tumsā viss slīgst...
– Draugs Bierni... Ko tu? Beidz, gana!
Tev līdzēšu celties. Tu smagi skārts
No asmens? Rādi, kur rēta?
Dziest jau, dziest mans sārts...
– Ņem gredzenu...
Bet mīla... lai vienmēr tev... svētums...

Tas piever plakstus, galvu liec.
Un gunkura dziestošā kvēlē,
Šķiet, dziesmu dzied, rūpju neaizsniegts,
kā kāzu nakts dūdas kad spēlē.

PROZA

Gaišā stunda

Bija sestdienas vakars pļaujas laikā. Strādājām tālīnajā miežu laukā: tēvs un māte pļāva ar garkātēm, mēs, abi dēli, tādi sīki pirmsskolas vecuma puikiņi, ar grābekļiem vācām pļāvumu un nesām uz ķirpām. Kopiņas ņemot, asie rugāji nežēlīgi dūrās rokās un badīja kāju kailos stilbus. Pēc daudzu dienu darba kājas un rokas bija vienās skrambās, katrs pieskāriens, kopiņas ceļot, sūrkstēja neganti. Saule likās apstājusies tecējumā un karsēja joprojām. Bija dzirdama vienīgi izkapšu švikoņa, cietajos stiebrs slīdot, un mūsu pastalaino kāju švirkstoņa rugājos. Pēkšņi tēva izkopts apklusā. Viņš pacēla savu pļaujamrīku. Redzējām, ka spožais asmens garkātes galā vairs nebija manāms – izkopts bija nolūzusi!

Tagad norima arī māmuļas izkopts. Viņa atraisīja balto galvas lakatiņu un noslaucīja nosvīdušo pieri.

– Saule vēl gabalā, – tēvs pavērās nekustīgajā spīdeklī. – Neko darīt. Dēli, vienam no jums nu jāteik uz māju! Izkopts ir klēts priekšā aiz spāres.

Mēs, abi brāļi, saskatījāmies. Kurš būs tas laimīgais?

– Ehē, – tēvs iesmējās. – Nu, tad skrieniet abi!

Tas nebija otrreiz sakāms. Pa ceļam gan – oplā! pļāvā iekšā un Vīksniņu mārki klāt. Pašķīrām saaugušās kalmes, kuru smailie gali metās rūsgani. Pavidēja tumšais ūdens spogulis.

Plunkš! Varde ielēca ūdenī, tas saviļņojās, vizmainus saules spulgušus metot. Vai tur nenozibēja varžu karalienes zeltainais kronītis, dzelmē pazūdot? Nu tikai atgīdāmies: tēvs gaida izkapti! Viens, divi – pastalas atkal cilājās pa dienas kvēlē sasīlūšo ganu ceļa smilti. Ai, kas tā bija par smilti. Viegla kā dūnas, irda kā pūkas.

Smiltis kūpinādami, noliektām galvām virzījāmies uz priekšu. Un tad vienā acumirkli apstājāmies kā zemē iemieti: turpat mūsu pastalaino pēdu

priekšā stāvēja cēls sirmgalvis. Tērpies viscaur melnā, sudrabaini balti mati, sudrabaini balta bārda. Tāds viņš stāvēja – kā parādība no vecmāmiņas teiku stāstiem.

“Skolotājs!” zibenīgi iešāvās prātā. “Nu nebūs labi!”

Stāvējām, galvas nodūruši, neuzdrikslēdamies pakustēties.

Ieskanējās laipnīga balss:

– No kuras mājas jūs, puisēni, esat? – svešnieks smaidīja un jautājumu atkārtoja vēl laipnāk.

Divas sīkas roķeles pacēlās un vienlaikus rādīja uz to pusi, kur aiz līkām ābelēm saulrietā zalgoja mūsmāju logi.

– Ko vectēvs dara?

Beidzot bijām atguvuši arī valodu un vienā balsī noskandējām:

– Sēd uz mūrīša un pīpē.

Svešnieks brīdi klusēja, tad laipnā balsī teica:

– Atcerieties, bērni, arī jums Kalaņģi vienmēr būs mājas!

Viņa roka glāstā pieskārs mūsu noliektajām galvām.

Noskatījāmies, kā viņš aizgāja pa ganu ceļu, kur smiltis vēl skaidri varēja samanīt mūsu nerātno kāju raustās švīkas. Lūk, viņš jau Krāšmatkalnā. Apstājās, skatījās saulrieta spožumā. No visām Kalaņģu mājām sāka ūjināt ganus. Tie tūlīt atsaucās. Pa trim ganu ceļiem no mežmalas norām, no Sauternīcas, putekļos kūpēdami, mājup nāca ganāmpulki.

Nedrikslējām vairs kavēties ilgāk. Steigšus sameklējām izkapti un skrējām uz miežu lauku. Brīnums – tēvs par ilgo aizkavēšanos nerājās. Aizelsušies stāstījām par savādo svešinieku.

– Tas jau Apsīšu Jēkabs, – tēvs noteica. – Aizgāja apraudzīt lielo akmeni, kur bērniībā kā ganiņš sēdējis. Beigsim nu, jāiet mājās. Jārauga, kā uzņemt ciemiņu.

Tas bija neaizmirstams vakars mūsmājās. Vectēvs ar ciemiņu, abi vienādi balti, sēdēja blakus uz mūrīša un paklusām runājās. Par ko gan viņi tik ilgi varēja runāt? Māte sāka rosīties pie pavarda, vēlēja mums atnest pa malkas klēpim. Pēc tam atkal abi kā liptin lipām mūrīša tuvumā. Tagad jauno dienu draugi atcerējās, kā, ganos ejot, šūpojušies uz ganu žoga kārtīm, kā rakstnieka tēvs melnajā rijā mācījis Kalaņģu bērnus grāmatā,

pieminēja Andra tēvu un gāršas pļavu...

Jauno dienu draugi cēlās. Nošķindēja durvju kliņķis – un projām viņi bija. Pa tam māte turpināja rosities ap pavardu, iekūra uguni, kūla iejauva māla bļodā, pēdīgi iečurkstējās tauki uz pannas. Istabā uzvēdīja pasakaina smarža: māmuliņa cepa pankūkas! Pašu vislielāko gardumu mūsmājās.

Senie draugi atgriezās dziļā mījkrēslī. Aizgājuši līdz lielajam akmenim, kad vakara blāzma dziest. Tālāk netikuši, jo gārša jau gulējusi dziļā tumsā un kājas abiem gājējiem piekusušas.

Tā bija rakstnieka Apsīšu Jēkaba pēdējā ciemošanās jauno dienu zemē pie saviem jauno dienu draugiem 1920. gada augustā.

Immerheimas mežs

(Rīta gaišma mūžīgā) 1956. g. dec. – 1957. g. janv.

Fragmenti no melnraksta

Skaudrs ziemeļu vējš kopā ar retām pārslām, no svina pelēkām debesīm brāzmodams, augu dienu kapāja karavīru sejas. Ne mirkli tas nekļuva lēnāks, arī īsajai ziemas dienai satumstot un bezcerīgā krēslā lēnām iecejot naktī. Asās vēja sīpas vilka caur plānajiem karavīru mēteļiem, kā kaitētām adatām durstīja nodilušajos cimdos avīžu tinumos slēptos pirkstus, lida aiz paceltām apkaklēm, tekot pa muguru tūkstoš ledusaukstām zirnekļa kājām, bet ceļa likumos, pavēršoties iepretim, zēvelēja taisni acīs kā uguns. Asaru siltais spožums, netverams kā pati dzīvība, nebeidza vizuļot acīs, no iekaisušiem plakstiem valgās lāsēs sasala skropstās, bet cieši sakniebtās lūpas sasprēgājušas, dienai aizejot, kļuvušas asiņainas, ka vairāk tās nepavērās kā spļāvienam vai lāstam.

Velna apšēstā zeme! Piecas dienas un naktis bataljons, mirkli neapstājies, bija ceļā, lai apsteigtu auļojošās ienaidnieka tanku smailes, pirms tās slēdzas nāvējošā skāvienā. Jā, tā bija skriešanās ar nāvi, jo, zināms, tanku smaiļu uzdevums ir iznīcināt visu dzīvo savā ceļā un vispirms to, kas ar likumu novēlēts nāvei – karavīru. Vairākas nedēļas

bez silta uztura un nedēļu jau pilnīgi bez pārtikas un atpūtas karavīri ar niecīgiem zudumiem joprojām turējās. Kaut runa nebija par maršēšanu slēgtās ierindās, joprojām vads soļoja aiz vada, rota aiz rotas, karavīrs pie karavīra pa trīs ierindā mugursomām plecos. Šautenes un visai trūcīgo municiju redzēja tikai retiem. Komandiera vienība atradās savā vietā, priekšējās izlūku nodaļas mainījās pēc visiem zināmiem kaujas likumiem un atgriezās pie bataljona komandiera, karavīra ar Jūlija Cēzara stingro profilu:

– Priekšējās mājās nekādas dzīvības!

– Turpināt izlūkošanu! – atskanēja komandiera klusā, noteiktā balss, radusi pavēlēt dzīvībai, ik mirkli raudzīties nīcībai vaigā.

Un drūmais gājiens dodas tālāk.

Ak, ne priekšējās mājās, ne mājās aiz muguras nekur nekādas dzīvības. Ieejot tur, uz galdiem vēl pretī nereti baloja šķīvji ar karotēm un citur balti atsegtas gultas, aicinošas nakts mieram, skapji, pilni drēbju, vaļā atrautām durvīm, uz rakstāmgalda atvērta grāmata ar zīmuli atzīmēm, un neviena cilvēka, neviena paša! Kā dīvainas, jaunas burvības vārdiem atskanot, tie visi vienā mirklī būtu pagaisuši, līdzīgi elpai kļuvuši par neko. Un īstenībā bija jau arī tikai trīs vārdi šajā formulā, lai prieks pārvērstos asaru rūgtmē, cerība – izmisumā un laime – par grūtu bēgļa gaitu nezināmos tālos posta un nāves ceļos.

– Die Russen kommt! – tā skanēja šie vārdi.

Zeme, kur šajā krēslas stundā gāja karavīri, nesot zīmotnēs austošo sauli ar trim zvaigznēm, bija nevienam nepiederoša zeme, nāves josla starp abām lielajām Austrumu un Rietumu frontēm, mūžsenām kā abu cīnītāju pušu naidis. Bieži šajās pamestajās mājās vēl pavardos gailēja ogles, spožā misiņa vai alumīnija kannā uz plīts vāri kūpināja savu omulības un mājības dvesmu telpā.

Šad un tad kāds karavīrs, nokāpis zem mājām allaž atrodamā pagrabā, atgriezās, stiepjot augšā burku salda ķiršu vai aveņu ievārījuma, dažreiz pat veselu maišeli žāvētu augļu, tik paša galvenā, ko ilgoja salkstošie karavīri, viņi neatrada nekad un nekur – maizes. Jau otro mēnesi tuksnesīgajos ciematos klīstot, pa retai reizei kā kārumu garšojuši virtuvē pamestu

sauju kartupeļu, tiem ejot gurdajos, mokpilnajos, mūžam nerimtīgajos pārgājienos, acīs spokojās maize, rupja, smaržīga rudzu maize, rīciens ar kārtu dzeltena sviesta, ko iznes arājam launaglaikā, šķēle no saziēdējuša klaipa ar medu un pienu launagā siena pļavā, mazā šķūnīša ēnā...

Tumšā karavīru gūzma iet tālāk un tālāk. Aleju ar nolikušiem vītoliem nomaina sniega klajums, bāli zilgans zem nakts melnām debesīm. Viens, divi, trīs, viens, divi, trīs – ierastā gaitā it kā apmācībās apnicīgajā asiņu ritmā saliektie stāvi kustas kā automāti. Tikai uz priekšu! Palikt nozīmē – iet bojā. Kaut kur brāžas tanki... Viens, divi, trīs, viens, divi, trīs – soļo karavīri naktī...

O! Cik naktis viņi jau tā gājuši! Kājas tik tikko jaudāja celties, mazliet ieliecas ceļi un paveik tad augumu uz priekšu, kas kopumā nozīmē vienu soļa garumu. Galvā dunēja dīvains reibums, kā viegla, sapņaina dzirnavu akmeņu klusklusa dūkoņa, acīs rādījās ērmīgas murgu ainas, pilsētas daudzstāvu namu abās pusēs, cits pārvarīgiem spēkiem burtoja kādas mistiskas grāmatas lappuses, reizreizēm atžilbstot, lai tad spēji paceltu galvu gājuma bezcerīgā plūsmā un ar nopūtu, grūtu kā pazudušas dvēseles atvadu sveicienu pekles vārtos, dotos tālāk naksnīgā ceļā.

Un tad spēji gājiens apstājās. Savāda šalka skanēja augstu pār galvām. Karavīri pamodās kā no sapņa. Visapkārt bija mežs. Slaidas priedes varenim skuju vainagiem, piesnigušas egles, augstas kā baznīcu torņi, mežs, piesnidzis mežs šalkoja visapkārt tāltāli. Lūk, viņi bija nonākuši meža aizvējā. Jā, vētra jau stājās. To varēja redzēt arī no bālganuma debesīs – tās skaidrojās, lai vēl jo baismāk dūrēs savilkte stingie pirksti justu ledainā aukstuma nežēlīgo tvērienu.

Pēkšņi kaut kur kaut kas iezibējās.

– Uguns, uguns, – kā klusa šalka šis vārds aizdvesmoja no rindas uz rindu, – uguns, uguns!

Re, tur jau iemirdzas sārtās liesmu mēles. Tīrais brīnums dziļā meža vidū. Tur, tur, arī tur... Ugunsurs aiz ugunskura sāk dzirkstīt silā. Rindas pajūk gandrīz momentā. Vīri rauj nost cimodus, grūž pirkstus taisni liesmās un sēc.

– Velns lai parauj! – ierunājās ceļgalos nometies iesirms karavīrs, pretī

ugunij sniedzot trauslos pirkstus, – Tas tik ir ko vērts! Nē, es varētu rēkt kā mežonis. Uguns!

– Augstākais, ko dzīve var dot, – uzrunātais druknais kājās stāvošais kareivis pagrieza liesmai sānus. Bet smaids mirklī pagaisa, un paceltā mēteļa apakles ēnotajās acīs iedegās nikns spožums, – Pie velna ar visu šo! Lūk, ko es saku...

– Nu, nu, ne tik strauji! – atsaucās trešais, uz ceļa nometies, stīviem pirkstiem mēģinot raisīt zābaku saiti. Viņš bija pats vecākais no visiem, tik nevaldāma dzīvības uguns dzirkstīja viņa acīs.

– Stāties! Stāties! – no tumsas izniris, kļiedza vada komandieris virsnieka vietnieks Jēkabsons, – Ārprātīgi palikuši, vai? Izdzēst! Tūlīt!... Aiz sila varbūt krievi un...

– Velns lai parauj! – šoreiz lādējās Auzāns. Viena kāja tam bija palikusi neapsildīta.

– Skriet tik un skriet... Krievi un krievi... krievi aiz sila, krievi silā... Fū! – Šekspīra cienīgu monologu noslēdzot ar krietnu spļāvieni, Auzāna vaigs noskaidrojās...

Gājiens sākās un turpinājās, klusējot silam tāltāli visapkārt. Stunda, varbūt divas, tad sils kļuva retāks. Ceļš pavērās kalnup, un priekšā pavīdēja sniegaina nogāze bālganā mēness gaismā. Vados sākās murdēšana.

– Kurp mēs ejam? – jautāja karavīri cits citam.

– Uz Immerheimu! – skan atbilde.

– Immerheima, Immerheima! – vārds iet no mutes mutē.

– Immerheima? Ko? Jā – Immerheima.

Immerheima – tas skan tik labi. Tas skan kā mūzika. Kā mājas. Kā mātes vārds... Jā, to izrunā tā lēni, bez steigas, pieverot plakstus.

– Immerheima, Immerheima, – dūdo Alksnis, un pat mūžam saīgušais Silavs kaut ko līdzīgu velk zem deguna, pieliekot soli.

Mēnessainā gaisma līst no debesīm pār sniega kļajumiem, bet ceļmalas bērzi spīguļo sarmas tīmekļos.

Lūk, tur pretī ceļu aizšķērso kāda cita aleja. Milzīgi koki žuburojas zilganmeliņi mēness gaismā. Un raug! Aiz tiem smaili torņi tur jau ceļas debesīs, gotiski augsto namu smailes mēness gaismas palos!

– Immerheima!

Mājas siltums, patvērums, drošība, glābiņš..., maize. Jā, varbūt pat maize!

Bet kas tad tas? Pāri vizmainam sniega laukam kā spokainas ēnas šurp steidz trīs karavīri. Bez mēteļiem, svārkos, kailām galvām. Viņi skrien un māj. Jā, nu jau var atšķirt formas – mūsējie! Kolona apstājas. Kas, ko, kādēļ? – skan visapkārt.

– Immerheimā krievi! Mums laimējās izglābties, – stāsta bēgļi. – Lūk, pretī tajā alejā aiz kokiem stāv krievu tanki, redz viņi un gaida... Mēs, taisni tāpat kā jūs, ieskrējām slazdos... Būs stundas divas atpakaļ, varbūt stunda... nolādētie!

Plaši ieplestām acīm karavīri neticīgi blenza uz aleju. Simts metru, divi simti droši vien – ne vairāk. Milzīgie koki klusē...

– Tur! Lūk, – pieliecas vēstnesis, rādot – koku ēnā tanki.

Tra-tra-trah, – sausi spalģajā gaisā pēkšņi ierējās automāts. Cieši. Tuvu. Kā pie pašas auss.

Tra-tra-tra-trah – atbalsoja mežs, un mirkli vēlāk salīgojās, sakustējās stingušās ēnas aiz koku milzeņiem alejā. Tarkšķēdami, zibošas ložu trajektorijas gaisā vilkdami, auļoja tanki.

– Apkārt! Skriešus! – skanēja komandas. – Tanku dūrēm pa tankiem uguni!

Balsis pazuda troksnī.

Sarmains zars iesita Alksnim sejā. Ko? Viņš būtu skrējis? Sirds daudzjās kā neprātīga. Blakus sēca kāds vīrs, lādējās un splāva. Tas bija Auzāns.

– Nolādētie! – splāva viņš, klausīdamies kaujas troksnī aiz sila. – Slepkaivas!

Viņš pacēla dūri.

Smagi elsodami, no meža ēnām iznira citi nāvei izbēgušie, vīrs pēc vīra. Drūmi klusēdami, tie vēroja noklīdušo ložu uzzibsnīšanu gaisā, koku galotnes skarot. Vēl arvien nāca klāt.

Kamēr tanku ložmetēji un artilērija tur klajumā darīja savu, te mežs bija patvērums un drošība. Ievainotie nāca pēdējie, cits citu balstīdami.

– Kur tad Silavs? – tas bija Auzāns, kas pirmais izsacīja liktenīgo

jautājumu. Draugi saskatījās un novērsās. Vēl joprojām aiz sila dunēja, sprāga un tarkšķēja. Mirkliis klusuma, tad kauja iedegās jaunotā spēkā.

– Mūsu tanki klāt, – ierunājās kāds leitnants, atbalstīties pret varenu Vāczemes priedi. Viņš kaut kā tīstīja ievainoto roku. – Uzskrējām velnam uz ilkņa...

– Atļaujiet, leitnanta kungs, – Auzāns, norāvis mugursomu, jau ritināja savu marles saiti, – es protu... Ne pirmo reizi ar šito velnu tiekos. Volhovā, pie Neveles... Visur sadevām nešķīstam pa krietnam. Un te, kad ejam kailām rokām... Velns ar ārā!

– Būtu kādam kāds smēķis? – jautāja virsnieks. – Pateicos!

Kaujas troksnis skanēja tuvāk. Šur tur iespindzās pa lodei, sprāga pa noklīdušai granātai augsto koku galotnēs.

– Sāksim gājienu, draugi, – virsnieks ierunājās klusi. – Mans vārds Vīksna. Tā tanku kauja, kailām rokām tur nav ko meklēt...

Karavīri sakārtojās gājienam, kareivis blakus kareivim, biedrs, balstot ievainoto, biedram. Gaisma lēnām izdzisa – laikam kaut kur aiz biežās miglas norietēja neredzams mēness. Palsi pelēka krēsla zem egļu pazarēm. Sniga.

– Būs putenis, – ierunājās Auzāns, ejot cieši blakus Alksnim, – nepastāvīgais prūšu laiks...

Gleznatājs nomurmināja kaut ko nesaprotamu. Silavu smacēja vārdos neizteicamas sēras. Tie daudzie, daudzie, kas palika guļot, platām, stingušām acīm mulsā veroties mēnessgaismas dziesnā tumstošās debesīs, izplēnot dzīvības siltajam spožumam plakstos...

Leitnants apstājās. Kabatas spuldzes gaismā viņš pēc busoles pētīja karti.

– Immerheimas mežs, – viņš murmināja, – šim ceļam jābūt mūsējam. Lūk, virziens uz Konicu... Un te jābūt kādām mežsarga mājām mežā. Immerheima šeit...

Immerheima. Cik tas skanēja baigi, kļūmi. Kā ļaunu baigu pieminot, kā nāvi piesaucot vārdā!

Satumsa arvien vairāk. Vētrai pieaugot spēkā, negantiem mutūļiem putenis kūleņoja lejā pa zaru zariem, apberot gājējus veseliem sniega klēpjiem. Kājām ķeroties sakņu vijumos, karavīri, klupdami un grīlodamies

no nespēka un pārguruma, lēnām virzījās aiz leitnanta. Stunda, divas, kas zina, cik ilgi. Koki šalkoja stiprāk. Dunēja un sīca.

– Dvēseļu putenis, – nodomāja Alksnis. Blakus Auzānam viņš gāja kā sapnī. Tā varbūt kāds cits gājiens, pelēkiem ēnu tēliem puteņa vālos slīdot, šinī bēdu naktī sāka ceļu plati atvērtos pelēkos veļu vārtos, uz krūtīm saliktām rokām un liektu galvu, kur gaidīja pati laipnā Zemes māte...

[Novelē attēloti reāli notikumi. Immerheima – tagad Mroča (Mrocza) Polijā. J. Z.]

Vectēva ozoli

Stāsts

Tanī gaišajā marta nogales rītā, kad, sniegiem kūstot, no jumta piesaulē krita zibošas lāses, vecmāmuļa sēdēja uz siltā mūrīša un adīja cimdus mazdēlam. Nekas nevēstīja, ka tūlīt sāksies notikumi, kas līdz dziļumiem saviļņos vecītes dienu mierīgo plūdumu. Mūrītis, pati jaukā kā vieta vecajā lauku mājā, lieti noderīgs pret kaulu sāpēm, kurām aptiekas zāles sen vairs nespēj līdzēt. Gandrīz astoņdesmit mūža gados visādas vainas krātin sakrājušās. Vai mazums skriets un tecēts. Te kūtī, te virtuvē, te pļavā, te druvā: kur vien pagriezies, visur darba kalni priekšā. Tie saliekuši augumu, ka lāgā ne atstiepties, kājas kā svina pielijušas gan no neskaitāmajiem ūdens nēšiem, gan zāļu nastām.

Un sākuma gadi kolhozā – arī tie nebija nekādi vieglie. Labi, ka ferma tepat sētā. Piecpadsmit gotiņu rokām slaucamas. Uzcēla kolhozs lielfermu, tūlīt visas projām. Tur jaunas kopējas strādā ar slaucamajām mašīnām. Vecās mūra kūts atdaļā palika vienīgi pašu brūnītes. Nu jau kūts pavisam tukša. Nespēja vectēvs vairs sagādāt sienu, gotiņu nācās pārdot.

Pats siena pļāvējs dus Gaujas krastā, zem baltajiem bērziem. Liekas neticami, ka viņa vairs nav. Klausies, tūlīt atskanēs lēnīgie soļi, pavērsies durvis un vectēvs, malkas klēpi nesot, kreššķinādams ienāks istabā. Nekā,

logā tikai zilas marta debesis, bet lāses zibēdamas krīt un krīt. Malku sarūpēt tagad atbrauc dēls no pilsētas. Ik pavasari atved kravu no rajona apkures kantora. Pa atvaļinājuma laiku saskalda veselu kaudzi rijas priekšā un, kad šķilas pa vasaru izžuvušas, sanes priekšnamā, lai ziemā vecajām kājām nav jābradā pa kupenām. Maizīti no veikala, garām nākot, atnes kaimiņiene, brītiņu parunājas un aiziet. Maizīte vakar atnesta, šodien nebūs neviena, kas ienāk. Kurš gan te lai nāktu!

Dēls gaidāms, kad zeme apžūs. Iestādīs dažas vagas kartupeļu, ko vairāk, grūti ar tiem pašiem izpūlēties. Vedekla Regīna, dzimusi pilsētniece, atbrauc tikai uz ogu un ābolu laiku. Tad paciemojas arī mazdēls Agris. Students. Dienās būs celtniecības inženieris tāpat kā tēvs. Uz laukiem neatnāks. Ko pilsēta ņem, to paņem uz visiem laikiem. Vecmāmuļa nopūšas. Diena tik gaiša, bet nezin kādēļ tādas skumīgas domas vien nāk prātā. Pēc vectēva bērēm gan Artis ieminējās:

– Māt, tagad tev jānāk pie mums uz Rīgu.

– Mūsu šaurajā dzīvoklītī? – Regīna tikai ievaicājās, tad dēls un mazdēls neteica vairāk ne vārda. Zināms, vecmāmuļa nebūtu gājusi tik un tā. Kā lai pamet mājas, kur viss mūžs aizvadīts? Un tos ozolus, kurus abi ar vectēvu iestādīja tīrumu vidū savā kāzu dienā. Cik savādi vectēvs, ilgās slimības izvārdzināts, runāja pēdējā naktī, no kuras vairs nepamodās.

– Dzert, – čukstēja sausām lūpām, – dzert... skaidru avota ūdeni... Un tos ozolus... ja tie nokaltīs... tad mēs...

Kas notiktu, ja ozoli aizietu bojā, tā arī palika nepateikts. Vecmāmuļa paskatās pa logu. Sniegs saulē vizuļo tik spoši, ka acis jāpiemiedz. Plašais lauks aiz līkajām ābelēm pārredzams kā uz delnas. Tur stāv viņi abi cieši blakus. Žuburainie zari savijušies kopā, galotnes asi iezīmējas skaidrajās debesīs. Cik vareni izauguši pa šiem ilgajiem gadiem.

Sniega laukā kaut kas kustas. Mašīnas – tādas savādas, pavisam neredzētas. Viena virzās uz ozolu pusī. Pārējās divas tālu, tikko saskatāmas. Sniegā aiz mašīnas paliek melna, brīnum taisna vaga. Mašīnai cieši blakus lokās vīrs, lokās vienā laidā bez mītas. Tad nu reiz ir klāt tā izsenis daudzīnātā meliorācija. Ērmīgs vārds, vai mēle metas čokurā. Taču tādēļ tur saveida tās brūnganās caurules veselām kaudzēm. Ieklausoties var sadzirdēt

tālīnu dunoņu. Rādās, tā vaga ir varen dziļa. Ka tik neaprauj ozoliem saknes! Dunoņa pierimst. Ekskavators apstājas, paveras durvis. No mašīnas izlec melns vīrs, otrs izlien no grāvja dziļuma. Vīri par kaut ko apspriežas. Re, sāk nākt. Nāk taisni šurp!

Vecīte mudīgi atiet no loga, apsēžas uz mūriša, kur, kūkumu uzmetis, snauduļo pelēkais runcis. Bažīgus skatienus logam uzmetot, viņa atkal sāk adīt. Vīri sanāk priekšnamā, dauga sniegainās kājas, klauvē.

– Iekšā! – vecmāmuļa aicina.

Apbružātu ziemas cepuri rokā turēdams, pirmais sliksni pārkāpj melnīgsnējs vīrs. Seja saulē un vējos nobrūnējusi, melni, cirtaini mati, čigāns, kas čigāns!

– Laba diena! “čigāns” sveicina. – Sveiki, jūsmājās!

Vecmāmuļa pabīda brilles, lai labāka redzēšana. Pirmajam ienācējam ieblakām nostājies pavecāks vīrs, pelēcīgais virsvalks zemēm apķepējis. Seja tāda kā bakurētaina, zilgani sārta, varbūt stiprā aukstumā apsaldēta. Aizmugurē turas slaidis jauneklis, arī vēju appūstu seju. Gaišie mati valgām šķipsnām uzslīdējuši pieri. Zilas, zilas acis. Skaistulis!

– Runā nu, Sandri! – bakurētainais piebiksta melnmatim, balss tāda piesmakusi. – Kā nekā esi priekšnieks.

– Runāšana tāda, – Sandris panākas soli tuvāk. – Rek' še, Stasim, šitam te vecajam krokodīlim, vakar atzīmējām dzimšanas dienu. Šodien tādi pohmeļi, lai velns par stenderi paliek! Nav tev, vecomāt, kādu zāļu mājā?

Vecmāmuļa atglauž balto galvas lakatiņu, ar adāmo adatu domīgi pakasa aiz auss.

– Nezinu, nezinu. Laikam gan nekā tāda nebūs. Varbūt pelašķu tēju? Vēl būs tīri silta. Paga, paga, es tūlīt.

Bakurētainais ar melnmati saskatās. Atskan tāda kā idēšana, kā iestēnēšanās, tad neizprotamās skaņas izvēršas negantos smieklos.

– Ha-ha-ha! – abi vīri smejas aizgūtnēm. Melnīgsnējais, pat rādās, izrauš miklumu no acu kaktiņiem.

– Vecmāmiņ, vecmāmiņ, māki gan tu taisīt pigorus. Šitai elles ugunij, kas mums ar Stasi kuras iekšās, tējiņa nekā nespēj darīt.

Večiņa, būdama pusceļā uz virtuvi, paliek stāvam un neziņā noplāta rokas.

– Vecmāmiņ, ierunājās jauneklis, – es gan labprāt. Padzerties ij nācu.

Vecīte atgriežas, mīlīgi smaidot. Tēja brūnajā māla krūzītē tīkami garo.

– Paldies, paldies, – jauneklis tencina, – ū, kur salds!

Melnmatis zobgalīgi piemiedz aci.

– Vecomāt, nu gan velti šķērdējies. Guntim jauna sieva, salduma tāpat pārparēm. Izlīdzi nu mums ar Stasi arī. Pameklē vien pa zāļu skapīti, kaut kas atradīsies. Kaut uz čūskas ādas stādināts, ka tik kas asāks...

– Nudien, dēliņi, ticiet, galīgi nav nekā tāda.

– Tad esam vienreizēji bētē! – Stasis izdveš.

Sandris paceļ pirkstu:

– Eka nupat pielēca. Mammucīt, tu būsi mūsu glābēja. Aizdod veciem zēniem vienu sarkanīti! Parīt avanss, atdosim.

– Sarkanīti? – vecenīte brīnās.

– Sarkanītis – tie ir desmit rubļi, – Stasis lēnprātīgi paskaidro.

– Iedod gan! Esi nu cilvēks!

– Tik lielu naudu! – vecmāmuļa šūpo galvu.

Sandris mierīgi atmet ar roku:

– Kas tas ir? Nieks! Zini, cik mēs mēnesī noraujam? Simtniekus. Un tu vēl šaubies!

Vecmāmuļa domā.

– Labi, – viņa ir izšķīrusies.

– Iedošu. Bet... tie ozoli... tie ozoli taču paliks dzīvi?

– Kas par ozoliem? – Sandris nesaprot.

– Tie tur, – vecīte pamāj uz loga pusi. Tie tur, lauka vidū. Vectēva ozoli. Dārga piemiņa.

– Ak tie! – Sandris iesmejas. – Kas tiem vainas. Stāvēs tūkstoš gadu, ka es tev saku.

Vecmāmuļa nozūd kambarī. Iečīkstas skapja durvis. Vecenīte atgriežas, mazliet pieklībodama, un, Sandrim naudu sniedzot, nosaka:

– Tad līdz parītam.

– Kāda runa! – Sandris atsaucas un paburna naudu pirkstos. Varēja būt vairāk, nekas prātīgs nesanāks. Ē, lūpas apslapināt iznāks. Guntis mums tāds zabatists, tas jau neņem ne mutē.

Sandris paskatās rokas pulkstenī:

– Va velnu, pēc stundas taisa bodi ciet! Zēni, rikšos!

Naktī vecmāmuļa guļ nemierīgu miegu un bieži pamostas. Ārā ap pakškiem aumaļām sitas vējš.

– Būs laika maiņa, – vecīņa prāto. – Sapūtīs atkal sniegu.

Tiešām, zilganai rīta gaismai svīstot, rūtīs krīt slapjš sniegs.

– Būs nejauka diena drenu vīriem, – vecīte, uguni pavardā kurot, nodomā. – Un, kad galvā skurbulis, divtik grūta.

Bet no lauka atvilnī tālīna dūkoņa. Vīri tomēr strādā. Tātad viss kārtībā. Viņa jūt tādus kā sirdsapziņas pārmetumus, ka naudu devusi dzeršanai...

Vecīņa piestāj pie loga. Mašīna pašlaik steidzas kalnā. Loga rūtīs nu jau lāso lietus. Nebūs, nebūs viegla diena tiem tur, laukā. Padevusi brokastu runcim un ieturējusi maltīti pati, viņa atkal aiztipina pie loga. Aiz ledaino lāšu pelēcīgā plīvura tomēr var samanīt: divi vīri, izburbušajā sniegā smagnēji cilājot kājas, nāk tieši šurp. Tie paši vakarējie ciemiņi. Nāk atdod naudu pirms norunātā laika. Tomēr krietni vīri, vecmāmuļa nopriecājas.

– Nāciet tikai iekšā, – vecīte aicina.

Pirmais pār sliexni atkal kāpj Sandris.

– Laba diena! – viņš sveicina, samirkušo cepuri nopurinot. – Suņa laiks, vecomāt!

Vecmāmuļai sīkās grumbiņas ap acīm satīklojas smaidā.

– Kur tik žigli to sarkanīti sadabūjāt?

Sandris izdveš nopūtu.

– Nekā, vecomāt. Nauda būs tikai rīt. Paģiras gan tās pašas vakarējās, vēl negantākas. Akurāt, kā ezi būtu norijis. Izpalīdzi nu vēl šo reizīti!

Smāids vecmāmuļas sejā izdziest.

– Nekā, dēlīt, nekā! Tie sarkanīši man tik, cik no tās pensijas un kad nu dēls pa reizei iedomā. Nekā nevarēšu līdzēt.

Stasis saviebjas. Sarkanīgā seja pietvīkst vēl sārtāka.

– Saimniecīt, paskatieties, kas par laiku ārā! Krietns saimnieks tādā ne suni nedzen laukā. Bet mēs, ko? Ražojam. Domā – viegli? Jaucies kā pa elli, viens vienīgs plēnķis. Un akmeņi. Tavs vecais tur kādreiz mīcījās kā pa abru. Kad mēs, tā sacīt, nodosim gatavu, tad gan būs zemīte... Ne vīlītē lāgā nav sausuma. Skaties, rīt gripa gāzīs no kājas. Jāieraui kočiņš, vienīgās zāles. Tavs vecais gan tā nebūtu lauzies.

Stasis apraujas. Vecenīte sagumst, sejai pārslied skaudra ciešanu ēna.

– Kad ne, tad ne, Stasis nomurmina un apklust.

Vecītes augums iztaisnojas.

– Dabūsi to desmitnieku, – viņa nosaka, šļūcošie soļi noklus blakus istabā. Un pēc tam večiņas vaigs atkal ir mierīgs un laipns.

– Te būs tai zāļu tiesai.

– Rīt atdosim, Stasis nostostās. – Paldies, vecomāt!

Tiklīdz aizejošo vīru soļi vairs nav dzirdami, vecīte sameklē cukurgraudu un pieiet pie zāļu skapīša. Uzsmaržo baldriāns. Atsēstas uz mūrīša, paņem adīkli, taču tūlīt noliek atpakaļ groziņā. Sirds pukst nemierīgi, brīžiem iesāpoties. Šovakar no adīšanas nekā. Labu laiku viņa klausās, vai mašīna piekalnē ierūksies vai ne. Neierūcas...

Mašīna mēma nostāv visu nākamo dienu. Nezin kādēļ vecmāmuļai adīšana arī šodien neveicas. Te pārmetas valdziņi, te nojūk dzīparu raksts. Sirmgalve noliek adīkli. Nav taču kur steigties. Tā nu viņa sēd, un vakara tumsa istabā aužas biezāka un biezāka.

Un tad no zemapziņas dzīlēm atmiņā spēji iznirst tālins rudens novakars miglā un tvaikos. Viņa gaidīja pārnākam vīru no lauka, no tā paša lauka, kur tagad strādā meliorācijas ļaudis. Vīrs tur zemienē raka grāvi, raka katru mīļu brīdi, kad vien iespējams, plēsās kā negudrs, gluži viens. Izrakšot lielo novadgrāvi, parādīšot vienreiz, kur tam negantajam slapjumam skriet. Pārnāca tumsā, dažreiz jau nakts, melns, dūņām apķepējis. Traks un traks!

Un tā nu tajā rudens vakarā viņa gaidīja un gaidīja. Prāts tik nemierīgs, kā nelaimi paredzot, nevarēja norimt nekur. Pēdīgi jau nakts. Steidza raudzīt, kas noticis. Kā tad – sēdēja lielā grāvja malā sakņupis.

Sirds nodrebēja bailēs. Soļi kā nemanā pieveda klāt.

– Kas tev?

Akmeni ārā ceļot, tikusi vaļā kāda tur trose, gāzies celtnis, aizķēris pašu.

– Manu dieniņu! Skriešu pēc zirga, braucam pie ārsta!

– Muļķības! – vīrs atcirta gandrīz vai nikni. Mēģināja pasmieties, tomēr lūpas savilkās ērmīgi, smieklu vietā dzirdams kā vaids, kā kunkstiens.

Ko lai iesāk? Visapkārt dziļa nakts, tikai mājas uguntiņa vientulīgi mirgoja biezijā miglā.

– Atvilkšu elpu, – vīrs ierunājās, – gan būs labi.

Bet nebija labi. Slimoja visu to ziemu, arī vēlāk ne vairs tā spēka, ne darbs šķīrās kā senāk. Kaut kas bija noticis toreiz tur, bargajā vectēva cīņu laukā...

Vecmāmuļa pieceļas. Pieiet pie loga. Palsajā tumsā ozolu melnie stāvi vīd pakalnē pret bālganajām nakts debesīm. Ko nu šonakt dara vīri, kas vectēva cīņu novedīs līdz galam? Jādomā, visi pie savām ģimenēm mājīgā siltumā un gaismā.

Meliorācijas vīru trijotne patiesi atrodas mājīgā siltumā un gaismā, taču šī daudzo lustru apmirdzētā, sienu gobelēniem greznotā telpa nav viņu mājas, bet gan rajona centra kafejnīca. Uz spoži pulētā galda rindojas pudeles. To netrūkst arī uz pārējiem galdiem. Padobjā daudzo vīru balsu murdoņa vēstī, ka vairākās darba vietās avansu maksā apmēram vienos un tajos pašos datumos.

Melioratoru trijotne – Sandris, Stasis un Guntis – rādās jau krietni iesilusi. Tā nu tas ir – pirmoreiz avansa dienas nogalē pie pudelēm sēd arī Guntis. Tomēr vīru noskaņa pretēji tam, kā varētu cerēt, nav nekādā teicamā.

– Tas ir gan viens štruntīgs gabals, – Stasis runā, roku Guntim uz pleca uzlicis. – Štruntīgs gabals. Paklausies, Gunti, ko es tev teikšu: lai skrien tā svilpaste, ja ir skrējēja! Tik un tā nekāda labā sieva tev nebūtu bijusi.

– Ierauj! – Sandris pabīda glāzi uz Gunta pusi. – Ne tu pirmais, ne pēdējais, kam sieva aiziet – tu-tū.

Guntis sēd sadudzis, elkoņiem uz galda malas atspiedies, galvu rokām

saņēmis. Liekas, drauga mierinājumus viņš nedzird vai varbūt vārdi nepieskaras apziņai. Iedzer glāzi, it kā pamostas un paklusām noņurd:

– Nekā jūs nezināt.

Sandris pielej glāzes, parausta plecus.

– Nezinām, nezinām. To vēstuli tu jau mums negribi rādīt. Skaidrs ir tāpat. Tu te raujies kā zvērs. Katru rubli prom uz Rīgu. Sieva – studente, sievai vajag. Pats sev pat algas dienā nenoslēc ne lāsīti. Re nu! Studente beidz universitāti. Fi-lo-loģei tu vairs neesi vajadzīgs. Tā es saprotu to lietu. Tici man, viņai tur jau cits. Kāds smalki mācīts švipstiņš ar ūsām līdz pazodei.

Stasis iemet mēriņu un noskurinās.

– Liec tu cilvēkam mieru! Saproties, sāp... Būtu mana vecene tādu numuru izspēlējusi, nomizotu kā lūku!

Sandris iespurcas:

– Tava vecene! Tavai neviens vairs ne vīrsū neskatās.

Stasis saviebjas.

– Lai neskatās. Eh, būtu tu manējo redzējis jaunībā! Bilde, princese! Ko tur runāt. Galu galā visas princeses tāpat reiz pārvēršas par vecenēm. Skaistums nav galvenais.

Sandris pavīpsnā.

– Kas tad, tavuprāt, ir tas galvenais?

Stasis ar sastrādātu delnu uzsit galdam, ka nodimd vien.

– Saderība! Saproties, saderība ir tas galvenais. Ielej!

Trīs glāzes piepildās un tiek iztukšotas.

– Tā, Stasis turpina. – Laulība, saproties, manuprāt, ir tas pats, kas aizjūgs zirgiem. Saliec nesaderīgus pāri, velk to arklu, bet agri vai vēlu – sāk sperties.

– Ha-ha! – Sandris smejas aizgūtnēm. Sameklē apnēsātu kabatdrānu, izšņauc degunu. – Stasi, Stasi, nu tu šauj pār strīpu. Guntis un Agra – abi jauni, abi skaisti. Kur rast vēl saderīgāku pāri? Rādi kaut filmā.

Stasis purina sirmo matu ērkuli.

– Nesaderīgi, pagalam nesaderīgi! Lai būtu saderība, jābūt uzticībai. Lai tur piķis un zēvele, jāturas vienam pie otra. Rek, še, tie ozoli kalnā. Pat

zari savijušies kopā. Sarga viens otru. Cik negaisu nav pāri skrējuši – stāv kā stāvējuši.

– Nu, – Sandris novelk. – Uzticība, saderība – skaisti vārdi. Tagad citi laiki, citi uzskati. Nesaklapē – katrs uz savu malu. Labi, ka vēl nav sīko. Tad gan posts un putēšana.

– Ehē, – Stasis atkal nodimdina spožo galda virsmu. – Trāpīji naglai pa galvu! Būtu kāds bērnlulis, nekur šī neaizšautos.

Sandris atmet ar roku:

– Aizšautos tāpat. Ieraujam!

Guntis atkal saņem galvu rokās. Labu brīdi vīri klusē.

– Gunti, tu vēl esi jauns, – Stasis pārtrauc ieilgušo klusumu.

– Pabeidzi vidusskolu neklātienē. Kas ir, saspļauj vēl sauļās! Kaut vai par meliorācijas inženieri. Parādi tai svilpei, ka tev arī ir aknas.

Guntis neatbild. Sandris cītīgi pilda glāzes.

– Es domāju, ka viss vēl būs labi, – viņš teic un piebīda Guntim pilno trauku. – Tāda ir tā trakā mīlestība. Gan jau pārslimosi. Re, īstās zāles!

Guntis dzer. Reibumu viņš nejūt, tikai pasaule aizslīd kā dīvainā sapnī. Aizvainojums, pazemojums, vilšanās, rūgtums – viss lēnām izplēn. Jā, beigu beigās – rītā arī vēl būs diena. Tikai tā vēstule, melīgi glaimīgā: simtu paldies par bijušo... un piedod, piedod, citādi neiespēju. Tā jāsadedzina! Lai izgaist no mīņas. Un tomēr – kā sāt..

Sandris ar Stasi atgriežas pie bufetes. Viņi nes jaunu pudeļu bateriju.

– Turies! – Sandris uzsauc. – Ar šītiem biedrīšiem tu nepazudīsi.

Otrā rītā Guntis pamostas ar sāpošu galvu. Ilgi nevar atģisties, kur atrodas, līdz izdzird Staša balsi:

– Re, tomēr pamodies, – vecais krekšķina. – Biji gan, brālīt, vakar krietnā štīmē. Un Sandris, brīnumu brīnums, arī tāpat. Knapi iedabūju autobusā. Šoferis gan spurojās. Es pretī: neredzi, ka melioratori no objekta? Piekāpās. Lai tik traci netaisot. Sandris gan reiz trūkās augšā, sāka to Paula dziesmu, bet, kā krita, tā aizmiga. Tavu veselīgu miegu! Knapi no autobusa izšķibiju. Tā atšļucām pie manis tīri laimīgi. Vecā pukšķēja gan, kur likšot tik mīkstus. Tad dusmas pārskrēja, pat segas atnesa. Viņai tāda lēnīga daba. Nu jau sen ir projām fermā. Sandri, ē, Sandri, stavai!

No pretējā sienmaļa atmurd neizprotama rūkoņa, no segām iztūstās Sandra čirkainā galva, tad tahtas malai pārkaras kājas. Beidzot brūni iedegušais vīrs visā augumā stāv uz grīdas un sāk gramstīt virsdrēbes: tās, juku jukām izmētātas, guļ kur kurā.

– Mūsējais autobuss jau aizgāja? – viņš ievaicājās gērbjoties. – Brigadieris arī bija?

– Bija, bija, – Stasis dudina. – Gānījās kā nelabais.

– Būs ziepes, – Sandris steigšus stumj garos gumijas zābakus kājās. – Kādēļ nepamodināji?

– Kur nu! – Stasis noburkšķ. – Pats brigadieris izprovējās visvisādi. Tev ij ausis berzēja, ij degunu. Nekā. Tad drīzāk mironi no zārka dabūsi augšā. Noteica, lai pēc stundas esot objektā.

– Hū! – Guntis noskurinās. – Tika par daudz. Nevajadzēja tik traki...

Viņš spēji apraujas. Kā zibens žilbinot uzplaiksnī doma: Agra zudusi, zudusi uz visiem laikiem.

– Nekas, nekas, būs labi, – Stasis neveiklām rokām čubina segas uz Sandra pamestās tahtas. – Bišķi jāsamūda. Vecā rēgāsies, ķerta uz to kārtību. Būs labi. Aizlaidīsim ar satiksmes busiņu. Balle beigta. Ē, galvā rūc kā bišu spiets.

– Nav tev ne lāsītes? – Sandris viebjas. – Sen tā nav bijis. Iekšās dedzina kā kaļķu ceplī.

– Ha-ha! – Stasis nokrekšķinās. – Meklē desu suņu kūti...

– Tad aiziet! – Sandris rauj mugurā savu zilo neilona jaku. – Kaut simts gramu bijuši! Akurāt kā spainis galvā būtu uzmaukts.

Pa īstam vīri atgūstas tikai pie ekskavatora. Naktī atkal uzsnidzis. Glāsmaini spožs sniegs laistās saulē. Plašajā masīvā krietni patālu jau kustās pārējās drenu liekamās mašīnas, ar akmeņiem spēkojas buldozers. Pavisam drīz tā dūkoņai pievienojas Sandra mašīnas sparīgā dunoņa. Taisnajā un dziļajā šahtā aiz ekskavatora sāk gulties drenu caurules. Brigadieris nav manāms. Sandris pasmīn: laikam pats aizsaukts pie priekšniecības “uz kafiju”.

Saule debesīs ceļas augstāk un augstāk, sasniedzot virsotni, pusdienlaiku vēstījot. Kaimiņos strādājošās mašīnas pierimst uz kādu stundu, bet

Sandra apkalpes vīri lokās joprojām. Pēkšņi ekskavators apstājās.

– Kas notika? – Stasis sauc no tranšejas. Viņš tur kārtu drenu cauruļu plūsmu, allaž kūkumā sameties.

Paveras kabīnes durvis. Sandris nolēc šļakstīgajā sniegā.

– Kas notika? – viņš atvaicā nikni. – Neciešami galvu plēš vai pušu. Jāsadabū kočiņš. Lai tur vai kas, kaut no elles jāizrauj. Citādi nav strādāšana!

– Kur tu šo rausi? – Stasis norūc. – Domā – man labāk? Nekā nepadarīsi.

– Vajadzēja paņemt lielāku avansu. – Sandris drebošiem pirkstiem aizdedz cigareti, saburnī tukšo “Primas” ietvaru un aizmet pa roku galam. – Smēķis arī cauri. Paklau, vai tiešām nevienam ne rublis nav aizķēries?

– Pa tīro, pa tīro, – Stasis nogrudzina, – knapi sanāca autobusam. Tās pašas nabaga kapeikas no svētdienas svārkiem samangalēju. Saproties, šobrīd vecā man vēl visas ķešas izvandīja. Par velti mīlēts! No skopa vienmēr ko izspiedīsi, no tukša nekā. Guntis, zēns, tak arī kafējnīcā izlika visu...

– Vienreizējs dundurs, – Sandris nospļaujas. – Ko lai iesāk?

Stasis sarauc spurainās uzacis.

– Dragāsim tik tālāk. Ka neuzkuļas brigadieris. Šorīt pūta zilu uguni. Prēmiju nost – tā vien šņāca.

Sandris uzsit knipi.

– Nu, ja tā, papīru galdā – aizejam! Būs mīksts uz rāvienu. Skaidrs, ne nu noņems, nekā. Kas šim šancēs? Ek, jel simtu gramu ierautu, atņemtu kā ar roku.

Brīdi ir dzirdami tikai daudzkausu ekskavatora vienmērīgie pukšķi. Liktenim padevīgā mašīna gaida apspriedes iznākumu.

– Ehē! – Sandris iesaucas, – jāiet pie vecenes. Lai dod vēl vienu sarkanīti! Gunti, šoreiz tava kārtā.

Guntis nervozi iebilst:

– Divi sarkanīši vēl nav atdoti.

Sandris slaidi nospļaujas.

– Liela muiža. Kad būs, atdosim visus trīs. Un vispār – kam šai nauda vairs vajadzīga? Tik un tā drīz būs jāmirst.

– Es tur neiešu! – Guntis saslejas. – Dariet, kā gribat.

Sandris iešķībi paskatās jaunā vīra apņēmīgajā vaigā.

– Tad tā tu saproti biedriskumu? – viņš ievaicājas ar vāji slēptām dusmām. – Nešaubies, es pazīstu cilvēkus: tev vecene dos bez stomīšanās.

– Neiešu, un viss! – Guntis atcērt.

Sandris atkal veltīgi izgramstās pēc cigaretēm.

– Labi, turpmāk zināšu. Stasi, ejam!

– Neesi vis tik drošs, – Stasis saminstās. – Es, par provi, nedotu ne kapeiku.

– Ko tu runā! – Sandris aizsvilstas. – Dos! Vajag tikai īsto piegājienu. Gribi saderēt? Uz pieciem polšiem algas dienā! Še roka!

– Lai iet! – Stasis sit saujā. – Gunti, šķir!

– Lieciet man mieru! – Guntis saka un novēršas.

Pāri tumstošajam sniega klajumam slīd zilgana mākoņēna, bet aiz tās pamalē jau iedegas zeltains spožums, rieta tuvumu vēstījot.

– Kad ne, tad ne, – Sandris pievēršas Guntim. – Tikai ievēro: šovakar no mums neceri ne pilītes.

– Esi bez bēdām, – atteic Guntis.

Vecmāmuļa sēd ierastajā vietā uz mūrīša un ada. Pa šo laiku viņa pabeigusi mazdēlam arī zeķu pāri un aizsākusi dūraiņus dēlam. Vīriem sanākot, večiņa nemaz neizskatās pārsteigta. Skaidrs, nākuši atdot sarkanīšus. Re, kā cilvēks par cilvēku kādreiz var aplam nodomāt sliktu.

– Vecomāt, – Sandris iesāk un sastomās. – Piedod, bet sanācis ir pagalam nelāgi. Biedram uzkrīta nelaime.

Vecenīte paskatās runātājā. Mīlīgais smaids grumbainajā sejā izdziest.

– Tā sanāca, – Sandris turpina. – Re, tam mūsu trešajam biedram uzkrīta nelaime. Sieva atstājusi – šķiršoties. Tās negantās bēdas slīcinot, nolikām visu pa tīro..

Vecenīte grūtsirdīgi pašūpo galvu.

– Vai, vai. Slikti, pagalam slikti. Tāds patīkams jauneklis. Žēl, žēl. Ko lai dara? Atdosiet nākamajā algas reizē.

Sandris atplaukst.

– Tas gan. Bet, ka tu, vecomāt, zinātu, kas par šaušalīgām pagīrām.

Iedod nu vēl vienu sarkanīti!

Večiņa pieceļas. Viņai dreb lūpas.

– Mānāties! – viņa saka bargi un kāpjjas atpakaļ. Roka, it kā atbalstu meklējot, pieķeras krāsns stūrim.

– Mānāties! Saprotu... mani par vecu muļķi... Un es ticēju... domāju...

– Ejam! – Stasis pagriežas uz durvīm.

– Pagaidi! – Sandris uzsauc.

– Ak, tad tā, vedomāt? Un to ozolu nemaz nav zēl? Kad tā, tad tā. Kā iesim, tā ar visām saknēm ārā. Plānā paredzēts. Saprotams, mēs varētu...

– Ejiet projām, ejiet! – sirmgalve murmina. – Lūdzu, es jūs lūdzu: ejiet...

– Ejam, ejam! – Sandris nosēcas. – Kad tā, tad tā!

Vīri klusējot atgriežas pie ekskavatora. Tas vienmuļi dun, it kā par vīru trauksmainajām domām nebūtu nekādas daļas. Arī Guntis nevaicā neko. Tāpat jau ir skaidrs, ka Sandris derības zaudējis.

– Ko lai tagad iesāk? – Sandris atgrūž nodriskāto ziemas cepuri pakausī. – Aha, S-100 vēl tepat! Andris neatteiks. Parādīsim tai vecenei, kā vīri brauc ar lančiem! Ielicis pirkstus mutē, viņš griezīgi iesvilpjas. Andris nesadzird. Viņa mašīna rūcot un krācot varenā piepūlē spēkojas ar milzīgu akmeni. Iekams Stasis spēj ko iebilst, Sandris jau ir gabalā. Steidzīgie soļi pāriet skrējienā. Buldozera rēkoņa pierimst. Vīri runājas. Sandris ieklūp mašīnā, tā pagriežas un dodas uz ozoliem...

Nekavējoties ne mirkli, Guntis sāk skriet. Stasis viņam seko. Pie ozoliem vīri un mašīna pienāk vienlaikus. Buldozers, kāpurķēdēm grimstot, mazliet atkāpjjas, ierēcas un drāžas uz priekšu. Liekas, vecie koki, nāves tuvumu jaužot, sakļaujas ciešāk. Taču, pirms buldozera tērauda ilķņi nāvējošā triecienā iecērtas dzīvajā stumbrā, starp koku un mašīnu metas cilvēks. Tas ir Guntis.

Buldozera rēkoņa spēji apraujas. Motors noslāpst pavisam. Atsprāgst kabīnes durvis.

– Ārprātīgais! – Andris iekliedzas.

– Neaiztiec! – Guntis saka un panākas soli pretim. Viņa mierīgumā izpaužas dīvains spēks.

Karaliskās zemenes

Stāsts

Vakara maltīte nelielajās viesībās tuvojās nobeigumam. Krustmāte Kristīne, šīs dienas gaviļniece, mielastam sniedza savu kulinārijas šedevru – no zemenēm gatavotu saldēdienu. Uzvēdīja smarža kā no tveicē tvīkstoša dārza. Aiz kāpu priedēm rieta spožumā zaigoja jūra. Viļņgaliem dzirkstījot, pa zibošam atspulgam ielaidās arī svētkiem postajā telpā un lika uzliesmot rozēm brūnajā māla vāzē uz balti klātā ēdamgalda. Mēs, nedaudzie viesi, nekavējāmieš rādīt cieņu gardajam ēdienam. Pirmais šķīvi atbīdīja iesirms vīrs, ķīmijas inženieris, un ar smaidu pateicās laipnajai namamātei.

– Laikam negaršoja? – gaviļniece ievaicājās un šķelmīgi piemiedza acis! – Saprotams, tev jau ar manām zemenēm nelāga rēķini.

– Nelāga rēķini? – pārvaicāja balts vecītis, krustmātes studiju biedrs. – Kādi ķīmiķim var būt nelāga rēķini ar zemenēm?

– Nelāga rēķini gan, – krustmāte apstiprināja. – Un pie tam, kā rādās, visa mūža ilgumā. Nu, pastāsti taču, šī vakara viesi to nav dzirdējuši. Un arī man šis tas sācis piemirsties.

Ķīmiķis brīdi kavējās, jūras zaigošanā raugoties, tad pievērsās mums:

– Ja mīlā gaviļniece tā vēlas, lai notiek. Tiešām, dzīvē kādreiz atgadās, kaniecīgiem cēloņiem var būt pavisam liktenīgas sekas. Biju toreiz augstskolas priekšpēdējā kursa students. Pēc vasaras prakses vadīju skaistās jūlija dienas vecāku lauku sētā. Ar patiesu prieku cēlos rasotos rītos, pļāvu sienu vecāku gotiņai, pa cēlienam gāju tēvam un brālim līdz uz kolhoza siena pļāvu. Ar vārdu sakot, brūninājos saulē un krāju spēkus pēdējam studiju gadam.

Pašā karstākajā darba laikā saņēmu ielūgumu – krustmātei vārda diena!

– Jābrauc, – domāja māmuļa, – krustmāte taču deva lekciju naudu, līdz sāki saņemt stipendiju. Viņa tavs labais gars visās skolu gaitās.

– Tiesa gan, – tēvs atrūca, – bet darbs ir pirmajā vietā. Svētkus var svinēt, kad darbi apdarīti.

– Ko tu runā, – vecmāmuļa aprāja rūcēju, – nezini veco teicienu, ka svētki dara darbdienas gaišas?

Un vēl piebilda:

– Pēc laika jāsāk grozīties smalkākos ļaudīs.

Tēvs apskaitās no tiesas:

– Vai vēl smalkāki ļaudis var būt par tiem, kas visiem gādā maizi? Kolhoznieks, manuprāt, tādēļ vissmalkākais!

Ģimenes apspriede tomēr beidzās ar lēmumu – laidies tik ceļā! Vecmāmuļa izšķīra arī garderobes jautājumu:

– Velc gaišos svārkus, tie tādi glaunāki.

Vilku gaišo uzvalku, par tīro postu, kā vēlāk dzirdēsit, un devos ceļā.

Stāstītājs aplusa, laikam tālo dienu atcerē kavējoties. Namamāte novāca šķīvjus. Galdā parādījās kafijas trauki, “Kagora” pudele un goda vietā – dižu apmēru zemeņu torte. Uzdviesmoja rūgteni spirtgais kafijas aromāts, iezalgojās vīns glāzēs, skanēja tosti baltajai gaviļniecei.

– Kur tad mēs palikām ar to stāstu? – krustmātes studiju biedrs ar tuvredzīgu skatienu pār senlaicīgo briļļu malu pievērsās ieblakām sēdošajam ķīmiķim. – Ievads tā kā būtu.

– Būs arī turpinājums, – ķīmiķis atsaucās. – Baltas dieniņas mīļajai gaviļniecei! Nu labi, turpinu.

Tā tad – esmu Jūrmalā, svinam Kristīnes. Vakarā aizejam uz liedagu. Ne vēja pūsminas. Tāltāli viens bezgalīgs norimis ūdens klaidis, zaļgans spogulis ar tumši sudrabetām lāsmām. Žēl, neredzēju jūru vizuļojam pusdienas tveicē, jo rīta agrumā jādodas ceļā.

– Rītā taču neaizbrauksi, – ieminas krustmāte, – padzīvosies, paplūncāsies pa jūru. Kur tev jāskrien!

Zinu krustmātes stingro raksturu, neiebilstu ne vārda, bet tūlīt pēc brokastīm pošos projām. Velku jau svārkus, kad krustmāte iesaucas:

– Trakais! Pagaidi vismaz, kamēr salasu zemenes, aizvedīsi mājīniekiem. Būs vilcienā svelme, noderēs pašam arī.

Paskatos pulkstenī: nepilna pusstunda līdz vilciena atiešanai. Tikko paspēju.

– Desmit minūšu līdz stacijai, – krustmāte noskalda, paķer laikrakstu,

cits papīrs ātrumā negadās pa rokai. – Re, uztaisīšu tūtu. Ēdīs mājinieki, nagus laizīdami. Pašiem taču zemeņu nav.

Uzmetu bažīgu skatienu pulkstenim. Tikai divdesmit minūšu skrējienam. Ejam dārzā. Milzīgas zaļas lapas, starp tām gozējas sārtas zemenes un, saulgozī sasīlušas, smaržo tā, ka vai elpu rauj ciet.

– Karaliskās zemenes! – labestīgā dārzniece slavē pārvarīgi dāsno augļus.

Tūta pildās. Pilna pārpārēm, krustmāte vēl uzmet dažas izcili sulīgas un pūlas aizlocīt papīra malas – veltīgi.

– Nekas, turi vien labi cieši! Nu tad skrej!

Skrēju sprintera ātrumā, tūta jātur abām rokām, pie gaišajiem svārkjiem piespiest neuzdrīkstos. Iedrāžos stacijā. Neredzēta braucēju drūzma. Tikko paspēju nopirkt biļeti, vilciens klāt. Pasažieru mutulis vai nešus ienes vagonā. Paskatos uz karalisko zemeņu tūtu. Caur plāno papīru vietumis jau sulojas sārti plankumi. Visapkārt, rokām gaisā tvarstoties, murd, spiežas, uzgrūžas un atgrūžas blīva cilvēku masa. Uz vienas kājas turoties, uzstūķēju tūtu bagāžai domātajā tīkliņā, un vilciens aizjoņo. Esam saspiesti kā siļķes mucā, vilciens brāžas kā nelabais un, stacijās bremzējot, sagāž mūs kaudzē. Spiedzieni, īdieni, panikna ierūkšanās. Neesam vēl atguvuši līdzsvaru, vilciens jau joņo tālāk. Atkal stacija, atkal gāžamies kaudzē. Gāžoties esmu netīšām aizķēris slaidu gaišmati.

– Galīgi pilnā! – indīgi iedziedas melodisks soprāns.

Gaišmate apsvilina mani ar zili zaļu acu uguni, mēģina noturēties, apskaujot apaļīgu tumšmati baltā tērpā, acīmredzot, draudzēni.

– Pārdozējies, – samtainā kameses tonī atdūc baltā. – Tādam nedēļu kolhoza pļavā. Vai, kā spiež! Vajadzēja mums braukt ar nākamo.

– Vajadzēja braukt ar personīgo salonvāģi, – mēģinu atsperties, bet gaišmate nekavējoties atcērt:

– Nevajag dzert, ja nevar turēt!

Negantniece uzmet man iznīcinošu skatienu, pievēršas draudzenei un pēkšņi iebrēcas:

– Vai, vai, mīlā! Kas tad tas? Skaties, tavai kleitai viss plecs sarkans!

Skaistule baltajā tērpā iveidas, gleznā roka tver pie pleca. Tad baltā

ievaidas vēlreiz:

– Ārprāts!

– Tūta, redz', kur tūta!" gaišmate iesaucas. – Šausmas, pil vienā pilēšanā.

Jūtu – mugurai pārskrej auksta tirpoņa: manas karaliskās zemenes!

Vilciens bremzē, gāžamies atkal, šoreiz tūta skaistules baltajai kleitai veltī veselu šļācienu.

– Ārprāts! – gaišmate izdveš. – Kleita pagalam. Kurš uzlika tur to tūtu!

Blīvā masa saviļņojas. Atskan saucieni:

– Kas tur notiek? Laikam kāds aptūrīts. Huligāni...

– Kurš uzlika to tūtu? – gaišmate atkārto. – Kāds taču noteikti redzēja.

– To tūtu, – aizdusā smagi elpu velkot, ierunājas korpulenta sieva puķotā kleitā, – uzgrūda te viens tāds. Nav vairs tiem cilvēkiem ne goda, ne kauna.

– Kurš tas bija? – gaišmates soprāns ieskanas noti augstāk. – Pilsnīt, jūs redzējāt?

– Vai tad es zinu? – zīda kleita notusnī. – Tepat jau vien tas licējs ir!

Tumšmate no melnas lakādas somiņas izņem smaržīgu mutautiņu, mēģina traipu noslaucīt. Kur nu! Bet tūta tikmēr valdonīgi met pili pēc piles, piestātnēs norasinot īstu zemeņu lietutiņu. Drūzma bailīgi pašķīrusies, pametot apli, kur uz vagona grīdas aizvien plašāka plešas kairā salduma lāma. Bet vilciens tik joņo, bremzē un joņo atkal. Tumšmate stāv, galvu noliekusi, sejā tāds aizkustinošs maigums un sēras kā bērnam par pazaudētu dārgumu.

– Nu, kam pieder tā tūta? – gaišmate atsāk pratināšanu. – Kauns atzīties? Gļēvulis...

Stāvu ne dzīvs, ne miris. Ko lai iesāk? Varbūt atzīties? Nē, to vien nē! Kāda sašutuma vētra tad brāzīsies pāri manai galvai. Kas varētu būt abas draudzenes? Varbūt māsas? Jādomā – studentes. Ieskatījās skatlogā grezno tafta drānu. Krāja rubli pie rubļa, atlicināja, kur vien iespējams. “Būsit daiļa kā Kašmīras princese,” varbūt teica šuvēja, gatavo tērpu pasniedzot... Vajadzētu vismaz mierināt izmisušo.

– Zināt ko? – es ieminos. – Mēģiniet mājās pamazgāt ar sodas šķīdumu siltā ūdenī. Organiskās krāsas maina toni atkarībā no vides. Sārtie toņi, pārejot no skābas vides bāziskā, kļūst zilgani...

– Skābā vide! – gaišmate iešņācās. – Gudrais no austrumiem atradies. Vai tik jūs pats neuzlikāt tur to briesmoni?

– Nav, nav! – ierunājas pusmūža vīrs gaiši pelēkā, teicami gludinātā uzvalkā. – Te iekāpa gan viens ar to tūtu, bet tas jau iepriekšējā stacijā izkāpa.

– Nekā, nekā! – valodās iekrīt varen kupla sieva ķērcoši spalgu balsi. – Ko jūs runā? To tūtu uzgrūda viens vecis, re, akurāt kā šis te. Ka tik nav kāda inde!

Apsaucinātais ir sīks vīrelis, sarkanīgiem bārdas rugājiem apaugušu zodu. Ar vienu roku pieķēries vagona sienai, ar otru sāk gaiņāties kā no uzmācīga oda:

– Fui, pipar uz mēl! Kur nu es! To bundul ienes vien friš jaunskung. Redzēj sav acs. Mell mat kā ogl. Aizslīd uz nākoņ vāg. Redzēj sav acs.

Vīrietis pelēkajā uzvalkā saloka laikrakstu. Skaidrs, nekāda lasīšana nesanāk tādā murskulī.

– Ko apvaino cilvēk? – kalsenais vīriņš, skāņu alus dvaku pūšot, nikni blenž korpulentajā kaimiņienē. – Drīzāk pat būs to pak tur uzlikus.

– Es pati uzlikusi? Ļautiņi mīļie! – sieva piepūšas un sāk raust sviedrus, sejai pārļaižas košs sarkanums. – Es... es... to necietīšu! Jūs atbildēsiet.

– Klusāk! – atskan daudzas balsis. – Jāsauc milicija!

Milicijas vārds iedarbojās ar maģisku spēku. Ķildnieki aprimst, vienīgi dūšīgā sieva ik pa brīdim dziļi ievēl elpu un smagi nopūšas.

Rati dun. Aiz loga skrej piepilsētas dārziņos paslēpušās mājas. Gaišmate tur uz draudzenes pleca pelēkā uzvalkā īpašnieka sniegto laikrakstu, kaut dārgajam tērpam nekādas briesmas vairs nedraud: negantās lāses pil krietni atstatu, pil un pil bez mītas...

Stāstītājs aplkusa un pēc brīža ievaicājās:

– Sakāt, lūdzu, ko jūs tik briesmīgā mirklī būtu darījuši?

– Sasodīta būšana, – farmaceits noglāudīja balto matu cekulu. – Pavisam nejauka lieta. Domāju, tomēr vajadzēja pateikt, varbūt piesolīties samaksāt

kleitas vērtību.

Ķīmiķis papurināja galvu:

– Pie dvēseles bija tikai biļetes nauda atceļam un pāris lieku rubļu.

– Skaistule pati vainīga, – teica ārsts, krustmātes attāls radnieks, jauneklīgs tumšmatis. – Vienmēr acis jātur vaļā, īpaši tādā laužu biezumā. Saprotams, karstumā, nemitīgā iespaidu maiņā uzmanība izkļiedēta. Nē, jūsu vietā arī es neatzītos. Lai notikumi iet savu gaitu.

– Tā es arī darīju. Protams, nelaimīgās zemenes pametu tīkliņā. Rīgas centrālajā stacijā izkāpis, tomēr jutos neapskaužami. Likās, dvēseles miera neatgūšu vairs nekad, ja nepateikšu: vainīgais esmu es. Lai tad notiek, kam jānotiek. Kamēr vilcinājos, manas kaimiņienes nozuda drūzmā, tomēr nedaudz vēlāk jau soļoju viņam cieši aizmugurē. Vēl arvien neatradu īstos vārdus...

– Ak, jaunība, jaunība! – krustmāte nopūtās.

– Vienreizīgs gadījums, – farmaceits atkal domīgi noglauda paspūrušo matu cekulu. – Stāsts ar to pašu ir galā?

– Ne gluži, – ķīmiķis, palūdzis namamātei atļauju, aizsmēķēja cigaretī, pavēroja dūmu zilgano strūkliņu pagaistam saulrieta blāzmas pamirdzētajā istabā un tad turpināja:

– Iznācām centrālās stacijas laukumā, no jauna ienirām gājēju drūzmā. Tuvojāmie Suvorova ielai. Pašlaik luksoforā mirgoja zaļā gaisma, plūda mašīnu straume – blīva, nepārtraukta metāla straume. Mašīnu trauksme manī vienmēr modina pārdomas. Kurp steidzam tā, ātrāk un ātrāk? Varbūt tiecamies panākt mūžīgo Laiku, no kura bezgalības mums atvēlēts tik ļoti maz?

– Aplam! – ārsts paraustīja plecus. Pavisam aplam. Dzīve jādzīvo, vairāk nekā.

Farmaceits pamāja uz cigaretes dūmu zilgo strūkliņu:

– Dzīve ir degšana. Tā teicis franču ķīmiķis Lavuazjē. Sadegt vajadzētu skaisti.

Ārsts pasmīnēja.

– Neiebilstu. Tieši šī dzīves skaistuma pilnīgākai izjūtai tiek ražotas mašīnas, ceļam aizvien komfortablākus dzīvokļus.

Tagad savukārt pasmīnēja farmaceits.

– Tā, tā, greznas mēbeles, luksus mašīnas, sievai dārgs kažoks, ārzemju ceļojumi...

Ārsts saviebās.

– Kas tur peļams? Dzīvot vajag tā, lai jūti – esi dzīvojis.

Krustmāte pieskandināja vīna glāzei.

– Dārgie viesi, neaizmirsīsim, ka šī ir mana diena. Un ka man no laika bezgalības atvēlētā mazumiņa nav atlicis visai daudz. Klausīsimies tālāk stāsta nobeigumu. Lūdzu, turpini!

Ķīmiķis uzsmaidīja gaviļniecei.

– Labprāt. Tātad attopos, ka stāvam Suvorova ielas malā, plūst rūcoša un dūcoša mašīnu straume. Luksoforā iepretim mašīnām iedegas sarkanā gaisma. Steiga apraujas. Dzeltenā gaisma – cilvēku straume sakustas. Zaļā gaisma – straume joņo. Manas kaimiņienes stāv, diezin kādēļ kavējas. Iedegas dzeltenā gaisma, tad zaļā – mašīnu straume ierēcas, sāk joņot. Pēkšņi gaišmate iesaucas:

– Inga, skaties, tas taču ir kaķēns!

Tiešām, mazs, pelēks kamoliņš mīņājas pašā ielas malā, kāpjjas atpakaļ, tad spēji šauj uz priekšu.

– Ai! – gaišmate iekliedzas un aizsedz acis.

Viens vienīgs mirklis – tumšmate atrodas uz ielas, satver kaķēnu, sagrīļojas. Bet nu arī es esmu brāzmainajā mašīnu straumē, stāvu neprātīgajai glābējai pavisam tuvu. Gandrīz aizskarot, garām aizbrāžas sarkans žigulis. Braucējs bremzē, krata dūri, bet mēs jau esam uz ietves, rūcošās metāla straumes malā. Šinī acumirkli pieskrej raudoša maza meitenīte, sīkas bērna rokas sniedzas pēc pelēkā pūkainīša:

– Mincīti, manu mincīti!

Noplīvo sārta lentīte, noplīv gaiši mati – bērns ar četrkājaino draugu jau nozudis cilvēku drūzmā. Iedegas zaļā gaisma gājējiem. Mašīnu plūsma sastingst.

– Ejam! – gaišmate satver draudzenes roku. Abas tecinūs aizsteidzas pāri ielai, ietves malā apstājas, tumšmate atskatās. Mašīnu straume ierēcas, metāla straume sāk plūst...

Stāstītājs apklusā. Istaba satumsa. Saules stars priežu krēslainajos vainagos apdzisa tik negaidīti, ka šķita, logu kāds būtu aizklājis ar zilu lakatu.

– Hm, ārsts norūca, – manuprāt, stāstam trūkst nobeiguma. Tā palikt stāvot – ielas malā...

– Ko jūs būtu darījis? – mediķis pievērsās farmaceitam.

Uzrunātā kalsnā roka atkal pārslidēja baltajam matu cekulam.

– Skaists ir lotosa zieds, kas plūkts, vēl skaistāks, kas šūpojas dzelmē. Tā saka nabaga bramīns Kārļa Skalbes pasakā. Un jūs neredzējāties vairs nekad?

– Nē, nekad.

Ārsts pavīpsnāja.

– Un tā rēķins par tām karaliskajām zemenēm draud ieilgt nenomaksāts līdz pašai mūžībai?

Ķīmiķa vietā ierunājās krustmātes studiju biedrs, kurš visu stāstījuma laiku bija tikai klausījies.

– Kamēr mums no mūžīgā Laika pieder tā sīkā vienība, ko saucam par dzīvi, – viņš teica, – nekad nav par vēlu. Jūs tiksities vēl, kaut varbūt jau balti apsniguši.

Krustmāte iededza galda spuldzi. Tad ar pirkstu padraudēja krustdēlam.

– Robert, – viņa pievērsās ārstam, – mūsu vidū tu esi pats jaunākais. Varēji gan mums glāzēs ieliet pa malkam.

Ārsts nekavējās pildīt rīkojumu. Tumši sārtais “Kagors”, krustmātes iecienītākais dzēriens visos viņas svētkos, izaigojās uguns kvēlē. Un kā gan ne, jo vīnā taču bija salijusi viena dienvidzemes saules vasara.

Izraksti no V. Zvaigznīša dienasgrāmatām

1948. gada 14. februārī

Ceturtdienas rītā pienotavā Rubeņu Kārlis stāsta – tikšot nodibināts pirmais Lizuma kolhozs – visi senie muižas lauki līdz Gosupei. Tātad nu Zvaigznītes un Lazdupi būs kolhozā. Arī pienotava, spirta dedzinātava, 30 saimniecības ar 200 ha kopplatību. Rītā dibināšanas kopsapulce. Tad tādēļ Galviņu Hermīne visu laiku lādējās par kolhoziem.

Šinī naktī mūsu māju bija apmeklējuši zagļi – durvis klētij vajā līdz kājai, atslēga nomesta uz priekšīņas grīdas, skapjiem durvis atrautas – tikai ko zagt tur nebija ne nieka.

Vakar visu dienu cirtām meža izstrādes normu Saliņbirzī abi ar Ezergaiļa Elmāru – naktī mājup, klūpu ceļā no noguruma, viss sviedros.

Ziņnese Rūta krievu kaprāja pavadībā: Ribakovs mani norīko labības punktā par strādnieku. Nē! Tur nu gan es neiešu, saku, es jau strādāju uz ceļa, jau gads būs. Divu amatu man nevajaga. Aiziet abi roku rokā.

16. februārī

Man vēstule no Vorkutas – no Valtera. Saņēmis manu 25. decembra vēstuli: „Esmu to izlasījis neskaitāmas reizes, iegaumēdams katru vārdu. Paldies par Taviem novēlējumiem! Tie dos spēku turpmākajās katorgas gaitās...”

Pie Grīslīšiem – abi vecīši pagalmā. Rūdolfš izmests no [kolhoza] dibināšanas sapulces – visu laiku runājis Sprogim pretī līdz Solovjevs [milicis] izvedis. Palikušas gan aukstas pēdas – nupat liks cietumā.

24. februārī

Spēlēju rīta korāļus un beidzot – dvēseles mājas. Saule tikko cēlās aiz Kolaņģu sniegainiem laukiem, tik dzidri starodama, ka asaras sakāpa acīs – rīta gaisma! Atkal jaunu dienu tev dāvina Dievs! Sirds pilna kļūst pateicības un mīlas, dzidras kā austošā saule. Aiz ledainā loga kāds putniņš dzied savu rīta dziesmu. Svētu mīlestībā, daiļu, Dievs, man jauno dienu dod! Vakar un aizvakar Rubeņu tēva bērēs. Kaimiņi radi, starp

tiem ļoti jaukā Līča jaunkundze, tik harmoniskiem sejas pantiem, ka viņa varētu būt modelis Vēnus tēlam. Ārā mēnešaina nakts, gaiša kā diena. Atis spēlē klavieres, vecie un jaunie dzied senas un jaunās dziesmas, līdz ieskanas valsis un trīs pāri – arī Līča jaunkundze un Jāzeps. Ai, šī tak ir Rubeņu tēva bērū nakts, bet viņš droši vien nebūtu ļauns par to: jaunībai – jaunības daļu!

Otrā rītā Alvīne stāsta: Vai tad jūs arī esat dzirdējuši, laikam gan būs izrunāts – Arkādijs esot pagājušā naktī Lizuma ugunsdzēsēju ballē nosists. Mēs nekā neesam dzirdējuši, bet es atceros to necilvēcīgo bļausānu, kad braucām caur Lizumu mēness gaismā, tas bija spokaini un baigi, redzot neprātā apdzērušos krievu zaldātus. Ieradās Rubeņu Kārlis – tiesa, Arkādijs guļot nošauts pie vecās magazīnas, esot aplāts ar savu šineli. Un vakarā viņš vēl ar vecajiem Sebrīšiem atbraucis līdz tautas namam pretī slepkavam, pretī trim nolemtām lodēm pie vecās magazīnas. Arkādijs nu sastindzis guļ zem melnā dzelzceļnieka mēteļa...

Šķiet bezgalīgs šo zeltaino dienu mirdzējums, bet kaut kur zemes skrējienā, bezgala pasaules naktī tā vieta, kur atausīs tavas pēdējās dienas saule. Bet vēl es ticu un ceru – mīlestības pilna mana sirds kā dzidras, tīras rīta saules.

Pēdējie stari – pieveru plakstus un ļaujies klusuma burvībai saulrietā. Jau pavasara maigo liegumu jūt piekraujas sniegā... Viena diena atkal nodzīvota, viena mūža diena. No rīta, apkopjot kūts soli, redzam abi ar māmuliņu: nāk mūsu jaunā desmitniece – lepns mētelis, šalle ap galvu. Labrīt! Labrīt, labrīt! Vai te neesot kāda krievu meitene bijusi? Nē, nav. – Ejot pa mājām un stāstot briesmu lietas par kolhoziem un ubagojot maizi, šī viņu nodošot partorgam.

Jā, Arkādiju nošāvis zagotzerno direktors – nākuši no balles Marga, Zaļais un Arkādijs. Lai dodot uzsmēķēt. Neesot. Pret veco Magazīnu stāvējis pūlītis cilvēku. Iešot tiem pavaicāt, un, kā gājis, tā – trah! Lodes vien nosvilpušas Margai garām, bet Arkādijs saļimis. Vispār ballē bijusi gan tāda kaušanās kā vēl nekad. Elmārs, tikko izmucis no Z[agotzerno] direktora un krievu zaldāta draudīgā tuvuma, kā ieraudzījis kādu briesmīgi

sadauzītu vīru izvelkamies no eglītēm. Ploku situši un spēruši kājām pie pienotavas. Slavena sarkanarmijas 30 gadu piemiņas diena. Arī skolotājs Dzirkalis dabūjis ar krēslu, sak', ko tu, smurgul, zini te referēt par mūsu 30 gadiem! Gāzts esot ikvienam, neprasot, kas un kāpēc.

1948. gada 6. jūnijā

Pelēkā miglā sākās diena. Paldies Dievam, šonakt viss pagāja mierīgi. Jā, vakarvakarā, krēslai metoties un liņājot, steidzām stādīt pupas kalniņā pie ābelēm. Pienāk Spēlišu Oļģerts. Dievs palīdz! Stādiet pupas, vai? Nu tad stādām, bet Dievs zina, vai paši ēdīsim... “Kā ī saki, tad pa Cēsīm jau gan ejot traki, sākušās lielās apcietināšanas, vai 1000 esot saņemti”. Runājami, spēcīgi list. Paldies, kaimiņ, par atnākumu.

[Šajā laikā Cēsīs arestēja daudzus jauniešu pagrīdes organizācijas “Mažais Latvis” dalībniekus. J. Z.]

10. jūnijā

Aizvakar apcietināts Aleksītis. Visi drebošās bailēs – kas būs?

22. jūnijā

Cik kluss visapkārt un baigums. Šodien apcietināts Jansonu Jānis, Ilgas brālis, un Melderu Upatnieka dēls. Klūgu māte stāstīja, un lūpas viņai drebēja.

[Tajā dienā Lizumā arestēja arī Jāni Čorbardu un Ēriku Rutku. J. Z.]

24. oktobrī

Brīdi atspīd bāli dzeltenas debesis, nāk atkal jauns padebesis pār Uriekstes silu, un kailie koku zari lokās. Manam jaunajam bērnam aiz loga vēl pēdējās zeltainās lapas dreb dzestrajā ziemeļu vējā... Daudz mocekļu bij izredzētu tev, mana mazā tēvija... Māmulīte raudot aiziet pār pagalmu. Tik sen nav no Ervīna ne vēsts. Dreb māja, un sijas krakšķ, un lietus un krusa sitas rūtis negantā spēkā. Dīvains baigums šim rudenim... atkal senā Vorkutas sajūta, šī šaušalīgā pamestības sajūta...

1948. gada 4. novembrī

Baiga nakts – klausos, it kā soļi dun. Vai nāk jau?

1949. gada 3. aprīlī

Dieva viesulis gāja pāri Latvijas zemei...

Vai jauda kāds, cik drausma ausīs Māras diena, 25. marts. Gāju pa dzelzceļu uz kokzāgētavu, ceļā satiku Ledaini un Mūrnieku Kārli, tie un dzelzceļa sargs Bisenieks sēdēja uz sliedēm pret zīmnesei, esot dīvains ešelons stacijā, divdesmit vagonu ar skurstenīšiem un noslēgtiem lodziņiem. Bisenieks atpalika, mēs citi gājām tieši uz ešelonu. Jā, tur viņš stāvēja, arī karavīri, kāds virsnieks kažokā ar uzplečiem rādīja roku un kaut ko stāstīja jauniņam seržantam.

– Baigi... – saka Ezergaiļu Elmārs apsveicinoties.

[Darba vietā] Rudzītis, Prindulis Jānītis un Kalvītis sanākuši sprieda arī par to pašu lietu:

– Nu, [krievi] vāksies laukā, no Vācijas jau ejot laukā, iebilst Kalvītis.

– Nē, tas gan nevar būt, – turos pretī un spēji atceros, kā viņi ieradās Lizumā otrdienas vakarā, šis ČK karaspēks, cik Šmerliņš satraukts un nosvīdis iestājās durvīs:

– Kam tas zirgs tur lejā?

Jauntirāns:

– Mans!

– Nu tad es jūs mobilizēju uz pusstundu... Un līdzīvi viņiem bija pat ārste un sava virtuve... Būs aizvešana.

Klusējam, un neviens negrib ķerties pie darba. Aiziesim uz veikalu. Kur [pārdevēja] Alma šorīt bāla un drebošām rokām vīsta un sver tūtas. Te veras durvis – Eglīšu Velta no Graužiem. Kādas saraudātas acis.

– Nu, kā iet?

– Nu tā, – un rāda uz stacijas pusi.

Viņa klusi iekunkstas, un asaras aumaļām sāk ritēt, pagriežas un aizver durvis. Steidzos tai līdz.

– Kas tad notiek?

– Aizveda māsu un Vili, un mazo puisīti no šupuļa izrāva, Vilis stājās

pretī, ČK gribēja nošaut. Iešu pie Petrova, varbūt izdos... Tikko pieveda lielo Bitenieku ar sievu...

Visi beidzot salasāmies Jānīša istabā. Ko darīt? Iesim mājās, jāsapošas, kaut kas jādara... Jānītis iedzer buldurjāņu pilienus, es prasu Aleksītim papirosu. Atvadāmies.

Zelma, Aina un es uz Pietu pārbrauktuves atskatāmies uz baigo ešelonu. Jā, ved. Pajūgs aiz pajūga. Steigsimies. Vēl mēs esam brīvi. Pie Kolaņģu pārbrauktuves pretī izsteidzas Dzidras māte, visa drebēdama. Aizvedīs, aizvedīs! Nošaus!

– Nešaus, – es saku. – Steigsimies, jāsāk kas darīt!

Tedis rej virtuvē, skan plīstošu trauku troksnis. Tedi, Tedi, tu esi nogāzis no loga krūzīti! Māmuliņa stāv kāpņu galā bāla, bet mierīga. Ko darīt, ko darīt?

– Nedosimies rokā, – es domāju, – iesim tepat pie P[ētersonu] mātes, varbūt pa dienu mežā.

Steidzīgi pošamies.

– Nu, tad es palikšu viena, – māmuliņas balss klusi iedrebas... Un tad mēs [ar brāļa Ervīna sievu Ainu] esam Līdumkalna mežā. Burvīga pavasara saule, kūst sniegs un mirguļo žilbinošā spožumā, un pēkšņi debesu augstumā iedziedas cīrulis... Pavasaris, pavasaris!

Pētersonu māte ar mieru, bet paši atzīstam par labāku lielo Lejplavu šķūni. Krēslā atnāku mājās pēc kažoka un dzeramā Aina. Māmuliņa atver virtuves durvis, spuldze rokā. Mīļā, mīļā, baltā māmuliņ! Varbūt labāk arī mums palikt mājās.

– Nē, nē – ja jau ved, tad lai ved mani.

Sirds iesmeldzas. Tā, lielais kažoks mugurā, un zilā kanniņa rokā. Ar labu naksniņu, ar labu nakti, mīlais bērniņ! Virtuves durvīs paliek mana baltā māmuliņa spuldzi rokā, ārā zvaigžņaina nakts. Ar labu nakti, ar labu nakti!

Sienā silti, un aizmiegu ātri. Aina gan nebija iemigusi ne brīdi. Rīta miglā esam kājās, un sniegs spalgi brīkšķ. Tagad izvēlamies citu vietu – ganībās. Saule ceļas augstāk, eju atkal izlūkos. P. Aina un Grietiņa dodas uz Lizumu, sēdam atkal saulē uz priedes. Neganti nāk miegs, un snauzu.

– Dzirdi, – Aina čukst.

Jā, viens lauž zarus un kāšē mūsu aploka priedēs.

– Steidzoties! – P. māte. – Stāvoklis briesmīgs. Nu jau kādu stundu jūsu mājā. Gulbji jau aizvesti...Nāciet dziļāk, Dieva dēļ nāciet dziļāk ēnā! Gulbji jau aizvesti. Jūsu mājā sabrauca divi pajūgi. Steidzieties projām, cik varat!

Atvadoties skūpstu labās kaimiņienes roku... Mežs, koki, priedes, egles, zilās ēnas sniegā un saules žilbīgs spožums. Mēs steidzamies, mēs steidzamies! Pilskalns – hū! Upe pārplūdusi. Nost apavus! Basām kājām brienam pāri, basām kājām skriešus sniegainā pakalnā. Šķūnīša durvis aizdarītas ar stiepli. Vaļā. Šķūnītis tukšs, viegla saules atblāzma un siena smarža. Atlaižos pret baļķu sienu. Varbūt šinī brīdī...

– Māmuliņ, mīļā, labā... – Aina raud.

Es nevaru raudāt. Mežonīgs niknums un sāpes plosās manī kā liesma. Kā tumšai dzīlei pāri paskatos rītdienā – nav dzīves vairs, kā pelēkas skudras aiztecēs stundas, ēnas, ēnas...

– Patiesībā slikti, – saka Aina, – te mēs neredzam nekā, kas notiek. Pagaidīsim laiciņu un tad lūkosim tikt mežmalā, es domāju, iepretim Elmāra mājai.

Sameklējam kārtis mežā, tur vecajam krievam bijusi zirga novietne, un pārļaiņojam palu straumi. Saule un ēnas ceļā, un kūstošā sniega smarža. Botkāš viss kā izmiris. Rau, tur Elmāra meža likumā nolaižas koks! Meža cirtēji! Kas tie varētu būt? Varbūt Gubenis un Anniņa? Uzmanīgi brienam pāri meža gravai, var ieraudzīt no Sisīša puses, dzird zāģa troksni un cirtienus. Aina paliek, es virzos apskatīties, kas tie par cirtējiem. Pie šķūnīša svītrotu segu apsegts zirgs mierīgi ēd sienu. O, tas ir Elmārs, Aina un G. tēvs.

– Dievspalīdz!

– Paldies, paldies, – nolaižas cirvji.

Cik labi redzēt šo darba gleznu, kā tas mierina! G. tēvs stāsta par Gulbju aizvešanu – nē, mūsu mājā neesot bijuši. Paliek vieglāk. Iesvelpjos, lai nāk Aina, un sapīpēju ar Elmāru.

– Lai labāk gan mēs vēl neejot mājā, – saka Elmārs, tā Lazdiņu Jānis

ieteicis. Atceļā vēl tiekamies ar Pinku tēvu – arī viņš kandidātos.

– Te jau nu cērtu un skatos uz māju, kad brauks. Ak, laiki, laiki, kādos nu esam iedzīvojušies.

Atkal esam vecā vietā. Iešu pie P. mātes noskaidrot stāvokli. Grietiņa, daiļais bērns, beidzot pošas – viņa ies ar grāmatām uz Ķiploku māju un noskaidros, vai mūsu māmuliņa vēl mājās, vai ne. Pa to laiku apmeklēšu L[azdiņu] Jāni. Uzmanīgi pētām mežmalā, suņi skrej un nemana mūs, pa durvīm iznāk Dārznieku Laimonis. Nu laiks. Suņi riedami drāžas pretī, bet man ir maize. Labdien, kaimiņ! Laimoņa balss tik mierīga, nē, mūsu māmuļa vēl mājās. Jānis aizgāja pie Elmāra. Krēslo jau – svētvakars...

Sēdam Elmāra istabā, Jānis, Elmārs, Gubenis, mazā Mudīte un es. Nāk māmuļa un iekurina uguni pavardā. Šoreiz viss būs pāri, saka Jānis. Viņš darījis, ko varējis, gribējis glābt arī Gulbjus, bet apsūdzība bijusi par smagu. Kopā ejam mājup, pie Sisīša šķiroties apkampjamies. – Mājup, Mājup! Un, ienākot senajā pagalmā, ir it kā saņemtu bezgala dārgu balvu. Mājās, mājās. Logā mirgo uguntiņa, arī virtuvē. Veru durvis, no augšas nāk māmuliņa. Raudam visi par mūsu tautas dziļo postu.

Vakariņām māmuliņa pagādājusi raušus, piens, sīrups. – Klauvē, Tedis sāk neganti riet.

D. Laimonis: – Jānis teicis, labāk tomēr būtu, ja mēs šo nakti negulētu mājās.

Tumsā visi trīs ejam uz Līdumiem – slēpdamies atskatos – pār staciju blāzmo, tur nāvei lemto ešelons. Bet mēs esam drošībā pie labā kaimiņa, te neienāks, nē, nē. Abi ar Laimoni ieraušamies dziļi salmos šķūnī. Miegas dziļš kā debesis, bet rīts ir skaists. Svelpj strazdi, saule tikko ceļas, naktī krietni uzsalis. Atvados, Aina vēl brīdi paliek, lai nav jānāk visiem reizē. Saule, saule, saule! Apstājos vecajā ganu ceļā zem Kalna Egles pret Līdumsilu. Dievs, ar austošo sauli tu esi mums žēlīgs. Palīdzu B[ausku] Emmai – viņa saviem mīļajiem vēl grib paspēt nodot [pienesumu]. Ceļš ar kāpenēm un ragutiņas tik smagas.

Saule mirdz, zilgas ēnas milzeņiem kļaviem, augošiem Kalanģu ceļā. Pēcpusdienā raudādama iebrauc Jānēļu Emīlija un Natālija. Zinām jau – tante Elīna ar mazajiem bērniem ir projām...

1979. gada 28. maijs, pirmdiena
Pasakains Piebalgas ceļojums

Rīta saules staru vizma uz māmuliņas sienmalītes. Ceļos septiņos, kuru uguntiņu. Pārņāk Ervītis, steigšus apdarām rīta darbus un pošamies svētceļojumā uz Viņķu kalnu. Diena neizsakāmi skaista. Zilas debesis, viens spožums bezgalīgs, un zeme pienuziedu zeltā. Zied ābeles, apsalušiem zariem, zied ceriņi, zied ķirši. Diena būs karsta, tādēļ tikai kreklos. Somā līdzī neilona mēteļi.

Pie autoostas autobusu gaida Pliena, Sašiņa kundze, Dagmāras māte, Vāverīšu Anniņa u. c. Autobusā Buliņa Anniņa ar meitiņu un Drīzuļu Rīta. Tā aicina sev blakām. Norunājamies līdz Rankai. Tur izkāpjam, un pēc minūtēm 20 nāk Cēsu autobuss. Jaunpiebalgā aizejam līdz kioskam. Tur tāpat tirgo Daiļā Skumēja. Aptiekā slaida gaišmate, laipna: „Nemiet kaut 20 prikoferenus”. Paņemam desmit. Ēdnīcā nopērkam „drupatu” maizīti par 28 kapeikām. Pārējie veikali slēgti, izņemot rūpniecības. Ejam uz Viņķu kalnu! Saule, saule, debesis tīklo dūmakā, un dienvīdu pusē taisās pērkongaiss.

Kāpjam no pakalna pakalnā, augstāk un augstāk. Esam pie mājām pirms lielā ceļa, kad mūs panāk braucēja sarkanā kamzolitī. Lai sēstoties ratos!

– Paldies. Mēs labāk kājām, – Ervītis atsaka.

No mājas izsteidzas sieva un iesēstas ratos. Melnā ķēve aiziet rikšiem. Kāpjam Viņķu kalnā. No gleznotāja [Miesnieka] mājas tek melns suņuks un rej. Paejam garām veikalam. Traktorā sēd runīgi vīri, laikam iemet. Nu esam pie torņa. Kāda pasakaina tāle ar mūžam zilajiem Latvijas kalniem.

Nezin kāpēc iesmeldzas sirds un asaras sakāpj acīs. Sākam atceļu. Esam nokalnē pret „Kalna Zīdeņiem”, kad atkal mūs panāk sieva sarkanā kamzolitī.

– Nu gan sēdiet iekšā! – viņa saka. – Veikalā runājām, kāpj kalnā, elš un pūš, bet ratos neparko. Pirmo reizi mūžā man kāds atsaka kāpt ratos.

Kad tā, tad tā, sēstamies. Tur jau priekšā vīrs, tam pudele svārku iekškabatā. („Iedo, Marta, šam arī no pudeles,” viena sieva pie veikala

sacīja). Iebraucam mājā. Izlaižam sievu ar bišu rāmīšiem, paņemam brīnumskaistu jaunu tumšmati Baibu ar gaišmati puisēnu. Madonna puisēnu paņem klēpī, un braucam caur dārzu.

– Kādreiz [ķēvīte] Zaiga no kalna netura – tad tikai pie baznīcas atmetīsimies, – saka sieva ar sarkano kamzoli, kura vēl man atvēl sēdēt uz sava kažociņa malas.

Braucam uz Lielkaņepēm. Te viņa dzīvojot 15 gadus.

– Un tur tas ir Svētais kalns. Senos laikos tur cilvēki kārti (raganu laikos) un turpat apglabāti.

Tā, teikas stāstot, laipnā vedēja ar visiem pasažieriem ved mūs līdz ozolam dziļi lejā, kur pagriežas ceļš uz jaunajām Kaņepēm. Braucēja uzaicina mūs ciemos Jāņu vakarā.

– Ko man gaidīt, prū, tprū!?

– Brāļus Zvaigznīšus no Lizuma, – Ervītis atsaka.

Iedunas pērkons. Visa dienvidu pamale zila, un, kad tuvojamies „Kaņepēm”, sāk mest pirmās lāses. No mājām pretī skrej 2 suņi, mazs dzeltenītis un milzīgs vilks. Vilks pienāk draudzīgi klāt, ļauj noglāstīt galvu, bet mazais ārdās kā nelabais. Pa mājas durvīm iznāk paveca, paresna sieva. Apsauc suņus. Vilcēns nokaunējies aizlien aiz balto ķieģeļu kaudzes. Sieva rāda taciņu. Padebess aiziet uz vakariem un gar pamali uz Lizuma pusi.

Ejam pa dz. ceļu, esam nokūpējuši balti. Pie dz. c. mājas jauns pāris ravē dārzu. Pirms stacijas notīrāmies. Esam vienīgie pasažieri! Sanākgan milzums maizes gribētāju. Vilcienam jāpienāk 15.52, pienāk 18.08. Iekāpjam 3. vagonā. Mīkstie sēdekļi. Pretējā pusē – Poriešu Jānis ar savu jauniņo kundzīti (grieķisks skaistums). Tālāk – veikala Zentiņa ar savu Bulu Edžu un jaunāko meitiņu. Te ir arī Ģeģeru Mildas meita ar dēliņu. Ārā satumsis pērkonā padebess. Lizumā iebraucam lietū. Palīdzu Bula Edžum iznest melno portfeli, paņemu pretī Ģeģeru Mildas mazdēliņu. Puisēns cieši, cieši apķeras man ap kalu. Smaida un netaisās laist roķeles vaļā. Sirds laikam mīlestības izslāpusi.

Atvadāmies no laipnās un daiļās pavadones. Ģeģeru Mildas meita saka paldies. Krīt lāses. Raujam savus mēteļus mugurā un nākam pa dz. ceļu uz mājām. Kāds svaigums pēc lietus!

Pēcvārds

Dievs Vili palaidis pasaulē ar bezgala skaistu dziļas cilvēkmīlestības pilnu un gara gaismas slāpstošu mākslinieka dvēseli pašā tumšākajā kara šausmu, posta un varas represiju plosītā laikā. Palaidis līdzsvaram kā gaismas un cilvēcīguma avotu, kā jautājumu, vai vispār iespējams izbrīst ļaunuma purvu, nepazaudējot savu dziļāko gaismā un latviskajā dzīvesziņā sakņoto būtību. Atbilde tam – viss Viļa Zvaigznīša mūžs.

Patiesībā šī grāmata ir divu autoru – Viļa Zvaigznīša un viņa bērniņas dienu kaimiņa Jura Zaķa kopdarbs. Pietuvoties mākslinieka personības būtībai Jurim Zaķim lielā mērā palīdzējušas Viļa atstātās “dienu piezīmes”. Tajās – ne tikai konkrēti ikdienas notikumi, bet arī viņa izjūtu, pārdzīvojumu un emociju kvintesence. Visu cieņu Jurim Zaķim par apbrīnojamo smalkjūtību, ar kādu viņš attiecies pret dienasgrāmatas lappusēm uzticētajiem dvēseles pārdzīvojumu mirkļiem.

Pārmalts kara dzirnavās, padomju okupācijas režīma nežēlīgi sodīts Vorkutas ogļu raktuvēs, apzīmogots ar tautas ienaidnieka spiedogu, jauneklis ar Latvijas Universitātē iegūto inženiera ķīmiķa grādu piedzīvo aizliegumu pēc aizlieguma veidot dzīvi pēc sava prāta, kļūt par skolotāju, izdot sava gara izauklēto dzejas krājumu. Vara kā ar ceļa rulli pārbrauc pāri katram sirdī izplaucētajam pienešes ziedam, iespiež rokās ceļa strādnieka lāpstu un liek priecāties, ka vispār ļauts dzīvot.

Vilis savas dvēseles pieneņu lauku uzziedina no vecākiem mantotajās “Zemgaļu” mājās Lizuma pagasta Kolaņģos. Te viņš spēja vistuvāk piekļūt zemei, dabai un cilvēkiem, pats topot par gaismas avotu, pie kura ļaudis no tuvas un tālākas apkārtnes nāca dzīves gudrību un pasaules kultūras elpu pasmelties.

Paldies, ka beidzot realizējies Viļa Zvaigznīša romantiskajā dvēselē auklētais sapnis par savu dzejas darbu izdošanu vienotā krājumā.

Līgita Žitāne

Izmantotā literatūra

1. Dziļums, Alfreds. Aizaugušās drupas : cīnītāju atmiņas. [Brukliņa] : Grāmatu Draugs, 1968. 256 lpp.
2. Dziļums, Alfreds. Kurzemes sirds vēl dzīva. [B. v.] : Grāmatu Draugs, 1973. 318 lpp.
3. Dziļums, Alfreds. Tornas grāvrači. Rīga : Daugava, 2000. 238 lpp. Raksti / Alfreds Dziļums ; 7. sēj.
4. Figes, Orlando. Čukstētāji. Rīga : Zvaigzne ABC, [2011]. 1000 lpp.
5. Haļāpina, Taira. Nelgas atzīšanās. [nepublicēts]
6. No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940-1986. Rīga : Latvijas vēstures institūts, 1999. 975 lpp.
7. Rislakki, Jukka. Vorkuta! Vilnius : Briedis, 2016. 331 lpp.
8. Silgailis, Arturs. Latviešu leģions. Rīga : Militārās literatūras apgādes fonds, 2006. 358 lpp.
9. Skalbe, Kārlis. Mūža raksti. Rīga : Elpa, 2001-2015. 7. sējums.
10. Turčinskis, Zigmārs. Ziemeļvidzemes mežabrāļi. 1944.-1953. gads. Rīga : Latvijas vēstures institūta apgāds, 2011. 399 lpp.
11. Vārpa, Igors. Latviešu karavīrs zem kāškrusta karoga. Rīga : Nordik, 2003. 623 lpp.
12. Weiss, David. Rodēns. Rīga : Liesma, 1972. 703 lpp.
13. Meklē tuviniekus. Ventas Balss. Nr. 11, 1945, 6. februāris, [2.] lpp.
14. Zvaigznītis, Vilis. Perpetuum mobile. Tālos Ceļos. Nr. 3, 1944, decembris, [20.] lpp.

Materiāli no Lizuma pamatskolas novadpētniecības muzeja

1. Viļa Zvaigznīša dienu piezīmes (dienasgrāmatas) 1943.-1992.
2. Zemgaļu mājas viesu grāmatas.
3. Mirdzas Ķempes, Gunāra Selgas, Valdemāra Ancīša, Ilzes Indrānes, Ārijas Elksnes, Saulcerītes Vieses, Jāņa Kučera, Liesmas Lūsēnas u. c. vēstules.
4. Dažādas piezīmes un dokumenti no muzeja krājumiem.

